Károli Könyvek

Monográfia

Sztáray Kézdy Éva–Drjenovszky Zsófia

Apákra bízva

Gyermekükkel otthon maradó apákról egy szociológiai kutatás alapján

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

L'Harmattan

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! - Ne add el! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.
https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

Apákra bízva. Gyermekükkel otthon maradó apákról egy szociológiai kutatás alapján

Fathers in Charge. Hungarian stay-at-home fathers in light of a sociological research

Sztáray Kézdy Éva és Drjenovszky Zsófia

https://orcid.org/0000-0002-3445-2748
https://orcid.org/0009-0006-8010-6631

Társadalomtudományok / Social Sciences (12740), Szociológia / Sociology (12846)

otthon maradó apák, apaság, férfiasság, családi szerepek, Magyarország

stay-at-home fathers, fatherhood, masculinity, family roles, Hungary

ISBN 978-963-646-522-3 (pdf)

DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-522-3

https://openaccess.hu/

Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia

APÁKRA BÍZVA

Károli Könyvek

monográfia

Sorozatszerkesztő: Sepsi Enikő

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boros Gábor, Csanády Márton, Csoma Mózes, Fabiny Tibor, Furkó Péter,
Jakab Éva, Homicskó Árpád, Kendeffy Gábor, Literáty Zoltán,
Mészáros József, Pap Ferenc, Tóth J. Zoltán

Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia

APÁKRA BÍZVA

Gyermekükkel otthon maradó apákról
egy szociológiai kutatás alapján

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2026

A monográfia kiadását a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kara által finanszírozott, „Változó családi szerepek” című, 20818B800 témaszámú pályázata támogatta.

Szerzők:
Sztáray Kézdy Éva
Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, Magyarország
ORCID: 0000-0002-3445-2748
Drjenovszky Zsófia
Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, Magyarország
ORCID: 0009-0006-8010-6631

Szakmai lektorok:
Albert Fruzsina
Török Emőke

A borítón szereplő kép AI generált.

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2026
© L’Harmattan Kiadó, 2026
© Sztáray Kézdy Éva, Drjenovszky Zsófia, 2026

Felelős kiadó:
Gyenes Ádám, a L’Harmattan Kiadó igazgatója és
Trócsányi László, a KRE rektora

Károli Gáspár Református Egyetem
1091 Budapest, Kálvin tér 9.
Telefon: 455-9060
Fax: 455-9062

ISBN 978-963-646-454-7
ISBN 978-963-646-522-3 (pdf)
DOI: https://doi.org/10.56037/978-963-646-522-3
ISSN 2063-3297

TARTALOMJEGYZÉK

Köszönetnyilvánítás 7

Bevezetés (Sztáray Kézdy Éva) 9

Sztáray Kézdy Éva: Az apaszerep átalakulása 15

Sztáray Kézdy Éva: A magyar családtámogatási rendszer nemzetközi kontextusban 39

Drjenovszky Zsófia: A kutatás célcsoportja 65

Sztáray Kézdy Éva: Kutatásunk módszertana 79

Drjenovszky Zsófia: Döntés az otthon maradásról 89

Sztáray Kézdy Éva: Az apaság és a férfiasság újraértelmezése 99

Drjenovszky Zsófia: Kapcsolatok a környezettel 115

Drjenovszky Zsófia: Munkaerőpiaci megítélés 131

Sztáray Kézdy Éva: Családi jóllét és a munka-magánélet egyensúlya 149

Drjenovszky Zsófia: Az otthoni, nem fizetett munka megosztása 169

Drjenovszky Zsófia: Az apák otthon maradásának lehetséges hatásai 199

Zárszó (Drjenovszky Zsófia) 217

Irodalomjegyzék 223

Hivatkozott jogszabályok időrendi sorrendben 245

A kötet szerzői 246

Abstract 247

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Kutatásunk és a kötet elkészítése során számos segítséget kaptunk, amelyért ezúton szeretnénk kifejezni hálánkat.

Köszönettel tartozunk először is a kötet két szakmai lektorának, Albert Fruzsinának és Török Emőkének, akik hasznos szakmai tanácsaikkal, észrevételeikkel és építő kritikáikkal segítették elő a szöveg végleges változatának megszületését. Köszönet illeti Dupcsik Csaba kollégánkat, aki kutatásunk kezdetén az elméleti keretek kidolgozásában segítette munkánkat. Hálásak vagyunk egykori és jelenlegi hallgatóinknak, akik lelkiismeretes munkájukkal értékes támogatást nyújtottak kutatásunkhoz.

Külön köszönettel tartozunk interjúalanyaink nyitottságáért és bizalmáért, a velük készített interjúk nélkülözhetetlen részét képezték kutatásunknak.

A kötet kiadását a Károli Gáspár Református Egyetem finanszírozta, a támogatás nélkül a megjelenés nem valósulhatott volna meg. Hálával tartozunk továbbá az olvasószerkesztőnek és a Károli Könyvműhely munkatársainak a szerkesztéssel járó, magas színvonalú szakmai munkáért és együttműködésért.

Kiemelt köszönettel tartozunk családunknak, különösen férjeinknek mint támogató apáknak és gyermekeinknek, hogy megértő türelemmel viselték a kötet megírásával töltött időszakot.

BEVEZETÉS

Sztáray Kézdy Éva

A hagyományos családi modell szerint az anya feladata a gondoskodás, tehát elsősorban a gyermekek neveléséért, a háztartásért és az érzelmi háttér biztosításáért felel, míg az apa tölti be a fő kenyérkereső szerepét, aki a családtól távol végzett munkával teremti meg a család anyagi biztonságát. Az elmúlt évtizedekben azonban hazai és nemzetközi szinten is változás tapasztalható a szülői szerepek, szerepelvárások és a családi munkamegosztás tekintetében. A szülői szerepek közötti határvonal átjárhatóvá vált, számos családban a kenyérkereső szerep megoszlik a szülők között, vagy éppen a nő válik fő keresővé. A tradicionális apaszerephez képest megjelenik az új, modern apa típusa, aki aktívan részt vesz a gyermeknevelésben, jelen van gyermekei életében, így érzelmileg és fizikailag is elérhető számukra. A vonatkozó attitűdvizsgálatok szerint a magyar társadalomban továbbra is erőteljesen él az a nézet, hogy az apák elsődleges feladata a család anyagi biztonságának megteremtése, ugyanakkor egyre nagyobb hangsúlyt kap az is, hogy aktív szerepet vállaljanak a háztartási feladatokban és a gyermekek nevelésében. Az apákkal szembeni kettős elvárás – a hagyományos és az új elvárások egyidejű jelenléte – rámutat az apaszerep bővülésére, átalakulására és újraértelmezésére is.

Az apaszereppel kapcsolatos elvárások társadalmi és egyéni változása, újraértelmezése arra is lehetőséget teremt, hogy az apa váljon az elsődleges gondoskodóvá a családban, míg az anya a családtól távoli munkával ellátja a kenyérkereső szerepet. A gyermekükkel otthon maradó apák száma jóval elmarad az anyákéhoz képest, azonban fokozatos növekedést figyelhetünk meg számos országban, köztük Magyarországon is.

Noha az apaság társadalmi szerepeinek átalakulása egyre több figyelmet kap a szociológiai és társadalompolitikai diskurzusokban, az otthon maradó, elsődleges gondozói szerepet vállaló apák élethelyzete és tapasztalatai továbbra is viszonylag ritkán jelennek meg az empirikus vizsgálatokban. Különösen igaz ez a magyar kontextusra, ahol az otthon lévő apaság nemcsak ritka jelenség, hanem alulkutatott is: kevés az olyan szakirodalom, amely e szerep jellemzőit, társadal-

mi megítélését, strukturális feltételeit vagy családon belüli hatásait vizsgálná, ráadásul a célcsoport beazonosítása, konceptualizálása, illetve megnevezése sem egységes a magyar szakirodalomban.

A téma fent leírt tudományos feltáratlanságára tekintettel tűztük ki célul a gyermekükkel otthon lévő apák helyzetének feltérképezését és szociológiai vizsgálatát, amikor 2019-ben a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán megalapítottuk a Családszociológiai Kutatócsoportot. Ezzel párhuzamosan ugyancsak célunk volt a KRE BTK Szociológia Tanszékén zajló családszociológiai kutatások intézményi erősítése és a kutatási eredmények láthatóságának növelése. Noha kutatócsoportunk fókuszában az apák, különösen az elsődleges gondoskodóvá előlépő apák állnak, kutatási projektünket idővel szélesebb társadalmi kontextusba helyeztük. Olyan témakörökre is kiterjed az elemzésünk, amelyeket korábban elsősorban az anyák nézőpontjából közelítettek meg: a szülői szerepek átalakulása, a családi munkamegosztás és kapcsolati dinamika, a munka és magánélet egyensúlyának kihívásai, valamint a családtámogatási rendszer változásai és ezek társadalmi következményei.

A kutatócsoport munkáját az első évben Dupcsik Csaba kollégánk is segítette, aki a kutatás elméleti keretének kidolgozásában és a kutatási kérdések megfogalmazásában vállalt szerepet.

Kutatási projektünkbe kezdetektől fogva bevontunk alap- és mesterszakos egyetemi hallgatókat, akik szakdolgozóként, önkéntes ösztöndíjasként vagy nyári gyakorlatot teljesítő diákként vettek részt a kutatómunkában.

A Családszociológia Kutatócsoport megalakulása óta négy egyetemi belső kari pályázatot nyert el.[1] Az első kutatási pályázatban a témával kapcsolatos szakirodalmak gyűjtésére koncentráltunk, továbbá célunk volt a magyar apák otthon maradásának lehetőségeit a családtámogatási rendszer történeti és nemzetközi kontextusában elhelyezni. Ebben a pályázati ciklusban történt meg a kutatás célcsoportjának konceptualizálása, majd ennek alapján a mintavétel és az empirikus adatfelvétel jelentős része is. A témával kapcsolatban felmerülő szempontok közül elsőként az otthon maradó apák családjainak motivációit térképeztük fel. A második pályázati ciklusban részben a vizsgált szülők munkaerőpiaci helyzetével, a munkával kapcsolatos attitűdjeikkel, továbbá a családok jóllétével foglalkoztunk. Másrészt arra a kérdésre kerestük a választ, hogy az elsődleges gondoskodóvá váló férfiak hogyan értelmezik az apaság és az azzal szorosan összefüggő férfiasság fogalmát. A harmadik pályázati ciklusban foglal-

[1] Az eddig elnyert és sikeresen teljesített, lezárt pályázatok: 2019. szeptember – 2020. augusztus: Aktív apák. Témaszám: 20651B800; 2020. szeptember – 2023. március: Szülőség – apaság. Témaszám: 20695B800; 2022. szeptember – 2024. szeptember: Változó apaszerepek a mai Magyarországon. Témaszám: 20766B800.

koztunk a munka-magánélet egyensúlyának kérdésével, továbbá feltérképeztük, hogy milyen elvek és megvalósuló gyakorlatok mentén alakul a háztartási munkamegosztás ezekben a családokban. Ebben a ciklusban elemeztük a gyermekükkel otthon maradó apák környezeti megítélését, társas kapcsolatait, valamint az otthon maradó apaság hatását az apa-gyermek és a szülők közötti kapcsolatra, illetve a családi dinamikára.

Kutatási eredményeinket eddig tizenegy hazai és két angol nyelvű, Q2-es besorolású tudományos publikációban, valamint tizenöt hazai és tíz angol nyelvű nemzetközi tudományos konferencia-előadáson ismertettük.

Jelen kötet célja, hogy a gyermekükkel otthon maradó magyar apákra vonatkozó átfogó kutatásunk eredményeit egységes monográfiában foglaljuk össze. A kötet egyaránt támaszkodik széles nemzetközi és hazai szakirodalmi háttérre, másrészt empirikus kutatásunkra, így átfogó képet ad az apaság új formáinak hazai megjelenéséről. A kutatás empirikus része alapvetően magyar otthon lévő apákkal készített interjúkon alapul. Azonban meggyőződésünk, hogy az apák otthon maradása egy sok szempontot mérlegelő családi döntés, így nem kezelhetjük az anyák és az apák szülőséggel, gondoskodással kapcsolatos percepcióit, tapasztalatait és gyakorlatait egymástól elszigetelten. Ezért az apákkal készült interjúk mellett az édesanyákkal is felvettünk egy kérdőívet, hogy az ő véleményüket is megismerhessük. Ez az átfogó megközelítés jelenti kutatásunk egyik újdonságát, hiszen a szülői szerepeket és tapasztalatokat nem külön-külön, hanem egymással összefüggésben, egymás kölcsönhatásában vizsgáljuk.

A kötet alapjául szolgáló kutatás a monográfia szerzői, Drjenovszky Zsófia és Sztáray Kézdy Éva közös munkájának eredménye: a kutatás irányvonalait, kérdésfelvetéseit, a vonatkozó szakirodalmak feldolgozása alapján az elméleti keretét, valamint módszertani alapjait (mint a mintavétel és az interjúk vezérfonala), együtt dolgoztuk ki. Az adatfelvételt egymás közt megosztva végeztük el, azonban az adatok elemzése és a következtetések szintén közös munka és gondolkodás eredményeként születtek meg. Ugyanakkor a kötetben szereplő fejezetek mindegyike szerzői önállóságot tükröz, az egyes szövegek végleges tartalmát és formáját a feltüntetett szerzők külön-külön alakították ki.

A kötetben szereplő fejezetek egy része korábban már megjelent más formában – részben konferencia-előadások, részben folyóiratcikkek vagy tanulmánykötetek részeként –, azonban jelen kiadásban átdolgozott, bővített, új szakirodalmakkal is frissített és egységes szerkezetbe foglalt változatban kerülnek az olvasó elé. A szövegek így nemcsak új kontextusba helyezve, hanem több ponton továbbgondolva is olvashatók, ami a kötet eredetiségét erősíti, ily módon hozzájárulva a téma mélyebb megismeréséhez.

A könyv első, *Az apaszerepek átalakulása* című fejezete hivatott a kutatás tágabb elméleti keretét felvázolni. A fejezet történeti kontextusban mutatja be a hagyományos felől az egalitárius szülői szerepfelfogás felé történő elmozdulást, valamint a hagyományos maszkulin norma mellett megjelenő új, modern, a gyermek életébe aktívan bevonódó apaság jellemzőit. Az apák részvételének mértéke és milyensége a gyermeknevelésben rendkívül összetett, sokrétű, strukturális és egyéni szinten is meghatározott társadalmi jelenség. Egymással összefüggésben hatással vannak rá az egyéni motivációk, a társadalmi normák, a gazdasági környezet és az intézményi struktúrák. A jogi környezeten belül a családpolitika egyszerre lehet strukturális keret, gazdasági ösztönző, valamint normatív erő, amely vagy elősegíti, vagy akadályozza az apák aktív részvételét a gyermeknevelésben. Ezért *A magyar családtámogatási rendszer nemzetközi kontextusban* című fejezet célja, hogy bemutassa, milyen módon és milyen mértékben ösztönzi a hazai családpolitika az apák részvételét a gyermekgondozásban, illetve hogy ezek az eszközök hogyan illeszkednek az európai családpolitikai modellek keretébe. A fejezet ismerteti a magyar apák által igénybe vett családtámogatási ellátásokra vonatkozó elérhető statisztikai adatokat is.

A kutatás célcsoportja című fejezet összefoglalja az otthon maradó apák jelenségének nemzetközi és hazai konceptualizálásának lehetőségeit és nehézségeit, majd mindezek alapján ismerteti kutatásunk célcsoportjának definícióját.

Ezt követi a *Kutatásunk módszertana* című fejezet, amely összefoglalja a kvalitatív, mélyinterjúkon alapuló kutatási design melletti döntés indoklását és az empirikus kutatás folyamatát a mintavételtől az elemzésig.

Az ezt követő fejezetek különböző szempontok szerint elemzik a gyermekükkel otthon lévő apák és családjaik helyzetét. Ezek a fejezetek először felvázolják a témához kapcsolódó nemzetközi és hazai szakirodalmak feldolgozása alapján a téma elméleti kereteit, a legfontosabb fogalmak definícióit, majd ismertetik a korábbi nemzetközi és hazai empirikus kutatások eredményeit. Ezt követően kerül sor a magyar otthon lévő apák mintáján kapott eredmények ismertetésére.

A *Döntés az otthon maradásról* című fejezet azt vizsgálja, milyen motivációk és körülmények határozzák meg, hogy egy apa vállalja a gyermekkel otthon töltött időt. A döntési folyamatban megjelenő munkahelyi tényezők, azaz az apa és az anya munkahelyi körülményei és munkaattitűdjei, továbbá a belső motivációk, az anyagi megfontolások és további felmerülő szempontok egyaránt szerepet kapnak.

Az apaság és férfiasság újraértelmezése című fejezet bemutatja, hogyan alakul a férfiidentitás azoknál az apáknál, akik aktív gondozói szerepet vállalnak. Felvázolja, hogy a hagyományos férfiszerepek milyen mintázatok szerint módosulhatnak az apai gondoskodás gyakorlása során.

A *Kapcsolat a környezettel* című fejezet egyrészt azt mutatja be, hogyan alakultak a gyermekükkel otthon maradó apák társas kapcsolatai az otthon maradás időszakában, másrészt, hogy milyen reakciókat vált ki az apák otthon maradása a környezetből – ideértve a szűkebb családot és baráti kört, valamint a tágabb környezetet. A fejezet választ kíván adni arra is, hogy az általunk vizsgált apák miért tapasztaltak pozitívabb környezeti megítélést, mint amit a szakirodalmak alapján vártunk.

Az otthon lévő apák által tapasztalt környezeti reakciók sorában külön fejezetet szenteltünk annak a kérdésnek az elemzésére, hogy hogyan reagál a munkahelyi környezet az apák otthon maradására. A *Munkaerőpiaci megítélés* című fejezet ezen túl azt is bemutatja, hogy a szülői szabadság mellett döntő apák hogyan viszonyulnak a munkavégzéshez, és otthon maradásuk milyen következményekkel járt karrierjük, előmenetelük vagy megítélésük szempontjából, és hogy ők mindezt hogyan értékelték.

A vizsgált apák és a munkába visszatérő édesanyák munkaerőpiaci helyzetének elemzése elvezet a munka-magánélet egyensúlyának kérdéséhez. *A családi jóllét és a munka-magánélet egyensúlya* című fejezet a család egészének jóllétét vizsgálja abból a szempontból, hogy az otthonlét hogyan járulhat hozzá mindkét szülő esetében a munka és a magánélet közti egyensúly kialakításához, valamint a munka és a magánélet felmerülő konfliktusának enyhítéséhez.

Az *Otthoni, nem fizetett munka megosztása* című fejezet a szülők közötti otthoni munkamegosztás alakulását elemzi. Arra a kérdésre keresi a választ, hogyan és milyen elvek, attitűdök mentén alakul az otthoni, nem fizetett munka megosztása azokban a magyar családokban, ahol az apa marad otthon hosszabb-rövidebb időre a gyermekkel, míg az anya visszatér a kereső munkához, és kitér arra is, hogy a kapott eredmények milyen elméleti keretben értelmezhetőek.

Végül *Az apák otthon maradásának lehetséges hatásai* című fejezet összegző jelleggel tekinti át, hogy milyen hatása lehet az intenzíven együtt töltött időszaknak a szülő-gyermek, valamint a szülők közötti kapcsolatra és a családi dinamika alakulására.

A *Zárszó* összegzi az otthon maradó apákra vonatkozó átfogó kutatás eredményeit, kitér a kutatás korlátaira, valamint felvázolja a kutatás további lehetséges irányait.

A monográfia tehát széleskörű elméleti megalapozottsággal, a családpolitikai kontextusra is kitérve, átfogó módon mutatja be a gyermekükkel otthon maradó magyar apák és családjuk helyzetét a mai magyar társadalomban. Szociológiai vizsgálatunk olyan általánosabb kérdésekre is reflektál, mint hogy milyen elvárásokat támaszt a mai magyar társadalom a férfiakkal szemben, továbbá, hogy

milyen utakat nyit meg az az apaság, amely nem a kenyérkereső, hanem a gondoskodói szerepre épül.

Kötetünk hiánypótló olvasmány lehet nemcsak a szűkebb szakmai közönség – szociológusok, társadalomkutatók – számára, hanem mindazoknak, akik érdeklődnek a változó szülői szerepek, a családi munkamegosztás átalakulása, vagy éppen a munka és a magánélet összehangolásának kérdései iránt. A tágabb olvasóközönség, beleértve az akár gyakorló, akár leendő szülőket, árnyalt és sokszempontú megközelítésben ismerkedhet meg egy olyan – a mai magyar társadalomban még viszonylag ritka – élethelyzettel, amely számos kihívást és lehetőséget is hordoz magában.

AZ APASZEREP ÁTALAKULÁSA

Sztáray Kézdy Éva

A családszociológiai szakirodalomban és a közbeszédben is szinte már közhelynek számít az a megállapítás, hogy a tradicionális családi szerepfelfogás szerint az anya feladata a gondoskodás, így a gyermekek ellátása és az érzelmi biztonság megteremtése, az apa pedig, mint fő kenyérkereső, a család anyagi biztonságáért felel.

Az utóbbi évtizedekben azonban a társadalmi-gazdasági átalakulások, a nők munkavállalásának növekedése, a jóléti állam szerepének változása, valamint a nemek közötti egyenlőség irányába mutató változások mind hozzájárultak ahhoz, hogy a családi szerepek felfogása elmozduljon a hagyományos felől egy egalitáriusabb irányba, így a házimunka és a gondozási feladatok egyenlőbb elosztása felé.[1] Egyre gyakoribbá válik, hogy az apák aktívan részt vesznek a gyermeknevelésben, a háztartási feladatokban és az érzelmi gondoskodásban is. A társadalom részéről is egyre nagyobb az elvárás, hogy az apák nagyobb mértékben vegyenek részt gyermekeik életében,[2] és ezzel párhuzamosan az apák körében is megfigyelhető egy belső igény az apaszerep újradefiniálására.[3] Ez a változás az új, modern apakép kialakulásában ölt testet, és a megjelenő új apaszerep az érzelmileg elérhető, gondoskodó, a gyermekei életében aktívan jelenlévő apa alakját helyezi előtérbe.

A családon belüli szerepek változásainak megértéséhez gyakran alkalmazzák a szakirodalomban a szociológiai szerepelmélet kereteit,[4] amely az egyén társadalmi pozícióját és az abból fakadó elvárt viselkedésmintákat hangsúlyozza,

[1] Alexandra Kroska: Gender Ideology and Gender Role Ideology, in George Ritzer (ed.): *The Blackwell Encyclopedia of Sociology,* Oxford, Blackwell, 2007, 1867–1869.

[2] Beth A. Latshaw – Stephanie I. Hale: 'The domestic handoff': Stay-at-home fathers' time-use in female breadwinner families, *Journal of Family Studies,* vol. 22, 2016/2, 97–120.

[3] Jessica Fischer – Veanna N. Anderson: Gender role attitudes and characteristics of stay-at-home and employed fathers, *Psychology of Men & Masculinity,* vol. 13, 2012/1, 16–31.

[4] Murinkó Lívia: A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök európai kitekintésben: értékek és gyermekgondozás, *Szociológiai Szemle,* 24. évf., 2014/1, 67–101; Bruce J. Biddle: Recent Development in Role Theory, *Annual Review of Sociology,* vol. 12, 1986/1, 67–92.

amelyeket a szocializáció útján sajátítunk el. A társadalmi szerep olyan társadalmilag elvárt és meghatározott viselkedésminták összessége, amelyek egy adott társadalmi pozícióhoz kapcsolódnak (például anya, apa, tanár, diák, orvos stb.), és amelyet elvárnak az adott kultúra normái szerint. A szerepelméletek tehát rávilágítanak arra, hogy az egyéni viselkedések társadalmi elvárások mentén formálódnak, azaz az emberek nem csupán egyéni döntések alapján cselekszenek, hanem olyan szerepeket követnek, amelyek különböző társadalmi pozícióikhoz kötődnek, és amelyekhez meghatározott normák és elvárások társulnak. A családon belüli szerepekre vonatkozó elméletek elsősorban a nők és férfiak társadalomban betöltött megfelelő szerepeivel, jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatos attitűdökre utalnak,[5] amelyeknek nagy hatása van a családi munkamegosztásra is. A családon belüli szerepek egy konkrét társadalmi-gazdasági kontextusban értelmezhetőek, azaz kultúránként, társadalmi rétegenként és családonként is eltérőek lehetnek.

A szerepelméletek több azonosítható megközelítési perspektívában értelmezik a szerepeket,[6] amelyek közül a két fő irányzat a strukturalista-funkcionalista és az interakcionista megközelítés. A strukturalista-funkcionalista szemlélet szerint a szerepek a társadalmi struktúra alapvető elemei, és stabil, normatív elvárásokat tükröznek. Az elmélet szerint a társadalom működése azon múlik, hogy az egyének betartják-e ezeket a szerepelvárásokat.[7] Az interakcionista szerepelmélet szerint viszont a szerepek nem merevek, hanem dinamikusan, a társas interakciók során alakulnak ki.[8]

A családon belüli szerepek szerepelméleti megközelítését az utóbbi évtizedekben több kritika is érte elsősorban annak normatív jellege miatt, amely nem számol sem a fennálló hatalmi viszonyokkal, sem a társadalompolitikák keretrendszerével, és így csak korlátozottan alkalmas az emberi viselkedés komplex megragadására.[9] Ugyanis – különösen a funkcionalista megközelítésű – szerepelméletek a szerepet egyrészt statikus, másrészt egyfajta közös, normatív elvárásként értelmezik, amely előírja a funkcionális szerepnek megfelelő viselkedést a társadalom tagjai számára.[10] A kritikák közül kutatási fókuszunk szempontjából kiemelendő a második generációs férfikutatások során megfogalmazott bírálat

[5] Kroska: *Gender Ideology,* 1867–1869.
[6] Biddle: *Recent Development in Role Theory,* 67–92.
[7] Robert F. Bales – Talcott Parsons: *Family: Socialization and Interaction Process,* London, Routledge, 1956; Talcott Parsons: *The Social System,* Glencoe, Free Press, 1951.
[8] Erving Goffman: *The Presentation of Self in Everyday Life,* Edinburgh, University of Edinburgh, 1959.
[9] Jean Jackson: Contemporary Criticisms of Role Theory, *Journal of Occupational Science,* vol. 5, 1998/2, 49–55.
[10] Biddle: *Recent Development in Role Theory,* 67–92.

a nemi szerepek strukturalista-funkcionalista elméleten alapuló megközelítésével kapcsolatban, mely szerint a szerepelméleti megközelítés nem veszi figyelembe a hatalmi egyenlőtlenségeket. Továbbá statikus és egydimenziós jellege miatt nem alkalmas sem a társadalmi változás, sem a nemek közötti változatos viszonyok megragadására.[11]

Számos szerző érvel azonban amellett, hogy a családok belső működésének, az egyének családdal kapcsolatos döntéseinek megértése, a különböző családi modelleken belül kialakuló családi munkamegosztás és dinamika szempontjából továbbra is hasznosnak bizonyul a családi szerepek használata, mint elméleti keretrendszer.[12]

Reflektálva a szerepelméleti megközelítéssel kapcsolatos kritikákra, kutatásunk során egyrészt figyelembe vettük a társadalompolitikai keretrendszert, nevezetesen a magyar családtámogatási kontextust, különös tekintettel az apákra vonatkozó szabályozást, másrészt a családi szerepekkel kapcsolatos elvárásokat nem egy statikus, merev keretként kezeltük, hanem dinamikusan alakuló viselkedési mintákként értelmezzük. Azaz kutatásunk során vizsgáltuk az apaszerep egyéni választások és társadalmi elvárások kölcsönhatásában történő folyamatos újraértelmeződését. Így a szerepelméleti megközelítés az elsődleges gondoskodó apaság mint társadalmi jelenség individuális és családi szinten történő megértését jól szolgálja.

Az otthon maradó apákra vonatkozó kutatásunk elméleti megalapozásaként ebben a fejezetben történeti kontextusban konceptualizáljuk a családi szerepfelfogás és azon belül az apaszerep változását, és bemutatjuk az utóbbi időben teret nyerő új, modern apaszerep jellemzőit és a magyar társadalom apaszereppel kapcsolatos attitűdjeit, elvárásait.

Tradicionális családi modell

Az iparosodással a munka területén bekövetkező változások egyértelműbben elválasztották a családon belüli szerepeket: a gyermekgondozás és -nevelés elsősorban a nők, az anyák dolga, míg az apa a családjától elkülönülten, kenyérkeresőként a munkaerőpiacon dolgozva nyújtja az anyagi biztonságot a családjának. Azonban a ma már egyértelműen tradicionálisnak nevezett családi modell egy-

[11] Hadas Miklós: *A maszkulinitás társadalmi konstrukciói és reprezentációi,* akadémiai doktori értekezés, 2019. http://real-d.mtak.hu/342/1/Hadas.pdf (Letöltés: 2025. november 4.)

[12] Murinkó: *A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök,* 69; Clem Brooks – Catherine Bolzendahl: The transformation of US gender role attitudes: Cohort replacement, social-structural change, and ideological learning, *Social Science Research,* vol. 33, 2004/1, 106–133.

részt elterjedésekor kifejezetten újszerű volt, másrészt egyáltalán nem tekinthető olyan általános érvényűnek, ahogy ez a 21. századból visszatekintve tűnik.[13]

Az iparosodást megelőző időszakban a család egy gazdasági, termelési és reprezentációs egységet képezett. Ebben az időszakban a keresőmunka helye, a „műhely" és a család, az otthon, a háztartás és az ezekhez kapcsolódó tevékenységek időben és térben sem mindig különültek el élesen egymástól. Ennek következtében a férfi és a női családi szerepek közötti határvonal sem volt olyan egyértelmű. A munkamegosztás a hagyományoknak megfelelő rendben zajlott ugyan, de a nők sokkal inkább kivették a részüket a pénzkereső munkából, nem eltartottnak számítottak, hanem a családi munkaszervezet részeként működtek.[14] Továbbá, mivel a gyerekkornak nem volt ebben a korszakban kitüntetett jelentősége, a gyermekekkel kapcsolatos gondoskodói feladatok sem szerepeltek olyan hangsúlyosan, mint napjainkban.

A tradicionálisnak nevezett kenyérkereső férfi – gondoskodó nő családi modell kialakulása az iparosodás következménye volt.[15] A modernizáció és a polgárosodás során a családi élet elkülönül a termelési, közigazgatási, oktatási és gyógyítási tevékenységektől, a zárt, önellátó család felbomlik, termelési egységként értelmezett funkciója háttérbe szorul. Gazdasági funkciója a közös fogyasztás és a közös vagyon, aminek alapját a családfő keresete adja. A családtagok kilépnek a munkaerőpiacra, a családfői, alapesetben az apai munkavégzés jellemzően távol került a családtól, így az otthoni munkák ellátása, különösen a gyermekekről való gondoskodás alapvetően az anya feladatává válik.[16]

A modern kor polgári családmodelljében tehát a férfi és a női szerepek szétválnak eltartó és eltartott szerepre. Az eltartó családfő (férj és apa) fő feladatává válik a család anyagi létfeltételeinek, jólétének biztosítása és a családi stabilitás és biztonság megteremtése. Ő képviseli kifelé a családot, a legfőbb döntéseket ő hozza, és a felelősséget is ő vállalja. Mindez egy hierarchikus belső családi viszonyt is eredményez az eltartottakhoz (feleség, anya, kiskorú gyermek, egyéb inaktív családtagok) képest. Az anya pedig eltartottként az otthonért felelős, elsősorban gondoskodó szerepe van, mint a gyermeknevelés és a betegápolás. Feladata továbbá a háztartás irányítása és a háztartási munkák elvégzése, a ro-

[13] Török Emőke: *Munka és társadalom,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2014, 61; Birgit Pfau-Effinger: Socio-Historical Paths of the Male Breadwinner Model – an Explanation of Cross-National Differences, *The British Journal of Sociology,* vol. 55, 2004/3, 377–399.

[14] Török: *Munka és társadalom,* 61; uő: „Nem érzi olyan teljes egésznek". Női munkaértelmezések és a női munkavállalás motivációi, *Közelítések,* I. évf., 2011/2, 41–68. Somlai Péter: *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig,* Budapest, Napvilág, 2013, 40.

[15] Pfau-Effinger: *Socio-Historical Paths of the Male Breadwinner Model,* 377–399.

[16] Somlai: *Család 2.0,* 40; Török: *Munka és társadalom,* 61; uő: *„Nem érzi olyan teljes egésznek".*

koni kapcsolatok ápolása, az idősgondozás, valamint a vallási és az egyházi ügyek is az ő felelősségébe tartoznak.

A korszak családi szerepekkel kapcsolatos uralkodó normáinak klasszikus szerepelméleti megközelítését Talcott Parsons és Robert F. Bales *Family Socialization and Interaction Process* című, 1955-ös munkájában olvashatjuk.[17] Strukturalista-funkcionalista elméletük szerint a társadalmi intézmények, mint a család is, a társadalom alapvető szükségleteinek kielégítésére fejlődtek ki. A család funkciója a népesség fizikai és minőségi reprodukciója, az elsődleges szocializáció biztosítása a gyermekek számára és a felnőttek személyiségének stabilizálása, érzelmi támogatása. A család a funkcióit nemspecifikus és komplementer szerepek betöltésével látja el. Így a nők elsősorban az expresszív szerepeket töltik be, vagyis az érzelmi támogatás, gondoskodás, harmónia megteremtése és a feszültségek oldása a feladatuk, míg a férfiak az instrumentális szerepet látják el, mint a kenyérkeresés, a technikai feladatok ellátása, végrehajtás, ítéletalkotás és döntéshozatal.

Ebben a felfogásban az apa és az anya hagyományos szerepei stabil, normatív elvárásokat tükröznek, és komplementer módon szolgálják a család mint társadalmi intézmény működését, ami a modern társadalmak stabilitásához szükséges.[18]

Fontos azonban hozzátenni, hogy a fenti családmodell sem az ipari társadalom kialakulásakor, és azóta[19] sem tekinthető általános gyakorlatnak.[20] Szegényebb társadalmi rétegekben magától értetődő volt, hogy a megélhetéshez mindkét fél, sőt a gyermekek keresetére is szükség volt. Tehát az ipari munkásság, a paraszti rétegek és a kispolgárság körében a nők, az anyák is hozzájárultak kenyérkeresőként a család anyagi biztonságának megteremtéséhez, így a női munkavégzést akkoriban a szegénységgel, rászorultsággal azonosították, és egyfajta szégyenként, balszerencseként élték meg.[21]

Az otthon „ülő", magát kizárólag a háztartás vezetésének és a családjának szentelő nő, mint a 19. század nőideálja tehát elsősorban a középosztályra jellemző polgári normaként jelent meg,[22] azonban más társadalmi rétegek számá-

[17] Talcott Parsons – Robert F. Bales: *Family, Socialization and Interaction Process,* New York, Free Press, 1955.
[18] Pfau-Effinger: *Socio-Historical Paths of the Male Breadwinner Model,* 380.
[19] Így Parsons és Bales könyvének megjelenésekor, az ötvenes években sem.
[20] Pfau-Effinger: *Socio-Historical Paths of the Male Breadwinner Model,* 384; Jane Lewis: The Decline of the Male Breadwinner Model: Implications for Work and Care, *Social Politics,* vol. 8, 2001/2, 153.
[21] Török: *Munka és társadalom,* 64.
[22] Uo., 63–64.

ra is követendő viszonyítási alap volt, és nagy befolyással bírt a családi szerepekre vonatkozó elvárásokra.[23]

Elmozdulás az egalitárius családi modell felé

A tradicionális kenyérkereső férfi – gondoskodó nő családmodell megkérdőjelezése már a 19. században a szocialista eszme és a nőmozgalmak megjelenésével megkezdődik,[24] azonban jelentős elmozdulás az egalitárius családmodell felé igazából a 20. század második felében indul meg.[25] A kulturális szerepmintázatok és -elvárások terén történő elmozdulásban alapvető szerepet játszottak a nemek közötti egyenjogúságot célzó társadalmi mozgalmak, jogi reformok, valamint a feminizmus különböző hullámai, amelyek mind hozzájárultak a hagyományos nemi szerepek újraértelmezéséhez és átalakulásához.

A másik fontos tényező a jóléti intézményrendszer kiépülése, ami igen komplex módon befolyásolhatja a szülői szerepmintázatokat. A gyermekek napközbeni ellátásához való hozzáférés, a férfiak által is igénybe vehető családtámogatási ellátások, a gyermeket nevelőkre vonatkozó adókedvezmények, a nők foglakoztatását elősegítő szociális, jóléti szolgáltatások és intézkedések mind hozzájárulnak a hagyományos nemi szerepek átalakulásához.[26]

Azonban a munkaerőpiac átalakulása, a nők gazdasági státuszának megváltozása, az oktatásba és a munkaerőpiacra történő tömeges belépése, aminek következtében a kétkeresős családmodell általánossá válik, a legfontosabb tényező a kenyérkereső apa – háziasszony anya családtípustól való elmozdulásban.

Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a nők munkaerőpiacra történő belépése négy szakaszban zajlott le. Az első szakaszban, a 19. század végétől az 1920-as évekig, még jellemzően a fiatal és nem házas nők dolgoztak, arányuk ekkor még alacsony. A második, átmeneti szakaszban, az 1930-astól az 1950-es évekig, elsősorban a nők iskolai végzettségének következtében nőtt a női munkavállalás aránya, amit a második világháború munkaerőszükséglete tovább erősített. A harmadik szakaszban, az 1970-es évekig, jellemzően a részmunkaidős

[23] Nagy Beáta: Nemek forradalma? Közeledés a nemek helyzetében, *Replika,* 85–86. évf., 2014/1–2, 177–191.

[24] Török: *Munka és társadalom,* 64.

[25] Nagy: *Nemek forradalma?,* 177–191; Pfau-Effinger: *Socio-Historical Paths of the Male Breadwinner Model,* 380.

[26] Spéder Zsolt: Ellentmondó elvárások között… Családi férfi szerepek, apaszerepek a mai Magyarországon, in Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.): *Szerepváltozások,* Budapest, TÁRKI, 2011, 207–228.

munkavállalás lehetőségének köszönhetően, a házas, gyermekes nők munkavállalási aránya emelkedett. Az igazi áttörés az 1970-es években történt meg, amikortól tömeges női munkavállalásról beszélhetünk.[27]

Erről a napjainkig tartó korszakról elmondható, hogy míg a korábbi korszakokban a nők munkavállalása jellemzően egyfajta gazdasági kényszer következménye volt, az 1970-es évektől megfigyelhetjük, hogy az egyre iskolázottabb nőknek belső igénye a munkavégzés, az identitásuk részévé válik a keresőmunka, ami megteremti gazdasági önállóságukat és autonómiájukat.[28]

A posztszocialista országokban, így Magyarországon is, a női munkavállalás aránya azonban másképpen alakult, a kétkeresős családmodell elterjedése már az ötvenes évektől kezdve megfigyelhető. Míg Nyugat-Európában és Észak-Amerikában a nők otthonukból a munkaerőpiacra történő kilépése fokozatosan zajlott le, az államszocialista országokban ez rövid idő alatt és külső nyomásra történt.[29] Hazánkban már a századfordulón is jelentős volt a fizetett munkát végző nők aránya, de jellemzően rövidebb életperiódusban,[30] azonban a nők munkaerőpiaci részvételének kiterjedése[31] az államszocializmus alatt következett be – mégpedig az extenzív gazdaságpolitika és a kommunista ideológia által diktált társadalmi nyomás következtében gyorsan és felülről irányítottan. A teljes női népesség körében az aktív keresők aránya 1949-től 1980-ig másfélszeresére, 39,9%-ra növekedett.[32] Viszont szűkebben nézve, azaz a korszakban aktív korú (15–54 éves) nők körében az aktív keresők aránya 72,8% volt 1980-ban.[33] A szocialista ideológia a nemek közötti egyenlőséget elviekben támogatta, azonban a nők szinte teljes foglalkoztatottsága ellenére a családon belüli szerepek megítélése és megoszlása és az ennek megfelelő otthoni munkamegosztás továbbra is a tradicionális modell szerint alakult.[34]

A 20. század második felére elterjedtté vált kétkeresős családmodellre általánosságban minden térségben elmondható, hogy a nőkre kettős teher hárul: helyt kell állniuk a munkahelyen, hogy ezzel anyagilag is támogassák a család-

[27] Claudia Goldin: The Quiet Revolution That Transformed Women's Employment, Education, and Family, *American Economic Review,* vol. 96, 2006/2, 1–21.

[28] Gosta Esping-Andersen: *The Incomplete Revolution. Adapting to Women's New Roles,* Cambridge, Polity, 2009.

[29] Török: *Munka és társadalom,* 68.

[30] Dupcsik Csaba: Gleccserre építve – a család intézményének esszencializálása, *Magyar Tudomány,* 177. évf., 2016/2, 133–141.

[31] Dupcsik Csaba: A családdal és a nemi szerepekkel kapcsolatos ideológiák, különös tekintettel a familizmusra, *Demográfia*, 55. évf., 2012/2–3, 123–135.

[32] Uo., 130. KSH: *Magyarország népessége és gazdasága. Múlt és jelen,* Budapest, KSH, 1996, 83.

[33] Blaskó Zsuzsa: Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. A „család" tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétel elemzése, Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2006, 1–96.

[34] Murinkó: *A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök,* 70.

jukat, emellett meg kell felelniük a korábbi, gondoskodással kapcsolatos szerepelvárásoknak is.[35]

A nők munkaerőpiaci aktivitásának növekedésével a férfiakra vonatkozóan is megkettőződhetnek a szerepelvárások: növekvő szerepet kell vállalniuk az otthoni, gondoskodáshoz kötődő feladatokban, valamint fő kenyérkeresőként továbbra is helyt kell állniuk a munkahelyükön, és így jó apaként biztosítani a család anyagi ellátását.[36] Ugyanakkor az utóbbi évtizedekben mindkét nem részéről megnőtt a belső igény arra, hogy magas szinten tölthessék be szerepüket egyszerre a munkában és otthon is.[37] Mindezen változások ellenére a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok is azt mutatják, hogy – a skandináv országok kivételével – a háztartási munkamegosztás továbbra sem kiegyenlített napjaink családjaiban.[38]

Ezt a jelenséget a szakirodalomban *befejezetlen gender forradalomnak* is hívják, melynek lényege a családi szerepek tekintetében, hogy bár a nők egyre inkább részt vesznek a munka világában, a házimunka és a gyermeknevelés terheit továbbra is elsősorban ők viselik.[39]

Szintén a dolgozó nők kettős terhelését elemzi egy gyakran idézett klasszikus szakirodalom, Arlie Russell Hochschild és Anne Machung *The Second Shift. Working Parents and the Revolution at Home*[40] című írása. Ebben megkülönböztetnek három családtípust a fizetett és a nem fizetett munka megosztása szempontjából. A tradicionális családmodellben – ahogy eddig is láttuk – a férfi végzi a kereső munkát, a nő pedig otthon feleségként, anyaként azonosul az otthoni tevékenységeivel. Az átmeneti típusban a nő is vállal keresőtevékenysé-

[35] Latshaw–Hale: *'The domestic handoff'*, 97–120.

[36] Geszler Nikolett: Menedzser férfiak munka és magánélet közötti egyensúlya, *Kultúra és Közösség,* 2014/4, 115–122; Katrina McLaughlin – Orla Muldoon: Father identity, involvement and work–family balance: An in-depth interview study, *Journal of Community & Applied Social Psychology,* vol. 24, 2014/5, 439–452.

[37] Barbara Hobson – Suzanne Fahlén: Competing scenarios for European fathers: Applying Sen's capabilities and agency framework to work–family balance, *Annals of the American Academy of Political and Social Science,* vol. 624, 2009/1, 214–233.

[38] OECD 2024. https://www.oecd.org/en/data/datasets/time-use-database.html (Letöltés: 2025. november 4.); Szalma Ivett – Takács Judit: How to measure fathering practices in a European comparison?, in Michael J. Breen (ed.): *Values and Identities in Europe: Evidence from the European Social Survey,* Abingdon, Routledge, 2017, 228–249; Acsády Judit: A gondoskodás társadalmi konstrukciója, *Replika,* 2014/1–2, 147–163; Geszler: *Menedzser férfiak,* 106–118.

[39] David Cotter – Joan M. Hermsen – Reeve Vanneman: The End of the Gender Revolution? Gender Role Attitudes from 1977 to 2008, *American Journal of Sociology,* vol. 117, 2011/1, 259–289; Gosta Esping-Andersen: *The Incomplete Revolution. Adapting to Women's New Roles,* Cambridge, Polity, 2009.

[40] Arlie Russell Hochschild – Anne Machung: *The Second Shift. Working Parents and the Revolution at Home,* New York, Avon Books, 1989.

get, de a házimunkát elsősorban ő végzi. Erre utal elsősorban a címben használt „második műszak" kifejezés, azaz a nők az első műszakjukat a munkahelyen töltik, majd otthon elkezdik a „második műszakot", vagyis a házimunkát és a gyerekekről való gondoskodást. A harmadik, egalitárius családi modellben pedig, ami Hochschild[41] szerint a legritkább, a felek egyenlően osztoznak a munkán és a felelősségeken, és ugyanazokkal a szférákkal azonosulnak.

Tehát míg a tradicionális családi modellben a női és a férfi szerepek elválnak egymástól, a feladatok nemek szerint elkülönülnek, az egalitárius családi szerepfelfogás a nemek közötti egyenlőséget, a kenyérkereső és a gondoskodó szerepek nemek közötti egyenlő megosztását hirdeti.[42] Az egalitárius ideológia szerint nincsenek tipikusan férfi vagy női feladatok és munkák, mindkét fél egyenlően veszi ki részét a fizetett és az otthoni munkából,[43] így a gyermeknevelléssel járó teendők is kiegyenlítetten oszlanak meg a szülők között.[44]

A tradicionális–egalitárius dimenzióban értelmezett családmodelleket tovább árnyalja Lütolf,[45] a heteroszexuális szülők által alkotott családokról szóló tipológiájában. Hat típust azonosított a feladatok elosztása, az anyagi függőség és a nemek közötti egyenlőség szempontjai szerint. Az első típust férfi kenyérkereső családmodellnek nevezi *(male breadwinner family model),* ami megfelel a korábban tradicionális családmodellként ismertetett típusnak. A modellt Lütolf kiegészíti a családon belüli hatalmi, hierarchikus viszonyok ismertetésével, nevezetesen, hogy a fizetett munkát nem végző nő anyagilag függő és alárendelt helyzetben van férjéhez képest. Ebben a családmodellben az apáktól nem várják el, hogy közvetlen felelősséget vállaljanak a gyermekgondozásban, hanem inkább az alkalmi segítő szerepét töltik be.[46]

A legtöbb európai országban az utóbbi időben megfigyelhető munkaerőpiaci trendeknek megfelelően elterjedt az ún. másfél keresős családmodell,[47] amelyet Lütolf a férfi kenyérkereső modell modernizált változatának *(modernised male breadwinner familiy model)* nevez. Ebben a modellben az apa megtartja a fő családfenntartó szerepét, miközben az anya is részt vesz a fizetett munkában, jellemzően részmunkaidőben. Ebben a modellben az apa fő kenyérkereső szerepe továbbra is fennmarad, azonban a nő munkavállalásával aktívabban kell részt

[41] Hochschild–Machung: *The Second Shift*.
[42] Kroska: *Gender Ideology,* 1867–1869; Murinkó: *A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök,* 69.
[43] Suzanne Bianchi – Melissa Milkie – L. Sayer – John Robinson: Is anyone doing the housework?, *Social Forces,* vol. 79, 2000/1, 191–228.
[44] Murinkó: *A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök,* 91.
[45] Lütolf: *Analysis Grid to Measure Egalitarianism of Parental Leave Policies,* 33–51.
[46] Uo., 39–40.
[47] Lewis: *The Decline of the Male Breadwinner Model,* 154.

vennie a gyermekgondozásban. A gyakorlatban azonban inkább a nagyszülők játszanak ebben jelentős szerepet. A jellemzően részmunkaidőben foglalkoztatott nők anyagi függősége és a fő munkamegosztási és felelősségi mintázatok változatlanul maradnak a férfi kenyérkereső modellhez hasonlóan.[48]

A tipológia harmadik modellje, a női kenyérkereső modell *(female breadwinner family model)* a legritkább. Ebben a családmodellben a nő látja el a fő kenyérkereső szerepet vagy teljes egészében *(pure female breadwinner),* vagy másfél női kenyérkereső *(one-and-a-half female breadwinner)* felállásban. Ezekben a családokban a férfitől elvárt, hogy aktívan vegyen részt a gondoskodásban és a háztartásban, azonban ez a modell nem feltétlenül jelenti a tradicionális családi szerepfelfogástól való elmozdulást. Ugyanis ez a helyzet az empirikus vizsgálatok alapján egyrészt legtöbbször nem szabadon hozott döntés alapján áll elő, hanem valamilyen külső gazdasági kényszer, például a férfi munkanélküli státusza miatti anyagi bizonytalanság következtében, másrészt pedig nem tartós, hanem átmeneti, szükségszerű felállásról van szó.[49]

A gondoskodás egyenértékűségén alapuló családi modell *(caregiver parity family model)* megőrzi a hagyományos nemi szerepeket, miközben azoknak egyenlőbb értéket tulajdonít.[50] Annak ellenére, hogy ebben a modellben a gyermekgondozás felelőssége továbbra is a nőket terheli, a modell elismeri a nem fizetett munkájuk értékét, elsősorban az állam által nyújtott jelentős gondozási támogatások formájában, és ezzel előmozdítja a nemek közötti egyenlőséget. És bár a gondoskodási feladatok nagyobb tiszteletet kapnak ebben a modellben, a gondoskodás nőiességhez és a kenyérkeresés férfiassághoz való kapcsolódása fennmarad. Ez a familializálónak[51] is nevezett modell az egyenlő, de eltérő nemi szerepeket támogatja.[52]

Az ötödik, univerzális kenyérkereső családi modell *(universal breadwinner model)* mindkét szülő teljes idejű munkavállalásával jellemezhető. Ezt a modellt azért is nevezik felnőtt-dolgozó modellnek *(adult-worker model),* mert mindkét felnőtt, azaz mindkét szülő integrálódott a munka világába. Ez a modell viszont feltételezi a gondoskodási feladatok kiszervezését a formális intézményekhez, vagy egyéb módon. Az univerzális kenyérkereső családmodell tekinthető egalitárius családmodellnek, hiszen a felelősségek, kötelezettségek és a feladatok te-

[48] Lütolf: *Analysis Grid to Measure Egalitarianism of Parental Leave Policies,* 40–41.
[49] Uo., 41–43.
[50] Rosella Ciccia – Inge Bleijenbergh: After the Male Breadwinner Model? Childcare Services and the Division of Labor in European Countries, *Social Politics,* vol. 21, 2014/1, 55.
[51] Jana Javornik: Measuring state de-familialism: Contesting post-socialist exceptionalism, *Journal of European Social Policy,* vol. 24, 2014/3, 242.
[52] Lütolf: *Analysis Grid to Measure Egalitarianism of Parental Leave Policies,* 43–45.

kintetében a nemek közötti egyenlőség jellemzi. Azonban szükségszerű hozzátenni, hogy az az elgondolás, mely szerint a családokat fel kell szabadítani a gondoskodási feladatok kötelezettsége alól, ezeket a feladatokat rendkívül módon leértékeli, és az empirikus vizsgálatok is azt mutatják, hogy a kiszervezett gondoskodási feladatokon felüli teendők, akár a „kiszervezés" koordinációja, vagy például a beteg gyermek ellátása, továbbra is megmarad a nőknél.[53] Ez a tapasztalat egybevág a korábban ismertetett második műszak jelenségével.[54] Tehát összességében az egyetemes kenyérkereső modell nem kérdőjelezi meg a nőkre vonatkozó kulturális normákat és elvárásokat a nem fizetett munka tekintetében.[55]

A Lütolf-féle tipológia szerint az igazán egalitárius modellt az univerzális gondoskodó családi modell *(universal caregiver family model)*[56] jelenti. A Lütolf által idézett további szakirodalmak kettős kereső / kettős gondoskodó modellnek *(dual-earner / dual caregiver model)*[57] is nevezik, ugyanis olyan részmunkaidőben dolgozó szülőket takar, akik egymással együttműködve vállalják a gondoskodási feladatokat, ezáltal mindketten részt vesznek a gyermekek nevelésében és ellátásában. Ennek érdekében a modell feltételezi a fizetett munkával töltött idő csökkentését mindkét fél részéről. Ez a modell – szemben az univerzális kenyérkereső modellel – egyenlően értékeli a fizetett és a nem fizetett munkát, továbbá ebben a típusban – szemben a női kenyérkereső modellel – az apák gondoskodásban való részvételét nem az anyagi kényszer eredményezi, hanem a nemek egyenlőségének eszméjéből fakad. Bár ez az egyetlen családmodell, ami tényleg elősegíti a nemek közötti egyenlőséget, Lütolf végül megjegyzi, hogy „a mai napig egyik jóléti rendszer családpolitikájában sem valósult meg teljes mértékben, azaz továbbra is inkább csak egy eszménykép *(ideal)*".[58]

Az új típusú, modern apaszerep

A tradicionális-egalitárius dimenzióban azonosított különböző családmodellekhez eltérő szülői, így apai szerepek, szerepelvárások, normák és tulajdonságok társulnak.

[53] Uo., 45–48.
[54] Hochschild–Machung: *The Second Shift*.
[55] Ciccia–Bleijenbergh: *After the Male Breadwinner Model?,* 52; Lütolf: *Analysis Grid to Measure Egalitarianism of Parental Leave Policies,* 47–48.
[56] Uo., 50–79.
[57] Lütolf: *Analysis Grid to Measure Egalitarianism of Parental Leave Policies,* 48–49.
[58] Uo., 49.

A tradicionális apa, mivel fő feladata és kötelessége a család biztonságának megteremtése és anyagi jólétének biztosítása, amit a családtól távol végzett fizetett munkával teljesít, így nemcsak hogy alig vesz részt a gyermekek körüli feladatok ellátásában, hanem fizikailag és érzelmileg is távol van gyermekeitől. Connell[59] érzelmi sztoicizmusnak nevezi az érzelmi visszafogottságot,[60] az érzelmek kifejezésének hiányát a hagyományos férfiak esetében. A tradicionális férfiasság továbbá olyan tulajdonságokat feltételez, mint a fegyelmezettség, kockázatvállalás, önállóság,[61] sérthetetlenség, szigor és keménység. Így gyengeségnek értékeli, és nem tiszteli, ha a férfi gyakran beszél a gondjairól, félelmeiről és problémáiról.[62] Ugyanígy gyengeségnek és zavarónak tartja, ha egy férfi női-esnek tartott tevékenységeket végez, mint például a gyermekgondozás vagy a háztartási munka.[63]

A tradicionális családmodell egy hierarchikus viszonyt is feltételez a családon belül, amiben az apa a családfő, így ő a tekintély forrása,[64] és végső soron ő dönt a családot érintő kérdésekben.[65] Továbbá a hagyományos maszkulin norma szerint a férfi életének fő célja a munkában, karrierben elért siker.

Ezzel szemben az egalitárius férfiak a nemek közötti egyenlőséget és a kenyérkereső és gondoskodó szerepek nemek közötti egyenlő megosztását vallják, felfogásuk szerint nincs különbség férfi és női munka között, így aktívan részt vesznek a háztartásban és a gyermekeik életében is. Ennek az is magyarázata lehet, hogy számukra „mást jelent a siker, mint a tradicionálisabban gondolkodó férfiak esetében: a gyermekükkel kialakított kapcsolatot a siker jobb mutatójának tekintik, mint az üzleti sikert vagy a magas keresetet".[66]

Fontos azonban megjegyezni, hogy a tradicionális–egalitárius családi szerepfelfogás dimenziója és a hagyományos – új apa dimenziója, bár nagy átfedésben vannak, nem esnek teljesen egybe. A vonatkozó kutatások eredményei ugyan változatos képet mutatnak, számos empirikus tanulmány kimutatja, hogy a

[59] Raewyn W. Connell: *Masculinities,* Cambridge, Polity Press, 1995.

[60] Shira Offer – Danny Kaplan: The "New Father" Between Ideals and Practices: New Masculinity Ideology, Gender Role Attitudes, and Fathers' Involvement in Childcare, *Social Problems,* vol. 68, 2021/4, 986–1009.

[61] Richard J. Petts – Kevin M. Shafer – Lee Essig: Does Adherence to Masculine Norms Shape Fathering Behavior?, *Journal of Marriage and Family,* vol. 80, 2018/4, 704–720.

[62] Offer–Kaplan: *The "New Father" Between Ideals and Practices,* 994.

[63] Uo., 994.

[64] Murinkó: *A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök,* 70.

[65] Makay Zsuzsanna – Spéder Zsolt: Apaság. A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei, in Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2018, 74; Spéder: *Ellentmondó elvárások között,* 213.

[66] Murinkó: *A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök,* 73.

tradicionális családi szerepfelfogást valló apák általában kevésbé vesznek részt a gyermekek körüli teendőkben,[67] de ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a tradicionális családmodellt valló férfiak egyben a fent ismertetett hagyományos maszkulin normákkal azonosíthatóak. Másrészt a legújabb kutatások szerint a kenyérkereső szerep és a gondoskodó szerep nem feltétlenül állnak egymással szemben, továbbá a családi szerepekhez való viszony és az apai identitás sem minden esetben esnek egybe.[68] Az elmúlt évtizedekben formálódó új apaság koncepciójának megfogalmazása és gyakorlati megvalósulása is erre mutat rá.

Az új apaság és férfiasság koncepciójára az elmúlt évtizedekben különböző elnevezések születtek, amelyekről általánosságban elmondható, hogy újradefiniálják a hagyományos férfi- illetve apaidentitást, és a hangsúlyt az apák gyermekeik életébe történő fizikai és érzelmi bevonódására helyezik. Az új férfi, illetve apa *(new man, new father)* jellemezhető mindazokkal a hagyományosan női attribútumokkal,[69] mint az érzékenység, az érzelmek kifejezésének képessége és a – jelen kutatásunk szempontjából legfontosabbként értékelt – gondoskodás[70] képessége és igénye.[71]

A továbbiakban az új apaság jelenségének mélyebb megértése érdekében néhány olyan meghatározást tekintünk át, amelyek a szakirodalomban gyakran idézett és széles körben hivatkozott definíciókként szolgálnak, és amelyek jól tükrözik az apai szerepfelfogás átalakulását. A definíciók reflektálnak a korábban megfogalmazott megállapításra, azaz kitérnek arra a kérdésre is, hogy a családi

[67] Petts–Shafer–Essig: *Does Adherence to Masculine Norms Shape Fathering Behavior?,* 704–720.

[68] Uo., 704–720; Offer–Kaplan: *The "New Father" Between Ideals and Practices,* 994.

[69] Acsády: *A gondoskodás társadalmi konstrukciója*, 147–163; Geszler: *Menedzser férfiak*, 117–122.

[70] A gondoskodás az emberi kapcsolatok egyik legalapvetőbb eleme, és mint alapvető emberi cselekvés a társadalmi integrációt erősítő tevékenység (Acsády: *A gondoskodás társadalmi konstrukciója,* 147–163); komplex rendszerként magában foglalja a rászoruló emberek fizikai és érzelmi segítését az újszülöttről és kisgyermekekről való gondoskodástól kezdve a betegek és az idősek ellátásán keresztül a bármilyen hátrányos helyzetben lévők megsegítéséig (Anna Bartha – Violetta Zentai: Long-Term Care and Gender Equality: Fuzzy-Set Ideal Types of Care Regimes in Europe, *Social Inclusion*, vol. 8, 2020/4, 92–102). Megkülönböztethetjük a fizetett munkaként végzett formális, intézményesített gondoskodási feladatokat a nem fizetett gondoskodási tevékenységtől. Az utóbbiba beletartozik a mindennapi életben funkcionális korlátokkal küzdő személyek önkéntes segítése (OECD: Long-term Care: Growing Sector, Multifaceted Systems, in Francesca Colombo et al. [eds.]: *Help Wanted? Providing and Paying for Long-Term Care*, Paris, OECD Publishing, 2011), valamint a háztartásokban végzett minden nem piaci tevékenység – ideértve a gyermekek vagy az idősek közvetlen ellátását és a közvetett gondoskodási tevékenységeket, mint például a főzés vagy a takarítás. Jorge M. da Silva: Why you should care about unpaid care work, OECD, 2019. https://oecd-development-matters.org/2019/03/18/why-you-should-care-about-unpaid-care-work/ (Letöltés: 2021. április 28.)

[71] Geszler: *Menedzser férfiak,* 106–118.

szerepekről vallott felfogás és az apai identitás dimenziói hogyan viszonyulnak egymáshoz.

Az apasággal foglalkozó szerzők egy része az új, modern apaságot történeti kontextusban határozza meg, és korábbi apatípusokkal hasonlítja össze.

Az apaszerep norvégiai történetét elemző könyvében Lorentzen[72] megkülönbözteti a *családért apa (father-for-the-family)* és a *családban apa (father-in-the-family)* fogalmakat. Az előbbi a 20. század első harmadától az 1960-as évekig jellemezte a norvég apaképet, és egy olyan modellt jelent, ahol az apa elsődleges feladata a családért végzett keresőmunka, az anya pedig a gyermekekről való gondoskodásért felelős. Az utóbbi fogalom az apák kettős szerepére utal, amelyben az apa részvétele a gyermek életében magától értetődik.

Szintén történeti perspektívából vizsgálja a nemi szerepek, így az apai szerepek alakulását Goldscheider.[73] Az első demográfiai átmenet során a hagyományos, szülőségen alapuló férfi-női viszonyok megkérdőjeleződtek, a nők szerepe a hagyományos férfi privilégiumokba történő belépéssel kitágult, azonban a férfiak szerepvállalása nem változott, megmaradt kenyérkereső szerepük. Véleménye szerint a második demográfiai átmenet során a nemek forradalma, azaz a családon belüli szerepek átalakulása még nem zajlott le. Goldscheider szerint ez azt jelentené, hogy az apaság egyre inkább érzelmi jelenlétről, gondoskodásról és aktív részvételről szóljon, nem csupán gazdasági szerepvállalásról. Az „új apa" így nemcsak a kenyérkereső funkcióját tölti be, hanem a gyermeknevelésben partnerként, érzelmi támaszként és aktív nevelőként is megjelenik, ami hozzájárul a nemi szerepek kiegyensúlyozottabb újradefiniálásához a családban. McDonald[74] szintén a demográfiai átmenet elméletében megfogalmazottak nemi egyenlőségre gyakorolt hatásait vizsgálva rámutat arra, hogy a nők társadalmi szerepeinek gyors változásához nem társult ugyanolyan ütemű férfiszerep-változás, ami feszültségeket okozhat a családi életben és a gyermekvállalási döntésekben.[75]

Mindkét szerző rámutat a szerepek változásának és a nemi szerepek újradefiniálásának fontosságára. Hangsúlyozzák, hogy szükség lenne a férfiak aktívabb részvételére a családi életben, a gyermeknevelésben és a háztartási feladatokban,

[72] Jorgen Lorentzen: On Fathers in Norwegian History 1850–1920, *Men and Masculinities,* vol. 14, 2011/3, 268–287; uő: *Az apaszerep története Norvégiában 1850–2012,* Budapest, Pont, 2014.

[73] Frances K. Goldscheider: Men, children and the future of the family in the third millennium, *Futures,* vol. 32, 2000/6, 527–538.

[74] Peter McDonald: Gender equity in theories of fertility transition, *Population and Development Review,* vol. 26, 2000/3, 427–439.

[75] Uo., 427–439; Goldscheider: *Men, children and the future of the family,* 527–538.

és hogy a jogi és társadalmi struktúrák támogassák ezt az egyenlő részvételt, ami által a családok stabilabbá válhatnak.

Johnson[76] – elsősorban az amerikai társadalomra vonatkozóan – szintén történeti áttekintést ad az apaság változásáról. Értelmezésében a modern apa kifejezés már az 1800-as évektől használható, ugyanis a nők munkaerőpiacra történő belépésével a férfiak kenyérkereső szerepe már kevésbé tekinthető meghatározónak. A korábbi időszak apaképét patriarchális apaságként *(patriarchal fatherhood)* írja le. Az indusztrializációval válik el az apai munkavégzés helyszíne a családtól, míg eközben a gyermeknevelés még inkább a nők feladatává válik. A következő fázis a résztvevő apaság *(participant fatherhood)* megjelenése, amikor is az apaszerep fókusza eltolódik a kölcsönösség és a személyes boldogság irányába. Megjelenik az apaságnak egy árnyaltabb megfogalmazása is, a „daddyhood",[77] mely olyan apai hozzáállást takar, ami – szemben a korábbi apatípusokkal – kifejezi azt az apai igényt, hogy közelebb kerülhessen gyermekeihez. A férfiakkal szemben megváltozott elvárások értelmében a férfiaknak tehát képesnek kell lenniük részt venni a hagyományosan női feladatokban, mely egyúttal női képességek átvételét is megköveteli (mint pl. az intimitás és a gondoskodás).[78]

Más szerzők pedig úgy fogalmaznak, hogy az apaság fogalma az ún. erkölcsi vezetőtől *(moral leader)* indult, és alakult át kenyérkeresővé, majd pedig a *gondoskodó, résztvevő típusú* (*nurturing* vagy *involved*) apává.[79] Az apák növekvő részvétele a gyermekgondozási feladatokban összefüggésben van az új társadalmi nyomással, azaz, amíg a nők növelték a munkaerőpiaci részvételüket, az apákkal szemben egyre magasabb lett az elvárás, hogy a gyermekgondozásban is részt vegyenek.[80] Ezzel párhuzamosan egyre több apa tartja fontosnak, hogy bevonódjon a gyermeknevelésbe.[81]

Az apaságot történetiségében bemutató szerzők mellett az új apasággal foglalkozó tanulmányok is mind kiemelik, hogy az új apa legfontosabb jellemzője a gyermek életébe történő aktív bevonódás.

[76] Sarah Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers: impact of social support, gender role attitudes, and parental self-efficacy,* doktori disszertáció, Texas Woman's University, 2016.
[77] Uo.
[78] Uo.
[79] Cassie Rushing – Misti Sparks: The mother's perspective: Factors considered when choosing to enter a stay-at-home father and working mother relationship, *American Journal of Men's Health,* vol. 11, 2017/4, 1260–1268.
[80] Latshaw–Hale: '*The domestic handoff',* 105.
[81] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

Lamb és munkatársai[82] szerint az apai bevonódás három fő dimenzió mentén írható le: az apa közvetlen interakciója a gyermekkel, annak elérhetősége, valamint a gyermek gondozásáért és jólétéért vállalt felelősség. Pleck későbbi modellje[83] ezt tovább finomította, hangsúlyozva az érzelmi támogatás, a fegyelmezés, a tanítás, az anyagi gondoskodás, az együtt töltött idő és a gyermek életének aktív nyomon követésének jelentőségét.

A gyermek életébe történő bevonódás és a gondoskodó feladatokban való apai részvétel tehát sokféleképpen értelmezhető, így több szerző is felhívja a figyelmet a gondoskodó feladatokban való apai részvétel, azaz a résztvevő apaság *(involved fatherhood)* konceptuális és operacionalizálási nehézségére.[84] A tág és nem kellően pontosított értelmezési keret lehetővé teszi, hogy minden apát, aki valamilyen szinten részt vesz a gyermekek gondozásában és a nevelési feladatokban, résztvevő apaként (*involved fathers* vagy *engaged fathers*) jellemezzünk.[85] Dermott értelmezésében az apák által elvégzett házimunka, illetve a házon kívül végzett keresőtevékenység is indirekt gondoskodásként értelmezhető. Ebből a megfontolásból Dermott a gyakorlati feladatokban történő közreműködés helyett a gyermek életében való érzelmi részvételre helyezi a hangsúlyt, és bevezeti az érzelmi alapú apaság *(intimate fatherhood)* fogalmát. Az érzelmi közelség kialakítására törekvő apák *(intimate fathers)* nagyobb arányban vesznek részt a szülői feladatokban, de ez nem szükségszerűen terjed ki a házimunkára is, elsősorban inkább a gyerekek körüli kötetlenebb tevékenységekre értendő (például játék, esti olvasás stb.).

Tehát a legfontosabb különbség a „kenyérkereső" és az „új típusú apák" között a gyermek életébe történő bevonódás területén mutatkozik, hiszen a modern apák nagyon aktívak a gyermekgondozásban, gyermeknevelésben,[86] így a szülői szerepek közötti éles határ elmosódik. Ugyanakkor annak az igénynek a megjelenése, hogy az apák sokkal több időt tölthessenek gyermekeikkel, mint a múltban, nem jár együtt azzal, hogy a társadalom kevésbé várná el tőlük a kenyérke-

[82] Michael E. Lamb – Joseph H. Pleck – Eric L. Charnov – James A. Levine: Paternal behavior in humans, *American Zoologist,* vol. 25, 1985/3, 883–894.

[83] Joseph H. Pleck: Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes, in Michael E. Lamb (ed.): *The Role of the Father in Child Development,* 2. ed., Hoboken, John Wiley & Sons, 2010, 58–93.

[84] Esther Dermott: 'The intimate father': Defining paternal involvement, *Sociological Research Online*, vol. 8, 2003/4, 28–38; Helen Norman – Mark Elliot: Measuring Paternal Involvement in Childcare and Housework, *Sociological Research Online,* vol. 20, 2014/2, 7.

[85] Dermott: *'The intimate father',* 11.

[86] Rainer Voltz: Väter zwischen Wunsch und Wirklichkeit, in Tanja Mühling – Harald Rost (Hrsg.): *Väter im Blickpunkt,* Opladen, Verlag Barbara Budrich, 2007, 205–224.

reső szerep betöltését.[87] A szakirodalmakból az is látszik, hogy az apák is egyre inkább szeretnének egy kiegyensúlyozott helyzetet a munka és a családi élet (gyermeknevelés) között,[88] és részükről is növekszik az igény arra, hogy magas szinten tölthessék be szerepüket nem csupán a munkában, hanem otthon is.[89]

Hanlon[90] a két típusú apaszerep közötti ellentmondást úgy oldja fel, hogy a család anyagi biztonságának előteremtése értelmezhető a gondoskodás egyik legitim formájaként is. Ír férfiak tanulmányozása során bemutatta, hogy a férfiasság nem zárja ki a gondoskodó feladatok ellátását és az érzelmi kapcsolatok ápolását a *gondoskodó férfiasság (caring masculinity)* értelmében. Ezáltal új perspektívába helyezte a férfiaknak a gondoskodó feladatokhoz fűződő, amúgy bizonytalan viszonyát egy olyan társadalmi kontextusban, ahol a tradicionális férfiasság elvárása egyidejűleg van jelen a férfiak növekvő igényével a gondoskodási feladatokba történő bevonódásra. Tágabb kontextusban a Hanlon által megfogalmazott gondoskodó társadalom megérti és elismeri, hogy a gondoskodó férfiasság *(caring masculinity)* egy érvényes és értékes identitás lehet a férfiak számára.

Lényegében Hanlon megközelítésére alapozva Elliott[91] gondoskodó férfiasságnak nevezi az olyan férfiidentitást, amely egy kapcsolatban elutasítja az egyenlőtlenségeket kifejező uralmi viszonyokat és a hozzá kapcsolódó olyan tulajdonságokat, mint például az erőszak. A gondoskodó férfiasság további jellemzői az érzelmek kifejezése és a gondoskodás értékelése, valamint a hagyományos férfias értékek újrafogalmazása gondozásorientált és kapcsolati értékekké, mely a *gondoskodó apa (caregiving father)* figurájának egyik fő jellemzője.[92]

Más szerzők is amellett érvelnek, hogy az új apaszerep megjelenése mellett a keresőtevékenység továbbra is a férfiidentitás központi eleme, még akkor is, ha

[87] McLaughlin–Muldoon: *Father identity,* 439–452; Makay–Spéder: *Apaság,* 65–82; Kerry Daly – Rob Palkovitz: Guest editorial: Reworking work and family issues for fathers, *Fathering,* vol. 2, 2004/3, 211–213.

[88] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31; Sarah J. Tracy – Katherine D. Rivera: Endorsing equity and applauding stay-at-home moms: How male voices on work-life reveal aversive sexism and flickers of transformation, *Management Communication Quarterly,* vol. 24, 2010/1, 3–43.

[89] Kristin M. Perrone – Stephen L. Wright – Z. Vance Jackson: Traditional and nontraditional gender roles and work-family interface for men and women, *Journal of Career Development,* vol. 36, 2009/1, 8–24.

[90] Niall Hanlon: *Masculinities, Care and Equality: Identity and Nurture in Men's Lives,* London, Palgrave Macmillan, 2012.

[91] Karla Elliott: Caring masculinities: Theorizing an emerging concept, *Men and Masculinities,* vol. 19, 2015/3, 240–259.

[92] Uo.; J. Y. Lee – S. J. Lee: Caring is masculine: Stay-at-home fathers and masculine identity, *Psychology of Men & Masculinity,* vol. 19, 2018/1, 47–58.

napjainkban az apák egyre inkább részt vesznek a gyermekgondozási feladatokban.[93] A jelenségre bevezetik a *hibrid férfiasság (hybrid masculinity)* fogalmát, ami a férfiidentitás olyan formáját írja le, amely ugyan átalakította a hegemón férfiasságot,[94] és magába foglalja az olyan, korábban nőiesnek jelölt tulajdonságokat és gyakorlatokat, mint a gyermekgondozás, de nem feltétlenül jelenti a szülői felelősség folyamatos, tartós viselését. A vonatkozó empirikus kutatások szerint ugyanis az apák szülői szabadsága gyakran csak átmeneti kiigazításnak tekinthető, és nem alakítja át tartósan a családi struktúrákat.[95]

A változóban lévő szerepek összefoglalva tehát azt eredményezték, hogy a férfiakra vonatkozóan is megkettőződtek az elvárások: egyrészt növekvő szerepet kell vállalniuk az otthoni, gondoskodáshoz kötődő feladatokban, másrészt fő kenyérkeresőként továbbra is helyt kell állniuk a munkahelyükön, hogy jó apaként biztosítani tudják a család anyagi ellátását.[96] Ugyanakkor megfigyelhető, hogy míg az apák egyre jobban bevonódnak a gyermek életébe a korábbi apaszerepekhez képest, ez elsősorban az anyának való segítségképpen jelenik meg, nem pedig egy elsődleges vagy kiegyenlített gondoskodó szerepként *(primary or equal caregivers)*.[97]

Hazai és nemzetközi attitűdkutatások a magyar férfiak családban betöltött szerepéről

A hazai kutatások sokáig kevés figyelmet szenteltek a férfiak családban betöltött szerepének vizsgálatára, és csak az utóbbi két-három évtizedben kaptak egyre nagyobb hangsúlyt azok a hazai és nemzetközi összehasonlító vizsgálatok, amelyek a témához kapcsolódó társadalmi normákat, elvárásokat és attitűdöket is elemzik. Ezek a vizsgálatok mind egyetértenek abban, hogy Magyarországon még igen meghatározó attitűd a hagyományos szülői és családi szerepfelfogás,

[93] Gerlinde Mauerer: Fatherhood Practices and Shared Parental Leave: Advancing Gender Equity in Parenting, *Social Sciences,* vol. 14, 2025/5, 269.

[94] Raewyn W. Connell – James W. Messerschmidt: Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept, *Gender & Society,* vol. 19, 2005/6, 829–859.

[95] Tristan Bridges – Cheri Jo Pascoe: Hybrid Masculinities: New Directions in the Sociology of Men and Masculinities, *Sociology Compass,* vol. 8, 2014/3, 246–258; Tristan Bridges – Cheri Jo Pascoe: On the Elasticity of Gender Hegemony: Why Hybrid Masculinities Fail to Undermine Gender and Sexual Inequality, in James W. Messerschmidt – Patricia Yancey Martin – Michael A. Messner – Raewyn Connell (eds.): *Gender Reckonings: New Social Theory and Research,* New York, NYU Press, 2018; Mauerer: *Fatherhood Practices and Shared Parental Leave,* 269.

[96] Daly–Palkovitz: *Guest editorial,* 211–213; Makay–Spéder: *Apaság,* 65–82.

[97] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers.*

annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben jelentős változás következett be[98] a nemi szerepekről való gondolkodás terén, és megfigyelhető egy elmozdulás az egalitáriusabb szerepmegosztás irányába.

Pongrácz Tiborné és S. Molnár Edit[99] a húsz és ötven év közötti népesség reprezentatív mintáján 2000-ben és 2009-ben felvett kérdőíves vizsgálat alapján elemezte a nemi szerepekkel kapcsolatos tradicionális és modern szemlélet alakulását. Eredményeikben bemutatták, hogy míg az előző némileg visszaszorult, teret engedve az utóbbinak, összességében a „kevert" szemléletű típus alkotta a legnagyobb csoportot, akiket a „család versus munka" két szélső pólusa közötti hezitatív, ambivalens álláspont jellemez.

Spéder Zsolt 2009-ben vizsgálta a magyar társadalom erre vonatkozó véleményét a teljes népességre vonatkozó reprezentatív mintán. A hagyományos kenyérkereső apakép erős jelenlétére utal, hogy a megkérdezettek körében nagy az egyetértés azzal az állítással, hogy „a férfiak legfontosabb feladata, hogy anyagilag biztosítsák a család megélhetését" – 58% teljesen, 36% pedig többé-kevésbé egyetértett ezzel. Ugyanígy 72% szerint a legfontosabb cél egy férfi életében, hogy sok pénzt keressen.[100] Ugyanakkor az egalitárius családi szerepmodell is hangsúlyosan jelenik meg a magyar társadalomban: a megkérdezettek 89%-a szerint „apának lenni és gyermeket nevelni az egyik legszebb élmény egy férfi életében", illetve 65% szerint „egy férfi számára fontosabb, hogy több időt töltsön a családjával, mint hogy plusz munkával növelje a bevételt". Az apaszereppel kapcsolatos állításokkal való egyetértés alapján a kutatás alapvetően három férfiszerepet azonosít: a népesség 15%-a került a klasszikus kenyérkereső férfiszerep, míg 28% a családcentrikus férfiszerep ideáltípusába. A legnépesebb csoport, a népesség fele pedig kettős elvárást fogalmaz meg a férfiakkal szemben, azaz mind az anyagiak biztosítását, mind pedig a családi életben való aktív részvételt elvárják tőlük.[101]

Ezt az állítást Makay Zsuzsanna és Spéder Zsolt 2016-os felmérése[102] is megerősíti, amelyben – a korábbiakkal összhangban – azt vizsgálták, hogy a társadalom mennyiben támogatja az „új típusú", családcentrikus apaszerepet, és mennyiben a „hagyományos" típust. Eredményeik alapján egyértelmű jelei vannak a családközpontú, részt vevő apaszerep támogatottságának, ugyanis a

[98] Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása, in Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.): *Szerepváltozások,* Budapest, TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium, 2011, 192–206.

[99] Uo., 192–206.

[100] Spéder: *Ellentmondó elvárások között,* 215.

[101] Uo., 218.

[102] Makay–Spéder: *Apaság,* 65–82.

népesség több mint fele elvárja az apáktól a gyermekeivel törődő apai szerepet is, azaz hogy aktívan vegyenek részt a családi életben. Továbbá a válaszadók közel kétharmada (65%) egyetért azzal, hogy „fontosabb, hogy egy férfi több időt töltsön a családjával, mint hogy több órát dolgozzon a család jövedelmének növelése érdekében". Emellett a férfiakkal szemben megjelenő társadalmi elvárások között továbbra is jelen vannak a családfenntartói szereppel kapcsolatos elvárások, és a magyar társadalomban ez a kettős elvárás a legelterjedtebb (a társadalom kétötödére jellemző). Tehát az új típusú apaság irányába történő elmozdulás tetten érhető, azonban a gyermekével otthon maradó apa továbbra is ritka és kevésbé elfogadott jelenség, hiszen a válaszadók 71%-a értett egyet azzal az állítással, hogy „nem való egy férfinak, hogy háztartásbeli legyen".[103]

Az apai szerepekkel kapcsolatos attitűdöket, a nemi szerepekkel kapcsolatos vélekedés alakulását vizsgálta Gregor Anikó is doktori disszertációjában.[104] Eredményeiből többek között kiderül, hogy a felnőtt lakosság már bizonyos szempontból támogatja az apák aktívabb családi részvételét, azonban ez a támogatás nem egyértelmű: annak ellenére, hogy a 2000-es évektől a hazai közvéleményben is egyre erőteljesebben jelenik meg, hogy a férfiak intenzívebben vegyenek részt az otthoni feladatokban, abban, hogy ez akár azt is jelentheti-e, hogy az apa vegye igénybe az otthon maradással járó családtámogatást (GYES vagy GYED), már igen megosztott a közvélemény.

A 2018-ban, gyermekes családok körében végzett longitudinális reprezentatív adatfelvétel, a Kohorsz' 18 elnevezésű magyar születési kohorszvizsgálat is tartalmazott kifejezetten az apák szerepére vonatkozó kérdéseket.[105] Az itt kapott eredmények is megerősítik a korábbi kutatásokban látott elmozdulást az apákkal kapcsolatos elvárások tekintetében. A vizsgált apák majdnem fele (49%) egyáltalán nem értett egyet pl. azzal az állítással, hogy egy férfi életében sok pénzt keresni a legfontosabb cél, és további 34% inkább nem értett egyet ezzel. A kutatás elmozdulást mutatott az apák szülői kompetenciájának alakulása tekintetében is: ugyanis a válaszadók 63%-a úgy vélte, hogy az apák ugyanolyan jól tudnak gondoskodni egy kisgyermekről, mint az anyák, és mindössze 7% mondta azt, hogy szerintük egy apa egyáltalán nem tudna olyan jól működni ebben a tekintetben. Ugyanígy, bár a válaszadók 21%-a egyetértett azzal, hogy a férfiak-

[103] Uo., 76.

[104] Gregor Anikó: A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök a 2000-es években Magyarországon, doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szociológia Doktori Iskola, 2014; Gregor Anikó: A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök a 2000-es években Magyarországon, *Socio.hu,* VI. évf., 2016/1, 89–111.

[105] Szabó Laura et al.: *Várandós kutatási szakasz. Technikai riport,* Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, Kutatási Jelentések 102, Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2020.

nak nehéz gyengédnek lenniük a gyermekeikkel, 53%-uk egyáltalán nem értett egyet ezzel. A kutatás azonban azt is megállapítja, hogy a kisgyermekes családokban az apai részvétel mind a házimunkában, mind a gyermeknevelésben főként a hétvégékre és estékre korlátozódik, és inkább közös feladatokat jelent, mint önálló apai gondoskodást. Az apák nagyobb valószínűséggel vesznek részt az olyan fejlesztő tevékenységekben, mint a játék, a játszótér, a séta és a fürdetés.[106]

A magyarországi vizsgálatok eredményeit nemzetközi összehasonlító értékkutatások is megerősítik.

A European Values Study (EVS) 2017-es, legutóbbi 5. hullámának eredményei szerint a közép- és kelet-európai országok lakossága nagyobb valószínűséggel fogadja el a férfi és női szerepek közötti hagyományos feladatmegosztást. Magyarországon 47,75% gondolja úgy, hogy a férfiaknak dolgozniuk kell, a nőknek pedig az otthonról és a családról kell gondoskodniuk, míg a skandináv országokban ez az arány 5% körül van.[107] Ugyanígy, bár csökkenő mértékben, de még mindig enyhe többségben vannak azok, akik úgy gondolják, hogy a nő számára a munkájához képest fontosabb az otthon és a gyermekek, illetve a család élete megsínyli, ha a nő teljes munkaidőben dolgozik.[108]

Az International Social Survey Programme (ISSP) korábbi hullámainak (1988, 1994, 2002, 2013) összehasonlító elemzése azt mutatja, hogy 1988 és 1994 között, a rendszerváltás csúcsidőszakában Magyarországon erősödött a hagyományos család támogatottsága, tehát egyfajta retradicionalizálódás figyelhető meg e tekintetben. A következő időszakban, 2002-ig az adatok ellenkező irányú elmozdulást mutatnak egy inkább modern családmodell felé, és az egalitárius családi szerepek támogatása ezt követően is növekedett a magyar társadalomban. Mindezek mellett ellentmondás mutatható ki a kétkeresős családmodell magas, valamint a kenyérkereső férfi szerepének egyidejű növekvő támogatottsága között a vizsgált időszakban.[109]

Egy friss kutatás[110] az ISSP felmérés legújabb (2022-es), család és változó nemi szerepek tematikájú hullámának magyar adatait elemzi. Eredményei szerint nincs érdemi elmozdulás a 2013-as adatokhoz képest, és megerősíti az ISSP korábbi

[106] Ökrös Fruzsina et al.: *Kora gyermekkor Magyarországon. Jelentés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 3. hullámáról,* Kutatási Jelentések 110, Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2024.

[107] Pátkainé Bende Andrea: Értékek, attitűdök és vélemények a családról a European Values Study 2017-es eredményeinek tükrében, *Kapocs,* 5. évf., 2022/3–4, 13–22.

[108] Engler Ágnes – Pári András: A család jövője – az elsődleges szocializációs közeg társadalmi szerepváltozása, *Századvég,* 2. évf., 2022/3, 11–34.

[109] Zsolt Spéder: A Quarter Century of Change in Family and Gender-Role Attitudes in Hungary, *Comparative Population Studies,* vol. 48, 2023, 741–770.

[110] Orosz Adrienn: Az apák családon belüli szerepei, *Kapocs,* 7. évf., 2024/3–4, 41–55.

hullámaiban felvett adatokból levont következtetéseket, mely szerint a magyar társadalomban erőteljesen jelen van a tradicionális családi szerepmodell elfogadása, de mellette markánsan megjelenik a modern, egyenlőbb szerepfelfogáson alapuló szemlélet is. Ugyanis a válaszadók 41%-a teljesen vagy inkább egyetértett azzal az állítással, hogy „a férfi dolga a pénzkeresés, míg a nő dolga az otthonról és a családról való gondoskodás", viszont újabb 40,5% részben egyetértett az állítással, részben nem. A válaszadók szociodemográfiai hátterük szerint szignifikánsan nem térnek el egymástól véleményükben, kivéve az alapfokú végzettségűek csoportját, akik körében magasabb a tradicionális szemlélet támogatottsága.[111]

A 2022-es ISSP felmérés számos új kérdést, állítást is tartalmazott a szülői feladatok és felelősségek megosztásával kapcsolatos attitűdökre vonatkozóan, amelyekre a megkérdezettek egy ötfokú skálán válaszolhattak aszerint, hogy az adott tevékenység, feladat inkább az anya vagy inkább az apa felelőssége.[112] A magyar adatok azt mutatják, hogy a kérdőívben szereplő minden tevékenység és felelősség esetében a legnagyobb a támogatottsága a megosztott részvételnek. A megosztott részvétel legmagasabb támogatottsága a szabadidős tevékenységekben való részvétel (76%) és a gyermek meghallgatására és tanácsadására szánt idő, míg a legalacsonyabb a gyermek napi szintű gondozására (44,5%) és a család anyagi ellátására (42%) vonatkozik. Ez utóbbit többen (47,9%) az apák, míg a gyermekről való gondoskodást (52,5%) inkább az anyák felelősségének tartják.[113]

Az attitűdök jelentősen eltérnek az iskolai végzettség és az anyagi helyzet szerint: az alacsonyabb végzettségűek inkább támogatják a hagyományos nemi szerepeket. Az alacsonyabb gazdasági státuszúak úgy vélik, hogy a családért való felelősség inkább az apát terheli, a gyermek napi szintű gondozása pedig az anya

[111] Uo., 46.

[112] International Social Survey Programme (ISSP): *ISSP 2022 – Family and Changing Gender Roles V: Final Source Questionnaire,* 2023. https://issp.org/wp-content/uploads/2023/12/ISSP2022_final-source-questionnaire.pdf (Letöltés: 2025. november 4.)

Mennyi felelősséget kellene, hogy vállaljanak a nők és a férfiak az otthont és a családot illetően? (N 2a)

Mennyire alkalmasak az anyák és az apák arra, hogy gondoskodjanak a gyermekeikről? (N 2b)

Egy olyan családban, ahol egy apa és egy anya nevel egy ötéves gyermeket, melyik szülőnek kell anyagilag gondoskodnia a családról? (N 7a)

Egy olyan családban, ahol egy apa és egy anya nevel egy ötéves gyermeket, melyik szülőnek kell a gyermekről napi szinten gondoskodnia? (N 7b)

Egy ötéves gyermeket nevelő családban, amelyben egy apa és egy anya van, melyik szülő játsszon a gyermekkel, és vegyen részt a szabadidős tevékenységeiben? (N 7c)

Egy olyan családban, ahol egy apa és egy anya neveli az ötéves gyermeket, melyik szülőnek kell megtanítania a gyermeket arra, hogyan kell viselkedni? (N 7d)

[113] Orosz: *Az apák családon belüli szerepei,* 48–52.

feladata. Az idősebb korosztály szerint inkább az apa felelőssége, hogy megtanítsa a gyermeket viselkedni, és hogy példaképként jelenjen meg. Érdekes módon a férfiak a férfiakat, a nők pedig a nőket részesítik előnyben példaképként. A többi kérdés esetében nincs szignifikáns különbség a férfiak és a nők által adott válaszok átlaga között.[114]

Összefoglalás

Összességében azt látjuk, hogy Magyarországon a tradicionális szerepfelfogás nagyon erősen jelen van, ugyanakkor egyfajta elmozdulás is megfigyelhető a hagyományos, kenyérkereső apa normája felől az új típusú, gondoskodó apaszerep felé. A kisgyermekes apák elvárt szerepei egy aktív, bevonódó, gondoskodó mintát tükröznek, de az apák hagyományos szerepe a család anyagi biztonságának megteremtésében továbbra is fontos és a társadalom által elvárt. Az apák szempontjából ez egyfajta kettős elvárásban nyilvánul meg velük szemben: meg kell felelniük a hagyományos kenyérkereső szerepnek, és a gyermeknevelésben is részt kell venniük. Továbbá a magyar társadalom még mindig az anyák elsődleges feladatának tekinti a gyermeknevelést és a család mindennapi ellátását, és az elmozdulás ellenére a gyermekével otthon maradó apa még ebbe a képbe is nehezen illeszkedik.[115]

[114] Uo., 52–53.
[115] Makay–Spéder: *Apaság*, 65–82.

A MAGYAR CSALÁDTÁMOGATÁSI RENDSZER NEMZETKÖZI KONTEXTUSBAN[1]

Sztáray Kézdy Éva

Egy társadalomban az apák részvételének mértéke a gyermeknevelésben rendkívül összetett, kulturálisan, történelmileg, gazdaságilag is meghatározott társadalmi jelenség. Makroszinten erősen függ az adott társadalom kulturális hagyományaitól és értékrendjétől, a gazdasági és munkaerőpiaci környezettől, a kereseti viszonyoktól, valamint az adott ország családpolitikájától. Ebben a tekintetben különösen érdekes, hogy az adott családtámogatási rendszer egyáltalán megengedi-e, vagy esetleg ösztönzi-e, és ha igen, milyen időtartamban az apák otthon maradását, továbbá, hogy az ellátás összege a kiesett munkabérhez képest milyen kompenzációs jelleggel bír, valamint hogy alanyi jogon vagy csak biztosítotti jogviszonyhoz kötötten lehet-e igénybe venni. A fejezet a magyar családtámogatási rendszert elhelyezi a releváns családtámogatási rendszerek tipológiájában, valamint nemzetközi és történeti kontextusban foglalja össze, hogy a magyar szabályozás milyen feltételek mellett teszi lehetővé az apák kisgyermekkel való otthon maradását.

A családpolitikáról általában

A családok életének közpolitikai eszközökkel történő formálása a nemzetállamok kialakulásáig nyúlik vissza, azonban a családpolitika kifejezés a 20. század második felében jelent meg a szociálpolitikai diskurzusokban.[2] A családpolitika

[1] Jelen írás a szerző egy korábban megjelent tanulmányának kibővített és átdolgozott változata: Sztáray Kézdy Éva: A magyar családtámogatási rendszer az apák szemszögéből, in Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva – Török Emőke (szerk.): *Kutatás, képzés, közösség. A Károli Gáspár Református Egyetem Szociológia Tanszékének jubileumi tanulmánykötete,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2024, 27–46.

[2] Sonja Drobnič – Johannes Huinink – Mandy Kusnierz: Family image, cultural values, and family policy from a global perspective, *International Journal of Population Studies,* vol. 11, 2024/3.

meghatározására a szakirodalomban nincs egységes definíció. Az egyes nemzetek szabályozása között is nagy eltéréseket találunk abban, hogy mely állam mit sorol a családpolitika alkotóelemei közé.[3] A széles értelemben vett családpolitika magába foglalja mindazokat a kormányzati programokat, terveket, elveket és szabályokat, amelyek valamilyen módon a családok életét érintik, befolyásolják, szabályozzák. A széles meghatározásba beletartoznak tehát a szociálpolitikai szabályozásokon túl az oktatást, az egészségügyet, az adórendszert, a munka világát, a médiát és a családjogot érintő szakpolitikák is.[4] Azzal érvelve, hogy bizonyos országokban – köztük Magyarországon is – a családtagoknak törvényben rögzített felelőssége van az idős hozzátartozóik gondozásában vagy ellátásában, a széles értelmezésbe beletartozhatnak azok az intézkedések is, amelyek az idősebb családtagok ellátására vonatkoznak.

Azonban a legelterjedtebb tudományos konszenzus szerint a családpolitika a gyermekes családokkal kapcsolatos politikaként határozható meg.[5] Szűkebb értelemben pedig „a kifejezetten a gyermek jogán járó, vagy a gyerek megszületéséhez, neveléséhez kötődő, pénzbeni és természetbeni ellátásokat, szolgáltatásokat, illetve jogi szabályozásokat értjük alatta. Ez jelentős felületen érintkezik a családtámogatási rendszer fogalmával."[6] A természetbeni szolgáltatások közül a legfontosabb a kisgyermekek napközbeni ellátását biztosító intézményrendszer, azaz a bölcsődei és az óvodai hálózat, valamint az otthoni segítségnyújtás intézménye. A pénzbeli ellátások és szolgáltatások köre rendkívül széles. Ide tartoznak a gyermekek után járó jövedelemadó- és járulékkedvezmények, a gyermeket vállaló szülőknek biztosított szabad felhasználású vagy lakáscélhoz kötött kedvezményes hitelkonstrukciók, a különböző otthonteremtési támogatások, az étkezési, tanulási és utazási kedvezmények. A pénzbeli ellátások fontos összetevője a szüléshez köthető egyszeri anyasági támogatás, valamint a havi rendszerességű családi pótlék intézménye. A legtöbb jóléti rendszer ezeken kívül a rászoruló családokat rendszeres és rendkívüli segélyekkel, kedvezményekkel is támogatja. Külön kategóriát képeznek a kisgyermekek otthoni ellátását biztosító különböző ellátási formák, illetve a gyermek születéséhez kötött foglalkoztatási szabadság intézménye.

[3] Mary Daly: Conceptualizing and Analyzing Family Policy and How It Is Changing, in Rense Nieuwenhuis – Wim Van Lancker (eds.): *The Palgrave Handbook of Family Policy*, Cham, Palgrave Macmillan, 2020, 25–41; Agócs Gergely – Fűrész Tünde – Kállay-Kisbán Kriszta – Pári András (szerk.): *Európai Uniós családpolitikai kitekintő,* Budapest, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, 2024.

[4] Gábos András: Egy egységes családpolitika kialakulásának esélye az Európai Unióban, *Esély,* 2004/5, 4.

[5] Uo., 4; Daly: *Conceptualizing and Analyzing Family Policy,* 26.

[6] Gábos: *Egy egységes családpolitika,* 4.

A kisgyermekek otthoni ellátását biztosító juttatások és szabadságok három típusát különböztetjük meg aszerint, hogy a juttatást kik, milyen feltételek fennállása mellett vehetik igénybe. Az első típusba az alanyi jogon járó juttatások tartoznak, az ezekre való jogosultságot a gyermek léte adja, igénybevételének további feltétele nincs. A második típust alkotják az ún. jövedelemtesztelt juttatások, amelyeknek jogalapját a rászorultság adja, tehát csak meghatározott jövedelmi, vagyoni szint alatt járnak. Az ellátások harmadik típusába pedig a foglalkoztatási, illetve biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátások tartoznak, amelyekre a jogosultságot és gyakran az ellátás mértékét is a gyermek születését megelőző biztosítotti időszak munkajövedelme határozza meg.[7]

A családpolitikai célkitűzések és intézkedések mögött meghúzódó legfontosabb általános elv a gyermekek és a család társadalmi hasznosságának elismerése, ezért indokolt a gyermekvállalás közösségi támogatása.[8] A családtámogatás célja tehát egyrészt szociálpolitikai jellegű: a gyermekes családok terheinek csökkentése, a gyermektelen és a gyermekes családok életszínvonala közötti különbség mérséklése, valamint a gyermekszegénység csökkentése.[9]

A családok támogatását szolgáló ellátások mögött másrészt népesedéspolitikai megfontolások is meghúzódhatnak, például az a családpolitikai cél, hogy a születések száma növekedjen, és az állam elősegítse a kívánt számú gyermek megszületését.[10]

Egy további célja a családtámogatásoknak – elsősorban a gyermekek napközbeni ellátását biztosító intézményeken keresztül – a gyermekek kognitív, fizikai és társas képességeinek javítása. A gyermekek napközbeni intézményi ellátása lehetővé teszi továbbá a nők visszatérését a munkaerőpiacra, így elősegíti a szülők munka-magánélet egyensúlyát. A családpolitika tehát az intézményi hálózaton és a jövedelemfüggő ellátásokon keresztül hatékony eszköze lehet a női munkavállalás támogatásának is.[11]

A családpolitika további célja lehet a nemek közötti egyenlőtlenségek mérséklése a fizetett és az otthoni, gondoskodó munka szülők közötti egyenlőbb megosztásának ösztönzésével, aminek elsődleges eszköze a csak az apa által igénybe vehető szülői szabadság intézménye (lásd részletesen később).[12]

[7] Ignits Györgyi – Kapitány Balázs: A családtámogatások alakulása: célok és eszközök, *Demográfia*, 49. évf., 2006/4, 386.
[8] Uo., 384.
[9] Uo., 385; Olivier Thévenon – Willem Adema – Nabil Ali: Family Policy in France and Europe: Recent Changes and Effects of the Crisis, *Population & Societies,* vol. 6, 2014/6, 2.
[10] Ignits–Kapitány: *A családtámogatások alakulása*, 384–386.
[11] Thévenon–Adema–Ali: *Family Policy in France and Europe*.
[12] Uo., 2.

A családtámogatási rendszerek

A családtámogatási rendszerek mind kiterjedtségükben, mind a célkitűzéseik, elveik és normatív tartalmuk tekintetében rendkívül különböző mintázatot mutatnak. A nemzetközi szakirodalom többféle családtámogatási tipológiát ismer. Az egyes tipológiák különböző dimenziók szerint osztályozzák az egyes országok szakpolitikáit. A klasszikus Esping-Andersen féle hármas tipológia[13] a jóléti államok teljes ellátórendszerét a társadalmi egyenlőtlenséghez való viszony számos dimenziója mentén osztályozza, elsősorban aszerint, hogy az elvek és a gyakorlatok mennyiben csökkentik az emberek piactól való függését, azaz a dekommodifikáció szintje szerint. Esping-Andersen elméletét számos – elsősorban gender szempontú – kritika érte, és ezek a kritikák vezettek a jóléti állam egyik kiemelt területének, a családpolitikákra vonatkozó tipológiáknak a megszületéséhez.[14]

A szűkebb értelemben vett családpolitikai rendszerek osztályozása során alapvetően három szempontot mérlegelnek: az ellátások körét és azok mértékét, a jogosultsági elveket, harmadrészt pedig a támogathatóság kritériumait, azaz kik és mikor, milyen feltételek mellett juthatnak az ellátásokhoz.[15] A jogosultak körének szempontján belül az ellátások nemek szerinti szerkezetének értékelése kiemelten fontos dimenzió a 21. századi tipológiákban, azaz hogy a juttatásokat a férfiak is igénybe vehetik-e, és milyen jellegű és milyen erős ösztönzőket (bérpótlás szintje, átruházhatatlanság) kapnak a férfiak az igénybevételre.[16] Az otthon lévő apákra vonatkozó kutatásunk szempontjából tehát kiemelendő az a kérdés, hogy az egyes családpolitikai rendszerekben a férfiak, azaz az apák milyen ellátásokra jogosultak. A következő alfejezetben részletesen ismertetem, hogy a nemzetközi szakirodalom milyen, az apák által igénybe vehető ellátási formákat ismer.

[13] Gosta Esping-Andersen: *The Three Worlds of Welfare Capitalism,* Princeton, NJ, Princeton University Press, 1990.

[14] Gyarmati Andrea: Családpolitika-tipológiák és közpolitikai hozadékaik, in Földvári Mónika – Tomposné Hakkel Tünde (szerk.): *Riport a családokról,* Kapocs könyvek 15, Budapest, Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet – L'Harmattan, 2016, 577.

[15] Sonja Blum – Ivana Dobrotić: The Inclusiveness of Social Rights: The Case of Leave Policies, *Social Inclusion,* vol. 9, 2021/2, 222–226.

[16] Janet C. Gornick – Marcia K. Meyers: *Families that Work: Policies for Reconciling Parenthood and Employment*, New York, Russell Sage Foundation, 2003.

Az apák által igénybe vehető családtámogatási formák

Az apák részvételének lehetősége a gyermekek otthoni ellátását biztosító ellátási formákban első ránézésre a nemek közötti egyenlőség és a nemek közötti egyenlőbb munkamegosztás[17] elősegítését mint családpolitikai célt szolgálja. Azonban nemzetközi tapasztalatok és a saját kutatásaink alapján is megállapítható, hogy az apák részvétele a gyermeknevelésben, különösen az apák kisgyermekkel történő otthon maradása hozzájárulhat mindkét szülő munka és magánélet közti egyensúlyának eléréséhez,[18] a családi jóllét megteremtéséhez.[19] Továbbá a kisgyermekkel otthon tölthető idő szülők közötti szabad felosztásának lehetősége családi – akár pénzügyi – döntés és mérlegelés tárgyává teheti, hogy melyik szülő lépjen ki átmenetileg a munkaerőpiacról.[20] Így a gyermekes családok anyagi helyzetének javítását mint szociálpolitikai célt is megvalósíthatja, ha adott esetben az alacsonyabb jövedelmű apa él a szülői szabadság lehetőségével, és a magasabb keresetű anya tér vissza a munkába a gyermek születését követően.

Továbbá a gyermeknevelés körüli terhek és feladatok – az állami családpolitika által is támogatott – megosztása növelheti a gyermekvállalási hajlandóságot, ösztönözheti további gyermekek megszületését, és így hozzájárulhat a családtámogatások népességpolitikai céljaihoz is.

A nemzetközi szakirodalom[21] az Európai Unióban és az OECD országokban az alábbi, apák által (is) igényelhető, gyermekek otthoni ellátását biztosító családtámogatási formákat különbözteti meg:

- A szülői szabadság *(parental leave)* a munkaviszonyban álló szülők munkaviszonnyal védett szabadsága, amit a gyermekek gondozása céljából lehet igénybe venni a gyermek életének első éveiben.
- Az apaszabadság *(paternity leave)* a munkaviszonyban álló apák számára a munkaviszonnyal védett szabadságot jelenti a gyermek születését követő első néhány hónapban. Általánosságban az apasági szabadság időtartama

[17] Zsófia Drjenovszky – Éva Sztáray Kézdy: The Distribution of Unpaid Domestic Work in Hungarian Stay-at-Home Father—Working-Mother Families, *Social Sciences,* vol. 12, 2023/3, 116.

[18] Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: A munka és a magánélet közti egyensúly alakulása a kisgyermekkel otthon lévő apák családjában, *Szociológiai Szemle,* 33. évf., 2023/2, 48.

[19] Éva Sztáray Kézdy – Zsófia Drjenovszky: Hungarian Stay-at-Home Fathers: A New Alternative for Family Wellbeing, *Social Sciences,* vol. 10, 2021/6, 197.

[20] Sztárayné Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia – Dupcsik Csaba: Miért megy az apa GYES-re?, in Furkó Péter – Szathmári Éva (szerk.): *Népszerű tudomány – tudománynépszerűsítés. A Károli Gáspár Református Egyetem 2019-es évkönyve,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 220–232.

[21] European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, *Paternity and parental leave policies across the European Union – Assessment of current provision*, Publications Office, 2018. https://data.europa.eu/doi/10.2767/51284 (Letöltés: 2025. november 4.); OECD: PF2.1. *Parental leave systems*, in *OECD Family Database*, 2022.

sokkal rövidebb, mint a szülői szabadság időtartama, így jellemzően ez alatt az idő alatt a munkavállaló apák gyakran továbbra is teljes bérkifizetést kapnak.

- Gyermekgondozási vagy gyermeknevelési szabadság *(home care or childcare or child raising leave)* szintén a munkaviszonnyal védett szabadságok közé tartozik, ami lehetővé teszi, hogy legalább az egyik szülő otthon maradjon a gyermek két-három éves koráig. A gyermekgondozási szabadságnak ez a formája az OECD országok csak kisebb részében létezik, és vagy nem tartalmaz ellátási összeget, vagy nagyon alacsony átalánydíjat jelent.

A fenti ellátási formákat még tovább lehet csoportosítani aszerint, hogy az szabadon megosztható-e a szülők között *(family right to leave),* vagy kifejezetten csak az egyik szülő veheti igénybe *(individual entitlement).*[22] Az utóbbihoz tartozik értelemszerűen a fent említett apaszabadság, valamint a kutatásunk szempontjából fontos ún. apaspecifikus szülői szabadság *(father-specific parental and home care leave),* amelyet csak az apa vehet igénybe, és nem ruházható át az anyára. Tehát az apának kell felhasználnia ahhoz, hogy a család jogosult legyen a szabadságra.[23] Az apaspecifikus szülői szabadságot a köznyelvben gyakran apakvótának *(daddy quota)* hívják.

A családtámogatási rendszerek tipológiája

A családtámogatási rendszerek egyik sokat idézett, Thévenon-féle tipológiája[24] az ellátások célkitűzése és mértéke alapján osztályozza az OECD tagállamokat. Jellemzően a skandináv országok kerültek az első csoportba, ahol az ellátások célja elsősorban a három év alatti gyermekek családjaiban a munka és magánélet összeegyeztetésének elősegítése magas támogatással, jó minőségű gyermekellátási intézményrendszerrel. A nemek közötti munkamegosztás egyenlőtlenségeinek csökkentését pedig ezen felül apakvóta bevezetésével segítik elő. A második típusba tartozó angolszász országok családtámogatásának elsődleges célja elsősorban a rászorultak (szegényebb vagy egyszülős családok) támogatása. A támogatások mértéke viszonylag alacsony, időtartamuk pedig rövid. A dél-európai országok jellemzően a harmadik csoportba sorolódnak, amit a családtámogatások szűkössége, „fejletlensége" jellemez. Ezekben az országokban az adópoliti-

[22] European Comission: *Paternity and parental leave,* 2.
[23] OECD: *PF2.1. Parental leave systems,* 2.
[24] Olivier Thévenon: Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis, *Population and Development Review,* 2011/37, 57–87.

kával igyekeznek kompenzálni a családokat. A negyedik csoportba a kontinentális országok tartoznak, ahol viszonylag magas az ellátások mértéke, azonban nem ösztönzik a nemek közötti egyenlőséget, illetve a munka és a magánélet összehangolását. Magyarország az ötödik csoportba tartozik a többi kelet-közép-európai országgal. Ezeket az országokat valóban összeköti a közös szocialista múlt, azonban azóta igen eltérő családpolitikát valósítottak meg. Thévenon 2011-ben kiemeli Magyarországot és Csehországot, ahol hosszú, de rosszul fizetett szülői szabadság és kevés bölcsődei férőhely áll a családok rendelkezésére.[25]

A kisgyermekek otthoni ellátására vonatkozó családpolitikák osztályozásának egyik lehetséges dimenziója a familializmus szintje, azaz hogy a szakpolitika milyen mértékben támogatja az egyén családi kapcsolatoktól való függetlenségét, különös tekintettel a nők autonómiájának kérdésére.[26] A familialista-defamilialista felosztáson alapuló modellek központi kérdése, hogy a családi gondozási feladatok megvalósítását a különböző családpolitikák hogyan formálják, és a családok gondozási terheit hogyan tudják/akarják a szolgáltatásokhoz való hozzáférésen keresztül segíteni.[27] Familializáló családpolitika alatt így azt értjük, amikor a politika elsősorban a családok kötelességének tekinti a gondozási feladatok ellátását, ami összefüggésben van a nemeknek a családi jólét megteremtésében játszott szerepéről vallott felfogással.[28]

Ennek alapján Leitner[29] kilenc nyugat-európai EU-tagállam szakpolitikáját elemezve a familializmus négy ideáltípusát különböztette meg: a gyermek családban történő ellátását ösztönző explicit és implicit familializmus, a közfenntartású állami gyermekellátó intézményekbe invesztáló defamilializmus és az opcionális defamilializmus, mikor a szülőnek lehetősége van választania az ellátási opciók között.[30] „A hivatkozott empirikus elemzés a nyugati országokban a familializmusnak mind nemekhez kötött (például Franciaországban, Németországban, Olaszországban tapasztalt), mind pedig nemekhez nem kötött (például Dániára, Svédországra jellemző) változatait feltárta."[31]

[25] Uo., 57–87.

[26] Drobnič–Huinink–Kusnierz: *Family image, cultural values.*

[27] Nagy Beáta – Géring Zsuzsanna – Király Gábor: A munka-magánélet egyensúlya és a genderrezsim viszonya a gazdasági átalakulást követően, in Nagy Beáta – Géring Zsuzsanna – Király Gábor (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 15–31.

[28] Drobnič–Huinink–Kusnierz: *Family image, cultural values.*

[29] Sigrid Leitner: Varieties of Familialism. The caring function of the family in comparative perspective, *European Societies,* vol. 5, 2003/4, 353–375.

[30] Leitner: *Varieties of Familialism,* 353–375.

[31] Nagy–Géring–Király: *A munka-magánélet egyensúlya,* 15–31.

A posztszocialista országok családpolitikáinak tipizálására a Javornik[32] által kidolgozott modell abból indul ki, hogy a jóléti államok szakpolitikai eszközökkel érvényesítik, illetve hozzák létre a kívánt családmodellt. Leitner[33] nyomán – számos szempontot figyelembe véve[34] – háromféle állami hozzáállást különböztet meg. Az egyik a familializmus, amely a gyermek családban történő ellátását ösztönzi implicit vagy explicit módon. Implicit familializáló országokban az állam nem nyújt családtámogatást (Javornik 2014-ben ide sorolta Lengyelországot, Szlovákiát és Lettországot), az explicit familializáló országokban pedig az állam juttatások és kedvezmények útján kifejezetten támogatja a családon belüli gyermekgondozást és a nemek szerinti szülői magatartást erősíti. Javornik explicit familializáló országként sorolta be Csehország és Észtország mellett Magyarországot is. A familializmussal szemben a defamilializáló rendszerek a kettős kereső modellt, a nők folyamatos foglalkoztatottságát és az aktív apaságot támogatják, mint Szlovéniában és Litvániában.

A kétkeresős családmodell elősegítését vizsgálta Mischkie[35] is abból a szempontból, hogy a szakpolitika mennyiben támogatja a nők munkaerőpiaci részvételét. Az EU-tagállamok családpolitikáit a 2000-es évek elején vizsgálva Korpi[36] nyomán megkülönböztetett általános családtámogatásokat és kétkeresős támogatásokat: utóbbiak kifejezetten elősegítik az anyák munkaerőpiaci előmenetelét és a nemek közötti egyenlőséget. Ennek alapján az elemzett tizenöt nyugat-európai országot öt klaszterbe sorolja: 1) magas általános családtámogatás és ahhoz képest alacsony kétkeresős támogatás (Ausztria, Németország, Luxemburg); 2) mindkét dimenzió szerint alacsony támogatás (Görögország, Spanyolország, Portugália, Olaszország és Hollandia); 3) szintén alacsony támogatás, azonban magas adókedvezmények mellett (Anglia, Írország); 4) magas kétkeresős család-

[32] Javornik: *Measuring state de-familialism,* 240–257.

[33] Leitner: *Varieties of Familialism,* 353–375.

[34] A Javornik által kidolgozott kritériumrendszer elemei, melyre a defamilializációs index épül:
a szülői szabadságon tölthető maximális idő;
pénzügyi fenntarthatóság/állandóság biztosítása;
munkahely (megtartásának) biztonsága;
szülői jogosultságok (apasági, anyasági);
rugalmasság a támogatás felhasználásában (a kedvezményezett és az idő tekintetében);
az átruházhatatlan apai támogatások;
gyermekgondozási szolgálatok elérhetősége;
a gyermekgondozási szolgáltatások megfizethetősége;
a szolgáltatások minősége a (nemzeti koordináció szempontjából).

[35] Monika Mischke: Types of public family support: a cluster analysis of 15 European countries, *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice,* vol. 13, 2011/4, 443–456.

[36] Walter Korpi: Faces of inequality: Gender, class, and patterns of inequalities in different types of welfare states, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society,* vol. 7, 2000/2, 127–191.

támogatás, viszont alacsony általános támogatás (Dánia és Svédország); 5) pluralisztikus, közepes kétkeresős és általános családtámogatás (Franciaország, Belgium és Finnország).[37]

A familializáció mértékét alapul vevő tipológiákat Saxonberg[38] azon az alapon kritizálja, hogy nem veszik figyelembe a gender szempontot, pedig a szakpolitikáknak a nemek közötti egyenlőségre gyakorolt hatása jelentős, így egy újfajta tipológia bevezetését javasolja, amely a nemek szerinti megkülönböztetésen alapul. Eszerint degenderizáló családtámogatási szakpolitikát megvalósító országnak tekinti Izlandot, Svédországot, Norvégiát és Dániát, ahol a cél az eltérő nemi szerepek megszüntetése. Ennek eszközei például az apakvóta intézménye, vagy ha nagyszámú bölcsődei és óvodai férőhelyet finanszíroz az állam, vagy ha a szülői szabadság mindkét szülő számára elérhető és kellőképpen magas kompenzációs értékkel bír. Saxonberg ezzel szemben genderizáló szakpolitikának hívja az olyan családpolitikákat, amelyek megerősítik az eltérő nemi szerepeket a férfiak és a nők számára. Explicit genderizáló szakpolitikáról akkor beszélünk, ha az állam nyíltan hangsúlyozza a szerepkülönbségeket és azok kívánatosságát, csak az anya számára biztosítja a szülői szabadságot, vagy ha az apa is élhet vele, akkor olyan alacsony kompenzációs értékkel, hogy nem nyújt gazdasági alternatívát. Implicit genderizáció megvalósulhat úgy is, hogy a különbségeket nem hangsúlyozzák, de olyan helyzetet teremtenek, hogy a tradicionális nemek közötti munkamegosztás a jövedelmező, pl. ha nagyon rövid szülői szabadságot biztosítanak a szülőknek, mivel ilyenkor az apának nem éri meg feladni a munkáját. Genderizáló rezsimek közé sorolható Anglia, az Egyesült Államok és Lengyelország, míg hibrid rezsimként írja le Belgiumot és a legtöbb közép-kelet európai országot. Magyarországot Saxonberg határesetnek tekinti, mivel elemzése szerint a posztkommunista országok közül a legnagyvonalúbb családpolitikával rendelkezik, magas kompenzációs értékű ellátást biztosít hosszabb időtartamra, az ellátás a szülők között szabadon megosztható, azonban a magyar rendszer nem ismeri az apakvótát a gyermek születése esetén az apát megillető – jelenleg tíznapos – pótszabadság lehetőségén kívül.[39]

Szintén a szülői szabadságra vonatkozó szabályok nemek szerinti szerkezetét értékelte Gornick és Meyers.[40] Tizenkét ország szülői szabadságra vonatkozó törvényeinek elemzése során azt vizsgálták, hogy az egyes ellátórendszerek milyen mértékben biztosítanak jogosultságokat a férfiaknak és a nőknek, valamint

[37] Mischke: *Types of public family support,* 443–456.
[38] Steven Saxonberg: From defamilialization to degenderization: Toward a new welfare typology, *Social Policy & Administration,* vol. 47, 2013/1, 26–49.
[39] Uo., 26–49.
[40] Gornick–Meyers: *Families that Work.*

milyen jellegű és milyen erős ösztönzőket kapnak a férfiak a szabadságok igénybevételére. Alapvetően három dimenziót vizsgáltak: a férfiak számára biztosított szabadság megléte, a jogosultság struktúrája (azaz átruházhatósága) és a bérpótlás szintje, és ezeket a bőkezűség és genderegalitárius szempontok szerint értékelték.

A nemek közötti egyenlőség előmozdításának szintje mellett az ellátórendszer nagyvonalúsága szempontjából értékelték Ray és munkatársai[41] a családtámogatási rendszereket. Huszonegy magas jövedelmű állam családpolitikáját elemezve – így a posztszocialista országok kimaradtak – arra jutottak, hogy mindegyik szakpolitika védi legalább az egyik szülőt a gyermek születését követő bizonyos időszakban a munkahelye elvesztésétől, azonban az ellátások elérhetősége és bőkezűsége nagy különbségeket mutat. Kiemelik Finnországot, Svédországot, Norvégiát és Görögországot abból a szempontból, hogy az ellátási rendszer nem csupán bőkezű, hanem a nemek közötti egyenlőséget is szem előtt tartja.[42]

Nem a teljes családpolitikai rendszert, hanem csak a szülői szabadságra való jogosultságot vizsgálta Dobrotic és Blum huszonegy európai országban abból a szempontból, hogy a szabadsághoz kapcsolódó ellátások odaítélése hogyan függ a szülők munkaerőpiaci helyzetétől. Egy jogosultsági indexet hoztak létre a szülői szabadsággal kapcsolatos juttatások inkluzivitásának mérésére, valamint a (nemek szerinti) jogosultságok mértékének mérésére. Ennek alapján négy ideáltípust alkottak: 1) az univerzális szülői modellben nincsenek szigorú jogosultsági feltételek, az ellátásra való jogosultság minden szülőre kiterjed, aki tartózkodási engedéllyel rendelkezik; 2) a szelektív szülői modell egy állampolgárságon alapuló modell, amely szigorúbb jogosultsági feltételeket ír elő, és csak bizonyos szülői vagy társadalmi csoportokat támogat; 3) az univerzális felnőtt munkavállaló modellben a jogosultság a korábbi foglalkoztatáson alapul; 4) a szelektív felnőtt munkavállalói modell szintén foglalkoztatáson alapul, de szigorúbb feltételek mellett, például meghatározott biztosítási időtartamhoz vagy foglalkoztatási formához kötötten. A legtöbb ország a négy ideáltípus valamely keverékébe sorolható, azaz ötvözik a négy modell elemeit. Finnország, Dánia és Franciaország pl. a szelektív vegyes modellbe tartozik, Magyarország határesetként a szelektív és az univerzális vegyes modellbe, Ausztria elmozdult az általános vegyes modell felé. Általánosságban megállapították, hogy az elemzett periódusban, 2006 és 2017 között a foglalkoztatási alapú ellátások és a nemek

[41] Rebecca Ray – Janet C. Gornick – John Schmitt: Who cares? Assessing generosity and gender equality in parental leave policy designs in 21 countries, *Journal of European Social Policy*, vol. 20, 2010/3, 196–216.

[42] Uo.

közötti egyenlőséget figyelembe vevő politikák jelentősége nőtt minden vizsgált országban.[43]

A legfontosabb családpolitikai tipológiák felsorolását tovább lehetne folytatni,[44] azonban fontos megjegyezni, hogy a tipológiák szerinti besorolás általában az adott időszakra vonatkozhat,[45] azonban az egyes országok szakpolitikái, ellátórendszerei nem statikusak, folyamatosan változnak. Különösen igaz ez Magyarországra, ahol az elmúlt fél évszázadban a vonatkozó szakpolitikák mögötti elvek és célok is folyamatosan alakultak, a családtámogatási rendszer pedig különösen 2010 óta jelentős változáson ment keresztül.

Az utóbbi évtizedekben számos nemzetközi és hazai tanulmány foglalkozott a magyar családtámogatási rendszerrel, az igénybe vehető ellátási formákkal és mindezek társadalmi hatásaival. Jelen fejezet hiánypótló abból a szempontból, hogy a magyar családtámogatási ellátások bemutatása során az apákra koncentrál, és arra a kérdésre keresi a választ, hogy a gyermekek otthoni gondozását biztosító ellátások közül melyeket, mióta és milyen feltételekkel vehetik igénybe az apák.

Csecsemőgondozási díj – CSED

A szülési szabadság idejére járó csecsemőgondozási díj (korábbi, 2014 előtti elnevezése szerint terhességi-gyermekágyi segély – TGYÁS[46]) jellegénél fogva az anyákat illeti, mivel azonban bizonyos kivételes esetekben azt a gyermek vérszerinti apja is igényelheti, érdemes ebben a fejezetben is röviden összefoglalni a lényegét.

A csecsemőgondozási díj egy tipikusan korábbi biztosítotti jogviszonyhoz kötött ellátási forma, amelynek célja a gyermekszülés miatt kieső kereset pótlása, valamint garanciát nyújt arra, hogy a szülő az ellátás lejárta után visszatér-

[43] Ivan Dobrotić – Sonja Blum: Inclusiveness of parental-leave benefits in twenty-one European countries: Measuring social and gender inequalities in leave eligibility, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society,* vol. 27, 2020/3, 588–614.

[44] Például Linda Haas tanulmányában (Parental Leave and Gender Equality: Lessons from the European Union, *Review of Policy Research,* vol. 20, 2003/1, 89–114) a szülői szabadságok rendszere és a női munkavállalás szempontjából csoportosít tizenöt EU-tagállamot négy típusba: 1) privatizált gondoskodási modell; 2) családközpontú modell; 3) piacorientált modell; 4) „értékelt" (valued) gondoskodási modell. Bővebben lásd: https://doi.org/10.1111/1541-1338.d01-6 (Letöltés: 2025. október 21.)

[45] A rendszerszintű változások megragadására tesz kísérletet Birgit Pfau-Effinger. Hivatkozza Gyarmati: *Családpolitika-tipológiák,* 581.

[46] Az elnevezést módosította a 2014. évi CXI. törvény egyes egészségügyi és egészségbiztosítási tárgyú törvények módosításáról 48.§-a. https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400111.TV (Letöltés: 2025. november 4.)

hessen munkahelyére. A csecsemőgondozási díjat az egészségbiztosítás pénzbeli ellátásai között szabályozza a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény.[47]

A jelenlegi szabályozás szerint a csecsemőgondozási díjra alapesetben a gyermeket szülő anya jogosult, amennyiben a gyermeke születését megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt.[48] Azonban kivételes esetekben lehetőség van arra, hogy a CSED-et a csecsemőt gondozó vér szerinti apa vegye igénybe, amennyiben a jogosultság anyákra vonatkozó feltételei fennállnak, és ha a gyermeket szülő nő az egészségügyi szolgáltató által igazoltan, az egészségi állapota miatt kikerül abból a háztartásból, ahol a gyermeket gondozzák, vagy ha a gyermeket szülő nő meghal, vagy ha a gyermeket szülő nő felügyeleti joga megszűnt. A CSED 24 hét időtartamig jár, ez idő alatt az igénylő szülési szabadságon van, és nem folytathat semmilyen keresőtevékenységet. A CSED kompenzációs értéke igen magas, 2021. július 1-jétől a korábbi 70%-ról a bruttó fizetés 100%-ára emelkedett. A megállapított összeg 2025. július 1-től személyijövedelemadó-mentes, és társadalombiztosítási járulékot sem kell utána fizetni.[49]

Gyermekgondozást segítő ellátás – GYES

A GYES (bevezetésekor: gyermekgondozási segély) az egyik legismertebb és legrégebbi családtámogatási formája a magyar családpolitikai rendszernek. A nemzetközi összehasonlításban is nagyvonalú, bőkezű és kivételesnek számító hosszúságú ellátás bevezetése mögött demográfiai és munkaerőpiaci megfontolások is meghúzódtak. Egyrészt az úgynevezett Ratkó-korszakot[50] követően visszaesett a születések száma, másrészt a hatvanas évektől munkaerő-túlkínálat jelent meg a piacon. Így az a lehetőség, hogy az anya gyermeknevelés céljából időlegesen kiléphet a munkaerőpiacról, nemcsak azt a célt volt hivatott szolgál-

[47] 1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól. https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700083.TV (Letöltés: 2025. november 4.)

[48] Az igénybevétel további feltétele, hogy a gyermeke a biztosítás tartama alatt vagy a biztosítás megszűnését követő negyvenkét napon belül szülessen, vagy a biztosítás megszűnését követően negyvenkét napon túl baleseti táppénz folyósításának az ideje alatt vagy a folyósítás megszűnését követő huszonnyolc napon belül szülessen.

[49] Magyar Államkincstár (MÁK): *Csecsemőgondozási díj – CSED*, Magyar Államkincstár 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/gyermekvallalas-tamogatasa/csecsemogondozasi-dij-csed- (Letöltés: 2025. július 22.)

[50] Ratkó-korszaknak nevezzük a Ratkó Anna népjóléti, illetve egészségügyi miniszter nevéhez köthető népesedéspolitikai korszakot (1949–1953), amikor a bevezetett abortusztilalom és a gyermektelenségi adó miatt jelentősen megnövekedett a születések száma Magyarországon. (Pongrácz Tiborné: A Ratkó-korszak, *KorFa*, XIII. évf., 2013/1, 2.)

ni, hogy a gyermekes anyák túlterheltsége csökkenjen, hanem hogy a munkaerőfelesleget is felszívja, továbbá a gyermekvállalási hajlandóságot is növelje.[51]

A GYES a bevezetése óta eltelt több mint ötven évben számos változáson ment keresztül, míg a mai formáját elnyerte.[52] A rövidítés megmaradt, de 2015-ben[53] gyermekgondozási segélyről gyermekgondozást segítő ellátásra változott az elnevezése.

1967-es bevezetésekor[54] foglalkoztatási, illetve biztosítási jogviszonyhoz kötött ellátási formaként jelent meg, a jogosultság feltétele az anya szülést megelőző tizenkét hónapnyi munkaviszonya volt. 1967-ben a gyermek két és fél éves koráig járt, azonban mielőtt az első igénylőknek lejárt volna ez az időszak, felemelték a gyermek hároméves koráig terjedő időszakra.[55] 1996-ban a Bokros-csomag részeként jövedelemtesztelt ellátássá változtatták a GYES-t, viszont eltörölték a korábbi munkavállaláshoz kötését. Tehát rászorultság alapján korábbi munkaviszony megléte nélkül is igényelhették a szülők, azaz munkaviszonytól független, de jövedelemszinttől függő ellátási forma lett három éven keresztül. 1999-ben alanyi joggá vált a folyósítása, és ez azóta sem változott – egy rövid átmeneti időszaktól eltekintve[56] –, tehát biztosítási jogviszonytól függetlenül mindenki igénybe veheti a gyermek hároméves koráig.

A GYES bevezetése óta egy fix havi összegű juttatás. A GYES összegét 2008-ig évről évre inflációkövető módon emelték,[57] 2008 óta azonban nem emelkedett, 28 500 Ft az összege jelenleg is, így kompenzációs értéke nagyon alacsony.

[51] Makay Zsuzsanna: 50 éve vezették be a gyermekgondozási segélyt (GYES), *KorFa,* XVII. évf., 2017/3, 1–4.

[52] A GYES-re vonatkozó szabályokat az 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról tartalmazza. https://net.jogtar.hu/jogszabaly? docid=99800084.tv (Letöltés: 2025. november 1.)

[53] 2015. évi CCXXIII. törvény egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási tárgyú és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról. https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500223.tv (Letöltés: 2025. november 1.)

[54] 3/1967. (I. 29.) Korm. rendelet a gyermekgondozási segélyről. https://jogkodex.hu/jsz/1967_3_korm_rendelet_1597239 (Letöltés: 2025. július 22.)

[55] Makay: *50 éve vezették be a GYES-t,* 1–4.

[56] A Bajnai-kormány alatt elfogadott 2009. évi LXXIX. törvény a GYES folyósításának időtartamát két évre rövidítette le, ami a 2010. április 30. után született gyermekeket érintette volna, azonban a 2010-es kormányváltás után visszaállították három évre. Makay Zsuzsanna – Blaskó Zsuzsa: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2012: Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2012, 47.

[57] Blaskó Zsuzsanna: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter – S. Molnár Edit – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2009,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2009, 41–51.

A GYES a jogszabály szövege szerint bevezetésekor csak a „dolgozó nő"-t illette meg.[58] Kutatásunk szempontjából fontos változást az 1982-es év hozta, amikor is egy minisztertanácsi rendelet[59] lehetővé tette, hogy ha a gyermek egyéves elmúlt, akkor az édesanyja helyett a vele egy háztartásban élő édesapja is igényelhesse a GYES-t, amennyiben a jogosultság egyéb feltételeinek megfelel. Ez a jogszabályváltozás elismerte tehát, hogy az apának is van felelőssége és szerepe a gyermek gondozásában, ekkor vált tehát a GYES szülői joggá. Egy 1989-es minisztertanácsi rendelet[60] pedig kiegészítette az igénylők körét a gyermekét egyedül nevelő apákkal, azaz ők is jogosulttá váltak a GYES-re már a gyermek születését követően. Szintén fontos változást eredményezett 1985-ben egy jogszabálymódosítás, mely szerint a felsőoktatási intézmények nappali tagozatán tanuló anyák és gyermeküket egyedül nevelő apák is jogosulttá váltak a GYES-re.[61]

A gyermekes szülők munkaerőpiaci pozícióját, továbbá a gyermeknevelési ellátások apák általi igénybevételi hajlandóságát jelentősen befolyásolja, hogy az adott jogrendszer mennyiben engedi meg az ellátás igénybevétele melletti keresőtevékenység folytatását. A GYES bevezetésekor igénybevétele mellett semmilyen keresőtevékenységet nem lehetett vállalni, azonban 1982-től, ha a gyermek elmúlt másfél éves, a szülője a GYES folyósítása alatt is munkát vállalhatott, éves átlagban maximum napi négy órában.[62] A 2000-es években ez folyamatosan változott, például kiterjesztették oly módon, hogy a család otthonában időkorlátozás nélkül lehetett GYES mellett dolgozni.[63] 2006-tól pedig a gyermek egyéves korától kezdve időkorlátozás nélkül lehetett keresőtevékenységet folytatni. Ezt újra korlátozták 2010-ben heti harminc órát meg nem haladó időtartamra, kivéve, ha a munkavégzés a család otthonában zajlik.

A GYES folyósítása melletti munkavégzést is jelentősen módosította a köznyelvben GYED-extraként[64] emlegetett intézkedéscsomag (lásd később), ami a gyermekgondozási ellátások egyszerre több gyermek után történő folyósítása mellett lehetővé tette a GYES melletti korlátozás nélküli munkavégzést: 2014 óta erre a gyermek egyéves kora után, 2016 óta[65] pedig a gyermek féléves kora után van lehetőség.

[58] 3/1967. (I. 29.) Korm. rendelet.
[59] 10/1982. (IV. 16.) MT rendelet.
[60] 88/1989. (VII. 31.) MT rendelet.
[61] Göndör Éva: A gyermekgondozási támogatások az államszocializmus időszakában, különös tekintettel a gyermekgondozási segélyre, *Jog, Állam, Politika,* 4. évf., 2012/4, 78.
[62] 10/1982 (IV.16.) MT sz. rendelet 6.§ (1).
[63] Blaskó: *Családtámogatás,* 42.
[64] Makay–Blaskó: *Családtámogatás,* 101.
[65] 2015. évi CCXXIII. törvény.

Napjainkban tehát a GYES-t az apák és az anyák ugyanolyan feltételek mellett vehetik igénybe; fontos alapjövedelem tehát az olyan gyermekes családoknak, amelyek nem jogosultak biztosítotti jogviszonyhoz kötött egyéb ellátásra, illetve az annak lejártát követő egy évben kiegészítő jövedelmet nyújt a szülőknek, akár teljes idős munkavállalás mellett.[66] Alacsony kompenzációs értéke ellenére társadalmi státuszt ad az igénylőnek, aki így gyermeknevelés céljából, nem eltartottként vagy munkanélküliként van otthon.[67]

Gyermekgondozási díj – GYED

A gyermekgondozási díjat 1985-ben vezették be,[68] és – néhány éves megszüntetése kivételével[69] – a mai napig a legerősebb kompenzációs értékkel bíró fizetett gyermeknevelési szabadsági forma. A GYED-re való jogosultságot a gyermek születését megelőző foglalkoztatási jogviszony eredményezi. A GYES-hez képest másik fontos különbség a folyósítás időtartama, azaz a gyermek féléves korától, tehát a szülési szabadság, illetve a CSED lejártát követően lehet igénybe venni – 1987-től – a gyermek kétéves koráig (ikergyermekek esetén a gyermekek hároméves koráig). Az ellátás összege a korábbi kereset függvénye egy meghatározott maximum értékig. Bevezetésekor ez a korábbi kereset 75%-át is kitehette,[70] 2025-ben pedig a figyelembe vehető jövedelem naptári napi átlagának 70 százaléka azzal, hogy a maximálisan megállapítható összege havonta legfeljebb bruttó 407 120 Ft lehet. 2025. július 1-jét követően a GYED szintén mentes a személyi jövedelemadó alól.[71] Ez az ellátási forma tehát viszonylag magas szinten pótolja a kiesett keresetet.

A GYED bevezetésekor csak a gyermek egyéves koráig járt. 1985-ben csak az anyák és az egyedülálló apák vehették igénybe, illetve kivételes esetben, ha az anya egészségügyi állapota miatt orvosi igazolás alapján nem tudta ellátni a gyermekét, a vérszerinti apa is igényelhette. 1986-tól meghosszabbították a GYED időtartamát a gyermek másfél éves koráig, és ekkor már az apa is igénybe vehet-

[66] Makay: *50 éve vezették be,* 3–4.
[67] Uo., 1.
[68] A társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvényt módosító 1985. évi I. törvényerejű rendelettel.
[69] 1995-ben a Bokros-csomag egyik családpolitikai elemeként megszüntették a GYED-et. A kormányváltást követően 1999-ben vezették be újra a korábbi formában.
[70] Kapitány Balázs: A „GYED-hatás". Az 1985 és 1996 közötti családtámogatási rendszer termékenységre gyakorolt hatása, *Demográfia,* 51. évf., 2008/1, 59.
[71] Magyar Államkincstár (MÁK): *A gyermekgondozási díj – GYED.* Magyar Államkincstár, 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/Csalad_gyermek/gyermekgondozasi-dij-gyed (Letöltés: 2025. július 22.)

te, ha a gyermek betöltötte az egy évet. Napjainkban a GYED egy, a szülők között szabadon megosztható ellátási forma, ugyanis a hatályos szabályozás szerint gyermekgondozási díjra jogosult a gyermeket saját háztartásában nevelő bármelyik biztosított szülő, ha a gyermek születését megelőzően két éven belül 365 napon át biztosított volt.[72]

Kutatásunk fókusza szempontjából fontos kiemelni, hogy 2014-ig semmilyen keresőtevékenységet nem lehetett folytatni a gyermekgondozási díj igénybevétele mellett,[73] és a gyermeket nem lehetett beíratni bölcsődébe. Ezen a korlátozáson változtatott többek között az ún. GYED-extra intézkedéscsomag.

A GYED-extra

A GYED-extra kifejezés nem egy jogi terminus, jogszabályban nem szerepel. A közbeszédben[74] terjedt el ez a kifejezés a 2014-ben bevezetett intézkedéscsomag elnevezésére, amelynek célja elsősorban a kisgyermekes nők szülés utáni munkába állásának, illetve a munkába való visszatérésének elősegítése volt,[75] azonban – mivel a támogatásra jogosult mindkét szülőt érintő intézkedésekről van szó – az apák jogosultságát és az igénybevétel szabályait is érinti. Egyik pillére a Munkahelyvédelmi Akcióterv keretében biztosítja a kisgyermekes anyák támogatott visszatérését a munkaerőpiacra. Másik fontos eleme, hogy a gyermekgondozási támogatásokat egyszerre több gyermek után is lehet igényelni kistestvér születése esetén. „Tehát amennyiben úgy születik meg a család kisebb gyermeke, hogy az előző gyermekre tekintettel még kapnak GYED-et vagy GYES-t, úgy az továbbra is folyósításra kerül, miközben az újszülött után is megkapják az új juttatást. Egy megkötés van ezzel kapcsolatban, mégpedig, hogy GYES-ből (ikergyermekek esetét kivéve) egyszerre kettőnél több ellátás nem folyósítható."[76]

Az intézkedéscsomag egyik legfontosabb elemeként számon tartott módosítás pedig az, hogy a korábbi korlátozásokhoz képest lehetővé tette az ellátások

[72] 1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól.

[73] Makay: *50 éve vezették be a GYES-t,* 3.

[74] A közbeszédben gyakran emlegetik a GYED-extrát mint az apák gyermeknevelési támogatásra való jogosultságának formáját, annak bevezetését. Azonban ahogy ezt láttuk, az apák családtámogatási ellátásra való jogosultsága már 1982-ben kezdődött, és azóta fokozatosan bővült.

[75] Hungler Sára – Kende Ágnes: Nők a család- és foglalkoztatáspolitika keresztútján, *Pro Futuro,* 2019, 9/2, 100–117; Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, női munkavállalás, in Monostori–Őri–Spéder (szerk.): *Demográfiai portré 2018,* 83–102.

[76] Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015*, Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2015, 65.

igénybevétele melletti keresőtevékenység végzését. A GYES-hez hasonlóan 2014-től a GYED mellett is lehet dolgozni a gyermek egyéves kora után, 2016-tól pedig már a gyermek féléves kora után, és a gyermeket be lehet íratni bölcsődébe,[77] amennyiben a jogosult keresőtevékenységet folytat, vagy nappali képzésben tanul.[78]

Az intézkedéscsomag negyedik eleme a diplomás GYED bevezetése.

Diplomás GYED

A diplomás GYED lényege, hogy a felsőoktatásban részt vevő potenciális szülők ne halasszák a gyermekvállalást amiatt, hogy csak nagyon alacsony ellátásra lennének jogosultak. Az intézkedés kibővítette tehát a GYED-re jogosultak körét a felsőoktatási intézmények hallgatóival. Alapesetben az ellátásra az a szülő nő jogosult a saját háztartásban nevelt gyermeke után, aki nem kaphat GYED-et az általános szabályok szerint, a gyermeke születését megelőző két éven belül államilag elismert felsőoktatási intézményben teljes idejű képzésben legalább két félév aktív hallgatói jogviszonnyal rendelkezik, és a gyermek a hallgatói jogviszony fennállása alatt vagy a hallgatói jogviszony szünetelését, illetve megszűnését követő egy éven belül születik. A diplomás GYED-re a vér szerinti apa akkor jogosult, ha a fentiekben leírt feltételeknek megfelel, és ha a szülő nő meghal, vagy a szülő nő a feltételek valamelyikének nem felel meg, így nem jogosult diplomás gyermekgondozási díjra, és az általános szabályok szerint sem jogosult gyermekgondozási díjra.[79]

A diplomás GYED bevezetésekor a gyermek egyéves koráig,[80] 2025-ben pedig a gyermek kétéves koráig jár. Ez egy fix összegű juttatás, összege képzési szinttől függ, a mindenkori minibálbér, illetve garantált bérminimum 70%-a, tehát a biztosítási jogviszony nélküli, alanyi jogon járó GYES-hez képest lényegesen magasabb összeg.

[77] Uo., 66.
[78] MÁK: *A gyermekgondozási díj – GYED.*
[79] Uo.
[80] Makay: *Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás,* 2015, 65.

Gyermeknevelési támogatás – GYET

A GYET egy viszonylag újabb keletű családtámogatási forma, 1993-ban vezették be a nagycsaládosok életét megkönnyítendő. A GYES-hez hasonlóan egy fix összegű támogatás, a legkisebb gyermek harmadik életévének betöltésétől a nyolcadik életévének betöltéséig jár az olyan családok számára, ahol legalább három kiskorú gyermeket nevelnek. Az összeg is megegyezik a GYES összegével – függetlenül a gyermekek számától –, azonos a szociális vetítési alap összegével, ami 2025-ben bruttó 28 500 Ft.[81]

A gyermeknevelési támogatás mellett napjainkban is csak korlátozottan lehet dolgozni, harminc órát meg nem haladó időben lehet munkát vállalni, illetve korlátlanul, amennyiben a munkavégzés a szülő otthonában történik.[82]

A hatályos szabályozás szerint gyermeknevelési támogatásban az anya vagy az apa is részesülhet, tehát ebben az esetben is egy, a szülők között szabadon megosztható ellátási formáról van szó.[83]

A gyermek születése esetén az apát megillető pótszabadság

Az apák kisgyermekük otthoni ellátásában való részvétele szempontjából kiemelten fontos ellátási forma a gyermek születése esetén az apát megillető pótszabadság, azaz a munkaviszonyban álló apák számára munkaviszonnyal védett apaszabadság a gyermek születését követő első néhány hónapban. Ez a magyar családtámogatási ellátási formák közül az egyetlen, amelyet kifejezetten csak az apák vehetnek igénybe, azaz egy nem átruházható ellátási forma. Az apaszabadság intézményét 2002-ben vezették be. Húsz éven keresztül az apákat öt nap (ikergyermekek esetében hét nap) pótszabadság illette meg a gyermek születését követő időben, amit a gyermek születését követő két hónapban kellett kivenni. Erre az időre az apát a teljes bére illette meg.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1158, a szülők munka és magánélet közötti egyensúlyát elősegítendő irányelve[84] azonban a tagállamoknak

[81] Magyar Államkincstár (MÁK): *Gyermeknevelési támogatás – GYET,* Magyar Államkincstár, 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/Csalad_gyermek/gyermeknevelesi-tamogatas (Letöltés: 2025. július 22.)

[82] Uo.

[83] A GYET-re vonatkozó szabályokat az 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról tartalmazza.

[84] Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1158 irányelve (2019. június 20.) a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU

tíz nap apaszabadságot irányozott elő a gyermek születése körül. Így 2023. január 1-től felemelték[85] a gyermek születése esetén az apát megillető pótszabadságot tíz napra, amelyet az apa kérésének megfelelő időpontban, legfeljebb két részletben kell kiadni a gyermek születését követő második hónap végéig. Az apaszabadság idején járó ellátás szempontjából a tíz nap két szakaszra oszlik. Az első öt napra az apát távolléti díj illeti meg, azaz a rendes, teljes bérét kapja meg. Ennek költségét az állam átvállalja. A második öt napra a munkavállalót távolléti díjának 40%-a illeti meg, aminek kifizetése a munkáltatót terheli.[86]

Itt fontos megjegyezni, hogy ezen felül a Munka törvénykönyve szerint 2012 óta már mindkét munkavállaló szülő jogosult a gyermeke tizenhat éves koráig gyermek utáni pótszabadságra, melynek mértéke egy gyermek után kettő, két gyermek után négy, kettőnél több gyermeke után összesen hét munkanap, amely fogyatékos gyermek esetén további két munkanappal nő.[87]

Gyermekápolási táppénz

A kisgyermekek otthoni gondozásának szülők közötti megoszlása szempontjából végül fontos kitérni arra, hogy az elmúlt évtizedekben hogyan alakult a gyermekápolási táppénz igénybevételének lehetősége. Az 1953-as Munka Törvénykönyve vezette be a beteg gyermek ápolása idejére az – akkor még – csak az anyákat megillető táppénz intézményét.[88] Akkor még fel sem merült, hogy a beteg gyermekkel esetleg a vele egy háztartásban élő apja maradna otthon. A Munka Törvénykönyvének 1968-as változásakor ezt már lehetővé tették az egyedülálló dolgozó apák számára is, de együtt élő szülők esetében továbbra is csak az anya maradhatott otthon gyermekápolási táppénzen. 1982-től viszont a gyermek egyéves korát követően az együtt élő szülők együttes kérelme alapján már az apa is elmehetett gyermekápolási táppénzre.[89] Majd 1985-ben oly módon

tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/ALL/?uri=CELEX%3A32019L1158 (Letöltés: 2025. október 21.)

[85] Az egyes foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról szóló, 2022. évi LXXIV. törvény 130. §-a A munka törvénykönyvéről szóló, 2012. évi I. törvény 118. § (4) bekezdését 2023. január 1-i hatállyal módosította.

[86] Magyar Államkincstár (MÁK): *A gyermek születése esetén az apát megillető pótszabadság.* Magyar Államkincstár 2023. https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/gyermekvallalas-tamogatasa/a-gyermek-szuletese-eseten-az-apat-megilleto-potszabadsag (Letöltés: 2025. július 22.)

[87] 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről 118. § (1–3) bekezdés.

[88] Göndör: *A gyermekgondozási támogatások,* 80.

[89] Uo., 87.

módosították a társadalombiztosításról szóló törvényt,[90] hogy a gyermekápolási táppénz lehetőségét kiterjesztették mindkét szülőre.[91]

A jelenleg hatályos szabályozás szerint gyermekápolási táppénzre jogosult bármely biztosított szülő abban az esetben, ha tizenkét évesnél fiatalabb beteg gyermekét otthon ápolja és a gyermeket saját háztartásában neveli, valamint a tizenkét évesnél fiatalabb gyermeke kórházi kezelésének időtartamára abban az esetben, ha a gyermeke mellett tartózkodik a fekvőbeteg-ellátást nyújtó intézményben.[92]

Az apák által igénybe vett családtámogatási ellátásokra vonatkozó statisztikai adatok

Nemcsak nemzetközi szinten, hanem hazánkban is folyamatosan nő azon családok száma, ahol a gyermek születését követő időszakban az apa marad otthon hosszabb-rövidebb időre, míg az anya visszatér a munkaerőpiacra.[93] Erre – ahogy láttuk – a magyar családtámogatási rendszer is lehetőséget nyújt, ugyanis évtizedek óta egyre bővülő körben teszi lehetővé az apák aktív részvételét a gyermeknevelésben oly módon, hogy napjainkban a férfiak a nőkkel azonos feltételekkel maradhatnak otthon gyermekükkel akár a gyermek hároméves koráig. A vonatkozó értékrendkutatások is azt mutatják, hogy Magyarországon is egyre erősödik az elvárás a férfiak irányába, hogy a gyermeknevelléssel járó feladatokból vegyék ki a részüket, amellett hogy a hagyományos kenyérkereső szerepet is lássák el.[94] Azonban a családcentrikus elvárás, mely szerint az apa is vegyen részt a gyermeknevelésben, nem feltétlenül terjed ki arra, hogy esetenként az apa maradjon otthon kisgyermekével, míg az anya visszatér a kereső munkához. A magyar társadalom kétharmada szerint „nem való egy férfinak, hogy háztartásbeli legyen", 90%-uk szerint pedig „egy férfinak el kell tudnia tartani a családot",[95] azaz a hagyományos családi szerepelvárások erősen jelen vannak a magyar társadalomban. Ezt tükrözik a családtámogatási ellátások igénybevételére vo-

[90] 1975. évi II. törvény a társadalombiztosításról.
[91] Göndör: *A gyermekgondozási támogatások,* 87.
[92] Magyar Államkincstár (MÁK): *Gyermekápolási táppénz – GYÁP*, Magyar Államkincstár 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/egeszsegbiztositas/Betegseg/gyermekapolasi-tappenz-gyAp- (Letöltés: 2025. július 22.)
[93] Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia: Gondoskodásviszonyok a gyermekükkel otthon lévő apák családjaiban Magyarországon, *Socio.hu,* XI. évf., 2021/4, 138–161.
[94] Makay–Spéder: *Apaság,* 65–82.
[95] Uo., 75–76.

natkozó statisztikai adatok is, melyek szerint a kisgyermek otthoni felügyeletét biztosító ellátásoknak csak töredékét veszik igénybe férfiak.[96]

Fontos megjegyeznünk, hogy az elérhető hivatalos statisztikai adatok csak az egyes ellátásokat igénybe vevők összességére vonatkoznak, a férfiak és nők közötti bontás nélkül,[97] a témával foglalkozó kutatók is jellemzően az illetékes minisztériumtól történő egyedi adatkérés alapján jutottak a családtámogatási ellátások férfiak általi igénybevételére vonatkozó adatokhoz.

A rendszerváltozást megelőző időszakban, a GYES apákra történő kiterjesztését követően ez a lehetőség egyáltalán nem volt népszerű az apák körében. „1983 augusztusában a gyesen lévő 232 750 főből mindössze 317 volt férfi."[98] Egyedi adatkérés alapján tudható, hogy 2008-ban a GYES esetében 5%, a GYED esetében pedig 1% volt az igénybe vevő férfiak aránya.[99] Egy 2015-ös tanulmány szerint 2013-ban az EMMI-től kapott adatok szerint 4000 férfi igényelt GYED-et, szemben a 250 ezer nővel.[100] Szintén az EMMI-től kapott adatok szerint 2016-ban havonta átlagosan 2200 apa igényelt GYED-et úgy, hogy mellette keresőtevékenységet végzett.[101]

A *Munkaerőpiaci Tükör* című évkönyvsorozat 2000 óta rendszeresen közöl adatokat a magyar lakosság gazdasági aktivitására vonatkozóan, nemek szerinti bontásban is. Az erre vonatozó adatsorok forrása egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal rendszeres intézményi, illetve lakossági típusú munkaügyi adatgyűjtése, másrészt a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat regisztere és az általa lebonyolított adatgyűjtések. Adataik szerint 1990-ben az inaktív népességen belül 1200 férfi volt GYES-en, GYED-en vagy GYET-en, 2014-ben 3000, 2016-ban 3800, míg 2020-ban 2300.[102] A *Munkaerőpiaci Tükör* 2022-es adatai szerint viszont mindösszesen 800 férfi volt GYES-en vagy GYED-en. A látványos csökkenés a változó módszertannak köszönhető, ugyanis „2021. január 1-jétől a GYED, GYES mellett dolgozókon túl a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybe-

[96] OECD Social Policy Division: PF2.2: Parents' use of childbirth-related leave, in *OECD Family Database*, 2022. https://www.oecd.org/els/soc/PF2_2_Use_childbirth_leave.pdf (Letöltés: 2025. november 4.); Sztáray Kézdy – Drjenovszky: *Gondoskodásviszonyok,* 138–161.

[97] Uo.

[98] Göndör: *A gyermekgondozási támogatások,* 77.

[99] Takács Judit: How involved are involved fathers in Hungary? Exploring caring masculinities in a post-socialist context, *Families, Relationships and Societies,* vol. 9, 2020/3, 500.

[100] Makay: *Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás,* 2015, 59.

[101] Makay: *Családtámogatás, női munkavállalás,* 2018, 87.

[102] Fazekas Károly – Kónya István – Krekó Judit: *Munkaerőpiaci tükör 2020,* Budapest, Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont, ELKH, 2021, 311.

vétele miatt tartósan távol lévő személyek is foglalkoztatottnak minősülnek (korábban inaktív vagy munkanélküli).”[103]

Ezek az adatok nem teljesen esnek egybe a GYES-t és GYED-et igénybe vevő és az igénybevétel mellett munkát végző férfiakra vonatkozó azon adatokkal, amelyeket a szerzőnek a Magyar Államkincstártól (MÁK) sikerült egyedi adatkéréssel megszereznie, és amelyeknek a KSH honlapjáról származó összesített[104] adatokkal való összevetését az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat. GYES-t és GYED-et igénybe vevő férfiak száma a MÁK és a KSH adatai szerint.

	2014	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
GYES-t igénybe vevők havi átlagos száma összesen (KSH 2025)	161 226	163 376	162 992	164 297	159 226	155 954	150 669	148 496	148 412	146 255	143 297
GYES-t igénybe vevő férfiak száma összesen (MÁK)	7 279	6 380	6 075	6 402	6 920	7 727	8 384	8 499	9 133	10 264	11 988
GYES mellett munkát végző férfiak száma (MÁK)	n. a.	n. a.	878	986	1 249	1 367	1 464	1 363	1 344	1 509	1 557
GYED-et igénybe vevők havi átlagos száma (KSH 2025)	83 701	85 970	91 126	97 470	102 512	104 440	110 144	113 033	115 635	114 278	109 591
GYED-et igénybe vevő férfiak száma összesen (MÁK)	2 374	2 942	6 377	11 191	17 777	21 936	24 267	25 529	28 037	28 694	28 580
GYED mellett munkát végző férfiak száma összesen (MÁK)	n. a.	n. a.	4 661	8 551	12 295	14 805	15 972	16 276	17 394	18 213	17 569

Az 1. táblázatból kiolvasható, hogy 2024-ben a GYED-et és a GYES-t igénybe vevők 16%-a volt csak férfi, a GYES-t igénybe vevők esetében a növekedés 2014 óta 64%-os, viszont a GYED-et igénybe vevő férfiak száma 2014 óta tizenkétszeresére növekedett.

[103] Szabó-Morvai Ágnes – Pető Rita: *Munkaerőpiaci tükör 2022,* Budapest, Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont, HUN-REN, 2023, 247.

[104] Központi Statisztikai Hivatal (KSH): 25.1.1.6. *Családtámogatásban részesülők,* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2025. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0006.html (Letöltés: 2025. július 23.)

A MÁK-tól kapott adatok és a legutóbbi három népszámlálás (2001, 2011, 2022) vonatkozó eredményei[105] szerint is a GYED-et vagy GYES-t igénybe vevő férfiak számának növekedése elsősorban az igénybevétel mellett dolgozó apák számának látványos megsokszorozódásának következménye az érintettek önbevallása alapján is.

2. táblázat. GYES-t vagy GYED-et igénybe vevő férfiak száma a népszámlálási adatok szerint.[106]

	GYES vagy GYED mellett nem dolgozó férfiak száma	GYES vagy GYED mellett dolgozó férfiak száma	GYES-t vagy GYED-et igénybe vevő férfiak száma összesen
2001	5514	1194	6708
2011	4969	857	5826
2022	2676	19 188	21 864

Tehát a családtámogatási ellátásokat igénybe vevő férfiak számának növekedése – feltételezhetően – a 2014-es, majd 2016-os jogszabályváltozással magyarázható, mely lehetővé tette a családtámogatás igénybevétele mellett is a munkavégzést. Az új szabályozás tehát megengedi, hogy az egyik szülő a GYED igénybevétele mellett dolgozzon, míg a másik szülő – biztosítotti jogviszony és ellátás nélkül – otthon maradjon a gyermekkel.[107]

Azaz a növekedés részben az ellátás igénybevétele mellett is dolgozó férfiak megjelenésének köszönhető, hiszen látjuk, hogy a GYED-et igénybe vevő férfiak többsége (MÁK adatok szerint majdnem kétharmada, a 2022-es népszámlálás szerint 87%-a[108]) dolgozik. Valószínűsíthetjük tehát, hogy a GYED igénybevétele mellett dolgozó apák családjainak egy jelentős részében ténylegesen az anya van otthon a gyermekkel. Ez elsősorban azokban a családokban az ellátások maximalizálását célzó racionális döntés, ahol az anyának vagy nem volt munkaviszonya a gyermek megszületése előtt, vagy alacsonyabb volt a keresete, mint

[105] Júlia Galántai: *The dynamics of relationship factors by examining the transition to parenthood,* Eötvös Loránd University Faculty of Social Sciences Doctoral School of Sociology, Sociology Doctoral Program, Budapest, 2024.

[106] Uo., 105–108.

[107] Makay Zsuzsanna – Kapitány Balázs – Ökrös Fruzsina: Családtámogatás, női munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter (szerk.): *Demográfiai Portré 2024. Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2024, 81.

[108] Galántai: *The dynamics of relationship factors,* 105–108.

az apának.[109] Ezt a feltételezést erősítik a GYED-et igénybe vevő férfiak és az igénybe vett összeg területi megoszlására vonatkozó adatok is, melyek szerint ez a jelenség egyes hátrányos helyzetű járásokban a legelterjedtebb.[110] A Kohorsz '18 kutatás (a 2018/19-ben született gyermekek családjait követő longitudinális vizsgálat) eredményei is azt mutatják, hogy alig magasabb a nők munkavállalási aránya azokban a családokban, ahol az apa van GYED-en. A célcsoport 9000 fős reprezentatív mintájában a GYED-et igénybe vevő családok 14%-a, az összes család 11%-a esetében az apa az igénybe vevő. A vizsgálat szerint továbbá a középfokú iskolai végzettségű anyák családjaiban kétszer gyakoribb, hogy az apa veszi igénybe a GYED-et, mint a felsőfokú végzettségű anyák esetében.[111]

Az apaszabadságot igénybe vevő férfiak számára vonatkozóan 2015 és 2020 között szintén egyedi adatkéréssel kaptam a MÁK-tól adatokat. Ezek szerint évente kb. 23-25 ezer férfi használta ki ezt a lehetőséget, ami azt jelenti, hogy az adott évben száz élveszületésre körülbelül huszonöt apaszabadságot igénybe vevő férfi jutott, ami rendkívül alacsonynak tűnik.

Összegzés

A családtámogatási ellátások férfiak által is igényelhető formáinak történeti kontextusban történő ismertetése alapján elmondhatjuk, hogy a magyar családtámogatási rendszer 1982 óta egyre bővülő körben teszi lehetővé az apák kisgyermekkel való otthon maradását. Napjainkban az anyákkal azonos feltételek mellett teszi lehetővé, hogy az apák is otthon maradjanak kisgyermekükkel az első három évben. A létező ellátási formák közül a CSED és a diplomás GYED az, amit az apák csak kivételes esetben vehetnek igénybe. A GYES-t, a GYED-et és a GYET-et napjainkban a gyermek bármely szülője igényelheti. Ezek az ellátási formák tehát mind ún. családi jogosultságok, azaz a szülők között szabadon megoszthatóak. A tíznapos apaszabadság kivételével azonban a magyar családtámogatási rendszer nem tartalmaz nem átruházható, csak az apák számára fenntartott apaspecifikus szülői szabadságot, azaz apakvótát, vagy csak az apák által igénybevehető bónuszidőszakot. Nemzetközi kutatásokból viszont tudjuk, hogy az átruházható, illetve a szülők között szabadon megosztható támogatások

[109] Makay–Kapitány–Ökrös: *Családtámogatás, női munkavállalás,* 77. Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, női munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2021, 125.

[110] Uo., 125–126.

[111] Makay–Kapitány–Ökrös: *Családtámogatás, női munkavállalás,* 82–83.

önmagukban nem ösztönzik elég hatékonyan az apák aktív részvételét a gondozásban,[112] ezek az ellátások inkább tekinthetőek a család anyagi biztonságát biztosító intézkedésnek, mint az apaságot erősítő eszköznek.[113] Tehát míg a családi alapú szülői szabadság lehetővé teszi a szülők közötti egyenlőbb részvételt a gyermek nevelésében, addig az egyéni, apai jogosultság, amely nem átruházható az anyára *(use or lose),* elősegíti, támogatja, ösztönzi mindezt.[114]

A vonatkozó statisztikai adatokból is azt látjuk, hogy a családtámogatási ellátások igénybe vevői között ugyan nő a férfiak aránya, de ez még mindig igen alacsony mértékű. Másrészt az ellátások igénybevétele mellett dolgozó apák arányából, a területi adatokból és a Kohorsz '18 vizsgálat eredményeiből arra következtethetünk, hogy ezekben a családokban – támogatás igénybevétele nélkül – az anya van otthon ténylegesen a gyerekkel, tehát a GYED-en lévő apák számának növekedése nem eredményezi a gyermekek körüli feladatok kiegyensúlyozottabb elosztását.[115] A Kohorsz '18 vizsgálat is azt mutatja, hogy a családon belüli házimunkák megoszlása nem különbözik lényegesen a GYED-en lévő apák családjaiban a többi kisgyermekes családétól.[116]

A fentiekből az is következik, hogy a támogatást igénybe vevő férfiak köre nem egyezik meg teljes mértékben a gyermekükkel otthon maradó, elsődleges gondoskodóvá előlépő apák körével. A családtámogatást igénybe vevő, de ténylegesen nem otthon maradó férfiak családjainak megismerése, a jelenség mélyebb megértése és hatásainak feltérképezése további kutatásokat igényelne.

Ugyanígy további elemzések és újabb tanulmányok tárgya lehetne az apák által is igénybe vehető ellátások átfogó értelmezése a családpolitikai elvek és célok, valamint a társadalom nemi szerepekre vonatkozó attitűdjeinek tükrében. Ugyanis a családpolitikai rendszer akkor tudja elérni a mögötte meghúzódó szakpolitikai célokat, amennyiben az kulturálisan erősen beágyazott a társadalomba, és a társadalmi változásokkal együtt változik.[117]

[112] Gemma Mitchell: Shared Parental Leave: Can Transferable Maternity Leave Ever Encourage Fathers to Care?, *Industrial Law Journal,* vol. 52, 2022/1, 149–178.

[113] Jolanta Aidukate – Donata Telisauskaite-Cekanavice: The Father's Role in Child Care: Parental Leave Policies in Lithuania and Sweden, *Social Inclusion,* vol. 8, 2020/4, 81–91.

[114] Harry Brighouse – Erik Olin Wright: Strong Gender Egalitarianism, *Politics & Society,* vol. 36, 2008/3, 360–372; Rebecca Ray – Janet C. Gornick – John Schmitt: Who cares? Assessing generosity and gender equality in parental leave policy designs in 21 countries, *Journal of European Social Policy,* vol. 20, 2010/3, 199.

[115] Makay–Kapitány–Ökrös: *Családtámogatás, női munkavállalás,* 83.

[116] Uo., 82.

[117] Gerda Neyer – Gunnar Andersson: Consequences of Family Policies on Childbearing Behavior: Effects or Artifacts?, *Population and Development Review,* vol. 34, 2008/4, 699–724.

A KUTATÁS CÉLCSOPORTJA

Drjenovszky Zsófia

Kutatásunk eredeti célcsoportja azon édesapák voltak, akik családtámogatásban (elsősorban GYES-ben vagy GYED-ben) részesülnek, hiszen feltételeztük, hogy ők otthon maradtak a gyermekkel, gyermekeikkel egy bizonyos időszakra. Az interjúalanyok felkutatása során azonban hamar világossá vált, hogy célcsoportunk körülhatárolása ennél sokkal összetettebb kérdés.[1]

Annak érdekében, hogy kiinduló definíciónkat megalkothassuk, és így pontosabban lássuk, milyen célcsoporttal dolgozunk, munkánk első fázisa során célunk volt a kapcsolódó nemzetközi, illetve a hazai szakirodalom feldolgozása, hogy lássuk, kollégáink miből indulnak ki kutatásaikban.

Az új típusú apaság a magyar szakirodalomban

Egyre több kutatás foglalkozik azzal, hogyan változtak meg az apák családi szerepei, és kimutatható az a tény, hogy az apák egy részénél egyre nagyobb az igény, hogy intenzívebben vegyenek részt gyermekük életében. Az *új típusú, modern, aktív apaság* képének felerősödésével a nemzetközi és a hazai kutatások is egyre hangsúlyosabban foglalkoznak a férfiakkal.[2] *Az apaszerepek átalakulása* című fejezetben részletesen bemutattuk, hogy a nemzetközi szakirodalom különböző megnevezéseket használ az apa szerepváltozásaival összefüggésben.

Az *új típusú vagy modern apakép*[3] a hazai kutatásokban is egyre erőteljesebben jelenik meg. Makay Zsuzsanna és Spéder Zsolt[4] bemutatják, hogy a magyar

[1] Hasonló problémáról számol be Takács Judit: Aktívan törődő apák Magyarországon, *Szociológiai Szemle,* 27. évf., 2017/3, 113.

[2] Barbara Hobson – Susanne Fahlén – Judit Takács: Agency and Capabilities to Achieve a Work-Life Balance: A Comparison of Sweden and Hungary, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society,* vol. 18, 2011/2, 168–198.

[3] Spéder: *Ellentmondó elvárások között,* 207–228.

[4] Makay–Spéder: *Apaság. A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei,* 65–82.

népesség hogyan vélekedik az apák szerepéről, mennyire támogatják hazánkban inkább a „hagyományos", és mennyiben az „új típusú'', ún. családcentrikus férfiszerepet.[5] Kutatásukban a „hagyományos" apa más néven, „kenyérkereső" apaként jelenik meg, akik felé az az elsődleges elvárás, hogy biztosítsák az anyagiakat, a család megélhetését. Az új típusú apához társítják a családi életben való aktív részvételt (gyermekgondozás, otthoni munka, melyhez szorosan kapcsolódik a szeretet és az érzelmek kimutatása is).[6] Fontos, hogy aktívan vegyenek részt a gyermek mindennapi ellátásában, azaz a család életében történő aktív részvétel kerül előtérbe, melyet „gyermekeivel törődő apai szerep"-ként fogalmaznak meg,[7] valamint a „mindennapokban aktívan részt vevő apák"-nak[8] neveznek.

Az ebben az értelemben megjelenő új típusú, családcentrikus apa elsősorban a gyermekkel való viszonyban kerül megfogalmazásra (nem jelenik meg pl. az anyával való viszony, illetve a gyermekkel való törődésen túli családi teendőkben való részvétel, pl. háztartás, és az sem látható, hogy a gyermekkel való törődés pontosabban mit rejt – hétköznapi feladatok, gondozás vagy inkább játék stb.).

Több hazai kutatás leginkább az „aktív apaság" kifejezést használja (pl. Nagy Beáta,[9] Szczuka Borbála és munkatársai,[10] Geszler Nikolett[11]). Nagy Beáta[12] ennek kapcsán – norvég példára hivatkozva[13] – ugyanakkor megemlíti a gyermeknevelési szabadság esetleges kivételének lehetőségét, illetve hozzáköti a partnerek közötti otthoni feladatvállalás alakulását is.

Takács Judit[14] interjús kutatásában az aktív apaság definiálását átadja maguknak az érintetteknek, hiszen egyik fő kérdése az, hogy azok, akik aktív apaként határozzák meg magukat, milyen gyakorlati összetevőket fogalmaznak meg,

[5] Uo.
[6] Spéder: *Ellentmondó elvárások között,* 207–228.
[7] Makay–Spéder: *Apaság,* 66.
[8] Uo., 75.
[9] Nagy Beáta: Létezhet-e munka-magánélet egyensúly vezető állásban?, *Szociológiai Szemle,* 27. évf., 2017/3, 75–103.
[10] Szczuka Borbála – Nagy Beáta – Tóbiás Ilona – Gulya Fruzsina: A szülők munkavállalásának hatása gyermekeik jóllétére, *Socio.hu,* VIII. évf., 2018/4, 70–96.
[11] Geszler: *Menedzser férfiak,* 115–122.
[12] Nagy Beáta: Ki áll a sikeres nő mögött?, *Socio.hu,* VI. évf., 2016/2, 117–141.
[13] Sigtona Halrynjo – Selma Therese Lyng: Preferences, Constraints or Schemas of Devotion? Exploring Norwegian Mothers' Withdrawals from High-Commitment Careers, *British Journal of Sociology,* vol. 60, 2009/2, 321–343; Knut Knudsen: Striking a different balance. Work-family conflict for female and male managers in a Scandinavian context, *Gender in Management: An International Journal,* vol. 24, 2009/4, 252–269.
[14] Takács: *Aktívan törődő apák,* 104–126; Takács Judit: How involved are involved fathers in Hungary? Exploring caring masculinities in a post-socialist context, *Families Relationships and Societies,* 2020/20, 1–16.

mit jelent számukra az aktív apai törődés koncepciója. Ezt kihangsúlyozva használja az „aktívan törődő" apa, illetve a „törődő apaság" kifejezéseket. Eredményei alapján a fogalomnak nagyon szerteágazó az egyéni értelmezése, ami azonban közös elvárásként rajzolódott ki, az az apa (fizikai) jelenléte.

Megjelenik az „új típusú, gondoskodó apaság" kifejezés Gregor Anikónál is,[15] mely itt „a nőiesebbnek vélt tulajdonságoknak a férfiak számára is történő előírásá"-hoz kötődik, melyet inkább a fiatalabbak és a diplomások, magasabb státusúak támogatnak, „akik esetében tehát nemcsak anyagilag, hanem normák szempontjából is nagyobb az esélye újabb típusú férfiasságok megjelenésének",[16] és elsősorban a diplomás férfiakra irányul.

Szintén az „új apa" kifejezést használja Murinkó Lívia[17] is azokra az esetekre, amikor az apa „aktívan részt vesz a gyermeknevelésben, sőt a gyermekgondozásban is, az anyai és apai szerepek közötti éles határvonal átjárhatóvá válik", emellett „[a] tekintély végső forrása helyett megjelenik a *gondoskodó apa* figurája, az apák családon belüli szerepét a tradíció helyett az aktuális élethelyzet alakítja".[18]

Az *aktív apasághoz* szintén a *gondoskodó apaképet* kapcsolja Geszler Nikolett[19] megközelítése, melynek értelmében „gondoskodást és családi felelősséget vár el az apáktól", valamint „az *apák aktív* szerepet játszanak gyermekeik fejlődésében".[20] Máshol az „új, gondoskodó apa" fogalma úgy jelenik meg, mint aki „érzelmileg elkötelezi magát a gyereknevelés iránt, kiveszi a részét a gondoskodáshoz kötődő feladatokból, és minőségi időt tölt gyermekével".[21] Ahogy Geszler[22] összefoglalja: „Az »*új*« *apaideál* szerint ma már nem elegendő célorientáltnak, karrierközpontúnak, racionálisnak és fegyelmezettnek lenni, illetve a család anyagi fenntartása nem egyenlő a gondoskodással. Az »új« apa érzelmileg nyitott, törődő, elkötelezett gyermeke iránt, nem utolsósorban pedig szívesen osztja meg a gyereknevelés feladatait és örömeit párjával."[23] Mindez jelenti az *aktív apaságot,* melynek alapja a törődés és a gondoskodás. Az *elérhető, törődő apa* legfőbb is-

[15] Gregor: *A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök,* 101.
[16] Uo.
[17] Murinkó: *A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök,* 67–101.
[18] Uo., 70.
[19] Geszler Nikolett: *Munka és család közötti konfliktus a magyar menedzser férfiak életében,* PhD-értekezés, Budapest, Corvinus Egyetem, 2016.
[20] Uo., 9.
[21] Geszler: *Menedzser férfiak,* 115.
[22] Geszler Nikolett: Viselkedésalapú munka-család konfliktus a magyar menedzser apák életében, in Nagy Beáta – Géring Zsuzsa – Király Gábor (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 258–276.
[23] Uo., 261.

mérvei: „a gyermek feltétel nélküli elfogadása, az érzelmek és a szeretet kimutatása vagy a gyermekről való gondoskodás".[24]

Összességében tehát az látható, hogy a magyar szakirodalom viszonylag szűk köre foglalkozik kifejezetten az apasággal, és bő egy évtizede érzékelhető, hogy a fogalomhasználatban megjelenik az *új/modern/aktív/törődő* apaság. Ezeket a fogalmakat felváltva találhatjuk a kutatásokban, és legfőbb ismérve a gyermekhez való szorosabb viszonyulás hangsúlyozása a hagyományos családfenntartó apa helyett, illetve mellett. A korábbi apai tekintély helyett megjelenik a gyermek irányába erősödő törődés és gondoskodás, magával vonva a minőségi idő, az apa fizikai jelenlétének szükségességét. Megengedi, sőt értékeli a nőiesnek tartott érzelmek előtérbe kerülését az apa részéről is. Mindez nem értelmezhető a gyermekeknek az anyához és a szülőknek egymáshoz való viszonya, valamint a gyermeknevelési feladatok megosztásának vizsgálata nélkül, mely mind a gyermeknevelésben, mind a gyermekgondozásban szükségessé teszi az apai és anyai szerepek újraértelmezését.

Az otthon maradó apa meghatározása a nemzetközi tapasztalatok alapján

Az új típusú apaságnak egy speciális esetét alkotják az „elsődlegesen gondoskodó apák" *(primary caregiving fathers),*[25] akik egy bizonyos időre részben vagy teljesen feladják kenyérkereső munkájukat annak érdekében, hogy kisgyermekükkel otthon maradjanak, és vállalják az elsődleges gondoskodó szerepét, míg az édesanya visszamegy dolgozni. A nemzetközi szakirodalom őket nevezi *„stay-at-home fathers"*-nek[26] vagy *„stay-at-home dads"*-nek.[27]

Az általánosan alkalmazott fogalmi használaton túlmenően azonban a tartalmi meghatározás már sokkal nagyobb változatosságot mutat. Jelen rész célja feltérképezni, milyen tartalommal töltik meg a kutatások ezt a fogalmat, hogyan

[24] Uo., 264.

[25] Sarah C. Hunter – Damien W. Riggs – Martha Augoustinos: Hegemonic masculinity versus a caring masculinity: Implications for understanding primary caregiving fathers, *Social and Personality Psychology Compass*, vol. 11, 2017/3, e12307; Andrea Doucet: "It's almost like I have a job, but I don't get paid": Fathers at home reconfiguring work, care, and masculinity, *Fathering,* 2004/2, 277–303.

[26] Pl. Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24; Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183.

[27] Pl. Mariann G. Dunn – Aaron B. Rochlen – Karen M. O'Brien: Employee, mother, and partner: An exploratory investigation of working women with stay-at-home fathers, *Journal of Career Development,* vol. 40, 2013/1, 3–22.

határozzák meg célcsoportjukat. A nemzetközi szakirodalom tanulmányozása során három fő kérdéskör rajzolódik ki: egyrészt fontos, hogy milyen *okból* marad egy apa otthon; másrészt kérdéses, végezhet-e, és ha igen, milyen módon pénzkereső *munkát;* harmadrészt pedig az otthon maradás *hosszában* lehetnek eltérések.

Amennyiben az *okokat* vizsgáljuk, a nemzetközi szakirodalomban az otthon maradó apáknak *két csoportját* különbözteti meg Fischer és Anderson[28]: vannak, akik valamilyen rajtuk kívül álló okból kifolyólag belekényszerülnek ebbe a szerepbe (pl. elvesztették a munkájukat, vagy betegek lettek[29]). Sok apa ezt az állapotot átmenetinek tartja,[30] hiszen vissza akar térni a munkaerőpiacra. A másik csoportnak ez egy tudatos döntése, maguk akarnak otthon maradni, hiszen legfőbb vágyuk, hogy minél többet lehessenek gyermekükkel.[31]

Jelen kutatás tárgyát a második csoport adja. Az első csoport tagjai esetében többnyire egy átmeneti állapotról van szó, mely akkor zárul le, mikor a külső kényszer is megszűnik. Emellett nem feltétlenül teljesülnek azok az alapfeltételek, melyet jelen kutatás egy otthon maradó apához alapvetően köt, mégpedig, hogy az apa legyen az elsődleges gondozó, az anya pedig a munkaerőpiacra visszatérve keresőtevékenységet végezzen.

Habár közösek a meghatározások abban, hogy az otthon maradó apák elsődlegesen gondoskodó szerepet látnak el, de abban már eltérés mutatkozik, hogy végezhetnek-e közben *keresőtevékenységet*, és ha igen, milyet. Doucet[32] vizsgálatának tanulsága, hogy az apák igen sokféle mintát mutatnak ebből a szempontból. A kutatásokból kiderül, hogy az otthon lévő apák egy része végez valamifé-

[28] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

[29] Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303; Laura Merla: Determinants, costs, and meanings of Belgian stay-at-home fathers: An international comparison, *Fathering,* vol. 6, 2008/2, 113–132.

[30] Andrea Doucet – Laura Merla: Stay-at-home fathering, *Community, Work and Family,* 2007/10, 455–473.

[31] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31; Beth Latshaw: From mopping to mowing: Masculinity and housework in stay-at-home father households, *The Journal of Men's Studies,* 2015/23, 255; Karen Kramer – Erin L. Kelly – Jan B. McCulloch: Stay-at-home fathers: Definitions and characteristics based on 34 years of CPS data, *Journal of Family Issues*, 2013/XX, 1–23; Aaron B. Rochlen – Ryan A. McKelley – Tiffany A. Whittaker: Stay-at-home fathers' reasons for entering the role and stigma experiences: A preliminary report, *Psychology of Men & Masculinity,* vol. 11, 2010/4, 279–285; Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303; Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Aaron Rochlen – Ryan McKelley – Marie-Anne Suizzo – Vanessa Scaringi: "I'm just providing for my family": A qualitative study of stay-at-home fathers, *Psychology of Men & Masculinity*, vol. 9, 2008/4, 193–206; Toni S. Zimmerman: Marital Equality and Satisfaction in Stay-At-Home Mother and Stay-At-Home Father Families, *Contemporary Family Therapy,* 2000/22, 337–354.

[32] Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303.

le keresőtevékenységet.[33] A meghatározásokat vizsgálva eltérés van többek között abban, hogy az otthoni szerepvállalás teljes (full-time) otthon maradást jelent, vagy megengedhető közben a munkavégzés vagy tanulás,[34] s így fent tudják tartani a kapcsolatot a munka világával.[35] Fontos azonban, hogy mindegyik esetben a fő kenyérkereső az anya, aki a munkaerőpiacra tért vissza dolgozni.

Doucet[36] kutatása szerint a munkavégzésnek nem is feltétlenül anyagi okai vannak, hanem inkább azért fontos az apák számára, hogy bizonyítsák férfiasságukat, fontos számukra, hogy kifejezzék, pénzzel is hozzá tudnak járulni a gyerekről való gondoskodáshoz. Hetven fős kanadai mintájában a legtöbben végeztek valamiféle munkát, ez azonban inkább a *ház körüli feladatokat* jelentette (pl. felújítás, mellyel közvetetten kerestek pénzt), vagy a közvetlen környezetükben (pl. a közösségben) nyújtott *segítséget,* kisebb összegekért, vagy akár anélkül is.[37] Doucet és Merla[38] kilencvenegy fős mintájába szintén számos olyan édesapa került, akik részmunkaidőt[39] vagy önkéntes munkát vállaltak.

Míg a kutatásokban tehát alapfeltétel az elsődleges gondoskodó szerep, kis mértékben azonban megengedett a keresőtevékenység abban az esetben is, ha azt *nem otthon végzi*.[40] A vonatkozó kutatások szerint többen végeznek valamilyen részmunkaidős tevékenységet.[41] Johnsonnál[42] egészen pontos kritériumok olvashatók: olyan apákat vizsgál, akik elsődleges gondoskodói feladatokat látnak el legalább heti harminc órában, és kevesebb mint heti huszonöt órát dolgoznak az otthonukon kívül.[43] Fischer és Anderson[44] szintén megengedő a tekintetben, hogy korlátozott mértékben ugyan, de dolgozhat az apa. Definíciójuk alapján

[33] Andrea Doucet: *Do Men Mother? Fathering, Care, and Domestic Responsibility*, Toronto, University of Toronto Press, 2006, 1–350; Beth Latshaw: Is fatherhood a full-time job? Mixed methods insight into measuring stay-at-home fatherhood, *Fathering,* vol. 9, 2011/2, 125–149; Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

[34] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24; Cassie Rushing – Lisa Powell: Family dynamics of the stay-at-home father and working mother relationship, *American Journal of Men's Health,* 2015/9, 410–420.

[35] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183.

[36] Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303.

[37] Uo., 288.

[38] Doucet–Merla: *Stay-at-home fathering,* 455–473.

[39] Andrea Doucet: Dad and Baby in the First Year: Gendered Responsibilities and Embodiment, *Annals of the American Academy of Political and Social Science,* 2009/624, 78–98.

[40] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183.

[41] Latshaw: *Is fatherhood a full-time job?,* 125–149; Doucet: *Dad and baby in the first year,* 78–98; Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31; Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.

[42] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183.

[43] Uo., 9.

[44] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

olyan apákat vizsgálnak, akik kevesebb mint húsz órát dolgoznak az otthonuktól távol, az anya emellett legalább heti harminckét órában keresőtevékenységet végez.[45] (Az apa otthon töltött idejének hosszára vonatkozóan nem volt időkorlátozás.)

Míg tehát a kutatások egy részében megengedett a rugalmas részmunkaidő, korlátozott munkavégzés vagy otthoni munkarend, amely lehetővé teszi, hogy otthon legyenek a gyerekkel, mások meghatározták, hogy az apának *teljes munkaidőben otthon* kell lennie,[46] egy vagy több évre ki kell lépnie a munkaerőpiacról. Rushing és Powell[47] kutatásában húsz dolgozó anyát kérdeztek meg, akik az otthonukon kívül dolgoztak, míg az apa maradt otthon elsődleges gondozóként. Itt is további feltétel volt, hogy az apának ne legyen keresőtevékenysége. Míg több kutatásban a „stay-at-home father – working mother"[48] párosítás olvasható, ebben a kutatásban a szülőkre az „employed mothers – caregiving fathers" kifejezést is használják az apa elsődleges szerepének kihangsúlyozására. Egyre több férfi gondolja újra tradicionális szerepét, és vállalja a bevonódó *(involved)* vagy gondozó *(nurturing)* apa szerepét oly módon, hogy a keresőmunkát teljes állású gyerekgondoskodásra cseréli.[49]

A megengedhető munkavégzés mennyisége tehát korántsem egységesen meghatározott.[50] A fenti kutatások az édesanya tekintetében is eltérőek a munkavégzés időtartalmát tekintve (rész- vagy teljes munkaidős).

Az otthon tölthető *idő hosszára* vonatkozóan pedig már egészen változatos képet kapunk. Zimmerman[51] otthon maradó anyákat és apákat is vizsgált; megállapítása csupán annyi ezen a téren, hogy a megkérdezett anyák esetében hosszútávú felállásról volt szó, az apák esetében ez rövidebb időszakot jelentett. Doucet és Merla[52] megkülönböztette azokat az apákat, akik egy éven túl vállalták az otthoni gondoskodó feladatokat, illetve akik egy évnél rövidebb időszakra. Merla[53] annyit kötött ki, hogy az apa legalább hat hónapig maradjon otthon azzal a kifejezett céllal, hogy a gyermekről gondoskodjon. Chesley[54] szintén

[45] Uo., 19.
[46] Zimmerman: *Marital Equality and Satisfaction,* 337–354.
[47] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.
[48] Latshaw: *Is fatherhood a full-time job?,* 125–149.
[49] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230.
[50] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31; Aundrea Snitker: Not Mr. Mom: Navigating discourses for stay-at-home fathers, *The Journal of Men's Studies,* vol. 26, 2018/2, 203–221.
[51] Zimmerman: *Marital Equality and Satisfaction,* 337–354.
[52] Doucet–Merla: *Stay-at-home fathering,* 455–473.
[53] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.
[54] Noelle Chesley: Stay-at-home fathers and breadwinning mothers: Gender, couple dynamics, and social change, *Gender & Society,* 2011/25, 642–664.

meghatározott minimum fél éves otthoni tartózkodást amiatt, hogy a mintába ne kerüljenek be olyan apák, akik egyéb okból kifolyólag néhány hónapot amúgy is otthon vannak (pl. tanárok a nyári szünetben).

Ez utóbbi meghatározás a *gyermek életkorát* is limitálja tizenkét éves korban. Gill és munkatársai[55] is kitérnek kutatásukban erre a szempontra, hiszen ők olyan apákat vizsgálnak, akik egy és tíz éves közötti gyermekkel vannak otthon, legalább heti huszonöt órában. Ez a szempont azonban összességében nem tűnik általánosságban hangsúlyosnak, sokszor meg sem jelenik a kritériumok között.

Hazai kutatások

Hazánkban is egyre inkább elfogadott, sőt egyre inkább elvárt, hogy az apa is részt vegyen olyan családi feladatokban, mely hagyományosan az anya feladata lenne. Az apáknak egy szűkebb csoportját alkotják azok, akik nem csupán részt vesznek ezekben a feladatokban, hanem hosszabb-rövidebb ideig ők maguk veszik át az elsődleges gondoskodói szerepet. Ahogy bemutattuk, az angol nyelvű szakirodalom *stay-at-home fathers*-nek vagy *stay-at-home dads*-nek nevezi ezeket az édesapákat, a két fogalmat lényegében szinonimaként használva. A magyar kutatások azonban még nemigen foglalkoztak ezzel a témával. Csak néhány írásban kerülnek említésre, ezért egységes magyar megnevezésük sincs. Blaskó Zsuzsa[56] 2006-os kutatási jelentésében rámutat, hogy „nem találunk érdemi számban olyanokat, akik kifejezetten azért maradnának távol a munkapiacról, hogy otthoni teendőkkel, gyereknevelléssel foglalkozzanak – vagyis GYES-en, GYED-en lennének, esetleg a »*háztartásbeli*« erőteljesen nőkhöz kötődő szerepét vállalnák magukra”.[57] Azaz ekkor még az ilyen édesapák száma is igen elenyésző volt, melynek mértéke azonban növekedésnek indult, és a GYES-en vagy GYED-en lévő férfiak száma 2022-re elérte az összes igénylő 14%-át,[58] 2023-ra pedig már 15%-ot.[59] Nem egyértelmű, hogy Blaskó a fenti két kifejezést külön kategóriaként, vagy egymáshoz szorosan kapcsolódóan használja, azonban később még az alábbi kiegészítést teszi: „Egyedül a munkanélküliek csoportja az, amelynek tagjairól feltételezhető lenne, hogy jelentősen hosszabb időt fordítanának házimunkára, akár úgy is, hogy az érintett férfiak erre szakosodnak a párkap-

[55] Peter Gill et al.: Getting into the “Dad Zone”: How Do Primary Caregiving Fathers of Young Children Experience Social Support?, *Journal of Child and Family Studies*, 2021/30, 1028–1042.
[56] Blaskó: *Nők és férfiak*, 1–96.
[57] Uo., 50.
[58] Sztáray: *A magyar családtámogatási rendszer az apák szemszögéből*, 27–46.
[59] Uo.

csolaton belül."[60] A tanulmány a „háztartásbeli" kifejezést elsősorban a házimunka elvégzéséhez köti.

Makay Zsuzsanna és Spéder Zsolt[61] tanulmányából az is kiderül, hogy ez a típusú apa – szemben például Németországgal – kevéssé elfogadott hazánkban, akármennyire is fontos érték a családcentrikusság. Ebben a kutatásukban „háztartásbeli"-nek nevezik, amennyiben az apa marad otthon. (Tehát itt is a háztartásbeli kifejezés szerepel, azonban feltételezhetően inkább a gyermekkel összefüggésben. Saját kutatási tapasztalataink alapján ez a kifejezés félrevezető lehet, valamint megfogalmazása némileg sugalmazó. Emellett nem tudjuk, hogy ez a fogalom keresőtevékenység szempontjából mit jelent, illetve hogyan kapcsolódik esetlegesen a családtámogatási ellátásokhoz.)

Az apák intenzív feladatvállalását vizsgálja kvalitatív kutatásában Nagy Beáta,[62] melyben egy olyan párt említ, ahol – amellett, hogy az anya a fő kenyérkereső – a férj „marad otthon gyermekgondozási szabadságon",[63] mégpedig azért, mert a feleségnek lényegesen magasabb volt a jövedelme. Ebben az értelemben tehát egyértelműen a családtámogatás valamely formájának igénybevételéhez kötődik a megjelenített apatípus. Az, hogy a húszfős interjús kutatásban is csupán egy példa volt arra, hogy az édesapa maradt otthon, összhangban van a nagymintás felvétel[64] eredményeivel: annak ellenére, hogy ezekben a családokban nem tartják elképzelhetetlennek az apa otthon maradását, úgy érzik, a konzervatív magyar társadalmi környezetben ez megütközést kelt. Egy esetben maga az anya beszélte le férjét, hogy „GYES-en maradjon otthon a gyerekkel".

Szintén a családtámogatáshoz köti az apák otthon maradását Petényi Sára,[65] akinek interjús vizsgálatában tizenhét párból öt esetben szerepelt olyan édesapa, aki GYES-en vagy GYED-en volt, valamint Bencsik Andrea és Juhász Tímea[66] mélyinterjús kutatása, akik kifejezetten GYES-en és GYED-en lévő édesapák társadalmi megítélését vizsgálták.

Galántai Júlia[67] definíciójában az elsődleges gondoskodó *(primary caregiver)* kifejezést használja húszfős interjús kutatásában, ahol úgyszintén feltétel a csa-

[60] Blaskó: *Nők és férfiak,* 50.
[61] Makay–Spéder: *Apaság,* 65–82.
[62] Nagy: *Ki áll a sikeres nő mögött?,* 117–141.
[63] Uo., 128.
[64] Makay–Spéder: *Apaság,* 65–82.
[65] Petényi Sára: Apák GYES-en – racionális döntés?, in Bezsenyi Tamás et al. (szerk.): *Kötetlen. Az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium tanulmánykötete,* Budapest, ARTSZ, 2013, 99–112.
[66] Bencsik Andrea – Juhász Tímea: Férfiak gyesen, gyeden?, *A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei,* 4. évf., 2012/5, 133–143.
[67] Galántai: *The Dynamics of Relationship Factors,* 1–108.

ládtámogatás megléte. Mintájába olyan édesapák kerültek be, akik legalább két hónapot otthon töltöttek.

Koltai Luca[68] nemzetközi adatokat felhasználva vizsgálta a gyermekgondozási szabadságot kivevő apák helyzetét, „babázó apáknak" nevezve a GYES-en, illetve GYED-en lévő férfiakat. Értelmezésében ez magával vonja a háztartáson kívüli munka világától történő távolmaradást, egyúttal biztosítja az intenzív részvételt a gyermekről való gondoskodás terén, valamint hozzájárul a nemek közötti egyenlőbb munkamegosztáshoz.

Az „otthon maradó férfi",[69] illetve az „otthon maradó apa"[70] kifejezést használják a hazai szerzők a nemzetközi irodalom[71] bemutatása kapcsán a „stay-at-home father" kifejezés magyar fordítására olyan családok esetében, ahol a fő kenyérkereső az anya, az apa pedig otthon marad a gyermekkel. Emellett ugyanakkor megjelenik a „főállású apa" elnevezés is, mellyel „a fizetett munkavégzést otthoni törődő munkára cserélő" férfiak[72] körét írják le. A két fogalmat vélhetően szinonimaként kezelik, és mindkét fogalom alapvető feltétele, hogy az apa otthon maradjon valamilyen formában (tehát nem köti definíciószerűen a családtámogatási rendszer igénybevételéhez). A második fogalomban megfogalmazódik a keresőtevékenység kizárása, mely az első esetben nem kritérium. Megvizsgálva ugyanakkor Takács[73] kutatását, melyben nyolc olyan édesapa is részt vett, akikre a „főállású apa" kifejezés utal, az alábbi meghatározás található: „legalább fél évig otthon maradtak GYES-en vagy GYED-en".[74] Ez a meghatározás tehát ismét a családtámogatás valamilyen formájának igénybevételéhez köti a vizsgálni kívánt apák körét, amellett, hogy kritérium a minimum fél éves otthontartózkodás (de nem zárja ki a keresőtevékenységet).

[68] Koltai Luca: Babázó apák, in Simonyi Ágnes (szerk.): *Családpolitikák változóban,* Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2010, 86–90.

[69] Neményi Mária: Szülői feladatok és családfenntartás – amikor az anya a fő kenyérkereső, *Socio.hu,* VI. évf., 2016/2, 245.

[70] Neményi Mária – Takács Judit: Családfenntartó anyák munka-magánélet harmonizációs kísérletei Magyarországon, in *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 356.

[71] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers*, 642–664; Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303; Birgit Jentsch – Michaela Schier: Doing family in the age of involved fatherhood: Fathers' accounts of everyday life in a German context, *Families, Relationships and Societies,* vol. 8, 2019/1, 73–88.

[72] Neményi–Takács: *Családfenntartó anyák,* 360.

[73] Takács: *Aktívan törődő apák,* 104–126.

[74] Uo., 109.

A célcsoportunk meghatározása[75]

A fentiekből látható, hogy a célcsoport meghatározása egyáltalán nem egyértelmű, a használt kifejezések és meghatározások nem következetesek. Emellett időben is látható egy elmozdulás a hazai irodalmat tekintve, mert míg korábban a „háztartásbeli" kifejezés jelent meg, később ezt felváltották egyéb megfogalmazások. A hazai szakirodalom vizsgálatából az is látható, hogy az eddig alkalmazott meghatározások elsősorban a családtámogatás meglétét vetik fel.

Látszólag tehát egyszerű lenne a családtámogatás igénybevételét alapul venni. Ez a meghatározás azonban mégsem bizonyult megfelelőnek kutatásunk célcsoportjának meghatározása során, mivel ezen juttatások mellett a magyar szabályozás értelmében az utóbbi időszakban lehet keresőtevékenységet végezni (GYES mellett 2006-ig, GYED mellett 2014-ig semmilyen keresőtevékenység nem volt megengedett), így szükséges szűkíteni a meghatározást az „otthonlét" kritériumával.

Azaz azok az édesapák nem tartoznak bele a célcsoportunkba, akik változatlanul végeznek munkát, csupán emellett veszik fel a támogatást. (Ez a lehetőség sok esetben az interneten félrevezető módon „GYED trükk"-ként elnevezett, a valóságban azonban teljesen legális szituációt eredményezi, miszerint hivatalosan az édesapa igényli a családtámogatást, a valóságban azonban az édesanya marad ekkor is otthon, amennyiben összességében ez így a családnak anyagilag jobban megéri.)[76] Kiderült tehát, hogy a GYES-en/GYED-en lévő apák, illetve a gyermekükkel ténylegesen otthon maradó apák csoportja nem fedi egymást, és számunkra azok az édesapák jelentik a célcsoportot a *családtámogatást* igénybe vevők közül, akik ténylegesen otthon is maradnak a gyermekkel.

Emellett fontos megjegyezni azt is, hogy azok az apák viszont, akik otthon maradnak a gyermekkel, azonban nem vesznek igénybe támogatást valamilyen oknál fogva (pl. vállalkozó és minimálisan ugyan, de életben tartja vállalkozását, vagy olyan munkát végez, amely mellett – ha kisebb módosításokkal is – kivitelezhető az otthonlét, vagy pedig ideiglenesen külföldre költöztek), célcsoportunkat képezik. Ezek az édesapák azonban nem jelennek meg semmilyen statisztikában, azaz nincs információ arról, ők hányan lehetnek. Ugyanakkor lehetséges, hogy a dolgozó anya igénybe vesz valamely típusú támogatást. Azaz ezekben az

[75] A téma korábban már tárgyalásra került az alábbi tanulmányban: Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia – Dupcsik Csaba: Miért megy az apa GYES-re?, in Furkó Péter – Szathmári Éva (szerk.): *Népszerű tudomány – tudománynépszerűsítés. A Károli Gáspár Református Egyetem 2019-es évkönyve,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 220–232.

[76] Hogy mi éri meg jobban a családnak, egy igen összetett kérdés. Függ az anyagi helyzettől, korábbi keresettől, a munkaadóktól, a továbbiakban tervezett gyermekszámtól stb.

esetekben sem fedi egymást a családtámogatást igénybe vevő szülők, illetve a ténylegesen a gyermek gondozási feladatait ellátó szülők köre. Azaz egy apa otthon maradásának nem szigorú feltétele a GYES, GYED igénybevétele (habár később a mintánkból látható, hogy a többségnél teljesül).

A munkavégzés kizárása sem egyértelmű, mert a *keresőtevékenységet* otthonról is lehet végezni. Kérdés, hogy ebből a szempontból mennyire vagyunk megengedőek (pl. ha egy apa magánvállalkozást működtet). A megvizsgált nemzetközi szakirodalom alapján kirajzolódik, hogy a meghatározások a munka szempontjából mutatják a legvegyesebb képet. Számos kutatás kizár bármiféle munkavégzést, több esetben azonban valamiféle keresőtevékenységet megengednek, igaz, ennek formája és mértéke kutatásonként eltérő. A vizsgálat szempontjából véleményünk szerint a fő kritérium az otthon maradás ténye, mely az elsődleges gondoskodói szereppel kell párosuljon. Mivel a magyar családtámogatás is megengedi a munkavégzést, és többen dolgoznak is a gyerek gondozása mellett, őket bevettük a mintánkba. Az azonban általánosságban igaz, hogy az apa munkája ebben az időszakban jelentősen csökkentett mértékű.

Meghatározásunk szerint ugyanakkor az apa *elsődleges gondoskodói szerepe* magával kell, hogy vonja azt, hogy az apa otthon maradása mellett az *anya viszont nem marad otthon*, azaz rész- vagy teljes munkaidős keresőtevékenységet végez az otthonukon kívül (függetlenül attól, hogy ki veszi igénybe – ha egyáltalán igénybe veszi – a családtámogatás valamely formáját). E tekintetben úgy tűnik, egységes álláspontot képviselnek mind a hazai, mind a nemzetközi kutatások.

Számos olyan esettel találkoztunk, amikor a GYES-en/GYED-en (stb.) otthon lévő anya mellett az édesapa is otthon marad egy ideig vagy fizetés nélküli szabadságon, vagy munkanélküliként, vagy azért, mert a munkája olyan rugalmas jellegű, hogy az intenzívebb otthonlét megoldható.[77] Az ilyen eseteket tehát nem vontuk be a vizsgálatba, hiszen egészen más élethelyzetet jelent, eltérőek lehetnek a motivációk, más a munkamegosztás jellege, más az apa szerepének megítélése. Szintén nem vontuk be azokat az apákat, akik munkájuk jellege miatt tudnak hosszabban otthon maradni (pl. tanár), vagy éppen apaszabadságon vannak (ez jelenleg hazánkban tíz munkanap, de több hazai cég is biztosít hosszabb időszakot). Ezekben az esetekben az apa nem elsődleges gondoskodó, felosztják a szülők az otthoni feladatokat, az apa sokszor csak „besegít" az anyának az átmenti, otthon töltött időben.

Célcsoportunk elérése során felmerült a *tartózkodási hely* kérdésköre is. Kiindulópontunk az volt, hogy a szülő magyar kulturális háttérrel rendelkezzen, de a vizsgálatot nem kötöttük szigorúan magyarországi tartózkodáshoz. Így

[77] Nagy: *Ki áll a sikeres nő mögött?,* 133–141.

mintánk részét képezték a magyar, de külföldön élő családok is. Találkoztunk néhány olyan esettel, amikor a család az édesanya kedvező munkalehetősége miatt költözött külföldre hosszabb-rövidebb időre, vagy vegyes pár esetében külföldön született a gyermek, és az apa ott töltötte a szülői szabadságot. (Ilyen esetekben az édesapa „hivatalosan" otthon van, viszont nem vehet igénybe magyar családtámogatást.)

Két okból döntöttünk az otthonlét alatt nem Magyarországon élő hét család mintánkban való megtartása mellett: egyrészt ezek a családok is Magyarországon, a magyar közegben szocializálódtak, tehát döntésüket alapvetően a magyarországi kontextusban hozták meg, továbbá többségük csak átmenetileg költözött külföldre. Lutz[78] is arra mutat rá, hogy a posztszocialista térségből nyugatra migráló és otthon lévő apák attitűdjeiben a kibocsátó térség „jelentős nyomokat hagy". Másrészt az interjúkból az derült ki, hogy a megkérdezettek döntésében szinte alig játszott szerepet, hogy az otthonlét alatt milyen jóléti ellátásban részesülnek, a munkahelyük megtartása mennyire biztosított stb., tehát a gondoskodási politikától függetlenül hozták meg döntésüket. A teljes minta egy része nem is élt a családtámogatási ellátásokkal, néhányan nem is emlékeztek pontosan, hogy felvettek-e, vagy a gyermek anyja vett-e fel GYES-t vagy GYED-et.

Az utolsó szempont arra vonatkozott, hogy ez az élethelyzet milyen *hosszú távon* áll fenn. Ezt a kérdést több kutatás figyelmen kívül hagyja (vagy nem tünteti fel), a nemzetközi irodalom pl. igen változatos kritériumokat fogalmaz meg, a hazai vizsgálatoknál pedig megegyezik a támogatás igénybevételének hosszával. Csupán Takács[79] pontosított a feltételeken: minimum fél évet határozott meg.

Kutatásunkban magát az otthonlét jelenségét szerettük volna vizsgálni, ezért felső időhatárt mi sem szabtunk, mintánkban szerepel olyan édesapa is, aki tizenegy évet töltött otthon a gyermekeivel. Minimum időintervallumot viszont szükségesnek tartottunk meghatározni, melyet három hónapban állapítottunk meg. Alsó határként azért ezt jelöltük meg, mert ezt az időtartamot nem lehet a magyar munkaügyi szabályok szerint az éves szabadság terhére megoldani, tehát azt feltételeztük, hogy ilyenkor egy tudatos családi döntés eredménye az apa otthon maradása, amely alatt az apa már nem csupán „átmenetinek" érezheti a feladatokat.

Végezetül meg kell jegyezni, hogy – hasonlóan a nemzetközi megközelítések többségéhez – a gyermek(ek) életkorára vonatkozóan nem tettünk semmilyen megkötést.

[78] Helma Lutz: Masculinity, care and stay-behind fathers: A postsocialist perspective, *Critical Sociology,* vol. 44, 2018/7–8, 1061–1076.
[79] Takács: *Aktívan törődő apák,* 104–126.

A fenti kérdések tisztázását követően jutottunk el egy egységes, kiinduló definícióhoz. Az általunk „otthon maradó apáknak" nevezett férfiakból álló mintánkat a következőképpen határoztuk meg: *olyan magyar édesapák, akik gyermekük születését követően valamely időszakban legalább három hónapot otthon maradtak, miközben az édesanya munkát végzett.*

Kutatásunkban tehát fontos feltétel volt az otthon maradás és az elsődleges gondoskodó szerep, nem volt feltétel a családtámogatás igénybevétele (bár döntő többségében magával vonta azt), nem volt feltétel az sem, hogy az apa semmiféle keresőtevékenységet ne végezzen. A definíciónk továbbá kizárta azon édesapákat, akik átmenetileg tartózkodnak otthon (pl. munkahely elvesztése), hiszen ezekben az esetekben alapvetően az édesanya otthon van, és az anya látja el továbbra is – részben vagy egészben – az otthoni teendőket. Tehát azon édesapákat tekintjük a vizsgálat tárgyának, akik – bármilyen okból kifolyólag, de – otthon akartak maradni, és elsődlegesen vállalják az ehhez kapcsolódó feladatokat.

Mindezek alapján a „háztartásbeli" vagy „főállású apa" kifejezéseket elvetettük, és végezetül az „otthon maradó apa" elnevezést találtuk leginkább megfelelőnek, mely a ténylegesen vizsgálandó célcsoportot leírja.

KUTATÁSUNK MÓDSZERTANA

Sztáray Kézdy Éva

A gyermekükkel otthon maradó apákról szóló feltáró kutatási projektünkben azt a célt tűztük ki, hogy átfogó képet kapjunk azokról az apákról és családjaikról, akik úgy döntöttek, hogy gyermekük születését követően hosszabb vagy rövidebb időre ők vállalják a gyermek gondozásával kapcsolatos feladatokat, tehát ők maradnak otthon a gyermekkel, míg az anya visszatér a munkába. Mivel nem számszerűsíthető kemény adatokra, statisztikai összefüggésekre voltunk kíváncsiak, nem általános törvényszerűségek feltárása volt a célunk, hanem a jelenség átfogó és mély megértése, ezért kutatási módszerként a félig strukturált interjúzást választottuk. Ez a kvalitatív módszer alkalmas ugyanis arra, hogy a célcsoport attitűdjeit, saját élményeit, tapasztalatait és véleményét, valamint szubjektív percepcióit feltárjuk, és a módszer segítségével a jelenség lehetséges mintázatait azonosíthassuk.[1] A félig strukturált interjú módszere lehetőséget adott arra, hogy az interjú vezérfonalában meghatározott témaköröket, kérdéseket az interjú szituációjában szabadon adaptáljuk az interjúalanyhoz és a beszélgetés alakulásához. A témakörök sorrendjét az egyes beszélgetések során olykor rugalmasan megváltoztattuk, a kérdéseket adott esetben átalakítottuk vagy átfogalmaztuk, bizonyos kérdéseket, amelyek irrelevánsnak bizonyultak, elhagytunk, viszont új, a témához tartozó témakörök és szempontok merülhettek fel. Ennek következtében nyitott, támogató légkörű interjúk segítségével az otthon lévő apaság jelenségéről átfogó, minden szempontra kitérő adatokat gyűjtöttünk.

Annak érdekében, hogy az interjúalanyok szociodemográfiai helyzetéről is megbízható képet kapjunk, az interjú felvételét megelőzően – illetve esetenként utólag – az édesapákkal kitöltettünk egy rövid kérdőívet. A kérdőív arra is szolgált, hogy az interjú bizalmas, kötetlen hangulatát ne veszélyeztessük kemény adatok lekérdezésével.

[1] Steinar Kvale: *Az interjú,* Budapest, Jószöveg Műhely, 2005; Earl Babbie: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata,* Budapest, Balassi, 2020.

Bár kutatásunkban az apákra koncentráltunk, elsősorban az ő tapasztalataikon keresztül vizsgáltuk a jelenséget, annak érdekében, hogy az adatokat komplexen tudjuk elemezni és eredményeinket családi kontextusban értelmezni, az interjúalanyok párjaival is kitöltetettünk egy rövid – zárt és nyitott kérdéseket tartalmazó – kérdőívet. Mivel az apák otthon maradása sok szempontot mérlegelő családi döntés eredménye és értékelése is családi kontextusban történik, ezért meggyőződésünk, hogy a jelenséget csak együttesen, a két szülő percepciójának és tapasztalatainak kölcsönhatásában vizsgálhatjuk. Ennek érdekében az elemzés során az interjúszövegeket a kérdőívek válaszaival összevetettük, így mindkét fél véleményét megismerhettük ugyanarról az élethelyzetről. Következtetéseink levonása során a kérdőívek válaszai jól kiegészítették az interjúkban elhangzottakat.

Mintavétel és nehézségei

Az előző fejezetben részletesen ismertettük a célcsoportra vonatkozó szakirodalmak tapasztalatait és saját kutatói megfontolásainkat. Mindezek alapján kutatásunk célcsoportját a következőképpen határoztuk meg: olyan magyar édesapák, akik gyermekük születését követően valamely időszakban legalább három hónapot maguk maradtak otthon a gyermek(ek)kel, míg az édesanya dolgozott, függetlenül attól, hogy az otthon maradás ideje alatt folytatott-e valamilyen kereső tevékenységet, felvett-e valamilyen családtámogatási ellátást, továbbá, hogy ezen idő alatt Magyarországon vagy külföldön élt-e a család.

Mivel az így meghatározott célcsoportról nem rendelkezünk listával, ezért mintánkat nem valószínűségi, szakértői mintavételi módszerrel választottuk ki a fenti kritériumok szerint.

Az interjúalanyok felkutatását és toborzását egyrészt nehezítette, hogy hazánkban igen alacsony számban vannak jelenleg ilyen apák, hiszen mind nemzetközi, de még inkább hazai viszonylatban különleges eseteknek számítanak.[2] Továbbá látható, hogy célcsoportunkról igen kevés adat áll rendelkezésre, elérhetőségükkel kapcsolatos adatbázis pedig egyáltalán nem létezik.

A témával foglalkozó más kutatások is nehézségekről számolnak be az otthon lévő apák elérésével kapcsolatban. Egy 2005 és 2008 között zajló kvalitatív kutatás[3] is kifejezetten a gyermekükkel otthon lévő apák vizsgálatát tűzte ki célul, azonban végül az ötvenöt megkérdezett apa közül csak nyolcan voltak olyanok,

[2] Margaret O'Brien – Karin Wall (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone,* Cham, Springer Open, 2017.

[3] Takács: *Aktívan törődő apák;* Takács: *How involved are involved fathers.*

akik legalább fél évre – fizetett munkájukat felváltva – a gyermekkel való otthoni törődést választották, közülük pedig csak ketten maradtak otthon több mint egy évig. Egy, a női-férfi, illetve a szülői szerepfelfogásokat vizsgáló kutatásban[4] a meginterjúvolt tizenhét párból is csak öt esetben volt az apa GYES-en vagy GYED-en. Egy közelmúltban készített doktori disszertáció[5] is hosszasan számol be a szerzőnek az otthon lévő apák felkutatására tett erőfeszítéseiről és nehézségeiről. Mivel a helyi védőnőkön keresztüli postai és telefonos megkeresések nem vezettek sikerre, végül online toborzó hirdetéseken keresztül sikerült a kutatónak húsz, gyermekével otthon maradó édesapát elérni.

Interjúalanyaink felkutatása során mi tehát igyekeztünk minden olyan forrást felkeresni, ahol reméltük, hogy elérhetőek lehetnek. Ez jelentette egyrészt az interneten elérhető apacsoportokat és apafórumokat; felvettük a kapcsolatot több apabloggerrel, felkerestünk apaklubokat, a védőnői hálózatot, kapcsolódó kiadványok szerkesztőit, nagycsaládos szervezeteket, illetve olyan cégeket, amelyeknek gyermekes férfi munkavállalói a kötelező törvényi juttatásokon kívül valamilyen többletjuttatásban részesülnek. Végül tágabb ismeretségi körünkben, hólabda módszert alkalmazva is toboroztuk az alanyokat. A hólabda módszer nem bizonyult eléggé hatékonynak, ugyanis az otthon lévő apák azon túl, hogy kevesen vannak, elszigeteltek is abban az értelemben, hogy tipikusan nem is ismernek és nem is tartják a kapcsolatot más, hasonló helyzetben lévő apával.

A minta összetétele

Toborzásunk eredményeképpen végül harmincegy olyan apával készítettünk félig strukturált interjút, akik az általunk meghatározott fenti kritériumoknak megfeleltek.

A mintánkba került családok közül huszonegyen Budapesten, illetve az agglomeráció kisebb településein, további hárman más magyar városban, illetve hét interjúalany – jellemzően az anya Európai Unió valamelyik intézményében vállalt munkája miatt – más európai fővárosban élt az apa gyermekkel való otthonléte idején.

Az apák többsége a harmincas, illetve negyvenes éveiben járt, a legfiatalabb 27, a legidősebb 64 éves volt, míg az anyák átlagéletkora 39 év volt az adatfelvétel idején.

[4] Petényi: *Apák GYES-en*, 99–112.

[5] Júlia Galántai: *The dynamics of relationship factors by examining the transition to parenthood*, Eötvös Loránd University Faculty of Social Sciences, Doctoral School of Sociology, Sociology Doctoral Program, Budapest, 2024.

Két szülőpár kivételével mindenki házasságban élt a gyermek(ek) születésekor. A vizsgált családok – egy örökbefogadó pár kivételével – egy–négy vér szerinti gyermeket neveltek, az apák legtöbbje egy gyermek, mások két vagy akár három gyermek mellett voltak otthon. Az otthonlét időtartama a legtöbb esetben egy-két évig terjedt, a legrövidebb időtartam három hónap, a leghosszabb tizenegy év volt.

Az édesanya legkorábban a gyermek féléves korában ment vissza dolgozni, a legtöbb esetben viszont a gyermek egy- és kétéves kora között.

A megkérdezett szülők munkaerőpiaci státuszát tekintve egyikül sem volt munkanélküli (az alkalmazott meghatározásunk értelmében). Az apák többsége (17 fő) beosztott alkalmazottként dolgozott az otthonlétet megelőzően, további hét vezető beosztásban, míg hétnek saját vállalkozása volt.

Az anyák fele beosztott alkalmazottként dolgozott, negyede vezető beosztásban, a többiek pedig vagy tanultak vagy alkalmi munkákat vállaltak, vagy saját vállalkozásban dolgoztak a gyermek születése előtt. Kétharmaduk korábbi munkahelyére tért vissza, míg a többiek vagy új munkahelyen kezdtek, vagy posztgraduális tanulmányokat folytattak az apa otthonléte alatt. A legtöbben beosztottként dolgoztak, azonban egyhatoduk vezető pozíciót vállalt a visszatérést követően.

A mintánkba került apák fele vette igénybe a magyar családtámogatások egyikét (GYES vagy GYED), a többiek vagy fizetés nélküli szabadságon voltak, vagy részmunkaidőben dolgoztak, illetve saját vállalkozásukat vitték az otthonlét alatt, vagy mivel nem Magyarországon éltek, nem is voltak arra jogosultak. Az interjúk alapján négy jellegzetes típust különítettünk el az otthon töltött idő alatt megjelenő munkavégzés és a családtámogatás igénybevételének két dimenziója mentén:

1) Az első típusba (tíz fő) azok az édesapák tartoznak, akik igényeltek GYES-t vagy GYED-et, és közben semmiféle keresőtevékenységet nem végeztek. Az általunk vizsgált minta harmada ebbe a csoportba tartozik. Közülük hárman voltak olyanok, akik ez idő alatt átképezték magukat.

2) A második típusba tartozók szintén igénybe vettek családtámogatást, azonban a gyermekkel otthon töltött idő alatt valamilyen formában fizetett munkát is végeztek. Ez többnyire a korábbi munka folytatása volt vállalkozói formában (hat fő). Két apának pedig megmaradt az aktív alkalmazotti státusza havi húsz órára lecsökkentve, hogy minimálisan tudja követni a munkahelyi eseményeket, és egy fő volt, aki az addigi munkájától teljesen eltérő alkalmi munkát vállalt néha.

Az első két típusnál meg kell jegyezni, hogy a támogatás igénybevétele valójában nem játszott lényeges szerepet döntésükben, több apa először nem is tudott

arra a kérdésünkre válaszolni, hogy igényeltek-e ellátást vagy sem. Tehát nem ez volt az elsődleges szempont sem jogilag, sem anyagilag.

3) A harmadik típusba tartoznak azok a családok, ahol az apa bár otthon maradt, de nem vett igénybe családtámogatást, viszont az otthonlét alatt végzett valamilyen keresőtevékenységet. Ide egyrészt azt a négy családot soroltuk, ahol ugyan az édesanya visszament dolgozni, de formálisan ő igényelte továbbra is a családtámogatást, az apa pedig a gyermek mellett saját korábbi vagy új vállalkozásában dolgozott, vagy fizetés nélküli szabadságot kérelmezett munkahelyén, vagy pedig félállásban oktatott, ami minimális időt vett igénybe.

Másrészt ebbe a típusba tartozik az a hét család, ahol az édesanya külföldi (jellemzően az Európai Unió valamely intézményében kapott) munkalehetősége miatt a család a költözést választotta. Ezekben az esetekben az apa nem részesülhet a magyar családtámogatásból, és az uniós szabályok szerint munkát sem végezhet, amennyiben nem szeretnének elesni a kinti juttatásoktól. Ennek ellenére egy idő után az adott közösségben vagy családi vállalkozásként mégis vállaltak kisebb alkalmi, önkéntes munkákat.

4) A negyedik típusba az a külföldön élő család került, ahol az édesapa hosszabb távon sem vállalt munkát, és a külföldi tartózkodás miatt ő sem részesült a hazai juttatásokból.

A vonatkozó népszámlálási adatok[6] tükrében külföldi és hazai kollégáinkhoz[7] hasonlóan mi is nagy erőfeszítéseket tettünk arra, hogy alacsonyabb iskolai végzettségű interjúalanyokat is elérjünk. Galántai például arról számol be, hogy két hátrányos területen élő, alacsonyabb státuszú apa is önként jelentkezett a kutatásban való részvételre, azonban amikor a személyes interjúk részleteinek megszervezésére került sor, eltűntek, így végül a húsz interjúalanya közül tizenheten fővárosi, magasabb státuszú férfiak voltak.[8]

A mintánkba kerülő apák közül huszonhatan rendelkeztek felsőfokú végzettséggel, míg öten – azaz a minta egyhatoda – gimnáziumi érettségivel vagy érettségit követő, felsőfokra nem akkreditált szakképesítéssel. Az anyák közül csak egy megkérdezett rendelkezett szakközépiskolai végzettséggel, a többiek mind felsőfokú végzettségűek voltak.

[6] Galántai: *The dynamics of relationship factors,* 98–108.
[7] Uo., 83; Berit Brandth – Elin Kvande: Workplace support of fathers' parental leave use in Norway, *Community, Work & Family*, 2019/22, 43–57.
[8] Galántai: *The dynamics of relationship factors,* 84.

Interjúk

Az interjúk megszervezésére és lebonyolítására 2018–2020 során került sor. Az interjúk hossza egy órától két és fél óráig terjedt. A harmincegy interjú összesen kb. negyven órányi hanganyagot eredményezett, ami kb. 2 millió karakternyi átiratot jelent.

A legtöbb interjút élőben, az alany számára könnyen elérhető, nyugodt helyszínen folytattuk le. Azonban a 2020-ban kialakult járványhelyzet miatt több interjút online, a Zoom platformon bonyolítottunk le – meglepően jó tapasztalatokkal. Az interjúalanyok saját, otthoni környezetükben érezhetően komfortosan viselkedtek, ami hozzájárult a jó interjúhoz szükséges bizalmi légkör megteremtéséhez, az apák ráérősen, szívesen és hosszan beszélgettek velünk. Főleg az esti „fektetés után" lebonyolított interjúk esetében éreztük azt, hogy a beszélgetés bizonyos terápiás jelleggel is bír, jólesik az édesapáknak érzéseiket, tapasztalataikat valakivel megosztani.

Általában elmondható, hogy az interjúra jelentkező apák szívesen osztották meg tapasztalataikat, minden esetben könnyen kialakult a szükséges bizalmi légkör, olykor meglepő őszinteséggel számoltak be az otthonlét időszakáról és annak részleteiről. Többen is megjegyezték, hogy nagyon örülnek a helyzetük iránti tudományos érdeklődésnek és a lehetőségnek, hogy beszélhetnek ezzel kapcsolatos élményeikről, gondolataikról, véleményükről.

Az interjúban igyekeztünk az otthonlét melletti döntés összes szempontját feltárni. Körbejártuk mind az apa, mind az anya munkaerőpiaci helyzetét, munkához való attitűdjeit, karrierterveit és a munkahely reakcióit a döntésükkel kapcsolatban. Érintettük a hozott családi mintázatokat is és az ahhoz való viszonyulást. Részletesen beszéltünk az otthoni munkamegosztásról és annak változásairól, mind a házi munkák, mind a gyermekgondozással járó teendők és a mentális munkák vonatkozásában, valamint a családi döntéshozatal tekintetében, továbbá az időbeosztásról és a hétköznapok gyakorlatáról. Az interjúban hangsúlyos szerepet kapott az apák saját percepciója, az otthon töltött időszak és hatásainak értékelése mind az önképük, mind a családi dinamika és a családi kapcsolatok alakulása szempontjából. Továbbá érintettük az interjúalanyok társas kapcsolatainak alakulását és tapasztalataikat a környezet megítélése tekintetében is. Ezzel kapcsolatban kitértünk az otthon lévő apaság magyarországi helyzetére, lehetőségeire és megítélésére is. Rákérdeztünk további terveikre mind a munka, mind a család területén.

A járványhelyzetben készített interjúkban a karantén alatti időszakra is rákérdeztünk.

Kérdőívek

Az apákkal kitöltetett kérdőívben elsősorban az interjúalany és párjának szociodemográfiai változóira voltunk kíváncsiak, mint az életkor, a lakóhely, az iskolai végzettség, a gyermekek száma és életkora, az apa otthon maradásának körülményei (hány, melyik és milyen korú gyermek, időtartam, napi gyermekkel töltött idő), az igénybe vett családtámogatási ellátások és az igénylője. Továbbá rákérdeztünk mindkét fél munkaerőpiaci státuszára (beosztás, ágazat, foglalkoztatási viszony) a gyermek születése előtt, az otthon maradás előtt, alatt és után, valamint a jövedelemükkel kapcsolatos percepcióira.

Az anyákkal kitöltetett kérdőív részben nyitott, részben zárt kérdéseket tartalmazott. Zárt kérdésekben a családi szerepekkel kapcsolatos attitűdjeikről és percepcióikról, valamint az otthoni munkák megoszlásáról kérdeztük az anyákat, ez utóbbit az apa otthonléte előtti és alatti időszakra vonatkozóan külön, hogy a változást is nyomon tudjuk követni. Nyitott kérdéseinkben arra voltunk kíváncsiak, hogy mennyiben segítette a munkába való visszatérését, karrierjét, hogy a párja maradt otthon a gyermekükkel, illetve összességében hogyan értékelték ezt a helyzetet, mennyire voltak vele elégedettek. Összesen egy interjúalany párjától nem kaptunk vissza kitöltött kérdőívet.

A kérdőívek kitöltése mindkét esetben 10–15 percet vett igénybe.

Elemzés

Az interjúkról az alanyok tájékozott beleegyezése mellett hangfelvétel készült, amelyek szó szerinti átirata képezte az elemzés alapját. Ezt egészítettük ki és vetettük össze – szintén a megkérdezettek tájékozott beleegyezése alapján – az anyakérdőívekből származó adatokkal.

Elemzésünk során Braun és Clarke[9] tematikus elemzési módszerét követtük, részben deduktív, elméletvezérelt, részben induktív, adatvezérelt megközelítést alkalmazva. Az első fázisban a releváns témák és elemzési szempontok meghatározása érdekében többször alaposan átolvastuk az interjúátiratokat. Majd az elméleti megközelítésből és a kutatási, valamint interjúkérdéseinkből kiindulva összeállítottunk egy kódkönyvet, ami egy strukturált kódrendszerbe foglalja a kódlistát. A kódlistát az interjúátiratok többszöri, alapos átolvasása alapján az

[9] Virginia Braun – Victoria Clarke: Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, vol. 3, 2006/2, 77–101; uők: *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*, London, Sage, 2013; David Byrne: A worked example of Braun and Clarke's approach to reflexive thematic analysis, *Quality & Quantity*, vol. 56, 2022/2, 1391–1412.

elemzés második szakaszában induktív módon kiegészítettük az interjúszövegekben felmerült összes lehetséges további beazonosított kóddal. Az interjúátiratok lekódolása során a releváns szövegrészek mindegyikéhez hozzárendeltünk egy vagy akár több kódot. Kódrendszerünket tehát rugalmasan kezeltük, azaz a kódolás során bizonyos kategóriákat összevontunk, másokat további alkódok szerint részleteztünk, új kódokat hoztunk létre, illetve néhányat elhagytunk. A kódolást követően először az egyes kódcsoportokhoz tartozó szövegrészeket interpretáltuk, hasonlóságokat és különbségeket kerestünk a kódolt adatok között, majd összefüggéseket kerestünk az egyes kódok, illetve kódhoz tartozó szövegek között. Az apákkal készült interjúk elemzésével párhuzamosan az anyákkal felvett kérdőívek nyitott kérdéseire adott válaszokat hasonló módon kódoltuk, elemeztük, majd összevetettük az apainterjúk kódolásának eredményével, annak érdekében, hogy mindkét fél véleményének elemzésével egymás kölcsönhatásában vizsgáljuk a jelenséget.

Az apakérdőívek és az anyakérdőívek zárt kérdéseire vonatkozóan leíró statisztikai elemzéseket végeztünk.

A kötetben szereplő idézetek forrásánál a férfi interjúalanyokat számokkal (1–31), az anyákat az apa sorszáma mellé tett anya kiegészítéssel (1anya–31anya) jelöltük, az azonosításra alkalmas adatokat pedig az alanyok anonimitásának megőrzése érdekében töröltük.

Megbízhatóság, érvényesség és általánosíthatóság

Kutatási eredményeinket az alkalmazott módszertanból és mintavételi eljárásból fakadóan a következők szerint értékelhetjük.

Az apákkal kitöltetett kérdőívek és az anyakérdőívek zárt kérdései tekintetében kutatásunk megismételhetőnek és megbízhatónak tekinthető, köszönhetően a pontos és precíz, semleges és torzításmentes mérőeszköz segítségével elvégzett sztenderdizált adatfelvételnek és az objektív, statisztikai adatelemzésnek.

Az anyakérdőívek nyitott kérdéseire adott válaszok és az apákkal felvett interjúk eredményeinek megbízhatósága azonban korlátozott, a módszer szubjektív és intuitív jellegének köszönhetően. Mind az adatfelvétel, mind az eredmények interpretálása során a kvalitatív módszerek esetében a kutató személye és szubjektív értelmezése nagy szerepet játszik. Kutatásunk megbízhatóságát azonban igyekeztünk növelni saját kutatói szerepünkre való tudatos reflektálással, és az adatok, valamint az adatelemzés lépéseinek pontos és részletes rögzítésével és dokumentálásával. Továbbá a kódrendszer kialakítását, a kódolást és az értelmezést két elemző kutató együtt végezte, és ahol kételyek merültek fel, mindig

a kutatók konszenzusa alapján született a döntés. Ezen kívül az interjúrészletek idézésével is igyekeztünk következtetéseinket illusztrálni és alátámasztani.

Kvalitatív kutatási módszerünk erénye viszont az eredmények nagyfokú érvényessége. A kvalitatív kutatási paradigma ereje ugyanis a kutatott jelenséget teljes komplexitásában megragadni, megérteni képes holisztikus szemléletében, a jelenség mélyére hatoló, részletgazdag, plasztikus eredményeiben, rugalmasságában, így magas fokú érvényességében rejlik.

Továbbá tisztában vagyunk azzal, hogy a nem valószínűségi, szakértői mintavételi módszerből fakadóan kutatási eredményeink statisztikai általánosíthatósága korlátozott, ugyanis mintánkba döntően városi családok, és jellemzően felsőfokú végzettségű szülők kerültek be, és csak kisebb arányban sikerült elérni a vidéki és alacsonyabb végzettségű családokat. A kutatás során nem derült ki, hogy ez a véletlennek köszönhető-e, vagy pedig azért alakult így, mert az új típusú, gondoskodó apaság inkább a fiatalabbak, a diplomások és a magasabb státuszúak körében nyer teret, és az ilyen típusú családoknál merül fel inkább az apa otthon maradásának lehetősége.[10] A népszámlálási eredmények viszont azt mutatják, hogy a különböző gyermekgondozási ellátásban részesülő férfiak jellemzően alacsonyabb iskolai végzettségűek,[11] és a GYED-et igénylő apák területi eloszlásából is azt látjuk, hogy elsősorban Magyarország északkeleti, szegényebb, elmaradottabb régióiban jellemzőbb ez a stratégia.[12]

Ezért a mintánk torzítására vonatkozóan, azaz hogy az általunk vizsgált harmincegy, otthon maradó apa családja mennyire reprezentálja az otthon maradó apák családjának populációját, csak hipotéziseket tudunk megfogalmazni.

Kutatásunk eredményei tekintetében azonban variáció alapú általánosíthatóságról[13] beszélhetünk, azaz módszerünkkel sikeresen tártuk fel az adott jelenség populációban meglévő diverzitását, különféle változatainak körét.

A módszertanból és a mintavételből származó limitációk mellett meggyőződésünk tehát, hogy feltáró és egyben átfogó kutatásunk jelentősen hozzájárult az otthon maradó apaság jelenségének megismeréséhez, megértéséhez és lehetséges mintázatainak feltárásához.

[10] Szikra Dorottya: Franciaország, Lengyelország, az Egyesült Királyság, a Német Szövetségi Köztársaság, Norvégia és Spanyolország családtámogatási rendszere, in Simonyi András (szerk.): *Családpolitikák változóban*, Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2010, 20–42.

[11] Gregor: *A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök*, 89–111; Galántai: *The dynamics of relationship factors*, 2024.

[12] Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő: *Statisztikai évkönyv 2020. Egészség, biztonság*, Budapest, NEAK, 2021. http://site.oep.hu/statisztika/2020/index.html (Letöltés: 2025. november 1.)

[13] Adri Smaling: Inductive, Analogical, and Communicative Generalization, *International Journal of Qualitative Methods*, vol. 2, 2003/1, 52–67.

DÖNTÉS AZ OTTHON MARADÁSRÓL[1]

Drjenovszky Zsófia

A családszociológiai kutatások jellemzően az édesanyák vizsgálatát állítják fókuszba, csupán az elmúlt időszakban került előtérbe az apák élethelyzetének megértése. Az általunk vizsgált csoport az apákon belül is egy speciális, kis csoport, akiknek döntéseiről, motivációikról igen keveset tudunk.

A fejezet célkitűzése, hogy bemutassuk, milyen szempontok szerint alakult a döntési folyamat a mintába került családokban, mi és hogyan motiválta a vizsgált édesapákat a kisgyermekükkel való otthon maradás tekintetében. Milyen egyéni stratégiák léteznek, illetve melyek lehetnek mégis közös kapcsolódási pontok – ha vannak ilyenek – a döntési szempontok között?

A döntés mögött meghúzódó motivációs tényezők

Az, hogy az apa maradjon otthon a gyermekkel, míg az édesanya visszatér a munka világába, összességében egy igen összetett mérlegelés eredménye. Az otthon maradó apákra vonatkozó kutatások szerint a megkérdezettek nehezen választanak ki egy fő okot az otthon maradással összefüggésben.[2] A szakirodalmak gyakran említik, hogy a döntésnek elsősorban gazdasági, anyagi okai vannak.[3] Ennek a családi felállásnak sok esetben így nagyobb a jövedelemtermelő ereje.[4] Ezekben az esetek-

[1] A fejezet a szerző egy tanulmánykötetben korábban megjelent tanulmányának kibővített és átdolgozott változata: Sztáray Kézdy–Drjenovszky–Dupcsik: *Miért megy az apa GYES-re?,* 220–232.

[2] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183.

[3] Merla: *Determinants, costs, and meanings*, 113–132; Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics*, 16–31; Rochlen–McKelley: *Working therapeutically*, 207–230; Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner*, 3–22; Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183; Snitker: *Not Mr. Mom*, 203–221; Mariana Pinho – Ruth Gaunt – Harriet Gross: Caregiving dads, breadwinning mums: Pathways to the division of family roles among role-reversed and traditional parents, *Marriage & Family Review,* vol. 57, 2021/4, 346–374; Galántai: *The Dynamics of Relationship Factors*, 1–108.

[4] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

ben többnyire az anyának magasabb a keresőpotenciálja,[5] ígéretesebbek a karrierlehetőségei, az apa pedig épp nem elégedett a sajátjával, esetleg karrierváltást tervez, vagy éppen ellenkezőleg, úgy érzi, már elérte karriercéljait, és valamilyen újabb kihívást keres, vagy akár visszamegy tanulni.[6] A bizonytalan munkavégzési lehetőségek és munkakörülmények is az okok között szerepelhetnek akár gazdasági válság miatt, akár mert egész egyszerűen az apa nem elégedett a munkahelyével.[7]

Egy ilyen döntésnél azonban természetesen a másik fél szempontjai ugyanúgy fontosak. A legtöbb kutatás a feleség karrierjét és munkáját, jobb fizetését említi.[8] Ezek az anyák szerették volna fenntartani vagy továbbvinni karrierjüket,[9] szakmailag sikeresek és többnyire teljes munkaidőben dolgoznak.[10] Erős a munka iránti elköteleződésük, fontos számukra a siker elérése, élvezik a munkájukat, mely kielégíti céljaikat.[11] Mindeközben azonban fontos szempont számukra, hogy gyermekeiket jó kezekben tudhassák, hisz így sokkal komfortosabban tudják munkájukat végezni.[12] A gyerekfelügyelet kérdése tehát nem elhanyagolható,[13] ezeknél a pároknál ugyanis az elsődleges szempontok között merül fel, hogy ne egy idegen vigyázzon a gyermekükre a szülő helyett.[14] Itt tehát szempont az apa részéről, hogy tudja támogatni az anyát a karrierjében.[15]

A racionális megfontolásokon túl sok apánál fő ok volt továbbá, hogy ők maguk akartak otthon maradni[16] vagy személyiségükből adódóan, vagy mert kiemelten fontos volt számukra a gyerekkel való kapcsolat alakulása.[17] Az az apa, aki maga döntött úgy, hogy otthon akar maradni, és nem munkahelyi kényszer miatt alakult így, sokkal elégedettebb is a helyzetével.[18]

[5] Galántai: *The Dynamics of Relationship Factors,* 1–108.
[6] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 3–22.
[7] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183.
[8] Doucet–Merla: *Stay-at-home fathering,* 455–473; Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.
[9] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.
[10] Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 3–22.
[11] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230.
[12] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.
[13] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Zimmerman: *Marital Equality and Satisfaction,* 337–354.
[14] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183; Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230.
[15] Nagy: *Ki áll a sikeres nő mögött?,* 117–141; Neményi: *Szülői feladatok és családfenntartás,* 243–263.
[16] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.
[17] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.
[18] Rochlen–McKelley–Whittaker: *Stay-at-home fathers' reasons,* 279–285.

Mindemellett az édesanya hozzáállása is meghatározó.[19] Az az anya, aki úgy gondolja, hogy a férje is el tudja látni az otthoni gyermekfelügyeletet, jobban tudja ebbe bevonni az apát, mint azok a nők, akik hagyományosan vélekednek a szerepekről. Fontos tehát, hogy az anya mennyire támogatja vagy gátolja az apa szándékait,[20] azaz az anya ún. kapuőr szerepe mennyire van jelen.[21] Emellett több kutatás beszámol arról is, hogy az anyák jobbnak ítélték meg a gyermekgondozás tekintetében az apák képességeit (pl. türelem) a sajátjukénál.[22]

Ez a kevéssé tradicionális – ún. egalitárius családi szerepfelfogás[23] – jellemzően már a gyermek születése előtt is jelen van a vizsgált családokban, azaz többnyire közösen hozzák meg döntéseiket, egyenlően osztják meg a feladatokat, így a házasságon belüli viszonyrendszer sokkal kiegyenlítettebb.[24]

Ezek alapján nézzük meg, milyen motivációs tényezők húzódtak az általunk vizsgált családok döntése mögött.

Az édesapa munkahelyével, munkájával összefüggő okok

Az interjúkból jól kirajzolódik, hogy az apák vagy egy külső tényező, egy kialakult helyzet hatására, vagy pedig erős *belső motiváltságból* (mely eredhet az apa személyiségéből vagy a korábbi élettapasztalatából) választják ezt a lehetőséget. A motivációk között többeknél megjelenik a karrierpihenőre való igény, mások kezdődő munkahelyi kiégésről számoltak be, vagy éppen arról, hogy már nem éreznek további teljesítménykényszert: *„Nekem az életnek ez a része ki van pipálva, nem akarok minősíteni, de ennyi. Nem érdekel. Nem fontos."* (5)

Az édesapák többsége arról számolt be, hogy a gyermeke születése idején nem volt elégedett a munkájával. Vagy egyszerűen csak unta már azt, amivel foglalkozott, nem igazán szerette, így könnyű szívvel hagyta ott munkahelyét. *„Elég volt csak arra gondolni, hogy úristen, most bent ülnék vagy bent masíroznék, vagy bent hallgatnám azt, ami ott bent van, és akkor rögtön energikusabban porszívóztam."* (1)

[19] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.
[20] Carolin Scheifele: *Pathways to Fatherhood: Exploring Men's Communal Intentions and Engagement through the Lens of Parental Leave*, doktori disszertáció, Rheinland-Pfälzische Technische Universität Kaiserslautern-Landau, 2023.
[21] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.
[22] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically*, 207–230; Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 3–22.
[23] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.
[24] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.

Egyesek amúgy is *váltani* szerettek volna, esetleg éppen *aktív álláskeresésben* voltak, s az otthon maradás jó alternatívának bizonyult. Volt, aki tudatosan döntött úgy, hogy két munkahely között valami mást csinálna. *„Egy kicsit úgy besokalltam attól a munkától, és váltani szerettem volna, és jól jött pont ez a kis szünet nekem."* (7)

Többen számoltak be arról, hogy már nem nyújtott kihívást számukra az aktuális munkájuk. *„Nekem is úgymond kapóra jött a kiégés elleni orvosság."* (15) Volt, aki már hosszabb távon is *egészen másféle* munkát szeretett volna végezni a korábbiaknál. *„Lehet, hogy alkalmatlan vagyok ekkora hierarchiában való mozgásra."* (8)

A *karrierválság* nem csupán belső, hanem sok esetben külső kényszerből is adódik, ilyen például az *előmeneteli lehetőség hiánya* vagy egy általános *szakági válság. „Jött 2008, ami, ugye egy visszaesés volt itt a magyar gazdaságunkban, és ez az …-ipart fokozottan érintette."* (5) A munkában való megtorpanást okozhatta egész egyszerűen egy aktuális *projekt vége* is.

Az otthon töltött időszak ugyanakkor *lehetőség* is egyrészt valami új – például *magánvállalkozás* – kipróbálására, gyakorlatilag kockázat nélkül, hisz amennyiben mégsem indul be, megmarad a lehetőség a korábbi munkába való visszatérésre. *„És akkor azt gondoltam, hogy milyen jó lesz, elmegyek GYES-re, meglátom, hogy hogy működik, ha csak a maszekot csinálom* […], *és ha nem, akkor van egy visszaút."* (9) Mások lehetőséget láttak továbbtanulásra, új szakmához kapcsolódó *átképzés*re.

Az édesapák belső motivációi

Az apa igénye a gyermeknevelésben való aktív részvételre már nem feltétlenül vezethető vissza konkrét okokra. Az egyik édesapa például csak egész egyszerűen *ki akarta próbálni,* hogy milyen *„részt venni ebben a dologban, és megtapasztalni, hogy hogyan működik ez az egész"* (15), még annak árán is, ha ez a *munkahely elvesztésével* is jár: *„Nem merült fel, hogy én oda visszamehessek.* […] *Nem, ez megerősített abban, hogy rossz cégnél dolgozom, mind a két esetben."* (22) Volt, aki annyira fontosnak tartotta ezt a célját, hogy előre így tervezett: *„Úgy kerestem állást, hogy az állásinterjún is mondtam, hogy GYED-re fogok majd menni valószínűleg egy év múlva, egy fél évre."* (12)

A megkérdezett édesapák többsége számára természetes, hogy ha gyereket vállal egy pár, akkor az apa is *vegye ki abban aktívan a részét.* Ahogy az egyik interjúalanyunk mondta: *„ha az ember már gyereket csinál, akkor így vegye ko-*

molyan a dolgot". (22) Többen úgy álltak hozzá ehhez a kérdéshez, hogy nekik a gyerek az első, akár a karrierlehetőségekkel összevetve is, számukra a gyerekkel töltött *minőségi idő* pótolhatatlan.[25] *„Én nagyon sokat akartam a gyerekeimmel lenni, és meg is kaptam."* (8) Az édesapák tehát szívesen maradtak otthon, egy részük teljesen komfortosan érezte magát a gyerekkel munka nélkül: *„Én nagyon élveztem, hogy nem az asztalom előtt dolgozok."* (18)

Volt, aki – bár nem elsődlegesen, de – azért is választotta az otthon maradást, mert már nagyon szeretett volna gyereket, s mivel az *későn érkezett,* nem tudta, lesz-e erre később lehetősége. Volt olyan édesapa is, aki kihívást látott az otthoni feladatokban, egy olyan *projekt*et, amelynek sikeres teljesítésével be tudja bizonyítani, hogy nem csupán a nők alkalmasak erre a feladatra: *„challange, challange, challange, tehát hogy ezt már meg tudom csinálni, viszont például nem tudom elképzelni, hogy az első másfél évben ott lettem volna, amíg szopizott a gyerek".* (27)

Az édesanya munkahelyi körülményei, munkához való viszonya

A gyermekkel kapcsolatos döntéseket azonban természetesen nem lehet csupán az egyik szülő szemszögéből vizsgálni. A továbbiakban sorra vesszük az édesanyákhoz kapcsolódó tényezőket.

A vizsgált családok esetében jellemző kiindulási pont volt, hogy az édesanya számára *„jött egy lehetőség".* Ez lehetett már egy tudatos *karrierváltás* következménye, olyan esetben, mikor az anya tudta, hogy korábbi munkahelyére nem tud visszamenni, és a bizonytalan jövő miatt elfogadott egy jónak tűnő, biztos állást. Szintén a *biztonság*ot nyújtotta ez a lehetőség annál a családnál, amelyben gyakorlatilag pályakezdők voltak a szülők, ebben az esetben azonban az egész család anyagi biztonsága volt a döntő érv. Olyan is előfordult, hogy egész egyszerűen *szakmai* szempontból volt visszautasíthatatlan az ajánlat. *„Hát ügyvezető igazgató lehetett egy reklámügynökségnél, tehát a saját főnöke."* (9)

Egy jól körülhatárolt típust alkotnak azok a családok, amelyekben az apa otthon maradása a gyermekkel *egy külföldi munka* kapcsán merült fel. Ez a lehetőség több esetben az anya számára *szakmai* szempontból kiemelten fontos volt, például: *„én láttam, hogy ő vágyott mindig erre az irodamunkára* [...] *Miért ne?! Itt az alkalom, próbálja ki."* (19) Többségében azonban az *anyagi* előny dominált. *„Már az is hi-*

[25] Hasonló eredményekre jutott: Szczuka–Nagy–Tóbiás–Gulya: *A szülők munkavállalásának hatása,* 92.

hetetlen volt, maga a fizetési ajánlat, amivel kecsegtették akkoriban az embert." (29) Az egyik édesapa a család érdekében még úgy is bevállalta az otthon maradást, hogy neki munka szempontjából ez a helyzet nem volt kielégítő. *„Egyszerűen nem dönthettem úgy, hogy ezt a lehetőséget elveszem a családomtól. Hogy ezt a pénzt* [...] *a család meg fogja keresni* [...], *de nem én."* (11)

Az anya korábbi munkahelyére való visszatérés kényszere kevésbé jelent meg interjúalanyaink beszámolóiban. (Ez a probléma jellemzően a gyerek hároméves korában kerül előtérbe, amikor a GYES lejártával visszamennek dolgozni az édesanyák, ekkor azonban már a gyermek számára általában elérhető az óvodai ellátás.) Egy esetben a munkahely közeljövőben történő megszűnése miatt volt célszerű visszamenni, két esetben a külföldi állása szűnt volna meg az anyának, két esetben pedig az a szempont fogalmazódott meg, hogy jobb, ha az anya nem esik ki olyan sokáig a munkavégzésből.

Speciális esetet képeznek azok a családok, amelyekben az anya korábban *vezetői pozíció*t töltött be az adott cégnél. Ezekben az esetekben viszonylag korán visszavárták az édesanyát, ugyanakkor hosszú távon nem tudták volna fenntartani az adott pozíciót a számára. Ez bizonyos szempontból *kényszer,* ugyanakkor egy *racionális* döntés is, a magas kereset miatt és az anya karrierútja szempontjából. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy ezekben az esetekben az édesanya személyisége is meghatározó: erős *karrierambíció*kkal rendelkező, *„pörgős"* személyiségű nőkről van szó. *„Ő mindig is ambiciózusabb volt, mint én"* (24) – nyilatkozta például párjáról az egyik interjúalany. Ezek az édesanyák nehezen is bírták volna otthon hosszabb távon: *„Fontos* [...] *a szellemi munkavégzés."* (5) *„Azt szereti, ha sok ember veszi körül."* (24) Így a munkába állást valójában nem élték meg kényszerként ezek az édesanyák.

A vezetői pozíciótól függetlenül is találkoztunk olyan esetekkel, amikor az édesanya hamar *vágyott vissza* a munkába: *„látszott, hogy nagyon feldobódott".* (22) Volt, ahol a házaspár ezt már előre meg is beszélte otthon: *„még szülés előtt úgy gondolta, hogy* [...] *ő szeretne majd dolgozni".* (30) Máshol a veszélyeztetett terhesség miatt hosszúra nyúlt otthon töltött idő volt a motiváció. Több helyen pedig már a következő gyermeket tervezték, ezért az édesanya *„szeretett volna visszamenni kicsit dolgozni, még a következő gyerek előtt".* (18)

Végezetül meg kell jegyezni, hogy az anya munkába állása többször *összekapcsolódik* az apa otthon maradási vágyával, melyet már előre meg is beszéltek. *„A célunk meg a szándékunk már akkor is az volt, hogy felezünk."* (2) *„Egy percig sem úgy mentünk neki ennek a történetnek, hogy majd az lesz a vége, hogy ő háttérbe, én meg a sikeres."* (25) Azaz több szempontot mérlegelve jutottak erre a döntésre.

Anyagi megfontolások

A téma tárgyalásakor talán elsőként merülhet fel az, hogy az anyagiak mennyiben játszottak szerepet a döntésben. Nem véletlenül került azonban az elemzés későbbi fejezetébe ez a szempont, ugyanis a válaszokból kapott kép igen összetett, és első feltételezésünkkel ellentétben az anyagi kérdés közel sem annyira meghatározó, mint ahogyan azt gondolhatnánk.

Ahol egyértelműen fontos volt az anyagi szempont, az a *külföldi munkalehetőség.* A külföldi élettel járó otthon maradást az apák egy része szívesen vállalta, mások nehezen élték meg a munka nélküli életet, és egy idő után valamilyen fizetett vagy önkéntes tevékenységet folytattak. Mindettől függetlenül a gyermekkel otthon töltött időt igen pozitívan élte meg mindegyik édesapa.

Szintén anyagi szempontból racionális döntés, hogy az apa maradjon otthon, amikor az *anya keres* eleve jobban,[26] és ezért ő megy vissza dolgozni: *„Mondhatjuk, hogy ő tartotta el a családot akkor is, amikor mind a ketten dolgoztunk* [...] *Egy kicsit olyan volt, mintha ez az én hülye hobbim lenne, hogy gyógyítok."* (9) *„Az én munkám vitte a pénzt, az övé hál' istennek hozta.* [...] *Teljesen ő volt a családfenntartó."* (29)[27]

Többször találkoztunk viszont olyan párokkal, amelyek esetében az anyagi megfontolásoknak egyáltalán nem, vagy csupán másodlagos szerepe volt. *„Annyira nem központi kérdés ez az anyagi dolog. Valószínűleg azért, mert annyira nem állunk fillérrel kiszámolva, és nem is élünk olyan nagyon nagy lábon, meg talán azért is, mert nincsenek olyan hatalmas igényeink."* (15) Ez egyrészt feltételez egy olyan *anyagi tartalék*ot, amely mellett megengedhetik az apa kiesését a munkából. *„Anyagi megfontolások szerencsére nincsenek nálunk, mert szerencsére a fogyasztásunk elég visszafogott, és a jövedelmünk meg elég megbízhatóan a fogyasztásunk fölött van."* (16) Előfordult, hogy annak ellenére, hogy a férj keresett korábban jobban, az *anya kereset*éből is meg tudtak élni az adott időszak alatt. *„Bár rosszabbul járunk anyagilag, de megéri…"* (18) Ezek a párok szerencsésnek is tartják magukat, hiszen így *„tudott ez egy érzelmi döntés lenni, és nem anyagi döntés".* (17)[28] Úgy vélekednek tehát, hogy ha egy apa otthon szeretne maradni, mert számára ez fontos, akkor – akár a kiadások visszafogása árán is – de meg tudja tenni. Elismerve, hogy *„sok ember ezt nem teheti meg".* (7)

[26] Lásd még erről: Nagy: *Ki áll a sikeres nő mögött?,* 128; Neményi: *Szülői feladatok és családfenntartás,* 243–263; Takács: *Aktívan törődő apák,* 113.

[27] Más megállapításokra jutott: Blaskó Zsuzsa: Dolgozzanak-e a nők? A magyar lakosság nemi szerepekkel kapcsolatos véleményének változásai, 1988, 1994, 2002, *Demográfia*, XLVIII. évf., 2005/2–3, 170.

[28] Hasonló eredményre jutott Petényi: *Apák GYES-en,* 100.

Mások óvatosabban fogalmaztak. Ők azok, akik szintén az anyagiaktól függetlenül döntöttek az otthon maradás mellett, azonban az, hogy *meddig* engedhetik ezt meg magunknak, a nő keresetétől, illetve a megtakarításoktól függött. *„Hát az egy szempont volt, hogy meg fogunk-e tudni élni.* [...] *De az is csak az időt korlátozta volna, tehát akkor amíg a megtakarítások tartanak, addig…"* (22) *„Én úgy számoltam, hogy ez nem okozhat problémát."* (27) Nem mindenki tudta azonban ennyire könnyen megoldani a biztos anyagi hátteret, volt, akinek komolyabb költségkalkulációt kellett végeznie. *„Ki kellett számolni, hogy mennyi pénzből jövünk ki egy hónapban. Megnéztük, hogy ahhoz, hogy meglegyen, a feleségem mennyit tud betenni az ő munkájával, és hogy nekem mennyit kell."* (8)

A költségkalkuláció tekintetében az egyik fontos szempont volt a bölcsődei elhelyezés kérdése. Az apa otthon maradását előtérbe helyezte az is, hogy az anya munkába állása esetén mind külföldön, mind pedig Magyarországon (állami hely hiányában) a magánbölcsőde vagy a bébiszitter igen drága megoldás lett volna.

További összefüggések

A *bölcsődei* ellátás elutasítása ugyanakkor nem csupán költségmegtakarításra vezethető vissza. Az állami bölcsőde esetében vagy nem volt hely sehol, vagy eleve *nem bíztak* meg a bölcsődei ellátásban: *„Bevállaljuk azt, hogy kicsit kevesebb a pénzünk, ha megtakarításból is költünk, de úgy bölcsődét nem akartunk."* (7) *„Nem visz rá a lélek."* (22)

Többen eleve *nem szerették* volna intézménybe adni gyermeküket. *„Egyikünk se akarta, hogy nagyon gyorsan államosítsák a gyerekünket* [...] *hanem azt akartuk ugye, hogy legyen velünk."* (30) Mások túl picinek tartották még a gyermeküket, és amúgy is azt szerették volna, ha hároméves koráig otthon marad. *„Ha lehet, akkor maradjunk otthon három évig mindig a gyerekkel* [...] *ez is az a teljesen alapgondolat,* [...] *egyébként nyilván kétévesen be lehetett volna hajítani egy bölcsibe."* (27) A külföldre költözők, akiknek egyáltalán nem volt családi segítségük, a kinti szokások ellenére (ott már korán más vigyáz a gyerekre) sem bízták volna szívesen más felügyeletére gyermeküket.

Az *anya egészségügyi* helyzete is megalapozhatta az aktív apai részvételt. Többen beszámoltak arról, hogy a feleség veszélyeztetett terhessége miatt kellett az apának – nagyobb gyerek esetén – hamarabb, intenzívebben bekapcsolódni az otthoni feladatokba. *„Tehát onnantól kaptam én egy új gellert, és az addig bedobott apukából lett egy 100%-os háztartásbeli."* (26) Egy esetben pedig az anya tartós betegsége miatt a kezdetektől egyértelmű volt az apa fokozott szerepvállalása.

Összegzés

Eredményeink alapján is az látható, hogy igen változatos élethelyzetek eredményezhetik azt, hogy egy család úgy döntsön, az édesapa marad otthon a gyermekkel. A döntést egyformán befolyásolja mind az apa és az édesanya attitűdje, valamint aktuális élethelyzete. Az édesapák részéről fontos a munkahelyével való kapcsolata, milyen karrierlehetőségei vannak, mennyire érez kihívást, vagy éppen kiégett, és valahogy váltani szeretne. Azonban ennél is meghatározóbb a belső motiváció, azaz a kimondott akarat, hogy intenzívebben szeretne részt venni gyermeke életében, és szeretne kipróbálni egy olyan lehetőséget, amely hagyományosan csak az édesanyáknak adatik meg. A döntés ugyanakkor ezekben az esetekben is komplex folyamat.[29]

Az édesanyák esetében szintén fontos a karrierhez való viszony. A vizsgált nők pozitívan viszonyultak munkahelyükhöz, többségük akarta és várta a visszatérést, vagy nem tudott nemet mondani egy igen jó karrierlehetőségnek. Mindezt azonban nem vállalták volna, ha nem bíztak volna meg párjukban.

Az általunk vizsgált családok esetében – a nemzetközi kutatásokkal ellentétben – a döntés okait tekintve azonban az anyagi tényezők nem voltak feltétlenül meghatározóak. A kapott eredmények látszólagos ellentmondása vélhetően úgy oldható fel az interjúk alapján, hogy az anyagi okok inkább abban játszanak fő szerepet, hogy egy apa miért *nem akar vagy tud* otthon maradni. Abban az esetben azonban, ha egy pár már eldöntötte, hogy az apa marad otthon, egy következő mérlegelés eredménye, hogy ezt anyagilag hogyan tudják kivitelezni, mely inkább az otthon maradás időtartamát befolyásolja.[30]

[29] Pl. Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183; Merla: *Determinants, costs, and meanings*, 113–132.

[30] Mintánkba alapvetően középosztálybeli családok kerültek be, tehát olyanok, akik – több-kevesebb áldozattal, de – ezt az anyagi döntést fel tudták vállalni.

AZ APASÁG ÉS A FÉRFIASSÁG ÚJRAÉRTELMEZÉSE[1]

Sztáray Kézdy Éva

A férfiasság elemzése és vizsgálata iránt már évtizedek óta jelentős a tudományos érdeklődés,[2] azonban a kortárs apaság társadalmi jelentőségét tekintve még mindig másodlagos figyelmet kap a szülőség vizsgálatán belül az anyasághoz képest. Egyes szerzők az apák láthatatlanságaként jelölik az apákról szóló empirikus kutatások hiányát, és arra hívják fel a figyelmet, hogy számos vizsgálatnál az anyáktól származó helyettesítő (proxy) információk szolgálnak alapul az apaság gyakorlatának elemzéséhez.[3]

A szülői szerepek átalakulásával – ahogy ezt *Az apaszerep átalakulása* című fejezetben láttuk – egyre nagyobb tudományos és médiafigyelem irányul az apaszerep változása felé, és az utóbbi években egyre több szociológiai kutatás fókuszál az apaság gyakorlatára és percepciójára. Különösen érdekes ez a kérdés olyan apák körében, akik egy bizonyos ideig otthon maradnak gyermekükkel, míg az anya az otthonon kívül végez keresőtevékenységet. Ezekben a családokban a hagyományosan női feladatnak tekintett gondoskodás[4] az apának nem csupán az egyik, hanem a fő feladatává válik.

Változó apa- és férfikép

A szülői szerepek és szerepelvárások változásával párhuzamosan a férfiasság és az azzal szorosan összefüggő apaság társadalmi definíciója is változóban van.

[1] A fejezet a szerző korábban megjelent tanulmányának jelentősen átdolgozott és kibővített változata: Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia: Gondoskodásviszonyok a gyermekükkel otthon lévő apák családjaiban Magyarországon, *Socio.hu,* XI. évf., 2021/4, 138–161.

[2] Hadas Miklós: A hegemón maszkulinitás szociológiai konstrukciói. Férfikutatások a tudományos normalizálódás útján, *Replika,* 2009/69, 27–41.

[3] Angela Meah – Peter Jackson: The complex landscape of contemporary fathering in the UK, *Social & Cultural Geography,* 2015.

[4] Acsády: *A gondoskodás társadalmi konstrukciója,* 147–163; da Silva: *Why you should care about unpaid care work.*

Hogy mi számít egy társadalomban jó vagy normatív apaságnak, kulturális, politikai és gazdasági összefüggések alapján változik.[5] Ezen változások ismertetéséhez a *hegemón maszkulinitás* elméletéből indulunk ki, amelynek leggyakrabban idézett forrásai R. W. Connell és szerzőtársainak több tanulmánya.[6]

Connellék szerint a hegemón maszkulinitás egy nagyobb struktúra részét képező összetett jelenség, amely „[...] arra vonatkozik, hogy férfiak egyes csoportjai hogyan válnak képessé arra, hogy belakják a hatalommal és gazdagsággal járó pozíciókat, illetve hogyan lesznek képesek legitimálni és újratermelni az uralmukat létrehozó társadalmi viszonylatokat".[7] Ezeknek a társadalmi viszonyoknak az egyik legnyilvánvalóbb leképeződése a család, illetve a háztartás, ahol akár a szülők közötti, akár a gyermek(ek) és szülők közötti viszonyokban vagy a háztartási és gyermeknevelési, azaz a gondoskodó feladatok elosztásában tükröződnek vissza a férfiassággal kapcsolatos elvárások.[8]

A hegemón férfiideál hagyományosan olyan tulajdonságokat testesít meg, mint erős, sikeres, érzelem nélküli és irányító,[9] amely tulajdonságok kevés teret engednek az intimitásnak és gondoskodásnak.[10] A családon belül pedig egyértelműen a családfő, illetve az elsődleges kenyérkereső anyagi biztonságot nyújtó szerepe társul a hegemón férfiassághoz, amelynek feladását jelenti, ha a férfi a kizárólagosan női feladatnak tekintett háztartási és gyermeknevelési teendőkből is kiveszi a részét.[11] A hegemón férfiidentitás tehát a fizetett munka és a karrier szimbolikus értékén alapul, párosulva a gyermeke számára fizikailag és érzelmileg is elérhetetlen, távolságtartó, hatalmat, szigort és tekintélyt képviselő apa figurájával.[12]

Connellék elmélete szerint a hegemón maszkulinitást a férfiaknak ugyan csak kisebb része gyakorolja, mégis normatívnak tekinthető, azaz a férfilét legismertebb és a nyugati társadalmak által legelismertebb módja fogalmazódik meg benne. Így azok a férfiak is elismerik létezését és ehhez képest pozicionálják saját magukat, akik nem felelnek meg a hegemón maszkulinitás kulturális elvárásainak.[13]

[5] John D. Duckworth – Patrice M. Buzzanell: Constructing WorkLife Balance and Fatherhood: Men's Framing of the Meanings of Both Work and Family, *Communication Studies*, vol. 60, 2009/5, 558–573.

[6] Például Connell: *Masculinities*; Raewyn W. Connell – James W. Messerschmidt: Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept, *Gender & Society*, 2005/19, 829–859.

[7] Connellt idézi Hadas: *A hegemón maszkulinitás szociológiai konstrukciói.*

[8] Connell: *Masculinities*.

[9] Hunter–Riggs–Augoustinos: *Hegemonic masculinity.*

[10] Geszler: *Menedzser férfiak*.

[11] Connell: *Masculinities*; Neményi: *Szülői feladatok és családfenntartás;* Elliott: *Caring masculinities.*

[12] Hunter–Riggs–Augoustinos: *Hegemonic masculinity.*

[13] Raewyn W. Connell: *The Men and the Boys,* Cambridge, Polity Press, 2000; Connell–Messerschmidt: *Hegemonic Masculinity*.

A tradicionális, „gondoskodásmentes" férfiasság elmélete és gyakorlata mellett, illetve ezekkel szemben az utóbbi években számos, empirikus kutatási tapasztalattal is alátámasztott – és társadalmilag is kívánatos[14] – új férfiasságdefiníció fogalmazódik meg a szakirodalomban,[15] ami egyben egy új típusú, a hegemón maszkulinitással versengő apaképet is körvonalaz. Más szerzők pedig amellett érvelnek, hogy az apák gondoskodó gyakorlata beépül a hegemón férfiasság fogalmába,[16] így az új apakép nem megkérdőjelezi a hegemón férfiasságot, hanem összhangba kerül vele, és ezáltal az aktív apaság ideálja hegemón státuszt nyerhet.[17]

Az azonban egyértelmű, hogy az apákkal szemben megjelenő változó elvárások ellenére a hegemón férfinormák továbbra is meghatározzák az apák viselkedését, és a kutatások azt mutatják, hogy sok apa küzd a hegemón férfias normák és az új apasági ideálok közötti ellentmondással.[18] Egy, a közelmúlt empirikus kutatásainak tanulságait összefoglaló tanulmány is arra a következtetésre jutott, hogy úgy tűnik, a hegemón férfiasság az új típusú férfiasság- és apaságkoncepciók terjedése mellett továbbra is irányítja a kortárs apaságdefiníciókat a nyugati társadalmakban.[19]

Az apaszerep átalakulása című fejezeteben részletesen bemutattam, hogy az új apaság és férfiasság koncepciójára az elmúlt évtizedekben milyen különböző elnevezések születtek, amelyekről általánosságban elmondható, hogy elvetik azt a szerepmegosztást, mely szerint az apáknak kizárólag a gazdasági szerepre kellene koncentrálniuk, miközben az anya fő feladata az otthon és a gyermekek gondozása lenne.

Az új apaszerep tehát fokozott szülői szerepvállalást és a háztartási munkákban való jelentős közreműködést feltételez. Az új apa érzelmileg elérhető, elkötelezett és egyenlő társa, partnere az anyának, továbbá fontos számára a családi minőségi idő és a gyermekével kialakított szoros kapcsolat.[20]

Az apai bevonódás és részvétel szerkezetére a szakirodalomban többdimenziós elméleti kereteket találunk. A Lamb és munkatársai[21] által kidolgozott, a vonatkozó kutatásokban gyakran alkalmazott, klasszikus modell az apai bevo-

[14] Uo.
[15] Például Hanlon: *Masculinities, Care and Equality;* Elliott: *Caring masculinities;* Dermott: '*The intimate father*'.
[16] Berit Brandth – Elin Kvande: Masculinity and Child Care: The Reconstruction of Fathering, *The Sociological Review*, vol. 46, 1998/2, 293–313.
[17] Geszler: *Viselkedésalapú munka-család konfliktus*.
[18] Petts–Shafer–Essig: *Does Adherence to Masculine Norms Shape Fathering Behavior?,* 704.
[19] Hunter–Riggs–Augoustinos: *Hegemonic masculinity.*
[20] Petts–Shafer–Essig: *Does Adherence to Masculine Norms Shape Fathering Behavior?*
[21] Lamb et al.: *Paternal behavior in humans*, 883–894.

nódás három dimenzióját különbözteti meg. Az első az apa gyermekkel való közvetlen tényleges interakciónak mértékét vizsgálja *(direct interaction),* ami gondozás, játék és egyéb közös tevékenységek formájában nyilvánulhat meg. A második az érzelmi, szociális és pszichológiai és elérhetőséget *(availability)* méri, míg a harmadik az apa gyermekeivel szemben való felelősségvállalásának *(responsibility)* mértékére vonatkozik. Ez utóbbi a gyermek biztonságáról való gondoskodást, a gyermek számára rendelkezésre álló erőforrások megszervezését és elrendezését jelenti a gyermek biztonságos fejlődése érdekében.

Egy másik klasszikus elmélet[22] az apai bevonódás konceptualizálásának újrafogalmazását javasolja: Pleck öt dimenziót határoz meg; a három elsődleges összetevő mellett további két kiegészítő területet is bevon modelljébe, amelyek az elsődleges felelősségeket tovább árnyalják. Az első dimenzióba tartoznak a pozitív elköteleződési tevékenységek, azaz részvétel a gyermek fejlődését és javát szolgáló tevékenységekben, a második a melegséget, törődést, a szeretet kimutatását és a gyermek szükségleteire való reagálókészséget foglalja magába, míg a harmadik az ellenőrzést, azaz a gyermek tevékenységeinek szabályozását. Kiegészítő területek pedig a közvetett gondoskodás, ami a gyermek szociális repertoárjának támogatását és az anyagi gondoskodást is magába foglalja, továbbá a folyamatfelelősség területe, ami a gyermek szükségleteinek felismerését és a szükséges intézkedések megtételét jelentik.[23]

Finley és Schwartz[24] pedig – Parsons és Bales nyomán[25] – az apai bevonódást mérő skálájukban megkülönböztetik a szülőség instrumentális és expresszív dimenzióit, ugyanis napjainkban az apákra már nem tekinthetünk egyszerűen kemény fegyelmet tartó, instrumentális védelmező és anyagi biztonságot nyújtó szülőként,[26] hanem ma már elvárják tőlük, hogy melegséget, érzelmi támogatást is nyújtó, gondoskodó szerepet is játsszanak.

Az elméleti modellekből is látszik, és az új apaság meghatározását célzó szakirodalmak is egyetértenek abban, hogy az apai kenyérkereső szerep nem zárja ki a gyermeknevelésben való aktívabb részvételt, nem is állnak feltétlenül egymással szemben.[27] Koslowski[28] például „az aktívan törődő apaság meghatározása

[22] Pleck: *Paternal involvement;* Joseph H. Pleck: Integrating Father Involvement in Parenting Research, *Parenting*, vol. 12, 2012/2–3, 243–253.
[23] Pleck: *Paternal involvement*, 59–60.
[24] Gordon E. Finley – Seth J. Schwartz: The father involvement and nurturant fathering scales: Retrospective measures for adolescent and adult children, *Educational and Psychological Measurement*, vol. 64, 2004/1, 143–164.
[25] Parsons–Bales: *Family, Socialization and Interaction Process*.
[26] Uo.
[27] Offer–Kaplan: *The "New Father" Between Ideals and Practices*.
[28] Koslowski: *Working Fathers in Europe*.

során azt hangsúlyozta, hogy az aktívan törődő apák a fizetett munkavégzésből és a gyermekekkel való törődésből egyaránt kiveszik a részüket – és nem feltétlenül a munkaerőpiaci részvételük csökkentése révén próbálják összeegyeztetni családi feladataikat a fizetett munkavégzéssel".[29] Sőt, Hanlon[30] szerint a család anyagi biztonságának előteremtése értelmezhető a gondoskodás egyik legitim formájaként is, ahogy Pleck is a közvetett gondoskodás egyik formájaként jelöli meg az anyagi gondoskodást.[31]

A gyermek életébe történő apai bevonódás mértékét a strukturális tényezőkön túl, mint a gazdasági és munkaerőpiaci környezet, a kereseti viszonyok és egyenlőtlenségek, valamint az adott ország családpolitikája, számos egyéb faktor is befolyásolja, mint például az életkor, az etnikum, az iskolai végzettség, a munkaintenzitás, a családméret, a hozott szülői minták, a gyermek születése előtti bevonódás mértéke, valamint a gyermekek neme és kora. Ezeken túl szerepet játszik a közvetlen környezet, mint a munkahely, a szomszédság és a tágabb családi kontextus is.[32] A szakirodalmak azonban egyetértenek abban is, hogy az értékrend, a szülői szerepeket meghatározó normák és a szülői identitás meghatározó jelentőségű tényezők az apai bevonódás tekintetében, azonban az eredmények nem egyértelműek. A témában megjelent tanulmányok egy része szerint azok a férfiak, akik a tradicionális apaszerepet támogatják, kevésbé vesznek részt gyermekeik életében, más tanulmányok szerint pedig nincs statisztikailag szignifikáns összefüggés a nemi szerepekről szóló ideológia és az apai bevonódás között.[33] Ugyanígy, míg korábbi kutatások szerint a vallásosság és a tradicionális nemi szerepek elfogadása között kimutatható összefüggés,[34] addig egy újabb kutatás pedig éppen arra jut, hogy az egyházias vallásosság növeli a gyermeknevelésbe bevonódó, új apaszereppel való azonosulás esélyét.[35] Hofferth és Goldscheider[36] is azt találták, hogy a tradicionális apai attitűddel rendelkező férfiak körében több érzelem és dicséret figyelhető meg a gyermek irányába, de csak azok esetében, akik kevesebbet dolgoznak, mint a feleségük.

[29] Takács: *Aktívan törődő apák*, 105.
[30] Hanlon: *Masculinities, Care and Equality.*
[31] Pleck: *Paternal involvement*, 58–93.
[32] Petts–Shafer–Essig: *Does Adherence to Masculine Norms Shape Fathering Behavior?*, 707.
[33] Uo., 706.
[34] Török Emőke – Biró Emese: Gendered Division of Work within Clergy Couples in Hungary, *Religions,* vol. 14, 2023/1, 105–123; Török Emőke – Biró Emese: Azonos elhívás, eltérő esélyek. A lelkésznők helyzetének szakirodalmi áttekintése, *Szociológiai Szemle*, 31. évf., 2021/4, 63–88.
[35] Fényes Hajnalka – Pusztai Gabriella: Nemi szerepattitűdök és vallásosság a felsőoktatási hallgatók körében, *Szociológiai Szemle,* 30. évf., 2020/3, 49–69.
[36] Suzanne L. Hofferth – Frances Goldscheider: Does change in young men's employment influence fathering?, *Family Relations,* vol. 59, 2010/4, 479–493.

Több tanulmány vizsgálja, hogy a nemi szerepekhez való viszonyulás és a férfiidentitás hogyan hat az apai bevonódásra.[37] A fenti ellentmondásos eredmények feloldására tettek kísérletet Petts és munkatársai[38] azzal, hogy az apai szerepvállalás vizsgálata során a magyarázó változók között különválasztották a férfias normákhoz való ragaszkodást és azok elfogadását az új apaság ideáljától és amellett érvelnek, hogy a férfias normák által formált identitások és az új apasági eszménykép – bár egymással összefüggenek – egymástól függetlenül is befolyásolhatják az apai szerepvállalás mértékét. Offer és Kaplan is külön dimenziókként kezelték a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdöket és a férfiassághoz kapcsolódó identitásokat, és eredményeik azt sugallják, hogy az apák családfenntartó, kenyérkereső szerepének támogatása együtt járhat az apai gondozói szerep vállalásával.[39]

Ebből a szempontból különösen érdekes azoknak az úgynevezett „elsődlegesen gondoskodó apáknak" *(primary caregiving fathers)*[40] a vizsgálata, akik egy bizonyos időre részben vagy teljesen feladják a kenyérkereső munkájukat annak érdekében, hogy kisgyermekükkel otthon maradjanak, ők ugyanis a férfiasságnak egy új formáját hozzák létre.[41]

Apaság- és férfiasságpercepciók a gyermekükkel otthon maradó apák körében

A továbbiakban áttekintjük a gyermekükkel otthon maradó apákra vonatkozó nemzetközi kutatásokat abból a szempontból, hogy milyen férfiasság-, illetve apaképek azonosíthatóak körükben.

A legtöbb otthon maradó apával készített empirikus (általában kvalitatív interjúkon alapuló) kutatás megállapítja, hogy a vizsgált apák egyszerűen újradefiniálják a maguk számára a férfiasság fogalmát, és új férfinormákat formálnak,[42] mivel az általuk betöltött új apaszerep nem kompatibilis a hagyományos szereppel.[43] A legtöbbjük szülői szerepfelfogása szakít az általános társadalmi elvárá-

[37] Offer–Kaplan: *The "New Father" Between Ideals and Practices,* 986–1009.
[38] Petts–Shafer–Essig: *Does Adherence to Masculine Norms Shape Fathering Behavior?,* 704–720.
[39] Offer–Kaplan: *The "New Father" Between Ideals and Practices,* 986–1009.
[40] Hunter–Riggs–Augoustinos: *Hegemonic masculinity versus a caring masculinity*, 829–859.
[41] Doucet: *"It's almost like I have a job"*, 277–303.
[42] Rushing–Sparks: *The mother's perspective*, 12060–1268; Rochlen – McKelley: *Working therapeutically*; Rochlen–McKelley–Suizzo–Scaringi: *"I'm just providing for my family"*, 193–206; Berit Brandth: Emotional Dimensions of Fathering and Work-Life Boundaries, in Paul McDonald – Emma Jeanes (eds.): *Men, Wage Work and Family,* Routledge Editors, 2012, 114–128.
[43] McLaughlin–Muldoon: *Father identity*, 439–452.

sokkal, főleg az apa mint a család anyagi támasza elvárással,[44] és egy sokkal rugalmasabb meghatározását adják a férfiasságnak és az apaságnak.

Kifejezetten férfiasnak tartják az anyagi biztonság megteremtésén túlmutató közvetlen gondoskodást is,[45] és mivel ez a döntésük a családjuk legjobb érdekét szolgálja, ezáltal váltak olyan apákká, amilyenek szerettek volna lenni.[46] Fogalmazhatunk úgy is, hogy a férfiasság, illetve a jó apaság új sikerkritériumait fogalmazták meg,[47] mint például a gyermekükkel kialakított kapcsolat minősége vagy a gyermekkel eltöltött minőségi idő.[48] A vizsgált apák céljai középpontjában nem az anyagiak állnak, hanem a minőségi élet és a jó kapcsolat a párjukkal és a gyerek(ek)kel.[49]

A vizsgált apákat általában a hagyományos szülői szerepfelfogást elutasító attitűd jellemzi.[50] Azonban ez nem azt jelenti, hogy ne szembesülnének a család, a barátok és a tágabb környezet felől érkező külső elvárásokkal, mely szerint a gyermeknevelésben való intenzív részvétel pozitív visszajelzést eredményez, de a kenyérkereső szerep feladása és az elsődleges gondoskodó szülővé válás már meglepődést, esetenként kifejezett rosszallást vált ki a környezetből.[51] Ugyanis a férfiakkal szemben is tetten érhető az a kettős elvárás, miszerint a hagyományosan női szerep betöltése mellett ne adja fel azt a férfias szerepet, hogy ő biztosítja az anyagi biztonságot a családnak.[52] Chesley[53] kutatásában a megkérdezett otthon maradó apák nagyjából fele úgy nyilatkozott úgy, hogy küzdenek a hagyományos pénzkereső férfikép eszméjével,[54] és az ebből fakadó feszültséget úgy próbálják feloldani, hogy vagy valamilyen kapcsolatban maradnak a fizetett munkájukkal, vagy nem fizetett munkákat, például közösségi tevékenységet végeznek. Ezáltal megmarad a családfenntartó *(provider)* identitásuk, amivel magukat és másokat is megnyugtathatnak afelől, hogy még mindig férfiak.[55] Ha viszont nem tudják fenntartani sem a fizetett, sem a nem fizetett

[44] Snitker: *Not Mr. Mom,* 203–221.
[45] Rochlen–McKelley–Suizzo–Scaringi : *"I'm just providing for my family",* 193–206.
[46] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.
[47] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230.
[48] Murinkó: *A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök,* 67–101; Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[49] Merla: *Determinants, costs, and meanings*, 113–132.
[50] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31; Snitker: *Not Mr. Mom*, 203–221.
[51] Merla: *Determinants, costs, and meanings*, 113–132; Snitker: *Not Mr. Mom*, 203–221.
[52] Snitker: *Not Mr. Mom,* 206.
[53] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers*, 642–664.
[54] Uo.
[55] Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303; Doucet–Merla: *Stay-at-home fathering,* 455–473; Latshaw: *Is fatherhood a full-time job?,* 125–149.

munkához fűződő kapcsolatukat, akkor szintén jellemző, hogy otthonlétük alatt valamilyen továbbképzésen vagy oktatásban vesznek részt, ami segíti őket a munkába való visszatérésben.[56]

Merla, valamint Rochlen és munkatársai viszont arra jutottak,[57] hogy ezek az édesapák elégedettek a helyzetükkel, és élvezik azt, úgy gondolják, ezzel teszik a legjobbat a családnak (amellett, hogy ők gondoskodnak a gyermekről, támogatják az anyát is a munkájában). Még büszkék is rá, hogy egy újfajta maszkulin szerepet töltenek be. Sőt, néhányan arról számoltak be, hogy szerintük a családot közvetlenül támogatni sokkal férfiasabb, mind csupán anyagilag. Ezek az apák sokkal jobban megbecsülik az emocionális létüket, nem tartanak attól, hogy így kevésbé jó apák lennének, mintha a hagyományos elvárásoknak felelnének meg. Merla[58] belga interjús kutatási eredményeit nemzetközi eredményekkel összehasonlítva is arra jutott, hogy ezek az apák teljesen elégedettek a „nem-konform" döntésükkel, melyet egyénileg hoztak meg annak érdekében, hogy ezzel a legjobbat tegyék a családnak. Ezek az édesapák fontosnak tartották, hogy lássák a gyermeküket felnőni, és hogy gazdag és intim kapcsolatuk legyen gyermekükkel, mely minden máshoz képest elsőbbséget élvez náluk. Ők ettől olyan apák, mint amilyenek akarnak lenni, és amelytől korábban éppen a pénzkereső szerep tartotta őket vissza. Tehát annak ellenére, hogy a külvilágtól minimális támogatást kaptak, számos okot fel tudtak sorolni, hogy miért volt jó nekik, hogy otthon maradjanak. Chesley[59] pedig arról számol be, hogy ezek az édesapák így tudják fejleszteni a párjukhoz hasonló szülői tulajdonságokat, melyeket korábban nem tudtak volna (pl. kommunikációs képességek).

Apaság- és férfiasságpercepciók kutatási eredményeink tükrében

A gyermekükkel bizonyos időre otthon maradó apák a gyermekük körüli gondoskodói feladatok aktív ellátásával a bevonódás minden dimenziója területén, azaz az apaság gyakorlata során már újradefiniálták és -értelmezték maguknak az apaság és az azzal szorosan összefüggő férfiasság fogalmát.[60] Egyik interjú-

[56] Brandth–Kvande: *Masculinity and Child Care,* 293–313; Latshaw: *Is fatherhood a full-time job?,* 125–149; Hunter–Riggs–Augoustinos: *Hegemonic masculinity versus a caring masculinity.*

[57] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Rochlen et al.: *I'm just providing for my family,* 193–206.

[58] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.

[59] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

[60] Rushing–Sparks: *The mother's perspective*, 1260–1268; Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230; Rochlen et al.: *"I'm just providing for my family",* 193–206; Brandth: *Emotional Dimensions of Fathering,* 114–128.

alanyunk például ezt úgy fogalmazta meg, hogy *„az általam kialakított férfiszerepbe tökéletesen beleillik* [a gyermekkel való otthonlét], *mert az énáltalam kialakított férfiszerep az egy hozzám illő, az én alkatomhoz illő férfiszerep".* (16) A magyar társadalom ugyan egyre erősebben elvárja az apáktól a gondoskodásban való aktív részvételt, azonban a kisgyermekkel való otthon maradás a társadalom többsége szerint nem való egy férfinak.[61] Interjúalanyaink közül a legtöbben saját maguk szerettek volna otthon maradni és a gyermekük életébe ilyen módon (is) bevonódni: *„valahogy így egyre erősebbé vált az a dolog, hogy akkor én ezt nem úgy szeretném, hogy elmegyek reggel hétkor és hazaérek, mit tudom én, estére, akkor kicsit aktívabban, ebben a pár évben részt tudjak venni."* (28) *„Én szerettem volna a részese lenni mindennek, ami lehetséges, és hát azzal, hogy otthon maradtam, ez nyilván megsokszorozódott."* (6) Definíciónkból adódóan olyan apa nem került be a mintába, aki munkanélküliség miatt maradt volna otthon, így kényszerként élte volna meg ezt a helyzetet. Azonban hét olyan család is volt, ahol az édesapa korábban nem készült erre a szerepre, hanem az anya visszautasíthatatlan külföldi munkalehetősége miatt választották ezt a szerepfelosztást: egyikük például azt hangsúlyozta, hogy *„egyszerűen nem dönthettem úgy, hogy ezt a lehetőséget elveszem a családomtól".* (11)

A gondoskodás mellett a gyermekkel való szoros fizikai és érzelmi kapcsolat kialakítása és a velük töltött minőségi idő minden interjúalanyunkra jellemző gyakorlat volt, amelyek a hegemón férfiasság elérhetetlen és távolságtartó ideáljától szintén távol állnak. (Erről a gyakorlatról a következő alfejezetben számolunk be részletesen.) Az újraértelmezett férfiasság percepciójába a hagyományosan női attribútumnak tartott érzékenység és az érzelmek kifejezésének képessége[62] is belefér, hiszen *„nem a férfiasságom csökkenne azáltal, hogy* [...] *néha meghatódom valamin".* (17) Olyan, szintén nőknek tulajdonított gyakorlatokról is beszámoltak, mint a családi kapcsolatok ápolása és mélyítése:[63] *„tehát az anyósomnak én vagyok a családi kapcsolat. Az anyósom az engem hív fel mindenért, hogy mi legyen, hogy legyen. Szülinap, dumáljuk át, vajon örülne-e neki a gyerek, tehát alapvetően nekem ebben van ismeretem."* (26)

Mindezek mellett kutatásunk fontos tanulsága, hogy a férfiasságot újraértelmező, elsődleges gondoskodóvá váló apák a férfiasságról alkotott véleményüket a többségi társadalom tradicionális férfiképéhez képest alkották meg, azaz annak létezését ismerik és elismerik, és ehhez képest pozicionálták magukat.[64] Mikor

[61] Makay–Spéder: *Apaság*, 65–82.
[62] Geszler: *Menedzser férfiak*, 115–122.
[63] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically*, 207–230.
[64] Connell: *The Men and the Boys*; Raewyn W. Connell – James W. Messerschmidt: Hegemón maszkulinitás. A fogalom újragondolása, *Replika,* 2009/69, 135–163.

az apák önképére, apaságról és férfiasságról alkotott képére kérdeztünk rá, akkor explicit vagy implicit módon utaltak a hegemón maszkulin identitás lényegi elemeire, amely a fizetett munkán alapul. Tehát referenciaként szolgált önmeghatározásukhoz a hegemón maszkulinitás férfiasságpercepciója (amibe nem fér bele a hagyományos női szerepként nyilvántartott házimunkák végzése és a gyermekgondozás). Az általuk választott gondoskodó szerep elfogadottságával kapcsolatban többen úgy gondolják, hogy *„ebben az országban, meg máshol is talán, még mindig ezek a hagyományos szerepek vannak, hogy a nőnek van otthon a helye a gyerekkel".* (24) Ugyanakkor elismerik, hogy ez Magyarországon is változóban van, és a gyermek életében való valamilyen szintű gondoskodói részvétel már természetes: *„szerintem, akiknek gyereke lett, az mind az első héten legalább kipróbálta, hogy milyen a pelenkázás,* [...] *most nem mondom, hogy ez a netovábbja az apai létnek, de szerintem már nincsen olyan, hogy valaki nem meri"* (27), még ha társadalmi csoportonként ez változó is lehet: *„bár egyébként biztos attól is függ, hogy hol él az ember például, az, hogy milyen iskolát végzett, az, hogy milyen a környezet, milyen a gondolkodásmódja".* (24)

Az interjúk elemzése során az apaságot újraértelmező, otthon lévő apák körében alapvetően három jellegzetes mintázattípust különböztettünk meg abból a szempontból, hogy a hegemón maszkulinitás férfiképéhez hogyan viszonyulnak.

Az otthon maradó apák viszonyulása a hagyományos férfiképhez

A hegemón maszkulinitást elutasító apák

Az első és mintánkban a legnépesebb típust azok a férfiak alkotják, akik teljes mértékben elutasítják a hegemón férfiképet és a hagyományos apaszerepet. Ezt az elutasítást néhányan vulgáris szavakat használva foglalták össze, például: *„Pofozkodni férfias dolog? Az egy hülyeség leginkább. Megverni jól a másik embert, ez férfias dolog? Az egy marhaság. Ezzel nem tudnám azonosítani a férfiasságot."* (5)

Míg a mintánkba kerülő összes apáról elmondható, hogy valamilyen szinten mind elutasítják a gondoskodásmentes hegemón férfi ideálját, a hegemón maszkulinitást elutasító apák szerint a kenyérkereső munka, a családfenntartó szerep sem része a férfiasságnak. Így tehát az általuk alkotott férfiidentitás nem a fizetett munkán alapul: *„Nem a férfiasságom csökken azáltal, hogy kevesebbet keresek, vagy kevesebbet kerestem."* (17) Ez viszont nem jelenti azt, hogy közülük senki ne vállalt volna az otthonlét alatt valamilyen munkát. Volt, aki félállásban

folytatta korábbi munkáját, mások saját vállalkozásukat folytatták tovább, vagy a környezetükben vállaltak alkalmi, illetve önkéntes munkákat, azonban ezt nem a férfiasságuk megerősítése érdekében tették, és ennek elsődleges célja nem a pénzkeresés és a hagyományos családfenntartó szerep megőrzése volt, hanem a hivatásuk szeretete, vagy a szabadidejük értelmes felhasználása, vagy a társas és szellemi igényük kielégítése. A fizetett munka folytatása hosszú távú stratégiaként is megjelent, azaz a későbbi munkába történő visszatérést segítette elő, ahogy az otthonlét alatt folytatott továbbképzések is.

A pénzkereső szerepet tehát az első típusba sorolt apák nem kötötték össze a férfiassággal, ahogy a hagyományosan női szerepek ellátását sem kötötték össze a nőiességgel. Egyikük szerint például *„[s]emmilyen módon nem befolyásolja azt, ahogy férfiként tekintek magamra az, hogy főzök-e két otthon lévő kisgyerekre".* (25) Más pedig úgy fogalmazott, *hogy „[é]n egyszerűen csak iszonyú szerencsés ember vagyok, hogy itt lehetek. Tehát ez, ezt nem is tudom, nem kötöm össze a férfiassággal vagy annak hiányával vagy nemek erényével."* (14) A gyermekükről való gondoskodás nemcsak belefér férfiasságképükbe, hanem *„ez egy lényeges eleme".* (10) Kifejezetten egalitárius szerepfelfogást vallanak, tehát semmilyen feladat ellátását nem kötik nemileg meghatározott szerepkörhöz, szerintük nincsenek férfi, illetve női munkák, így értékes vagy kevésbé értékes munkák sem: *„a két fél egymást ki tudja egészíteni és össze tudja hangolni azt, hogy mik a feladatok, és azokból melyikük mit vállal és mit tud megcsinálni, és mondjuk a másikat hogyan tudja támogatni ebben, hogy ez összejöjjön".* (15) Véleményük szerint néhány kivétellel (mint a szoptatás) mindkét fél mindent meg tud csinálni, és természetes dolog, hogy két egyenértékű, teljes ember között átjárhatóak a szerepek, és megosztják egymás között a feladatokat, ahogy egyik interjúalanyunk mondta: *„Mert nyilván* [...] *nem lehet az, hogy a nő is elmegy dolgozni, és akkor hazamegy, és akkor még gyerekekkel foglalkozik, háztartást vezet, bevásárol, a férfi meg csak hátradől és nézi a tévét, én ezt így gondolom. Hogy ez így nem működhet."* (1) Mások szerint pedig éppen azért fér bele az otthoni gyermekgondozás és a háztartási munkák elvégzése a férfiasság fogalmába, mivel azt nem az egyes feladatok szerinti munkamegosztás dimenziójában, hanem tágabb perspektívában értelmezik: *„egy férfi akkor férfi, ha helyt tud állni A-tól Z-ig".* (5)

A hegemón maszkulinitást elutasító apák számára éppen stabil értékrendjük miatt nem jelentett önértékelési problémát a környezet esetleges meglepődő reakciója, vagy rosszalló megítélése:[65] *„Tehát ez engem sosem érdekelt, soha nem*

[65] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24; Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.

is fog érdekelni, most már úgy fest így ötven felé lassan." (5) Egy másik édesapa szerint ugyan *„az emberek nagy részének fontos ez, hogy mit gondol a környezete, és nyilván az, hogy egy férfi otthon marad a gyerekkel, az nem egy férfias dolog, legalábbis így gondolnak rá, mert ugye Magyarországon ez a fejekben van, hogy ugye a férfi keresi a pénzt, a nő meg otthon van, főz, mos, vasal, a férfi az meg férfi, tehát hogy neki nem kell ilyeneket csinálni",* de szerinte *„ez egy hülyeség. A kapcsolatok nagy része ezért megy tönkre."* (1) Az ebbe a típusba sorolt apák tehát alapvetően újradefiniálták a férfiasság fogalmát maguk számára, ami egy egalitárius nemi szerepmegosztáson alapul.

A hegemón maszkulinitás egyes elemeit megtartó apák

A tipológiánk második jellegzetes csoportjához sorolt apákat a hagyományos apaszerepekhez köthető külső és belső elvárásokkal való megküzdés jellemzi. A hegemón maszkulinitást olyan értelemben ők is elutasítják, hogy számukra is fontos a gyermek életébe való aktív bevonódás és a gondoskodó feladatok (egy részének) ellátása, mindez belefér a férfiasság fogalmába, azonban a hagyományosnak tekintett férfiszerepek bizonyos elemeit nem tudták elengedni. Annak ellenére, hogy jól érzik magukat otthon, és boldogan vállalták ezt a szituációt, küzdöttek a hagyományos férfikép eszméjével, annak is különösen a pénzkereső, családfenntartó elvárásával.[66] Ahogy az egyik apa megfogalmazta: *„Akkor elhittem, nekem milliókat kell keresnem, ameddig (a fiam) alszik két órát."* (8) A hegemón maszkulintás egyes elemeit megtartó apák közül egyikük számára például kiemelten fontos volt, hogy a családfenntartói szerepben is megmaradjon, annak ellenére, hogy az otthonlét egy éve alatt számára is a gyerek volt az első: *„Nekem az valószínűleg sokat segített, hogy pénzt kerestem, és ezért mindig egy kicsit ilyen kettős volt. Első mindig (a gyerek) volt, hogy itthon vagyok vele apaként, tehát ott volt mellette szorosan nyomában az az elv, meg az a gondolat, hogy én pénzt is keresek.* [...] *ez a kettő tudott együtt működni."* (8) Számára belső elvárás volt, *„hogy meglegyen ez a klasszikus anya-apa szerep",* és szerinte nem a gyermekkel eltöltött idő mennyisége tesz valakit jó apává, tehát *„ahhoz se kell az embernek itthon maradni, hogy jó apa legyen".* (8)

A nemi szerepek tekintetében az egyik pár kifejezetten konzervatív felfogásúnak tartotta magát. Az apa szerint *„mi azért úgy képzeltük el, hogy én leszek az, aki mindig dolgozik és a feleségem lesz, amikor nem".* (4) Az otthonlét alatt ő csak részben és átmenetileg tudta elengedni a hagyományos szerepet, ezért a

[66] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

gyermekek melletti szabadidejét kutatásra, továbbképzésre, kapcsolatépítésre használta, hogy a munkaerőpiacra történő visszatérését elősegítse. Összességében ő úgy érzi, hogy *„tulajdonképpen a feleségem kevesebb időt lehet velük, mint amennyit szeretne. Nekem több időt kell, mint amennyit szeretnék."* (4) Ez a család egyértelműen tradicionális családi szerepfelfogást vall, ettől függetlenül az apa éveken keresztül elsődleges gondozóvá lépett elő.

Egy másik interjúalany, bár az interjú elején azt mondta, hogy *„igazából én mindig úgy éreztem, hogy mindig dolgozom* [...] *nem a pénzért mentem vissza"* (19) dolgozni, a családfenntartó szerepet ő is fontosnak tartotta, mindemellett nem akart senkitől anyagilag függeni: *„Meg mozogni akartam, el akartam én is tartani a családot. Azt nem akartam már, hogy itthon meresztgessem magam."* (19)

Egyikük egalitárius szerepfelfogással rendelkezik ugyan, szerinte *„egy hatalmas tévedés, hogy ha valaki nem ismeri el azt egy teljes munkának, vagy teljes értékű munkának, amit egy feleség vagy egy anya otthon tesz a GYES alatt"* (31), és számára is a család és a gyerekei a prioritás, a hivatását nem tudta és nem is akarta feladni. *„Ugyanakkor, azt gondolom, hogy nagyon fontos, vagy hasonlóan fontos a hivatásom, tehát az, hogy (művész) vagyok és az, hogy ővelük harmonikusan meg jól tudom magam érezni, abban szerepe van annak, hogy nekem van valami, ami, ahol viszont csak én vagyok és oda el tudok menni."* (31) Felesége pedig kifejezetten úgy nyilatkozott, hogy *„több gyermek esetén pedig később is csak félállásban, részmunkaidőben tartom az egész család szempontjából jónak, ha az anya dolgozik".* (31anya) Tehát ők vállalt élethelyzetük ellenére sem tudták elengedni a hagyományos szülői szerepek egy részét.

A hegemón maszkulinitást elengedő apák

A harmadik típusba azokat az apákat soroltuk, akik szintén küzdenek a hegemón férfiasság ideáljával, azonban ezt a belső ellentétet nem úgy oldották fel, hogy valamilyen kapcsolatban maradtak a fizetett munka világával,[67] hanem egyszerűen elengedték ezeket a külső elvárásokat. A hegemón maszkulinitást elengedő apák úgy érzik, hogy a környezetük szerint nőiesnek titulált szerepet töltenek be. Tehát ismerik és elismerik, sőt elfogadják a hegemón maszkulinitás kulturális elvárásainak bizonyos elemeit, így az otthonlétüket teljes szerepcsereként élték meg. Egyikük szerint *„hát nem családeltartó (vagyok), mert az inkább a (feleségem) volt, a bére okán. Családfő sem lehetek, sokkal inkább ez a háttér*

[67] Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303; Doucet–Merla: *Stay-at-home fathering,* 455–473; Latshaw: *Is fatherhood a full-time job?,* 125–149.

lettem, tehát teljes szerepcsere alakult ki, én lettem a háttér." (26) A vállalt vagy kényszerű szerepcsere azonban egy küzdelmes folyamat volt, ahogy erről egy másik apa is beszámolt: *„Alapvetően ez a kívülről jövő ilyen ki nem mondott dolog, hogy egy férfinak kell dolgoznia, a nő maradjon otthon, ez a klasszikus magyar vagy keleti felfogás. Mondtuk, hogy jó, de nálunk viszont más a helyzet. Ezt feldolgozni, vagy nem is feldolgozni, hanem kezelni volt egy picit nehéz."* (13) Az egyik édesanya is hasonlóan nyilatkozott: *„Nagyon kettős érzelmeim vannak azzal a helyzettel, hogy nem a férfi a családfenntartó. Számomra ez nagy nehézség, évekig tartott, míg el tudtam fogadni."* (26anya) A harmadik típusba sorolt apák közül egyikük igen sarkosan fogalmazott*: „Eddig sem gondoltam magam férfias férfinak, de ezentúl kétségem nincsen* [...] *a férfiasságomat ott letettem a sarokba, amikor GYES-re mentem."* (22)

Mindez nem jelenti azt, hogy az ebbe a csoportba sorolt apák ne érezték volna magukat jól ebben az általuk fordítottnak tartott felállásban, sőt, volt, aki kifejezetten büszkén és nagy élvezettel beszélt arról, hogy olyan közösségépítő szerepet tölt be a baráti és családi körben, amely hagyományosan inkább a nőkhöz köthető: *„Hogy lövöm a játékokat az eBay-en, mert én például egy megrögzött használt játékos vagyok.* [...] *Én voltam itt a sztár, mi mindent lehetne szerezni kínai piacról, nem magyar, külföldiről, tehát milyen játékok vannak."* (26) Egy másik édesapa pedig úgy érezte, hogy a nők annyira kötődnek a gyerekhez, hogy nehéz számukra ez a szerepcsere, amit felesége is megerősített. Saját magára nézve pedig elmondta, hogy *„ugye a munka nagyon fontos az ember életében. De lehet, hogy vannak fontosabb dolgok is egy ember életében, mint hogy én most tudjak dolgozni.* [...] *lassan tíz éve vagyunk ebben az élethelyzetben, és működik"* (11), tehát mindketten elengedték az uralkodó külső és belső szerepelvárásokat.

Összegzés

A gyermekükkel otthon maradó apák az új típusú apaságnak azt a – napjainkban még – ritka változatát testesítik meg, ahol az apa nem csupán részt vesz a szülői gondoskodói feladatokban, hanem elsődlegesen vállalja annak ellátását.

Eredményeink alapján leszögezhetjük, hogy az otthon lévő apák újradefiniálták az apaság és az azzal szorosan összefüggő férfiasság fogalmát. A gyermekekkel való otthonlét, a róluk való gondoskodás és a velük kialakított intenzív kapcsolat nem fér bele a hegemón maszkulin identitásba, amely elsősorban a fizetett munka szimbolikus értékén alapul. Azonban az elsődleges gondozói szerepkört betöltő apák számára is referenciaként jelenik meg a hegemón férfiasság, tehát ehhez képest pozicionálják magukat. A pozicionálás szerint alapve-

tően három jellegzetes attitűdmintázatot azonosítottunk a vizsgált apák körében. A legnépesebb tábort alkotó típusba sorolt apák teljes mértékben elutasították a hegemón férfiképet és a hagyományos apaszerepet. Egalitárius szerepfelfogásuk szerint a családban betöltött és ellátott szerepek átjárhatóak. A második típusba azokat az apákat soroltuk, akik ragaszkodtak a hagyományos apaság- és férfiasságkép egyes elemeihez, különösen a családfenntartó, pénzkereső szerephez. A harmadik típusba tartozó apák szintén küzdöttek a hegemón férfiasság ideáljával, amelynek egyes elemeit végül elengedték, így otthonlétüket teljes szerepcsereként élték meg. Az otthon maradó apák bizonyos szempontból látszólag homogén csoportjának vizsgálatából és a tipológiából is az látszik, hogy az apai bevonódás és a nemi szerepekhez való viszony, valamint a férfiidentitás dimenziói nem esnek feltétlenül egybe és akár tradicionális szerepfelfogás mellett is újradefiniálható a férfiidentitás, amelynek lényegi eleme a gyermek körüli gondoskodási feladatok szinte teljes körű ellátása.

KAPCSOLATOK A KÖRNYEZETTEL[1]

Drjenovszky Zsófia

Míg a társadalom részéről egyre inkább megjelenik az az elvárás, hogy az apák is vegyék ki részüket az otthoni, háztartási és gyermeknevelési munkákból, vegyenek részt gyermekeik életében,[2] az elsődleges gondoskodóvá előlépő apák megítélése még igen ellentmondásos. Pedig a társadalmi elvárások, a környezet megítélése nagyban befolyásolhatja döntéseinket az élet minden területén, így a szülői szerepvállalás területén is, azaz egy támogató környezet megerősítő lehet a döntésben, míg a negatív viszonyulás elbizonytalaníthatja a gyermekkel való otthon maradást fontolgató apákat és családokat.

Jelen fejezetben elsőként arra a kérdésre keressük a választ, hogy mi jellemzi a vizsgált apák társas kapcsolatait, továbbá megvizsgáljuk, milyen a magyar otthon maradó apák környezeti megítélése, hogyan viszonyult döntésükhöz közvetlen családjuk, baráti körük és tágabb környezetük.

Társas interakciók

Már a korábbi nemzetközi kutatások[3] is rámutattak, hogy az otthon maradó apáknak viszonylag kevés az interakciójuk közvetlen környezetükkel. Sok időt töltöttek

[1] A fejezet a szerző egy tanulmánykötetben korábban megjelent tanulmányának kibővített és átdolgozott változata: Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Vélemények az otthon lévő apaságról, in Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva – Török Emőke (szerk.): *Kutatás, képzés, közösség,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2024, 47–66.

[2] Heather Dillaway – Elizabeth Paré: Locating mothers: How cultural debates about stay-at-home versus working mothers define women and home, *Journal of Family Issues,* vol. 29, 2008/4, 437–464; Brad Harrington – Fred Van Deusen – Jamie Ladge: *The new dad: Exploring fatherhood within a career context,* Boston, Boston College Center for Work & Family, 2010, 1–40; Christine D. Bataille – Emma Hyland: Involved Fathering: how new dads are redefining fatherhood, *Personnel Review,* vol. 52, 2023/4, 1010–1032.

[3] Zimmerman: *Marital Equality and Satisfaction,* 337–354; Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24.

az apák úgy, hogy más felnőttel nem tudtak beszélni.[4] A környezettel való kapcsolat tekintetében az apák erősebb magányról és izolációról számoltak be, kevesebb a társas kapcsolódásuk. Bár az otthon maradó anyák is beszámoltak erről, nem érezték olyan kritikus kérdésnek. Az előbbiek következtében az apák kevesebb támogatást is kaptak a családtól, barátoktól.[5] Rushing és Powell[6] is rámutatnak, hogy a társadalom nem érti meg ezeket az apákat, így a környezet részéről hiányzik a számukra megfelelő támogatás. Rochlen és McKelley[7] azt tapasztalták, hogy ezt az elszigeteltséget az apák rosszul élik meg, feltehetően azért is, mert igen kevés olyan apát ismernek, mint ők magunk. Ennek kompenzálására fontosabbá válik számukra a család, elsősorban a nagyszülőktől érkező támogatás és segítség, a biztos kapcsolat kiépítése a családdal, barátokkal és más közösséggel.[8]

Az otthon maradó apaság megítélése – nemzetközi tapasztalatok

Kutatásunk elméleti kiindulópontját az otthon maradó apaság megítéléséről szóló nemzetközi szakirodalmak adták, amelyek a társadalmi elvárásokat az uralkodó családi, szülői szerepek kontextusában vizsgálják. Egyetértés mutatkozik abban, hogy a társadalom részéről mind a mai napig tapasztalható egyfajta rosszallás azok irányába, akik nem a hagyományos szerepfelosztás szerint élik az életüket.[9] Bár az apák sokkal több időt töltenek gyermekeikkel, mint a múltban, ez nem változtatott azon, hogy elsődlegesen a kenyérkereső szerepet várják el tőlük.[10]

A változó szülői szerepek ellenére az otthon maradó apák megítélése megkülönböztethető az *otthon maradó anyákétól,* akik felé a hagyományos elvárás a gyereknevelés és a gondoskodás.[11] Azaz, ha az anya van otthon a gyermekkel, az természetes, azonban, ha az apa, akkor a környezet felől meglepődés tapasztalha-

[4] Latshaw: *Is fatherhood a full-time job?,* 125–149; Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 1–183.
[5] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 27.
[6] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 418.
[7] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230.
[8] Uo., 212.
[9] Rochlen et al.: *"I'm just providing for my family",* 193–206; Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24; Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Fiona J. Shirani – Karen L. Henwood – Carrie Coltart: "Why aren't you at work?" Negotiating economic models of fathering identity, *Fathering,* vol. 10, 2012/3, 274–290.
[10] Daly–Palkovitz: *Guest editorial,* 211–213.
[11] Doucet: *Do Men Mother?,* 1–350.

tó, és felmerül a kérdés, hogy akkor ő mit is dolgozik.[12] Azaz amíg egy gyermekei nevelésében intenzíven részt vevő apa döntően pozitív visszajelzéseket kap, az az apa, aki teljes mértékben átvállalja a gondoskodó feladatokat, már inkább negatívakat.[13] Az otthon maradó apákat érő kritikák mögött az húzódik meg, hogy a környezetük szerint nem felelnek meg a hagyományosan fő családfenntartó férfi szerepnek, így többen titulálták őket lustának vagy nem elég férfiasnak,[14] mely azt mutatja, hogy az általános elvárás az, hogy a férfi legyen a fő családeltartó.[15] Belga otthon maradó apákat vizsgáló kutatásában Merla[16] is megállapította, hogy a család, a barátok és a környezet részéről rosszallást váltott ki, hogy a vizsgált apák nem a hagyományos szerepelvárásokat követték. Rochlen és McKelley[17] az Egyesült Államokban végzett kérdőíves felmérése alapján is „potyázósnak" titulálják az otthon maradó apákat. Shirani, Henwood és Coltrart[18] longitudinális interjús kutatása az angol társadalom szintén negatív véleményére mutat rá mind a család, mind a környezet részéről. Az ebben a vizsgálatban szereplő apák a munkahely részéről is negatív visszajelzést kaptak, mikor bejelentették, hogy ők maradnak otthon a gyerekkel. A vizsgált édesapák azonban a kritikák ellenére is teljesen komfortosan és elégedettnek érezték magukat otthoni szerepükben, mely lényegében összefüggésben volt azzal a vággyal, hogy ők otthon akartak maradni.

Brescoll és Uhlmann[19] kutatása nemcsak arra mutatott rá, hogy ezeket az édesapákat társadalmilag egy általános negatív megítélés övezi, hanem megállapította azt is, hogy ez a kritikus társadalmi megítélés nem ösztönzi az apákat arra, hogy hosszabb távon fenntartsák a kialakult – nem hagyományos – szerepfelosztást. Tapasztalatuk szerint az otthon maradó apákat nem becsülik annyira, mint az otthon maradó anyákat, ami elbizonytalanítja az apákat vállalt szerepükben. Kutatások vizsgálják az apa hozzáállását a pénzkereső, illetve gondoskodó szerephez.[20] Chesley kutatása[21] szerint a megkérdezett otthon maradó

[12] Jeremy A. Smith: *The Daddy Shift: How Stay-at-Home Dads, Breadwinning Moms, and Shared Parenting Are Transforming the American Family*, Boston, MA, Beacon Press, 2019; Dillaway–Paré: *Locating mothers,* 437–464.

[13] Snitker: *Not Mr. Mom,* 206; Zimmerman: *Marital Equality and Satisfaction,* 337–354.

[14] Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 14.

[15] Zimmerman: *Marital Equality and Satisfaction,* 337–354.

[16] Merla: *Determinants, costs, and meanings*, 113–132.

[17] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically*, 213.

[18] Shirani–Henwood–Coltart: *„Why aren't you at work?"*, 274–290.

[19] Victoria Brescoll – Eric Uhlmann: Attitudes toward traditional and nontraditional parents, *Psychology of Women Quarterly*, 2005/29, 436–445.

[20] Kelsey L. Neuenswander – Elizabeth L. Haines – Steven J. Stroessner: Caring or Competent? Apparent Prioritization of Childcare Over Work Affects Evaluations and Stereotyping of Fathers, *Sex Roles,* vol. 89, 2023/5–6, 1–19.

[21] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

apák fele saját maga is küzd a pénzkereső férfi hagyományos képével, amit a környezete elvárásai is erősítenek.

A társadalom negatív viszonyulása nemcsak a hagyományos családi szerepektől való eltéréssel magyarázható, hanem tetten érhető emögött az az attitűd is, mely szerint egy férfi kevéssé képes egy kisgyermek ellátására, azaz megkérdőjeleződik az apák gyermekgondozással kapcsolatos kompetenciája is.[22]

Más kutatások azonban inkább pozitív visszajelzésekről számoltak be, az édesapák elsősorban családtagoktól, rokonoktól, barátoktól kaptak erős támogatást,[23] amely büszkeséggel töltötte el az apákat a gondoskodó szerepében.[24] Szintén kifejezetten pozitív megítélésről számolnak be Dunn és szerzőtársai,[25] akik szerint ez az egyre inkább terjedő egalitárius szemléletnek köszönhető. Vegyes visszajelzés a távolabbi környezet részéről érkezett inkább, ahol többször viccelődés tárgyaivá is válnak (pl. Mr. Mom megnevezés).[26] Azonban abban egyetértés mutatkozik a szakirodalomban, hogy a férfiak döntését és szerepmeghatározását kevésbé befolyásolja a tágabb társadalmi vélemény,[27] és inkább a szorosabb családi és baráti környezet támogatására számítanak.[28]

Bár kutatásunkban mi az otthon maradó apákra fókuszáltunk, ez a családi felállás feltételez egy gyermeke mellől viszonylag hamar a munkaerőpiacra visszatérő anyát is,[29] így szükségesnek tartjuk az ő környezeti megítélésükre vonatkozó nemzetközi tapasztalatokat is összefoglalni. Általánosságban megállapítható, hogy annak ellenére, hogy már a nők is aktív részesei a munkaerőpiacnak, a nők felé erősebb az az elvárás, hogy a családi feladatokat tekintsék prioritásnak. Azaz az ő megítélésükben is erőteljesen szerepet játszanak a hagyományos szerepelvárások, nevezetesen, hogy a nő feladata, illetve kötelessége (és nem munkája) a gyermekről való gondoskodás, és ezt kell a pénzkeresés és a karrierszem-

[22] Doucet: *Dad and baby in the first year,* 78–98.

[23] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 212.

[24] Catherine Solomon: "I feel like a rock star": Fatherhood for stay-at-home fathers, *Fathering,* vol. 12, 2014/1, 52–70; Rushing–Sparks: *The mother's perspective*.

[25] Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 17–18.

[26] Snitker: *Not Mr. Mom,* 203–221; Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 213.

[27] Shirani–Henwood–Coltart: *„Why aren't you at work?"*, 274–290.

[28] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268; Aaron B. Rochlen – Ryan McKelley – MarieAnne Suizzo – Vanessa Scaringi: Predictors of relationship satisfaction, psychological wellbeing, and life satisfaction among stayathome fathers, *Psychology of Men & Masculinity*, vol. 9, 2008/1, 17–28; Rushing–Sparks: *The mother's perspective*.

[29] Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Kisgyermekes szülők a munkaerőpiacon. Otthon lévő apák – dolgozó anyák (2. rész). Kisgyermekük mellől visszatérő anyák tapasztalatai, *Új Munkaügyi Szemle*, III. évf., 2022/1, 57–66.

pontok elé állítani.[30] Az erre vonatkozó kutatásokból kiderül, hogy a dolgozó anyák negatív megítélésének oka, hogy szembemenve az elvárásokkal, a munkájukat és a karrierjüket helyezik előtérbe a gyerekek helyett.[31] Ugyanis az általános vélekedés szerint a gyerek megfelelő fejlődéséhez az anyával töltött minőségi idő járul hozzá. Bírálják a dolgozó anyákat azért, mert elhanyagolják otthoni és családi teendőiket, karrieristának és önzőnek bélyegzik őket,[32] különösen azokat, akik nem valamilyen külső – elsősorban anyagi – kényszerhelyzet miatt tértek vissza dolgozni, hanem személyes egyéni (illetve közös családi) döntés alapján.[33] Különösen a környezetükben lévő, gyermekükkel otthon maradó anyák vélekednek negatívan a kisgyermek mellől a munkába visszatérő anyákról.[34]

Brescoll és Uhlmann[35] az apák helyzetét az anyákéval összehasonlítva arra jutott, hogy míg a dolgozó férfiakat pozitívabban ítélik meg, mint a gyermekükkel otthon maradókat, addig a dolgozó anyákat negatívabban, mint a gyermekükkel otthon maradó nőket.[36]

Ugyanakkor Zimmerman 2000-es kutatása azt is kimutatta, hogy az otthon maradó anyák esetében is egyre gyakoribbak a rosszalló vélemények amiatt, hogy ők nem kereső tagjai a családnak, azaz megítélésük egyre közelebb kerül az otthon maradó apákéhoz.[37] Zimmerman[38] ugyanakkor árnyalja a képet az otthon maradó szülők jellemzőinek összehasonlításával: a megkérdezett anyák esetében hosszú távú felállásról volt szó, az apák esetében inkább rövidebb időszakról (jellemzően néhány hónap), továbbá az apák otthon maradása esetében többnyire praktikus okok játszottak szerepet (pl. az anyagiak, vagy a megfelelő gyermekfelügyelet kérdése). A dolgozó anyák egyszerre éreznek nyomást egyfelől a munkahelyen történő teljesítés, másfelől a jó anyának való megfelelés között.[39]

[30] A vonatkozó szakirodalmak alapján az anyasághoz köthetően 5 fő jellemzőt határoz meg: Eva-Maria Schmidt – Fabienne Décieux – Ulrike Zartler – Christine Schnor: What Makes a Good Mother? Two Decades of Research Reflecting Social Norms of Motherhood, *Journal of Family Theory & Review,* vol. 15, 2023/1, 57–77; Drjenovszky – Sztáray Kézdy: *A munka és a magánélet közti egyensúly,* 29–55.

[31] Elisabeth R. Paré – Heather E. Dillaway: "Staying at Home" versus "Working": A Call for Broader Conceptualizations of Parenthood and Paid Work, *Michigan Family Review*, vol. 10, 2005/1, 66–85.

[32] Brescoll–Uhlmann: *Attitudes toward traditional and nontraditional parents*, 436–445; Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 18.

[33] Paré–Dillaway: *"Staying at Home" versus "Working",* 66–85.

[34] Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 3–22.

[35] Brescoll–Uhlmann: *Attitudes toward traditional and nontraditional parents,* 436–445.

[36] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 208.

[37] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 26.

[38] Zimmerman: *Marital Equality and Satisfaction,* 337–354.

[39] Paré–Dillaway: *"Staying at Home" versus "Working",* 66–85; Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

Sokan viszont nem említettek stigmát, mely magyarázható az egyre inkább terjedő egalitárius szemlélettel.[40]

Összességében tehát mind az apák, mind az anyák felé erőteljesen érvényesülnek a hagyományos szerepelvárások, megítélésük sok esetben azon múlik, hogy mennyire töltik be a tradicionális kenyérkereső és gondoskodó szerepeket. Ugyanakkor azt is látjuk, hogy az egalitárius családi szerepfelfogás egyre jobban terjed, és a hagyományos szerepeknek nem teljesen megfelelő szülők erős belső meggyőződése és motivációja – jó esetben a családtól és a barátoktól is kapott támogatás – elegendő ahhoz, hogy az esetleges negatív vélekedések ellenére is komfortosan és elégedettnek érezzék magukat. A vegyes nemzetközi tapasztalatok után a továbbiakban saját kutatási eredményeink alapján bemutatjuk a magyar otthon lévő apák helyzetét és megítélésüket.

A vizsgált otthon maradó apák társas kapcsolatai

Feltérképeztük tehát, hogyan alakulnak a magyar otthon maradó apák kapcsolatai, kikkel szeretnek találkozni, beszélgetni. Többen megfogalmazták, hogy nem tartják fontosnak az alkalmi vagy játszóteres barátkozásokat. Jellemzően nem keresik mások társaságát, nincs erre igényük: *„az, hogy én beszélgessek játszótereken, az engem nem vonz"* (17); *„a kismamáknak meg kispapáknak ez a játszótéri network-je, abból én valahogy kimaradtam* [...] *nem éreztem azt, hogy kapcsolódni kéne a többi szülőhöz olyan nagyon".* (16) Az a néhány apa, aki mégis kiépített egy szűkebb kapcsolathálót, elsősorban hasonló élethelyzetben lévő anyákkal tudta ezt megtenni: *„Van három ilyen kisgyerekes anyuka ismerősöm, akikkel különböző intenzitással,* [...] *de azért meg szoktuk beszélni a dolgokat, és hát nyilván az otthonlét vicces, és kevésbé vicces dolgait is".* (22) Ennek fő oka, hogy napközben inkább édesanyákkal lehet találkozni. Ezek a kapcsolatok azonban jellemzően kevéssé szorosak. *„[D]e megtudtam ám azt is, hogy az anyukáknak vannak titkos Facebook-csoportjai, és oda azért nem hívnak meg, mert* [...] *apuka vagyok, semmi közöm hozzá."* (22)

A hétköznapokban kialakult kapcsolatokon túl a gyermek születése előtti időszakhoz képest ugyan ritkábban, de élőek maradnak a korábbi baráti kapcsolatok. Ezeket igyekeznek is lehatárolni a mindennapi élethelyzetről, távol tartani az esetleges aktuális problémáktól. *„A haverokkal megmaradnak a férfias témák, amikor összejövünk, a feleségem meg inkább beszélget, hogy igen, így kell*

[40] Jiping Zuo – Shengming Tang: Breadwinner Status and Gender Ideologies of Men and Women Regarding Family Roles, *Sociological Perspectives,* vol. 43, 2000/1, 29–43.

pelenkázni." (7) Ez egyrészt tudatos döntés, másrészt következménye annak, hogy jellemzően sem a környezetükben, de a baráti körben sincsenek olyan apák, akik szintén otthon vannak a gyerekkel: *„összejárunk havonta egyszer pókerezni, és akkor ott beszélgetünk. De hát ott is igazából azt hiszem, hogy csak én vagyok háztartásbeli. Szoktak viccelődni, hogy én vagyok a …-né férje."* (31)

Az interjúkból tehát egyértelműen kirajzolódott, hogy senki nem tart kapcsolatot olyan édesapával, aki szintén otthon lenne a gyermekével. Erre sem lehetőségük – hiszen nem ismernek másokat –, sem igényük nincsen: *„velem nem lehet beszélgetni arról, hogy a gyerek hányszor pisilt a pelenkába. Tehát ez így nem működik."* (5) *„Nem is igazán kerestem egyébként más apukák társaságát. Nem volt nagyon jellemző, és annyira én nem kutakodtam az interneten, hogy akkor most hol lehetne. Nem… úgy gondoltam, hogy ezt nekem kell megoldani…".* (24)

Összesen egy édesapában fogalmazódott meg hiányérzet. *„Hát, lett volna abszolút, igen, tehát jó lett volna."* (21)

Kiktől tudnak tehát segítséget vagy tanácsot kérni, kivel tudták a hétköznapi problémáikat megbeszélni a megkérdezett édesapák? A jellemző hozzáállás, hogy alapvetően mindent önállóan szeretnek megoldani, ezért nem kérnek segítséget. *„[N]em alakult ki bennem az, hogyha bármi kérdésem van, akkor azonnal rohanjak emberekhez. Hanem akkor leülök és megpróbálom megcsinálni, megoldani."* (4)

Ha mégis, akkor elsősorban a feleségüket kérdezték meg, a partnerükben bíztak a legjobban. *„Ritkán vannak problémáim. Ez nagyképűen hangzik, de én úgy érzem, hogy ezeket meg tudom oldani. Ha bármiben, bármilyen dologban kétségem volt, a feleségem a legjobb partner ebben."* (9) *„Először ugye mindig a feleségemmel beszéljük meg, hogyha bármi felmerül."* (4)

Ha együtt nem sikerül a megfelelő választ megtalálni, akkor legtöbben a nagyszülőkhöz fordulnak. Néhány apa emellett azért a hasonló korú gyerekkel rendelkező barátokat is megkérdezi: *„szerencsére van nekem is közeli barátom, aki apuka és nagyon hasonló korú gyerekei vannak, most már kettő, és az én legjobb barátom, aki pont meg lány, neki meg három kisgyereke van és ő is tud bármikor tanácsot adni telefonon vagy akár Facetime-on, úgyhogy rengeteg segítségem volt tulajdonképpen, ha valami felmerült."* (14) Ezek a támogató barátok alapvetően a már korábban is meglévő baráti kapcsolatokból kerültek ki, újak kialakítására nemigen törekedtek: *„Nem, hát előtte is megvoltak a barátok, akik kisgyerekkel voltak és találkoztunk akár hét közben is délelőtt a játszótéren, de hogy így nem, én nem alakítottam ki úgy jobbakat, nem volt rá ilyen igényem, szóval nem volt ilyen hiányérzetem, hogy valakikkel ott nagyon meg kéne tárgyalnom, nem."* (28)

Az internetet alapvetően egyszerű információkeresésre használják: *„Ha ma az ember valamire kíváncsi, mit lehet csinálni, melyik a jó pelenka, melyik a jó*

tusfürdő, akkor interneten rákeres.” (7) Egy apa említette, hogy csatlakozott internetes közösséghez: *„Igen, fórumokon is azért fent voltam”* (13), egy másik pedig a nyomtatott sajtót részesítette előnyben: „Nők Lapját *nagyon szerettem* [...] *nagyon szívesen olvastam. Különösen az ilyen… amikor szülők mesélnek, hogy nekik milyen… mi az, ami jó volt, mi az, ami rossz volt, hogyan alakulnak, milyenek a mindennapjaik, és akkor ezeket így nagyon szívesen olvastam…”*. (24)

Összegezve tehát, hasonlóan a nemzetközi tapasztalatokhoz, azt találtuk, hogy viszonylag szűkek az otthon maradó édesapák társas kapcsolatai. Ennek elsősorban az az oka, hogy az általunk vizsgált apák örömmel választották az otthon maradást, büszkék döntésükre, ezért nem érzik úgy, hogy rászorulnának akár külső segítségre, akár családon kívüli olyan személyre, akivel időt tölthetnek, hiszen saját döntésük alapján a legfőbb céljuk, hogy minél több és minőségibb időt töltsenek gyermekükkel. Másrészt azt tapasztaltuk, hogy ezek az apák nem tartják a kapcsolatot hasonló helyzetben lévő társaikkal, mely – a fentieken túl – azért is alakult így, mert az otthon maradó apák alacsony száma miatt nem is ismernek más ilyen apát. Jellemzően a gyermekük anyja, azaz a feleségük számukra a fő támasz minden szempontból.

A környezet megítélése

Az otthon maradó apák környezeti megítélését több szinten vizsgáltuk: egyrészt elemeztük a szűkebb családi és baráti kör viszonyulását, másrészt kitértünk arra, hogy a vizsgált apák tágabb környezetétől (orvos, védőnő, bölcsőde, játszótéri szülők) milyen visszajelzéseket kaptak az otthon töltött időszak alatt.

A család viszonyulása az otthon lévő apákhoz

Kutatásunk során tehát elsősorban a szűkebb családra voltunk kíváncsiak, kérdéseink kiterjedtek mind az édesapák, mind az édesanyák szüleinek viszonyulására. Fontosnak tartottuk a szülőktől hozott családi minták feltérképezését is, hogy azok ismeretében tudjuk értelmezni mind a szülők véleményét, mind a megkérdezettek attitűdjeit és gyakorlatait.

A mintánkba kerülő családok többségében a szülők hagyományos családi mintákat hoztak magukkal: *„a nőknek* [...] *az volt a dolga régebben, és még nagyon sok helyen most is, hogy vigyék a háztartást, neveljék a gyerekeket, nagyon sok helyen még most is ez az alapfelállás. Tehát ezt nevezem én hagyományosnak*

[...], *anyósom is, édesanyám is ugyanezt a részt viszi."* (24) *„Ott azért klasszikusabban nézett ki, az apukám rengeteget dolgozott, és* [...] *vicces volt, ha ő főzött.* [...] *Szóval ott klasszikus dolgok voltak."* (17)

A többségük ezt természetes tényként, a korszellemnek megfelelő felálláskén kezelte, és annak ellenére, hogy ő maga már egy másfajta családi szerepfelfogásban gondolkodik, édesapja családi szerepéről pozitívan nyilatkozott: *„Mert, hogy reggel elment, aztán este jött haza. Tehát ő is az a kategória volt, egyébként teljesen normális, teljesen jó ember,* [...] *nagyon dolgos ember volt."* (24)

Többen azonban megfogalmazták, hogy tudatosan törekednek arra, hogy ne az otthonról hozott mintákat kövessék: *„És én megfogadtam, nem szeretnék ugyanúgy lenni, mint apukám, aki állandóan az volt, hogy a munka, akkor így késő este hazaért, akkor nem volt időnk együtt tölteni időt, volt neki pár hobbija, akkor azzal ment el az ideje, akkor így mondtam, ha lesz gyerekünk, nem szeretném ugyanezt csinálni, én szeretnék vele több időt tölteni."* (12) *„Most úgy látom, hogy nekem az apaságban kell jónak lennem, és ehhez* [...] *sok mindent át kellett értékelni. És azért egy része lebomlott annak, amit hoztam, egy része biztos megmaradt ezzel a férfi-női szereppel."* (8)

Mások a hozott családi normákban is megtalálták azokat az elemeket, amelyeket saját értékrendszerük szerint tovább tudtak fejleszteni gyermekeik nevelése terén: *„apámnál nem volt az, hogy annyit lett volna a gyerekekkel, de nagyon lelkesen, amíg lehetett, és volt, addig nagyon lelkesen volt."* (16)

A hozott tradicionális családi mintázatok ellenére összességében az látható, hogy a megkérdezettek a közvetlen családtagjaiktól jellemzően pozitív hozzáállást tapasztaltak a nem tradicionális családi döntésükkel kapcsolatban, és csak ritkább esetben jelent meg negatív visszajelzés: *„Nem volt bennük ellenállás, pedig ott hagyományos szerepek vannak egyébként mind a két családban."* (24) *„Támogatók voltak maximálisan és azt kell mondjam, hogy ebben nem volt különbség, se az én oldalamról, se a feleségem oldaláról. Mindenhonnan támogatást kaptunk."* (4) *„Szerencsére nem volt senkinek se ilyen problémája, sőt igazából azt lehet mondani, nem volt se megbotránkozás, se semmi."* (20) *„Mindenki nagyon pozitívan állt hozzá, ezt egy vagány döntésnek találták."* (3) *„… nem azt mondta, hogy »keress pénzt, ne otthon legyél csecsemővel«* [...], *hanem azt mondta, hogy »szerintem az a fontos, hogy a család nevű mutatványt mindig fenn kell tartani«. És ez ugye ez inkább csak apai, ilyen pater familiasi tanács…".* (8)

A pozitív családi hozzáállás volt, ahol annak volt köszönhető, hogy tudták, a fiuk számára mennyire fontos a gyermekvállalás: *„Örültek is neki kifejezetten, mert tudják, hogy nagyon szeretem a gyerekeket, hogy régóta szerettem volna gyereket"* (14), máshol pedig a nagyszülők maguk is kiegyenlített szerepvállalást

képviselnek a gyermeknevelés kérdésében: *„A gyereknevelés nem csak a nő dolga, és ezt szélesebb családban is így gondolják, és jó nagy a család hál' Istennek és mindenki így gondolja, úgyhogy ezt így örömmel fogadják."* (18)

Összességében az anyák szülei részéről nagyobb volt az elfogadás, még ha néhány családban a nagyszülők hozzáállásától előzetesen tartottak is a fiatalok: *„különösen az anyósom elég konzervatív volt, az apósom a munkája révén is,* [...], *tőlük egy kicsit tartottam, hogy vajon, hogy fognak reagálni, és asszem a feleségem is nagyon izgult, de teljesen normálisan reagáltak".* (2) Tehát pozitívan, természetesen és megértően fogadták a döntést, kevésbé lepődtek meg rajta, mint az édesapák családjában, ahol néhány esetben megjelent a meglepődés a család részéről: *„a nagymamám volt az, aki többször visszakérdezett, hogy »most komolyan? Te vagy otthon a gyerekekkel? Tehát most ez komoly?« Ő se mondta, hogy ez gáz, csak, hogy ez komoly? Tehát látszott rajta, így elteltek hónapok, és újra, és akkor »Tényleg te vagy otthon a gyerekekkel, még mindig?« Úgyhogy ő volt az, akinek ezt nehezen sikerült feldolgozni."* (22)

A meglepődésen túl inkább az aggodalom volt jellemző attitűd a család részéről, ami elsősorban a munkahely elvesztése, illetve a karrier félbeszakadása kapcsán fogalmazódott meg: *„Mi lesz az állásoddal*?" (27) *„Anyukám megkérdezte, hogy és akkor a munkahellyel mi van? Tehát ez volt az első kérdés."* (22)

Más családoknál pedig egy semleges viszonyulás volt tapasztalható, elfogadták, tudomásul vették a pár döntését, hozzátéve, hogy mindez némi áldozatot jelent az apa részéről. *„Hát velem kapcsolatban ugye azt mondák, hogy nyilván ez egy szép dolog, hogy a magam munkáját, akkor most a háttérbe sorolom."* (4) A család jól ismerte a helyzetet és az apát, *„látták azt, hogy előtte is aktív vagyok, nem volt egy olyan nagy meglepetés…"* (10), és *„nagyjából az volt a kiindulópont, hogy biztos meg fogom tudni oldani, bár azért ez kemény lesz".* (25)

A fenti általános pozitív, illetve elfogadó családi attitűd mellett néhány esetben arról számoltak be az apák, hogy a család kevéssé értette meg döntésüket *„Hát az én édesanyám azt hiszem, hogy nem volt nagyon boldog,* [...] *szerintem ő úgy gondolta, hogy ez nem helyes."* (30) *„[V]olt olyan sógorom, aki furcsán nézett erre a dologra."* (10)

Azonban nagyon konkrétan megfogalmazott rosszalló vélemény csupán néhány esetben fordult elő: *„bátyámék és az anyukám is egy kicsit furcsán néztek,* [...] *milyen dolog ez* [...] *te nem ilyen vagy,* [...] *elmondták, hogy szerintük ez nem egy jó ötlet."* (27)

A barátok viszonyulása az otthon lévő apákhoz

A nemzetközi eredményekhez hasonlóan azt tapasztaltuk, hogy jellemzően az otthon maradó magyar apák nem tartanak kapcsolatot más olyan apával, aki szintén otthon van gyermekével. *„A baráti körben nincs senki, aki otthon lett volna."* (12) Ez részben annak köszönhető, hogy igen alacsony az ilyen apák száma, részben pedig igényük sincs erre. Így baráti körük a gyermek születése előtti időszakban kialakult kapcsolatokból áll.

A megkérdezettek a baráti körük részéről inkább elfogadó attitűddel találkoztak, azonban többen beszámoltak arról, hogy *„voltak nyilván olyanok, akik csodálkoztak rajta, mert azért annyira nem szokványos történet ám ez, egyáltalán nem".* (24) *„Hát igazából ez a nagy csodálkozás így mindenkinél így megvolt, tehát ugye »Hú de érdekes, milyen lesz? Nem lesz ez gáz?«,* [...] *»Hú, ezt hogy fogod bírni?«".* (20) A barátok többségének a csodálkozás ellenére kifejezetten tetszett ez a típusú családi felállás: *„általában azért pozitív volt a hozzáállás, azért voltak, akik csodálkoztak, hogy ez komoly?"* (22) *„[T]etszett nekik, hogy ez milyen jó dolog."* (12)

Voltak, akik úgy érezték, hogy a baráti körön belül, a társaságban kifejezetten kitüntetett szerepbe kerültek az otthon maradásuk okán: *„megbecsülést azt éreztem, ami felém is irányult,* [...], *meg érdeklődést". (25) „A legtöbb esetben tényleg indokolatlanul nagy rajongás vette körül a lényemet* [...] *tehát ilyen helyekre járkálni, mint egy love joy, igazából engem ebből adódóan irigyeltek és mindenki azt mondta, hogy mekkora nagy apa vagy te, milyen jól csinálod, milyen ügyes vagy."* (26) Mások is beszámoltak arról, hogy néhányan szinte irigykedve tekintettek rájuk, mint otthon maradó apára, és megjegyezték, hogy *„De jó, hogy neked lehet, de kár, hogy nekem nem"* (14), vagy *„ha én is megtehettem volna, de kár, hogy nem tettem meg…".* (15)

Érdekes különbségről számoltak be néhányan *a férfiak és a nők* reakciói tekintetében: voltak, akik szerint a nők *„borzasztó módon sértve érzik magukat, hogy egy férfi az tulajdonképpen megcsinálja azt, amit ők, az anyák. Aki pótolhatatlan, és az valamilyen egy ilyen glóriával a feje fölött hátulról derengő fényben a föld fölött fél méterrel lebeg."* (5) Mások szerint *„úgy elismerően bólogatnak azért a nők, hogy szép, hogy otthon voltál.* [...] *A férfiak részéről, meg mondom, inkább az, hogy jó is lenne,* [...] *hogy jó neked…".* (7) Mivel Magyarországon a jogi környezet minden apa számára lehetővé teszi, hogy ő maradjon otthon gyermekével, annak feltérképezése, hogy miért gondolják úgy többen a magyar társadalomban, hogy nem élnek, nem élhetnek az otthon maradás lehetőségével, egy további kutatás tárgyát képezi.

A támogató, elfogadó, esetleg csodálkozó és irigykedő attitűd mellett a barátokban is megfogalmazódott egyfajta aggodalom azzal kapcsolatosan, hogy ezt hogy fogja az apa bírni: *„Mondták a barátok, hogy nem bírjátok majd ezt sokáig,* [...] *hogy ilyen élet után, nem lesz ez jó* [...]. *Igen, nem hitték el, hogy egy férfi el tud így a gyerekkel bánni."* (19) És csak nagyon ritka esetben kaptak kifejezetten negatív visszajelzést a megkérdezett apák olyan barátoktól, akik a hagyományos családi szerepeket vallották és gyakorolták: *„ez egy nem normális helyzet"* (8); *„na itt ebben a körben azért nagyon kemény megjegyzések voltak, meg hogy hogy lehet a munkahelyet otthagyni, meg egy férfinak, neked az a dolgod, hogy pénzt keressél és tartsd el a családot, tehát voltak ilyenek".* (27)

Ez az összességében alapvetően pozitív hozzáállás leginkább annak köszönhető, hogy mindenki magához hasonló barátokat választ, a barátok is hasonló életfelfogással rendelkeznek, azaz esetünkben *„kritikusan nézik a hagyományos nemi szerepeket".* (16) Ezt többeken meg is fogalmazták: *„Ugye azért nagyjából arra törekszik az ember, hogy értelmes, hasonszőrű, gondolkodó barátai legyenek. Tőlük azért nagyon negatív visszajelzést mondjuk azt nehéz."* (5) *„Azonos gondolkozású emberekkel tartjuk a kapcsolatot, tartottuk akkor is, és ők ilyen szempontból elfogadóbbak."* (24) *„Az én baráti társaságomban viszonylag általános, hogy az apa aktív apa, nemcsak férfi férfi, hanem apa férfi is, aki pelenkát cserél…".* (8)

A tágabb környezet hozzáállása

A tágabb környezet viszonyulását vizsgálva olyan viszonyítási pontokra voltunk még kíváncsiak, amelyekkel viszonylag gyakori interakcióban állnak ezek a családok, mint pl. a gyermekorvos, a védőnő, a bölcsődei, óvodai környezet vagy az utca és a játszótér embere.

Az interjúk alapján a *gyerekorvosok* alapvetően semlegesen viszonyultak a szituációhoz, rendszerint nem tapasztaltak az édesapák semmilyen reakciót részükről: *„Nem emlékszem arra, hogy bármi nagy meglepődés lett volna."* (23) Feltételezhetően ez abból eredhet, hogy az orvos nem tudta, ki van otthon a gyerekkel és más okból is előfordulhat, hogy az apa viszi orvoshoz a gyereket: *„Az, hogy önmagában én vittem a gyereket valahova, még nem is biztos, hogy az illető gondolt arra, hogy én vagyok állandóan otthon vele."* (7) Néhány esetben csodálkoztak csak az apa jelenlétén: *„vizsgálatra mentünk, de ott is, igen, és ott is nagyon csodálkoztak".* (24) *„Ott is megkérdezik, hogy »anya?«"* (22)

A *védőnők* azonban már szorosabb kapcsolatban állnak a családokkal. Esetükben kisebb arányban a pozitív, inkább a meglepődő viszonyulás volt jellemző. *„A védőnő nagyon rosszul érezte magát, hogy velem találkozik, azt éreztem tehát,*

hogy a védőnő úgy gondolja, hogy ez nem oké." (30) Nehezen fogadták el az apa jelenlétét, illetve azt, hogy az apával kellene kommunikálniuk. Gyakori tapasztalata velük az apáknak, hogy egyfajta „kapuőrként"[41] viselkedve csak az anyával szeretnének kommunikálni. *„Az elkerekedő szemek a védőnéniknek, tudod amikor az elején jönnek és akkor apuval találkoznak. Nem értik a szitut. Volt olyan védőnő* [...], *hogy egyszerűen nem beszélt velem. Tehát, hogy annyira zavarban volt a helyzettől vagy én ezt nem is tudom."* (5) Többen számoltak be arról, hogy csak az anyát kereste a védőnő, vagy mert nem hitte el, hogy az apa is alkalmas a feladatra, vagy mert kényelmetlen volt számára ez a nem megszokott szituáció: *„a védőnő konzekvensen a mai napig* [az anyának] *küldi a kérdőíveket, és én küldöm vissza, és minden alkalommal elmondom, hogy én vagyok otthon a gyerekekkel".* (22) *„A védőnő nem igazán tárgyalt velem, ő kifejezetten mindig az anyukát kérte, hogy legyen otthon* [...] *de nagyon kedves volt velem* [...] *Viszont amikor komoly dolog volt, azt csak az anyukájával beszélték meg."* (14)

A fentiek mellett volt azért pozitív kivétel is: *„A védőnő is nagyon pozitívan állt hozzá, nagyon, nagyon, hogy mondjam, különleges helyet foglaltunk el utána."* (6)

Az *óvodai, bölcsődei* környezetben főképp semleges viszonyulás volt tapasztalható. Ez is egy olyan közeg, melyben nem mindenki számára egyértelműen ismert az adott szituáció: *„óvodában se kérdezte senki, hogy akkor ez hogy megy".* (8) Hasonlóan az utcán tapasztaltakhoz, hiszen napjainkban *„nem csodálkozik ezen senki, hogy egy apuka viszi a gyerekét".* (27) Azt azonban itt sem feltételezik feltétlenül, hogy az apa van otthon a gyerekkel, míg az anya dolgozik, *„nem gondolnak erre, ez így nem jön át".* (22)

Az interjúkból is kirajzolódik az a szakirodalomból feltételezhető attitűd, hogy bár többnyire továbbra is ritka szituációnak tartják a gyermekével egyedül megjelenő apát, de azért már nem annyira meglepő, és alapvetően pozitívan viszonyulnak hozzájuk, ez azonban feltételezhetően az aktív apaságnak szól, nem az elsődleges apai gondoskodó szerepnek: *„amúgy mindig az van, hogy apuka gyerekkel az egy szimpatikus dolog. Tehát buszon, zöldségesnél."* (16) *„[T]ényleg úgy látszik az, hogy ezt egy derék dolgoknak tartják az emberek."* (4) Ugyanis feltételezhetően a tágabb környezet nincs is azzal tisztában, hogy az édesapa van otthon a gyermekkel, csak egy aktívan résztvevő apát lát. Van olyan édesapa, aki erre tudatosan is törekszik, nem is szeretné felhívni a környezete figyelmét spe-

[41] A kapuőr jelenség fogalmát Kurt Lewin amerikai-német pszichológus dolgozta ki először 1947-ben, a táplálkozási szokások megváltoztatására vonatkozó kutatásában. Kapuőr alatt – Lewin nyomán – azt a személyt vagy csoportot értjük, aki vagy akik szabályozzák és ellenőrzik, esetleg akadályozzák mások hozzáférését bizonyos javakhoz, szolgáltatásokhoz, szerepekhez. Esetünkben kapuőrként azonosítjuk azokat a személyeket, akik az otthon lévő apákat a velük való interakcióik során akadályozzák, hogy elsődleges gondoskodó szerepükből fakadó feladataikat teljes körben elláthassák.

ciális helyzetére: *„én régebben annyira nem reklámoztam.* [...] *Nem azért, mert bármi gondom lett volna ezzel, vagy szégyelltem volna, csak nem akartam* [...] *Tehát most fölöslegesnek tartottam, hogy győzködni valakit, aki mondjuk nem ért ezzel egyet, nekem erre sem energiám, meg nem is akarom."* (24)

Emellett néhány apa beszámolt furcsa, vicces, valamint meglepő reakcióról is: *„volt, ahol poénból mondták, hogy elküldted anyut dolgozni, mi?"* (27) *„Te bérgyilkos vagy. Mert hogy én általában itthon vagyok, de néha egy rövid időre eltűnök. Biztos akkor csinálom a munkáimat."* (5)

Összességében tehát az alapvetően pozitív, elfogadó, néhol irigykedő reakción túl előfordult még a tágabb környezet részéről meglepődés, értetlenség, furcsállás vagy rácsodálkozás.

Ugyanakkor az tapasztalható, hogy az interjúalanyok a vártnál szűkszavúbban válaszoltak a jelen témával összefüggő kérdéseinkre. Ennek oka vélhetően az, hogy a mintánkba került apák közül egyik sem valamilyen külső kényszerhelyzetre (betegség, munkanélküliség) reagálva választotta az otthon maradást, hanem erős belső motiváció alapján. Így döntésük külső megítélése nem befolyásolta őket, nem tulajdonítottak nagy jelentőséget annak, hogy a tágabb környezetükből ki mit gondol róluk: *„Azért nem emlékszem, mert ezek engem nem érdekelnek."* (17)

Összegzés

Összességében elmondható, hogy az általunk vizsgált otthon lévő apák környezetének reakcióiban tetten érhető ugyan a hagyományos felfogás szerinti szerepelvárás, az interjúalanyaink percepciója ezzel kapcsolatban mégis inkább egy elfogadó, néhol semleges és csak ritkán negatív környezeti megítélést mutat, emellett társas kapcsolataik viszonylag szűk körre korlátozódnak. A nemzetközi szakirodalom alapján azt vártuk volna, hogy negatív a társadalmi hozzáállás azok irányában, akik a nem tradicionális szülői szerepeket választják. Ezt feltételeztük a vonatkozó magyar attitűdvizsgálatok alapján is. Ez a viszonylag kedvezőbb környezeti megítélés több okból fakadhat.

Figyelembe kell venni mintánk torzítását a magasabb iskolai végzettség irányába, melyből következik, hogy a vizsgált apák családi, baráti és munkahelyi környezete valószínűleg szintén hasonló iskolai végzettséggel rendelkezik. Magyarországi kutatásokból pedig tudjuk, hogy az új típusú, gondoskodó apaság inkább a fiatalabbak, a diplomások és a magasabb státuszúak körében nyer teret.[42] Tehát ez az alapvetően pozitív hozzáállás – több apa megfogalmazása szerint is

[42] Gregor: *A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök*, 89–111.

– annak is köszönhető, hogy a barátok is hasonló életfelfogással rendelkeznek, így nyitottabb gondolkodásúak, elfogadóbbak, hiszen mindenki magához hasonló barátokat választ.

Mintánkban továbbá hét olyan család is szerepelt, akik a vizsgált időszakban külföldön éltek (itt az édesanyák jellemzően az Európai Unió intézményeinél vállaltak munkát). Ebben a közegben ez egy gyakoribb családi munkamegosztási forma.

Nagyon fontos, hogy definíciónkból adódóan olyan apa nem került be a mintába, aki munkanélküliség vagy betegség miatt maradt volna otthon, így kényszerként élte volna meg ezt a helyzetet. Tehát minden esetben átgondolt családi döntésről volt szó.[43] Továbbá a vizsgált édesapák és családok többségét egalitárius családi szerepfelfogással jellemezhetjük,[44] és ezek az apák komfortosnak ítélték és élték meg vállalt nem tradicionális szerepüket, tehát biztosak voltak magukban. A környezet reakciója lehet bár vegyes, az apákat általában nemigen érdekli a szoros környezetén túli vélemény. A vizsgált édesapákat tehát erős belső meggyőződésből fakadó szerepvállalás jellemzi.

A tapasztalt támogató viszonyulás fakadhat továbbá abból, hogy mi az otthon maradó apák környezeti megítélését az apák saját percepciója alapján, az apa szemszögéből vizsgáltuk, aki nem érzékel mindent, és legtöbbször csak a cselekvéseket értékeli, nem azt, ahogyan gondolkodnak róla. Ahogy egyikük elmondta: *„Lehet, hogy egymás közt sokat beszéltek, de nekem a nemtetszésüket nem annyira fejezték ki."* (5) Előfordulhat az is, hogy a környezet – akármit is gondol – nem akarja véleményével megbántani az apát: *„Lehet, hogy nem akarják szembe mondani egyébként."* (8) Vagy egész egyszerűen *„nem firtatják az emberek ezt. Se az ismerősök, sem az ismeretlenek."* (8)

Emellett a tágabb környezet (szemben a családdal és a barátokkal) nem is ismeri legtöbbször a konkrét szituációt, csupán egy, a gyermekével aktívan törődő apát lát, akiknek pozitív az általános megítélése, és nem gondolják, hogy ő van otthon a gyerekkel.

Kutatási eredményeink ebben a kérdéskörben tehát a vártnál pozitívabb eredményeket hoztak. Míg a nemzetközi irodalom alapján[45] azt vártuk volna, hogy negatív a társadalmi hozzáállás azok irányában, akik a nem tradicionális szülői szerepeket választják, jelen kutatásban ez kevésbé jelent meg, inkább egy semleges vagy pozitív környezeti megítélésről számoltak be az interjúalanyok.

[43] Sztárayné Kézdy – Drjenovszky – Dupcsik: *Miért megy az apa GYES-re?,* 220–232.

[44] Sztáray Kézdy – Drjenovszky: *Gondoskodásviszonyok,* 138–161; María Constanza González Viveros – Ana Lucía Jaramillo-Sierra – Elvia Vargas Trujillo: Identity reconfigurations in breadwinner mothers when fathers are the main caregivers of their children, *Investigación & Desarrollo*, vol. 32, 2024/1, 221–250.

[45] Perrone–Wright–Jackson: *Traditional and nontraditional gender roles,* 13.

MUNKAERŐPIACI MEGÍTÉLÉS[1]

Drjenovszky Zsófia

Míg a férfiak egyre jobban vonódnak be az otthoni teendőkbe, a munkahelyi elvárások nem csökkennek velük szemben, így az apaság és a munka-magánélet egyensúlyának megtartása egyre fontosabb kérdéssé válik.[2] Annak ellenére, hogy a nők is aktív részesei a munkaerőpiacnak, a nők felé inkább elvárás, hogy a családi élethez igazodjanak. Eközben, míg az apák egy része sokkal több időt szeretne tölteni gyermekeivel, mint a múltban, ez sok tekintetben kevéssé mozdította el az apákra vonatkozó kenyérkereső szerepelvárást.[3] A továbbiakban azt járjuk körbe, hogyan viszonyulnak az otthon maradás mellett döntő apák a munkavégzéshez, illetve hogyan reagál a munkahelyi környezet az így választott élethelyzetre.

A fizetett munka és a munkahelyi környezet

Ma már számos cég stratégiájában és szabályozásában megjelenik az a szándék, hogy a munkavállaló igényeire történő intenzívebb odafigyelés hangsúlyt kapjon, ami nagyobb megelégedettséget eredményez, s így pozitív hatással van a munkavégzésre is.[4] Ehhez igen változatos eszközök állnak a vállalatok rendelkezésére, pl. támogató szervezeti kultúra, rugalmas munkavégzés lehetősége, állásmegosztás *(job sharing),* tömörített munkahét *(compressed workweeks),*

[1] Ez a fejezet három, korábban már megjelent tanulmány összefoglaló, átdolgozott és kibővített változata: Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Kisgyermekes szülők a munkaerőpiacon: otthon lévő apák – dolgozó anyák (I. rész). Otthon lévő apák tapasztalatai, *Új Munkaügyi Szemle*, II. évf., 2021/4, 31–42; Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Kisgyermekes szülők a munkaerőpiacon: otthon lévő apák – dolgozó anyák (2. rész). Kisgyermekük mellől visszatérő anyák tapasztalatai, *Új Munkaügyi Szemle*, III. évf., 2022/1, 57–66; Éva Sztáray Kézdy – Zsófia Drjenovszky: Hungarian Stay-at-Home Fathers: A New Alternative for Family Wellbeing, *Social Sciences*, vol. 10, 2021/6, 197.

[2] Ezt erősíti a téma egyre erősebb megjelenése a médiában (pl. apabloggerek, apavloggerek, apaklubok, apamagazin).

[3] McLaughlin–Muldoon: *Father identity,* 439–452.

[4] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24.

csökkentett munkaidő stb., melyek jelentősen segíthetik a munka-család egyensúly elérését.[5]

Minél több ilyen eszközt alkalmaz egy munkahely, annál inkább nevezhető családbarátnak, mely ma már a férfiak számára is egyre inkább megjelenő igény, „érték" munkahelyükkel kapcsolatban.[6] Amennyiben egy szülő esetében feszültség van a munka és a magánélet egyensúlyának fenntartása terén, az negatív hatással van az egyén munkahelyi és otthoni életére (általános jólétére), mely visszahat a munkahelyi elégedettségre is.[7] Coron és Garbe[8] kvantitatív felmérésében bemutatja a munkahelyi elvárásokkal kapcsolatos különbségeket a nők és a férfiak esetében. Rushing és Sparks[9] továbbá úgy vélték, hogy ha mindkét szülő dolgozik, és úgy érzékelik, hogy ez magasfokú stresszel jár, valamint az otthoni élet minőségét sem tudják így fenntartani, megnövekedhet a szándék, hogy az egyik szülő – akár az apa – elhagyja az adott szervezetet. Ezt érzékelve egyre több szervezet figyel oda arra, hogy a munkavállaló össze tudja egyeztetni a magánéletét a munkahelyi elvárásokkal.[10] Ezért fontos megnézni – és kutatási eredményeink ismertetésénél is erre fókuszáltunk –, hogy hogyan viszonyul a munkahely azokhoz a szülőkhöz, akik egy fordított szerepfelosztást választottak.

A munkahely viszonyulása az apák fokozottabb családi szerepvállalásához

A kutatások – a szülők munkaerőpiaci aktivitásának függvényében – *háromféle családtípus* vizsgálatával foglalkoznak. Milkie és szerzőtársai[11] *kétkeresős* családok esetében vizsgálták a kérdést a gyermekkel töltött idővel összefüggésben. Arra jutottak, hogy ha valaki sokat dolgozik egy nap a munkahelyén, az növeli a munka és a magánélet közötti feszültséget, így akik kevesebb időt tudnak gyer-

[5] Karin Allard – Linda Haas – C. Philip Hwang: Familysupportive organizational culture and fathers' experiences of work–family conflict in Sweden, *Gender, Work & Organization*, vol. 18, 2011/2, 141–157; Tracy–Rivera: *Endorsing equity,* 3–43; Ranson, Gillian: Men, Paid Employment and Family Responsibilities: Conceptualizing the ´Working Father´, *Gender, Work & Organization,* vol. 19, 2012/6, 741–761.

[6] Tracy–Rivera: *Endorsing equity,* 3–43.

[7] Allard–Haas–Hwang: *Familysupportive organizational culture,* 141–157.

[8] Clotilde Coron – Emmanuelle Garbe: Deviation from the ideal worker norm and lower career success expectations: A "men's issue" too?, *Journal of Vocational Behavior,* vol. 144, 2023/4.

[9] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

[10] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24.

[11] Melissa A. Milkie – Sarah M. Kendig – Kei M. Nomaguchi – Kathleen E. Denny: Time with children, children's well-being, and work–family balance among employed parents, *Journal of Marriage and Family*, vol. 72, 2010/5, 1329–1343.

mekükkel tölteni, kevésbé érzik magukat sikeresnek a munka-család egyensúly kialakítását tekintve. A munkahely támogató hozzáállása és a családi jóllét közötti kapcsolatra fókuszál szintén a kétkeresős szülők esetében Ying és Mohamad,[12] akik a kettő kapcsolata között szintén szoros és pozitív összefüggést mutattak ki. Más kutatások kifejezetten a *dolgozó apákra* koncentrálnak,[13] Ranson[14] például arra jutott, hogy míg visszaszorul az a nézet, hogy az apának az egyetlen, fő feladata a kenyérkereső szerep (s ebből a szempontból egyre közelebb kerülnek a dolgozó anyákhoz), a szervezetek esetében továbbra is mélyen beágyazottak a hagyományos gender értékek, és kevés a támogatás az apák irányában. Holott – ahogy Ewald[15] rámutat – az apai identitás hatással van a férfiak munkavégzési gyakorlatára. Az új típusú férfi és az új típusú körülmények (pl. alkalmazotti munka rugalmassága, önfoglalkoztatás, munkaórák száma és jellege stb.) együttesen járulnak hozzá a munka-magánélet egyensúlya változásának magyarázatához.[16] Allard és munkatársai[17] kutatásukban (melyet dolgozó apák és otthon maradó anyák körében végeztek) azt vizsgálták, mennyire támogató és családbarát a munkahelyi kultúra, s így mennyire tudja támogatni a munka és a magánélet egyensúlyával összefüggő igényeket. A vizsgált családok harmadik típusa, ahol a dolgozó anya mellett az *apa vállalja az otthoni feladatokat*. Dunn és munkatársai[18] a nők helyzetét vizsgálják ebben a felállásban. Arra jutottak, hogy bár egyedülálló kihívásokkal néznek szembe ezek a családok, a nehézségek ellenére a nők számos előnyről számoltak be: magabiztosabbak és asszertívebbek lettek, tudták folytatni karrierjüket.

Viszonylag szűkkörű azoknak a vizsgálatoknak a száma, ahol ebben a fordított felállásban az apákat kérdezik.[19] Shirani és munkatársai[20] eredményeikben arról számoltak be, hogy a vizsgálatukban szereplő apák a munkahely részéről

[12] Chen Zi Ying – Azmawaty Mohamad: Workplace support and wellbeing among working parents, *Journal of Nusantara Studies (JONUS)*, vol. 8, 2023/1, 46–67.

[13] Duckworth–Buzzanell: *Constructing WorkLife Balance and Fatherhood*, 558–573; Øystein Gullvåg Holter: Men's work and family reconciliation in Europe, *Men and Masculinities*, vol. 9, 2007/4, 425–456; Ranson: *Men, Paid Employment,* 741; E. Jeffrey Hill – Alan J. Hawkins – Vjollca Martinson – Maria Ferris: Studying "working fathers": Comparing fathers' and mothers' work–family conflict, fit, and adaptive strategies in a global high-tech company, *Fathering,* vol. 1, 2003/3, 239–261; E. Jeffrey Hill: Work–family facilitation and conflict, working fathers and mothers, work–family stressors and support, *Journal of Family Issues,* vol. 26, 2005/6, 793–819.

[14] Ranson: *Men, Paid Employment,* 741–761.

[15] Alina Ewald – Emilee Gilbert – Kate Huppatz – Perin Kurt: Fathering identities and men's engagement with flexible working arrangements, *The Journal of Men's Studies,* 2024, 1–17.

[16] Ranson: *Men, Paid Employment*, 758–759.

[17] Allard–Haas–Hwang: *Familysupportive organizational culture,* 141–157.

[18] Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 3–22.

[19] Brandth–Kvande: *Workplace support of fathers,* 44.

[20] Shirani–Henwood–Coltart: *„Why aren't you at work?",* 274–290.

negatív visszajelzést kaptak, mikor bejelentették, hogy ők maradnak otthon, hasonlóan Rushing és Powell[21] vizsgálatához. Holter[22] egyenesen azt találta, hogy a gondoskodó apákat diszkriminálja a munkahely. Rushing és Powell[23] eredményeikben viszont arra jutottak, hogy a vizsgált édesapák a kritikák ellenére teljesen komfortosan és elégedetten érezték magukat otthoni szerepükben, mely lényegében összefüggésben volt azzal a vággyal, hogy ők otthon akartak maradni. Hodgson és munkatársai[24] a szülői szabadságról munkába visszatérő apákat vizsgálták, és rámutattak arra, hogy milyen meghatározó jelentősége van a zökkenőmentes visszailleszkedésben a munkahely támogató hozzáállásának.

Amennyiben a munkahelyi szervezetre magára koncentrálunk, Allard és szerzőtársai[25] a támogató *szervezeti kultúrát* helyezték középpontba, melynek *három szintjét* különítik el. Az első szinten a felsővezetők találhatóak, ők formálják a szervezetet, alkotják a szabályokat és irányelveket. A második szinten a közvetlen vezetők állnak, akik hozzáállása közvetlenül hatással van a munkavállalói elégedettségre. A harmadik szint a munkatársaké, amely szintre kevés kutatás fókuszál.[26] Az adott munkakörnyezet jellemzői sokszor fontosabbak az apák számára, mint az egész szervezeti kultúra, hiszen ezen a szinten alakulnak ki a munkahelyi normák (pl. jellemzővé válik-e a túlórázás, mely az elköteleződés és termelékenység jelévé válhat). Az eredmények alapján az apák kevés támogatást tapasztalnak a felső két szint felől, mely arról tanúskodik, hogy a vezetők szemléletmódja továbbra is inkább tradicionális. Ranson[27] kutatásában munkatársi szinten is alacsony támogatást tapasztalt (sokszor ezen a szinten is a tradicionális, kenyérkereső szerep preferálása jelent meg), de még ez is magasabb volt a felső két szinthez viszonyítva. Tehát összességében ott jobbak a lehetőségek a munkahely és családi élet összehangolására, ahol támogatóbb kultúra jelenik meg a szervezeten belül.[28] A dolgozó apák ebből a szempontból egyre közelebb kerülnek a dolgozó anyákhoz, hiszen ők is egyensúlyoznak a fizetett munka és a családi kötelezettségek között.[29]

A továbbiakban célunk bemutatni, milyen a gyermekükkel otthon maradó magyar édesapák, valamint a munkába visszatérő édesanyák munkaerőpiachoz

[21] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.
[22] Holter: *Men's work and family reconciliation,* 425–456.
[23] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 411.
[24] Suzanne Hodgson – Jessica Painter – Lucy Kilby – Jane Hirst: "Crying on the Bus": FirstTime Fathers' Experiences of Distress on Their Return to Work, *Healthcare,* vol. 11, 2023/9, 1352.
[25] Allard–Haas–Hwang: *Familysupportive organizational culture,* 141–157.
[26] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 39.
[27] Ranson: *Men, Paid Employment.*
[28] Tracy–Rivera: *Endorsing equity,* 3–43.
[29] Ranson: *Men, Paid Employment*; Ewald et al.: *Fathering identities,* 1–17.

való kapcsolata. Hogyan viszonyul a munkahely ahhoz, ha az apa szeretne otthon maradni a gyerekkel? Hogyan reagál a vezetés a döntés bejelentésére, és hogyan reagálnak a kollégák? Milyen szerepet játszik a munkahely abban, hogy az apa GYES-re menjen? Mindez természetesen szorosan összefügg az édesanya munkaerőpiaci helyzetével, ezért a bemutatott elemzés második részében az anyák munkavégzéshez kapcsolódó attitűdjeit, illetve a munkahellyel való kapcsolatát is ismertetjük.

Az otthon maradó apák munkaerőpiaci státusza a vizsgált mintában

Az interjúkban elsőként arra voltunk kíváncsiak, milyen jellegű munkahelyük van az édesapáknak, hogyan alakult a munkájuk, karrierjük a döntés előtt, és hogyan tértek vissza a munkaerőpiacra a gyermekkel töltött idő után. Az elbeszélések során igen változatos élethelyzetekkel találkoztunk. Többen voltak vezetői beosztásban akár multinacionális cégnél, akár alapítványnál. A vizsgált édesapák nagyobb része normál, nyolc órás időbeosztású munkát végzett, többségében állami cégnél vagy az államigazgatásban, de találkoztunk részmunkaidős munkavégzéssel és rugalmas időbeosztással is, valamint önálló vállalkozó is volt közöttük. Az édesapák döntő többsége ugyanazt a munkát tudta folytatni a későbbiekben az otthonlétet követően (vállalkozás folytatása, illetve ugyanabba a pozícióba várták vissza), egy esetben került az édesapa alacsonyabb, két esetben pedig még magasabb pozícióba is annál, mint mielőtt szünetet tartott. Néhány esetben számoltak csak be arról, hogy időközben elveszítették a munkájukat, leszámítva az átmenetleg külföldre költözőket, akik önként adták fel addigi munkahelyüket.

Munkavégzéssel összefüggő attitűdök

A változatos foglalkozási képpel szemben a munkával, munkavégzéssel, munkahellyel kapcsolatos attitűdöket tekintve azonban egy viszonylag egységes kép rajzolódik ki. Interjúalanyainknál nem tapasztaltunk erős karrierambíciót, határozottan megfogalmazták, hogy számukra a család, a gyerek az első (hasonló preferenciáról számol be Merla[30] is): *„a gyerek az fontos, talán a legfontosabb dolog az életben, és ezért én soha nem is voltam nagyon ambiciózus a munkámban”* (16); *„Nem tűztem azt ki* [...], *hogy mondjuk vezető vagy nagyon kiemelkedő*

[30] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.

jövedelmű ember legyek.” (1) Ez a nézőpont ugyanúgy megjelent azoknál az édesapáknál is, akik addigra már vezetői pozíciót töltöttek be.

A munkához és a családi élethez való viszonyulás tehát nagymértékben befolyásolta a vizsgált apák döntését az otthon maradással összefüggésben. Alapvetően szívesen vállalták az elsődleges gondoskodó szerepét, hosszabb-rövidebb idő után azonban az apák egy része visszatért a munka világába, vagy mert már hiányzott számukra az aktívabb élet, vagy fontos volt számukra a saját kereset.

A munkahelyi környezet hozzáállása

A munkavállalói oldal mellett érdemes megnézni a munkáltatói oldalt, illetve magát a munka jellegét is. Elsősorban a vállalkozásukat – valamilyen mértékben – az otthonlét alatt is fenntartó apák fogalmazták meg, hogy munkájuk kötetlen, „lazább” jellege fontos volt számukra, hogy össze tudják egyeztetni a rájuk háruló feladatokkal: *„Minden ügyfelemet kérem, hogy ha tovább ajánlanak, akkor ezt magyarázzák el, … hogy ha baj van a családdal, akkor én azonnal ott hagyom a munkát.”* (29) Az ő esetükben tehát az ügyfélkörrel kellett elfogadtatni a megváltozott helyzetet, azaz hogy a továbbiakban csak a gyermek körüli teendők által korlátozott és behatárolt időben állnak rendelkezésre.

Egészen más reakciókkal kell azoknak az apáknak szembesülniük, akik alkalmazottként dolgoztak a szülői szabadság előtt, nem pedig önfoglalkoztató vállalkozóként. Interjúalanyaink közül legerősebben az alkalmazotti státuszban foglalkoztatottak körében fogalmazódott meg a munkahelyi reakciókkal kapcsolatos aggodalom, különösen azoknál, akiknek foglalkozása esetében erős a karrierlogika (pl. pénzügyi szféra). Ezek az aggodalmak nem is elsősorban a munkahely elvesztésére vonatkoznak, hanem sokkal inkább a későbbi előmenetelre, előléptetésre, béremelésre. Többen beszámoltak arról, hogy állásinterjú során inkább elhallgatták az ilyen jellegű terveiket, illetve féltek a bejelentés következményeitől, többek között azért is, mert korábban még nem volt ilyen az adott munkahelyen.

Az alkalmazotti státuszban levőknél a hozzáállást tekintve fontos volt maga a szervezeti kultúra.[31] A magyar mintában nem tapasztalunk olyan általános munkahelyi támogatást, mint például a norvég kisgyermekes apák esetében,[32] azonban igazán elutasító munkahelyi reakcióval is csak egy esetben találkoztunk.

[31] Lásd Allard–Haas–Hwang: *Familysupportive organizational culture*, 141–157.

[32] Brandth–Kvande: *Workplace support of fathers,* 43–57; Zimmerman: *Marital Equality and Satisfaction,* 337–354.

De a megkérdezett apát ez éppen megerősítette abban, hogy számára nem megfelelő cégnél dolgozik.

Arra a bejelentésre, hogy az apa szeretne otthon maradni, a multinacionális cégeknél dolgozóknál két szélsőséges reakciót tapasztaltunk. *„Mondták, hogy nyugodtan maradjak, ha úgy döntök. Tartják a pozíciót* [...], *ezért ugye minél nyugatabbra megyünk, annál természetesebb ez, hogy az apa ugyanúgy kiveszi a részét, hogy 50-50. Tehát ez egy tök természetes dolog, és ebből kifolyólag a kollégáim is ilyenek."* (1) A nemzetközi háttérből kifolyólag tehát ez a szituáció nem volt ismeretlen a cégnél, interjúalanyunk döntése alapvetően pozitív fogadtatásban részesült. Ellentétben egy másik apával, ahol a munkaadó *„nem tudta felfogni, miközben ő amúgy magáról azt gondolja, hogy egy családfókuszú pasi, de azt gondolja, hogy pasiként ilyet nem lehet csinálni, ez hülyeség..."*. De ez a negatív reakció csak *„megerősített abban, hogy rossz cégnél dolgozom"*. (22)

Hogy mennyire támogató maga a szervezeti kultúra, érdemes az elméleti bevezetőben is vázolt három szervezeti szintet vizsgálni. Kutatásunkban összességében minden szintre elmondható, hogy vagy pozitív, vagy inkább semleges reakcióval (pl. *„hát nagyon sajnálja, de hát tudomásul veszi, azt kész"* [1]) találkoztak az édesapák, ellentétben a korábbi kutatásokkal.[33] A fenti egyetlen példa esetében volt csak negatív a hozzáállás. Szervezeti szinten a többi esetben nem gördítettek akadályt a döntés elé. Ezt a vonatkozó jogi szabályozás miatt nem is teheti meg a munkáltató.[34] *„Szabályozott környezet, és ráadásul nagyon ügyelnek a szabályokra* [...], *a vezetői szint akkor enged el, hogy ha azt neki muszáj."* (16) Ám általában véve is nagyfokú rugalmaság jellemezte a munkahelyeket, függetlenül a tevékenységüktől, vagy attól, hogy állami vagy magántulajdonú-e. *„Nem volt még otthon maradó kispapájuk, de nagyon, nagyon gördülékenyen ment a folyamat."* (6) Volt, ahol egyéb módon is támogatták az otthon maradást: *„Egyébként a cég mindent engedélyezett, tehát kellett kérni és akkor a laptopomat hazavittem, a céges telefont."* (28) Többen számoltak be arról, hogy annak ellenére is engedélyezték a fizetés nélküli szabadságukat, hogy családtámogatást nem igényeltek:[35] *„Szóval ezt egy ilyen átmeneti távollétként kezelem, és, hogy mondjam, adminisztratíve is így jelenik meg."* (1)

[33] Ranson: *Men, Paid Employment*.

[34] A munka törvénykönyvének (2012. évi I. törvény) 62. § 127–133. bekezdése tartalmazza a munkáltatónak azon kötelezettségét, hogy amennyiben valamely szülő – akár apa – GYES-re, vagy GYED-re szeretne menni, kötelező jelleggel meg kell adni számára a fizetés nélküli szabadságot.

[35] Amennyiben a szülő formálisan nem vesz igénybe családtámogatást, a munkáltató – ellentétben az előző esettel – egyéni mérlegelés alapján dönt arról, hogy engedélyezi-e a fizetés nélküli szabadság igénybevételét.

Az édesapák elsősorban a közvetlen vezetőnek történő bejelentéstől tartottak. Többen említették, hogy már eleve úgy mentek a beszélgetésre, hogy a vezetőjük munkával kapcsolatos esetleges aggodalmát el tudják oszlatni. *„Elmondtam, hogy hogyan adom át ezt a munkakört másnak és hogy milyen feladatai lesznek, és hogy ez már meg van beszélve."* (18) A bejelentést követően a közvetlen vezetőkre egyrészt egy semleges, elfogadó reakció volt jellemző: *„Nem hiszem, hogy olyan különleges reakció lett volna, valószínűleg azért nem maradt meg bennem, mert nem volt olyan különleges."* (7) Ugyanakkor több esetben igen pozitív visszajelzést kaptak az édesapák. *„Csak biztattak és mindent elnéztek, meg mindenben segítettek."* (24) Volt, ahol kifejezetten támogató vezetői visszajelzés érkezett: *„Tőkre örül, hogy vannak ilyen apák, hogy ez egy követendő példa. Meg hogy ők mindig is támogatták a család körüli dolgokat."* (10) Két alanyunk esetében az otthonléttől függetlenül még előléptetés is történt. Érdekes, hogy az előzetes félelmekhez képest kevéssé a kieső munkával kapcsolatban fogalmazódtak meg aggályok a vezetők részéről, inkább kifejezetten a munkavállaló választott új élethelyzetével kapcsolatosan: *„Inkább attól félt, hogy mit fognak gondolni itt rólam, meg hogy ez hogy érint mondjuk karrier szempontjából* [...] *mit fognak szólni mások, hogy te férfiként mész GYED-re."* (12) Több vezető is tehát inkább attól féltette a férfi kollégáját, hogy más majd esetleg negatívan ítéli meg emiatt.[36]

Az általunk vizsgált esetekben a kollégák szintjén is hasonló reakció volt tapasztalható: *„Senki sem nézett rám emiatt ferde szemmel."* (2) A beszámolók szerint a bejelentésre *„A munkahelyi környezet lelkes volt…".* (16) Inkább a női és férfi kollégák reakciója között rajzolódott ki némi eltérés. A férfi kollégák részéről csodálkozást, aggodalmat vagy éppen irigységgel vegyes támogatást váltott ki, a nők részéről inkább elismerés volt megfigyelhető: *„Ja, hát a kollégák azért irigykednek rá, hogy hú de jó neked."* (13) *„A női munkatársak részéről mindig pozitív volt a reakció, tehát hogy kvázi azt látták, hogy ez egy szimpatikus viszonyulás a gyerekhez, hogy a fater is részt vállal a terhekből, vagy legalábbis azokból a jellegű terhekből, ami az asszonyokra jellemző. A pasik… vicces volt, … a duma szintjén irigykedtek, … sőt, volt olyan, aki már túl van a kisgyerekezésen, és azt mondta, hogy ez milyen jó dolog, és hogy milyen szívesen lett volna ő is otthon, talán…"* (16) *„A férfi részéről az, hogy jó neked, nők részéről meg úgy elismerik"* (7); *„A férjemet eleinte »kóstolgatták« a férfi kollégái (a női kollégák pedig csodálták), amiért otthon maradt, de aztán ez hamar átváltott irigykedésbe. És a mai napig csak úgy emlegetik: „de jó neki…!"* (20anya) Érdekes, hogy a

[36] Érdekes lenne a vezető hozzáállását nemek szerint is vizsgálni (Sophie Hennekam – Jasmine Kelland – Jean-Pierre Dumazert: Paternal supervisor gatekeeping: How supervising fathers hinder other fathers at work in their uptake of flexible work arrangements, *Gender, Work & Organization*, vol. 30, 2023/1, 94–111), erre azonban jelen kutatásban csupán a munkatársi szinten volt lehetőség.

kollégák részéről is többször megfogalmazódott – a baráti körben is jelen lévő – attitűd, hogy *„bárcsak én is megtehettem volna!"* Negatív reakcióról munkatársi szinten sem számoltak be az interjúalanyaink, inkább a kétkedés jelent meg itt is néhol: *„GYES-en leszek a gyerekekkel. »Nee, komoly?«"* (22)

Összességében az alábbi idézet jól illusztrálja azt az attitűdöt, hogy interjúalanyaink természetesnek tartják, hogy bizonyos ideig ők legyenek otthon a gyermekükkel, és tudják, hogy ez törvényileg is biztosított, valamint ezt tartják a normális mintának, mégis megvan bennük az aggodalom a munkahely reakcióival kapcsolatban. *„Tehát nyilván rugalmasak voltak, illetve nem nyilván, hanem szerencsére rugalmasak voltak az én munkahelyemen is."* (24) Azonban a lehetséges kockázatokkal számolók esetében is olyan erős volt az elhatározás, hogy *„nem tántorított volna el egy esetleges munkahelyvesztés sem.* [...] *Akkor be kellett mennem, és akkor mondom, hogy ha azt fogja mondani, hogy »Te hülye vagy«, vagy »nem«, vagy »ne szórakozzál«, akkor azt kell mondanom, hogy »Bocs, nem jól érted, én akkor is el fogok menni GYES -re, csak legföljebb elveszítem a pozíciómat«."* (27)

Hogyan értékelték az apák a gyermekükkel otthon töltött időt a karrierjük alakulása szempontjából?

Vizsgálni kívántuk továbbá azt is, hogy ezzel a nem szokványos családi döntéssel mit veszíthet, illetve mit nyerhet az édesapa a munkavégzéssel, munkával összefüggésben. Az alkalmazotti státuszból kilépő apák gyakorlatilag semmilyen negatívumot nem említettek. *„Nagyon hülyén hangzik, de mondhatom, hogy abszolút nem volt negatív része az egésznek."* (20) Ennek egyik oka, hogy többen tudták, vissza fogják venni korábbi helyükre, hiszen régen ott dolgoztak, szükség van a tudásukra, vagy olyan a munkahelyi környezet (pl. minisztérium), hogy megoldható egy hosszabb távollét is. Ezzel együtt is több édesapa vallotta, hogy ha nem tudott volna visszamenni, akkor sem változtatott volna elhatározásán, hiszen számára a fő cél a gyermekével való együttlét volt. Tehát nem tántorította volna el egy esetleges munkahelyvesztés sem. Aki mégis elveszítette az állását, az sem negatívumként élte meg emiatt az újbóli munkába állás lehetőségeit: *„Mire visszaértem fél év után, már kifúrtak. Akkor sem bánom, hogy a gyerekkel voltam."* (2) Sőt, voltak olyanok is, akik kifejezetten váltani szerettek volna amúgy is: *„Teljesen más pályán akartam utána folytatni. Igazából még jó is volt ez a kis rákészülés, hogy egyrészt kipihenten megyek dolgozni, másrészt van időm nyugodtan elvégezni a mérlegképest."* (7) Tehát maga a karriervágy vagy az elért

karrierben történő töréstől való félelem egyáltalán nem jelenik meg azoknál az édesapáknál, akik tudatosan döntenek az otthonlét mellett.

Több édesapa, akik karrierváltáson gondolkodtak, átképzésre használták fel az otthon töltött időt, a későbbi jobb munkavégzés reményében. *„Mostani tanulásom az idővel családfenntartói minőségbe fog engem vinni."* (27) Volt, aki pihenésként fogta fel a gyermekkel tölthető időszakot, mely segítette abban, hogy újult erővel folytathassa addigi karrierjét. *„Azóta én úgy rendben vagyok azzal, hogy nekem be kell járnom dolgozni hetente ötször, még akár egy irodába is. Egy ilyen lelki béke van bennem."* (7) Megint mások nyereségként élték meg az otthon szerzett tapasztalataikat, melyeket hasznosítani tudnak majd a későbbi munkahelyükön is. *„Elég sok találkozón részt veszek és programokra járok, olyan rendezvényeken is részt veszek* [...] *ami használható lesz a visszatérésem után"* (1); *„ez jól fog jönni egyszer szerintem az önéletrajzomban is."* (28)

A saját vállalkozásban dolgozóknál azonban más szempontok jelennek meg, maga a karrier is másként értelmezhető. Egy saját vállalkozás esetén a munka mennyisége és időbeosztása sokkal rugalmasabban alakítható. Az ezt az utat választó édesapák éppen ennek előnyeit emelték ki, azaz, hogy a gyerek mellett – ha csökkentett formában is – de tudták folytatni (vagy elindítani) tevékenységüket. Két esetben fogalmazódott meg, hogy a fix munkahellyel ellentétben egy önfoglalkoztatás esetén a vállalkozás működését visszavetheti a leállás: *„Mert ha valamit az ember felépít, akkor az gyorsan le tud menni, és akkor azt megint fel kell építeni."* (13) Ennek épp az ellenkezőjét fogalmazta meg egy másik édesapa: *„Én azt mondom, hogy talán ettől furcsa módon az egész életünk kiszámíthatóbb lett."* (8) Azaz, hogy a munkaerőpiacról való kilépés eredményeként épp maga a vállalkozói lét lett (a gyermekkel töltött idő mellett) a fő pozitívum.

A vizsgált édesanyák munkaerőpiaci státusza

Bár kutatásunk alapvetően az apákra fókuszál, a helyzet összetettsége miatt az édesanyák munkahelyi környezetét és reakcióit is elemzés alá vettük. Elsőként megvizsgáltuk, hogy az édesanyák munkaerőpiaci jellemzőire vonatkozóan kirajzolódik-e valamilyen mintázat. Azt tapasztaltuk, hogy inkább léteznek egyéni élethelyzetek, mint tipikus szituációk. Az édesanyák között éppúgy találkozhattunk multinacionális vagy állami munkahelyen dolgozó nővel, volt, aki normál nyolcórás munkarendben dolgozott, más rugalmas időbeosztással. Mintánkban volt asszisztenstől vezetőig többféle beosztású édesanya, de kisebb alapítványnál dolgozó jogász, tanácsadó vagy pl. oktató, gyógypedagógus, kutató is.

Néhány esettől eltekintve az édesanyák ugyanarra a munkahelyre tudtak visszamenni,[37] mint ahol a gyermek születése előtt dolgoztak (két esetben ugyan másik pozícióba). Akik váltottak, ott ez egy tudatos döntés eredménye volt, kiemelt tekintettel azokra a családokra, ahol az édesanya külföldön kapott új lehetőséget. Egy család számolt csupán be arról, hogy időközben megszűnt az anya munkahelye. Akik ugyanoda tértek vissza, többnyire meg tudták oldani a fokozatos visszatérést, azaz többen választották a négy- vagy hatórás kezdést, de volt, aki hosszabb távon sem tért vissza a nyolcórás munkavégzéshez.

Munkavégzéssel összefüggő attitűdök

Az édesanyák munkával kapcsolatos attitűdje mind a gyermekvállalás előtt, mind pedig utána pozitívnak mondható. A legtöbben szerették munkájukat, sokan régóta az adott munkahelyen dolgoztak, a férjek elbeszélései alapján jól és lelkiismeretesen végezték munkájukat. Többnyire pozitívan vélekedtek arról, hogy majd össze tudják hangolni munkájukat a gyereknevelléssel is: *„szereti a munkáját, össze tudja egyeztetni a babázással".* (17) A vezető beosztású nőket ambiciózusként jellemezték férjeik. Többségükről elmondható, hogy akartak újra dolgozni, szívesen mentek vissza a régi helyükre, vagy új kihívást találtak (illetve a külföldi munkavállalás esetén inkább a lehetőség találta meg az anyákat). Csak néhány esetben találkoztunk azzal, hogy az anya alapvetően (anyagi) kényszerként élte meg az újbóli munkavégzést. Ahogy Pinho és Gaunt[38] korábbi kutatása is rámutat, az elsődleges családfenntartó és elsődlegesen gondozói szerepet betöltő anyák esetében a munkahelyhez kötődő identitás eltér, azonban a szülői identitást tekintve nincs különbség, ahogyan a továbbiakban ismertetett eredményeink is erre utalnak.

A munkahelyi környezet

Korábbi kutatások csak felületesen vizsgálták azt a kérdést, hogyan viszonyul a fordított családi felálláshoz egy munkahely az anyák esetében. A vizsgált kontextusban egy kisgyermekes anyának kettős kihívással kell megküzdenie: egyrészt

[37] Hasonlóan Leitheiser kutatásához. Leitheiser Fruzsina: Várandóskori munkavállalási tervek megvalósulása és a korai munkavállalás jellemzői, *Acta Sociologica. Pécsi Szociológiai Szemle*, 7. évf., 2021/1, 87–102.

[38] Mariana Pinho – Ruth Gaunt: Parental and work-related identities among primary caregiving and primary breadwinning mothers and fathers, *Families, Relationships and Societies*, vol. 12, 2023/4, 464–484.

szembesülnie kellett a sokak által megfogalmazott rosszalló véleményekkel *(penalty of motherhood),*[39] másrészt egy inkább a hagyományos szerepfelfogást valló társadalomban a negatív konnotációjú *„karrierista, nem jó anya"* megbélyegzéssel:[40] *„érződött, hogy úgy gondolják, a gyereknek az anyja mellett a helye".* (6anya)

Azokban az esetekben volt kifejezetten pozitív a hozzáállás a munkába visszatérő édesanyák esetében, ahol az ágazatban munkaerőszükséglet érzékelhető (pl. múzeumpedagógus), vagy pedig vezető beosztásból ment el az édesanya, ahová hosszabb távollét után nem is térhetett volna vissza. *„Örültek neki speciel, hogy visszament. Most is már kérdezték, hogy mikor jössz vissza majd?"* (12) Az anya munkahelyre való visszatérésével kapcsolatos két, egyértelműen negatív munkahelyi attitűdről azok az apák számoltak be, akiknek a felesége hosszabb ideig (minimum két évig) volt szülési szabadságon. Az esetükben vagy *„addigra a két év alatt kiszervezték ezt a feladatot, tehát gyakorlatilag őneki már nem volt érdemben úgy munkája, csak a szerződése kötötte a céghez"* (27), vagy egyszerűen *„nem olyan automatikus volt az, amit elméletileg a törvény előír, hogy vissza kell venni, de azt mondták, hogy jó, jöjjön vissza, ezek a pozíciók vannak, és akkor jöjjön be interjúra. Tehát igazából úgy ment vissza, mintha kvázi külsősként…".* (7)

Jellemzően azonban inkább az látható, hogy erre vonatkozóan nem volt az anya munkahelyi vezetése részéről semmilyen különösebb reakció, inkább a tény volt fontos, hogy maga a munkavállaló újra felveszi a munkát. *„Hát őket igaziból nem érdekli, csak hogy menjen be dolgozni."* (13) Tehát vagy egy egészen semleges szervezeti hozzáállás volt jellemző, vagy pedig igen pozitívan álltak a visszatéréshez, de úgy, mint bármely más munkába álló kollégához: *„Tárt karokkal vártak, mindenben rugalmasak a kezdetektől, nekem csak annyi volt a dolgom, hogy visszarázódjak."* (8anya); *„Nagyon örültek neki, őt hiányolták, ő fontos tagja annak a csapatnak"* (14); *„Ugyanabba az állásba és pozícióba tudtam visszamenni, sőt, kifejezetten tartották nekem az állást."* (1anya) Összesen két édesapa számolt be kifejezetten támogató szervezeti kultúráról, ahol a feszített munkatempó mellett meg tudta beszélni az édesanya, hogy rendszeresen hazajárjon szoptatni: *„Szerintem ez, mondom, ahogy mondtam az elején, ez kultúra kérdése is. Itt ennél a cégnél abszolút elfogadóak. És ahogy mondta, többen is voltunk apák, akiknek a felesége ennél a cégnél dolgozott, és néhány hónap után, viszonylag gyorsan visszament oda."* (24)

[39] Zsuzsanna Géring – Gábor Király – Beáta Nagy (eds.): Work-life Balance/Imbalance: Individual, Organizational and Social Experiences, *Intersections. Special Issue of East European Journal of Society and Politics,* vol. II, 2016/3, 12.

[40] Blaskó: *Dolgozzanak-e a nők?,* 168.

A kollégák szintjén igen vegyes hozzáállás volt tapasztalható. Leginkább ebben az esetben is a semlegesség volt a jellemző. A külföldre költözött családok ezt elsősorban azzal magyarázták, hogy ott gyakoribb ez a szituáció, *„nem egy, nem két ilyen helyzetben lévő család választotta ugyanezt a megoldást”.* (25) Ezen túl – azzal összefüggésben, hogy az apa vállalta az otthoni feladatokat az anya munkába állása érdekében – beszámoltak kifejezetten pozitív reakciókról is: *„Ja, hát a kollégák azért irigykednek rá, hogy hú de jó neked”* (13), de éppúgy negatív hozzáállásról is: *„néhány vaskalaposabb munkatársam részéről felszínes elítélés érződött, hogy úgy gondolják, a gyereknek az anyja mellett a helye”.* (6anya)

Az apák szerepe az anyák munkahelyre történő visszatérésében

Az, hogy többségében ugyanoda tudtak visszamenni dolgozni az édesanyák, az elemzés alapján sokban köszönhető éppen annak, hogy a fordított családi szerepfelosztást választották. Ehhez hozzájárul az a jellemző attitűd is, mely szerint az édesanyák – szinte kivétel nélkül – nem szívesen adták volna bölcsődébe a gyermeküket: *„A szívem szakadt volna meg, ha a kisgyerekeinkkel idegenek lettek volna és nem a férjem”* (11anya); *„Természetesen nagyon jó érzés volt a tudat, hogy a lehető legjobb ember, az apukája vigyáz rá egy esetleges idő előtti bölcsi helyett.”* (15anya) Ahogy Rushing és Sparks[41] is rámutattak arra, hogy mennyire megnyugtató volt az édesanyák számára, hogy így gyermekük a „legjobb kezekben” van, *„mert így nyugodtan tudok dolgozni”,* fogalmazott az egyik (22) édesanya.

A gyermekfelügyelet kérdése tehát központi jelentőséggel bír.[42] Az anyák munkaerőpiaci visszatérése szempontjából fontos, hogyan értékelik partnereiket az elsődleges gondozói szerepben.[43] Sokan meg is fogalmazták, hogy ha az apa nem vállalta volna, nem is mentek volna vissza dolgozni: *„Kulcskérdés volt, hogy a férjem maradjon otthon a gyerekekkel. Ha ő ezt nem vállalja, akkor nem térek vissza a munkába.”* (4anya) Több esetben – összhangban a magyar gyakorlattal[44] – fontos volt, hogy kihasználják a hároméves otthonlétet. Ahhoz azonban nem ragaszkodtak, hogy a gyermek ezt az időszakot kifejezetten az anyával töltse: *„Ha a férjem nem marad otthon a gyerekkel, akkor én maradtam volna otthon vele három évig, így ez segítette a munkába való visszatérést.”* (27anya) (A család-

[41] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.
[42] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.
[43] González et al.: *Identity reconfigurations in breadwinner mothers*, 221–250.
[44] Blaskó Zsuzsa: Három évig a gyermek mellett – de nem mindenáron, *Demográfia,* 54. évf., 2011/1, 23–44.

ban kialakult kiegyenlített feladatmegosztás[45] erőteljes jelenléte figyelhető meg ebben a tekintetben.) Tehát nem csupán a bölcsőde lehetőségét zárták ki a vizsgált szülők, hanem egyéb más lehetőséget is: *„másra nem bíztam volna".* (14anya) Fontos szempont tehát, hogy ne kelljen idegenre bízni a munka miatt a gyereket.[46]

A gyermekkel való otthon maradást vállaló férjek „biztos hátországot" jelentettek az édesanyáknak: *„Enélkül ezt a felelősségteljes és teljes embert kívánó munkát nem tudtam volna ilyen színvonalon ellátni. Nagyon fontos, hogy tudtam, otthon a férjem mindent megold a gyerek körül, és nekem nem kell aggódnom, tudok 100%-ig a munkámra koncentrálni, amíg bent vagyok a munkahelyemen."* (24anya) Ennek köszönhetően nyugodtan tudtak a munkára koncentrálni (hasonlóan Rushing-Sparks[47] eredményeihez), s ezzel megbízható munkaerővé válni. Át tudták adni (részben vagy egészben) a gyerekek ügyeinek intézését, a háztartás vezetését. *„Teljes munkaidőben tudtam dolgozni, sőt túlórázni is. Nem kellett gyakran betegszabadságra menni a betegségek idején."* (19anya)

Ugyanakkor az édesanyák többségét nagyon várták vissza a munkahelyükre, és az édesapa szerepvállalása biztosította a mihamarabbi visszatérést. Egy rövidebb kihagyás után könnyebb visszaszokni a munkahelyre, hiszen kevésbé esik ki az ember a mindennapi rutinból: *„Sokat segített, hogy így nem maradtam ki hosszú időre, a munkáltatóknál is jobban jött ki, meg én is könnyebben tudtam visszakapcsolódni, mint ha több időt hagytam volna ki."* (7anya) Egy hosszabb otthonlét már nagyobb kockázattal járhat: *„A jelenlegi világban, ha valaki öt-hat évig otthon van, és egyáltalán nem foglalkozik szakmával, akkor sok mindenből kimarad, amit nehéz pótolni."* (22anya)

Különösen fontos volt ez sok esetben a vezető beosztású nőknél, akiknek hosszú távon nem is tartották volna fent a helyüket. *„Ugye a mai nap is van olyan, hogy vezető pozícióban valaki otthon marad, és hogy nem biztosítják a helyet."* (1) Ezért esetükben jellemzően a tervezettnél hamarabb kellett visszamenniük dolgozni: *„Tehát fél évben gondolkodtunk mindig, de négy hónap után vissza kellett mennie, tehát valami volt a cégnél, ami miatt vissza kellett menni."* (24) *„Igazából ez leginkább a bank oldala, mert ez a hat hónap tűnt úgy, hogy tolerálja értelmesen."* (5) Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy – hasonlóan Merla[48] eredményeihez – míg a vizsgált vezető beosztású apák esetén nem jelent meg az erős karriervágy, az édesanyák esetében éppen ellenkezőleg: igen fontos

[45] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.
[46] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers;* Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230.
[47] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.
[48] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.

volt számukra a korábban elért eredményeik folytatása (mely többnyire megakadt volna, ha hosszasan otthon maradnak).

A munkába való visszatérés előnyei

Az apák közül többen számoltak be arról, hogy ezzel a döntéssel jelentősen támogatták az anyát a karrierjében. *„Alapvetően egy olyan döntést hoztunk, ami az ő karrierjét támogatja és az én személyes vágyammal, elképzelésemmel tökéletesen egybeesett.* [...] *most tudja megteremteni annak a szervezetnek a jó működését, a biztos továbbélését, az ő saját személyes kiteljesedését. Egy olyan pillanatban van, ahol most nagyon komoly, aktív részvételre van szükség."* (14) Két esetben különösen fontos volt, hiszen azonnali előléptetéssel is párosult a munkába állás: *„Ő gyakorlatilag felső szintű vezető lett. Tehát menet közben kinevezték, felkérték. Tehát ez azt gondolom, hogy viszonylag ritkán történik ilyen."* (24)

Más esetben a karrierben való fejlődés inkább egy oldalirányú mozgást (többnyire munkahelyváltást) jelentett: *„az a lehetőség, ami most neki jött, ez tök jó, egy nagyon izgalmas tanácsadói munkája van"* (22), mely szinte minden esetben anyagi előrelépéssel is párosult: *„karrierváltás volt,* [...] *egyszer csak teljesen váratlanul összejött egy nagyon jó állás,* [...] *és ez úgy tűnt, hogy egy ilyen soha vissza nem térő alkalom".* (30) *„A karrieremet egyértelműen segítette, én egy totál új dologba kezdtem bele a GYED után.* [...] *Ha a férjem nem marad otthon, valószínűleg soha nem tudtam volna váltani és két ilyen fizetésből éhen haltunk volna, és ennél jobb alkalom nem adódott volna rá, mint a GYED alatti időszak."* (30anya)

Az új munkahely ugyanakkor nem minden esetben jelentett új kihívást, volt, ahol inkább maga az állás, és pusztán az azzal járó anyagi biztonság elérése volt a fő cél: *„Így el tudtam vállalni egy nagyon jól fizető, és minden szempontból előnyös, ugyanakkor előre tudottan átmeneti ideig tartó munkát, ami az egész családnak nagyon jót tett."* (25anya) *„Igazából nem akart volna elmenni dolgozni ilyen korán.* [...] *És akkor március végén egyszer csak elment egy állásinterjúra, ahova behívták."* (30) *„A mi esetünkben ez az időszak azért is alakult így, mert külföldön dolgozom és így tudtuk megoldani, hogy én teljes munkaidőben dolgozzak."* (13anya) Emellett azon édesanyák esetében is, akik a korábbi munkahelyükre mentek vissza – annak ellenére, hogy még szívesebben maradtak volna otthon –, szerepet játszott szintén maga az állás megtartása, mely egy hosszabb kihagyással esetleg nem volt biztosított: *„másfél év után a posztja gyakorlatilag megszűnik".* (13)

Az édesanyák attitűdje a visszatéréssel kapcsolatosan

Kíváncsiak voltunk arra is, maguk az édesanyák hogyan élték meg a munkába való visszatérés időszakát. Jellemzően egy erős kettősség jelenik meg a válaszokban: a legtöbben várták, örültek, hogy újra dolgoznak, ugyanakkor nehezen szakadtak el gyermeküktől: *„Azt mondja mindig, hogy ilyen kettős, mert ugye sajnálta otthon hagyni a gyereket, viszont annak örült, hogy azért vissza tud menni dolgozni."* (12) *„A munkába történő visszamenetelem kettős volt, mert egyfelől otthon hagytam a gyermekeket, így sok mindenről lemaradok, másfelől viszont örültem, hogy újra dolgozom, mert szeretem, amit csinálok."* (22anya)

Az édesapák többsége arról számolt be, hogy párjuknak hiányzott maga a munka, a szellemi tevékenység. Az anyák nagy része örömmel ment vissza, szívesen szakadt ki az otthoni környezetből. Ugyanakkor nem csupán a munka, hanem összességében a munkahelyi közeg volt az, amire vágytak az édesanyák. Több édesanya említette, hogy hosszú távon nehezen viselné az otthonlétet, ezért boldogságukhoz (és így az egész család jólétéhez) csak hozzájárult az, hogy kiléptek az aktív munkába. Vágytak a felnőtt társaságra, hogy egyáltalán csak emberek között lehessenek: *„Nem csak karriert akar építeni, egyszerűen neki sokkal nagyobb igénye van arra, hogy emberek között legyen, mint nekem."* (24) *„Az emberek közötti aktív oda-vissza kommunikáció, neki ez fontos. De neki ez tényleg olyan szinten az élete része, hogy ő becsavarodna."* (5) Ezek az édesanyák természetükből adódóan vágynak a pezsgő, aktív, nyüzsgő, mozgalmas életre: *„Ő nem szereti, tehát viszonylag nehezen viseli, és ezt mondja is egyébként, nehezen viseli a monotonitást."* (24) *„Nem, neki szellemileg egy percig nem téma egy pelenka, vagy egy hányás, vagy egy babakocsi, vagy egy autósülés."* (26) *„Ő meg elég aktív egyébként, tehát egy kicsit nehezen viselte, hogy otthon kell maradnia, úgyhogy ilyen szempontból ő is mondta, hogy nagyjából örült is, hogy akkor egy év után vissza tudott menni."* (12) Kell érezniük, hogy fontosak, szükség van rájuk: *„Ő mai napig is nagyon szereti azt, hogyha ügybe' van, és akkor hívják."* (26) *„Én elég »nyüzsis« vagyok, s nem elégít ki a »csak otthon« a gyerekkel."* (20anya)

Több édesanya nyilatkozott úgy, hogy a munkától függetlenül egész egyszerűen csak jól érezte magát a munkahelyén, amire már nagy szüksége volt: *„Kikapcsolódásnak éreztem a munkahelyi munkát, rekreációként éltem meg azt a pár hónapot, amíg cseréltünk (önálló közlekedés, önálló tevékenységek, felnőttekkel való kommunikáció, kevesebb stressz és idegeskedés, kevesebb idegtépő dackorszak stb."* (18anya) Mindez hozzá tud járulni ahhoz, hogy egy anya visszatérhessen ismét „női" szerepéhez is: *„Amiben nekem nagyon sokat segített a »csere«, az az »újra nő vagyok« érzés megtalálása. A munkahelyen minden nap meg kell jelenni. És ez nekem nagyon jót tett mind önbecsülés, mind önbizalom szempontjából."* (15anya)

A munkába való visszatérés nehézségei

Az eddig bemutatott felszabadult érzéseken túl a munkába visszatérő anyák számos nehézséggel is szembetalálták magukat. Többen érezték úgy, hogy kisgyermekes anyaként akadályoztatva vannak a szakmai előmenetelt tekintve. A visszatérés a munka világába emellett egy sokkal feszítettebb időbeosztást is eredményezett, mely jelentősen megnehezíti egy anya számára a munka és a magánélet teendőinek összehangolását. Ez különösen fennáll azoknál, akik teljes munkaidőben kezdtek dolgozni, vagy még az otthoni teendők egy része is rájuk hárult: *„Nekem nagyon sok munka volt munka után még mindazt a házimunkát elintézni, amit a férjem nem csinált meg."* (27anya) Több gyerek esetében ugyanakkor az új napi időbeosztással több idő is juthatott a nagyobbra: *„Így viszont ő el tudott menni vele reggel, és délután el tudta hozni. Mert ez egyébként egy jó fél-fél óra oda-vissza gyalog. Tehát hogy* [a nagyobbal] *végül is egy kicsit többet is tudott lenni. Tehát, hogy az egy ilyen kis frissítés volt."* (8)

A legtöbb negatív érzés egyértelműen ahhoz kapcsolódott, hogy az addigi otthonlét után el kellett válni a gyermektől. Ezt gyakorlatilag minden esetben megemlítették. Akármennyire is vágytak a munkára, volt, aki csak később szembesült vele, milyen lemondásokkal járhat mindez. Volt, amit visszafordíthatatlan veszteségként éltek meg, mint pl. a szoptatás elmaradása, vagy hogy lemaradtak a gyermek fejlődésének jelentősebb fázisairól: *„Napközben felállt* [a baba], *pont felvettem videóra és elküldtem neki, de nyilván ezeket, amikor látta, és ő a munkahelyen volt, nem tudott felállni és hazaszaladni, hanem ugye nyilván eltelt a munkaidő, és akkor hazajött, és akkor örült. De nyilván ezek olyan dolgok, amikről mégiscsak lemaradt, érted mire gondolok."* (1) *„Nehéz neki szerintem, azt látom, ő is szeretne itthon lenni, ő is, nem azt mondom, hogy irigykedik ezekre a pillanatokra, de sajnálja, hogy nincs benne annyira része, mint nekem."* (14) *„A feleségemnek pl. szerintem rosszul esik néha, hogy én vagyok ott, amikor* [a gyermek] *felveszi azt az óriási fejhallgatót és mutogat, hogy a papíron lévő keze merre áll. Tehát ezek biztos, hogy rosszul esnek neki."* (8)

Habár az édesanyák örömmel bízták gyermeküket az édesapára, néhány párnál azért felmerült egy kis „féltékenység" amiatt, hogy a gyermek jobban kezd kötődni az apához: *„Ez ugyanúgy neki fájdalom is, mert például éppen tegnap este volt ilyen »epizód«, hogy a gyerek inkább apucit szeretné. Tehát olykor visszafele sül el a dolog az ő szemszögéből."* (15)

Az édesapákkal készített interjúkban és az édesanyákkal kitöltött kérdőívekben is gyakran visszatérő elemként jelentkezett a lelkiismeret-furdalás. Akármennyire is fontos vagy szükséges az anyának a munka, akármennyire is tudja, hogy a legjobb kezekben van a gyermeke, mégis kétségek merülnek fel a meghozott döntéssel kapcsolatban: *„Nagyon fárasztó volt, és gyakran voltam érzelmileg bizonytalan (jót te-*

szek-e a lányunknak), de közben remekül éreztem magam a munkahelyemen, jól is teljesítettem, és boldog voltam, hogy nekik megvan a kapcsolódási lehetőségük." (6anya) Ez az érzés különösen erős, ha még valamennyi „én-idő"-re is vágyna az édesanya. Volt olyan édesapa, aki szem előtt tartva ezt, tudatosan próbálta mindezt enyhíteni: *„Nekem fontos volt, hogy ne rossz érzéssel menjen vissza, ne az legyen, hogy hiányoznak a gyerekek."* (22)

Összegzés

Az idők során az apasággal összefüggő elvárás megváltozott: a családot fenntartó igény mellett megjelent a gyermek életébe történő bevonódás elvárása is. A családi értékek tehát változnak, változik a családi dinamika, mely kihat a szülők munkaerőpiaci aktivitására is, a munkavégzéssel szemben támasztott elvárások milyenségére. Jelen fejezetben rámutattunk, hogy az otthon maradni akaró apák igen változatos munkaerőpiaci jellemzőkkel bírnak, ugyanakkor az többnyire egységes, hogy nem elsődleges számukra a karrier. Döntésükhöz többnyire támogatóan (vagy semlegesen) viszonyult a munkahelyi környezetük. A vizsgált édesapák azonban ettől függetlenül a családi életet sorolták elsőnek, tisztában voltak a döntésükkel járó munkaerőpiaci előnyökkel és esetleges hátrányokkal.

Tekintettel arra, hogy a munkaerőpiaci részvétel egy komplex családi döntés eredménye, szükséges mindkét fél attitűdjének megismerése. Habár a megkérdezett édesanyák igen változatos munkakörökben és szakterületeken dolgoztak, az többnyire elmondható róluk, hogy erősen kötődnek a munkaerőpiachoz: vagy mert ambiciózus vezető, vagy nagyon szereti a munkáját, vagy éppen hiányzott a pezsgő, aktív élet, és nehezen viselte az otthoni monotonitást. A munkahelyi visszatérésben a munkahelyi vezetők részéről nem volt tapasztalható semmilyen speciális reakció arra vonatkozóan, hogy az anya a munkába állását az apával történő „szerepcserével" szervezte meg. A munkatársak részéről azonban megfogalmazódtak szélsőséges, elismerő vagy éppen becsmérlő vélemények is. Az édesanyák szinte kivétel nélkül megerősítették, hogy a visszatérésükben kulcsszerepet játszott az, hogy az édesapára tudták bízni gyermeküket. Ennek köszönhetően tudták többen megtartani korábbi állásukat, pozíciójukat, volt, aki ennek köszönhetően tudott előrelépni karrierjében, mások új kihívásokba tudtak belevágni. Ugyanakkor a feszített időbeosztás megnehezítette az anya részéről a munka és magánélet egyensúlyának fenntartását, sokan lelkiismeret-furdalást éreztek amiatt, hogy otthon hagyták gyermeküket, mely számos lemondással is párosult. Összességében tehát – az édesanyák munkaerőpiaci viszonyulását tekintve – erős kettősség rajzolódik ki.

CSALÁDI JÓLLÉT ÉS A MUNKA-MAGÁNÉLET EGYENSÚLYA[1]

Sztáray Kézdy Éva

Az emberek jólléte az utóbbi évtizedekben széles körben kutatott jelenség. Nemzetközi összehasonlító kutatások szerint erős különbségek mutatkoznak az egyes országok között és az országokon belül is, pl. életkor, nem és iskolázottság tekintetében a jóllét alakulása terén.[2] A jóllétet meghatározó számos indikátor közül a munka és a család dimenzió alapvető jelentőségű, így a két terület összeegyeztethetősége, a munka és a magánélet egyensúlyának kérdése szintén kiemelten fontos kutatási terület. Különösen érdekes ez a kérdés annak tükrében, hogy a nők fokozott munkavállalása és a családon belüli szerepelvárások megváltozása következtében napjainkra mind a férfiakra, mind a nőkre vonatkozóan megkettőződtek a szerepelvárások és a szerepigények is: mind a nőknek, mind a férfiaknak egyszerre kell helytállniuk a munkahelyükön és az otthoni feladatok terén is. Továbbá mindkét nem részéről megnőtt az igény arra, hogy magas szinten tölthessék be szerepüket a munkában, valamint otthon is.

Ebben a fejezetben arra a kérdésre keressük a választ, hogy az apa gyermekkel történő otthon maradása hogyan járulhat hozzá mindkét szülő esetében a munka és a magánélet közti egyensúly kialakításához, a felmerülő munka-magánélet konfliktus enyhítéséhez, s így a jóllét eléréséhez.

[1] A fejezet a szerző korábban megjelent tanulmányainak átdolgozott és továbbfejlesztett változata: Éva Sztáray Kézdy – Zsófia Drjenovszky: Hungarian Stay-at-Home Fathers: A New Alternative for Family Wellbeing, *Social Sciences,* vol. 10, 2021/6, 197; Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: A munka és a magánélet közti egyensúly alakulása a kisgyermekkel otthon lévő apák családjában, *Szociológiai Szemle,* 33. évf., 2023/2, 29–55.

[2] OECD: *How's Life? 2020: Measuring Well-being,* Paris, OECD Publishing, 2020. (Letöltés: 2021. április 20.)

A jóllét fogalma

A jóllét az utóbbi évtizedekben a tudományos szakirodalomban gyakran használt fogalom és alaposan kutatott jelenség, azonban – részben interdiszciplináris jellegéből adódóan – a tudósok különbözőképpen interpretálják, így nincs egy általánosan elfogadott egységes definíciója.[3] Míg hétköznapi értelemben gyakran az életminőség vagy a boldogság szinonimájaként használatos, addig a tudományos szerzők többé-kevésbé egyetértenek abban, hogy a jóllét mindezeknél tágabb fogalom,[4] és több, egymással bonyolult viszonyban lévő dimenzió szerint értelmezhető. A leggyakrabban vizsgált dimenziók a hagyományos egészségalapú megközelítésen[5] túl a gazdasági-fizikai, a társadalmi és környezeti, valamint a pszichológiai tényezők, amelyek mind hozzájárulhatnak a jólléthez.[6] Ezen túl meg kell különböztetnünk a jóllét objektív és szubjektív megközelítését és értelmezését, mivel az emberek különbözőképpen reagálhatnak ugyanolyan körülményekre, azaz az objektív indikátorok (mint pl. a jövedelem, a kor, a vallás, a nem, a családi állapot vagy az iskolázottság) különbözőképpen hatnak az egyén jóllétére.[7]

A jóllét szubjektív megközelítésének két markáns elméletét ismerjük. A *pszichológiai elmélet* szerint a szubjektív jóllét az autonómia, a környezet uralása, a személyes fejlődés, a másokkal való pozitív kapcsolatok, az életcél és az önelfogadás jól elkülöníthető dimenzióit öleli fel.[8] A *hedonisztikus elmélet* szerint pedig a szubjektív jóllét az egyén percepciójától függő tág jelenség, amely az

[3] Jenna K. Gillett-Swan – Jonathon Sargeant: Wellbeing as a Process of Accrual: Beyond Subjectivity and Beyond the Moment, *Social Indicators Research,* vol. 121, 2015/1, 135–148; M. Hogan et al.: Consulting with Citizens in the Design of Wellbeing Measures and Policies: Lessons from a Systems Science Application, *Social Indicators Research,* vol. 123, 2015/3, 857–877; M. Adamou et al.: The Wellbeing Thermometer: A Novel Framework for Measuring Wellbeing, *Psychology,* vol. 11, 2020/10, 1471–1480.

[4] Wolfgang Glatzer: Happiness: Classic Theory in the Light of Current Research, *Journal of Happiness Studies*, vol. 1, 2000/4, 501–511; Adamou et al.: *The Wellbeing Thermometer,* 1471–1480.

[5] Gillett-Swan–Sargeant: *Wellbeing as a Process of Accrual*, 135–148.

[6] László Kulcsár: Quality of Life and WellBeing: Toward a New Paradigm. Theoretical and methodological considerations, in Garaczi Imre (szerk.): *Az életminőségfejlesztés új paradigmái a 21. században*, Veszprém, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, 2020, 52–75; Hogan et al.: *Consulting with Citizens in the Design of Wellbeing Measures*, 857–877; Elizabeth L. Pollard – Patrice D. Lee: Child WellBeing: A Systematic Review of the Literature, *Social Indicators Research*, vol. 61, 2003/1, 59–78; Tom Rath – Jim Harter: *Wellbeing: The Five Essential Elements,* Gallup Press, 2010.

[7] Edward Francis Diener – Eunkook Mark Suh – Richard E. Lucas – Heidi L. Smith: Subjective wellbeing: Three decades of progress, *Psychological Bulletin*, vol. 125, 1999/2, 276–302.

[8] Carol Diane Ryff – Corey Lee M. Keyes: The structure of psychological wellbeing revisited, *Journal of Personality and Social Psychology,* vol. 69, 1999/4, 719–727.

emberek emocionális válaszai mellett magába foglalja az élettel általában és az élet különböző területeivel való elégedettséget.[9] A területspecifikus elégedettség azt jelenti, hogy az egyén hogyan értékeli az élet egyes területeit, mint a munka, a család, az egészségi állapot, a pénzügyek, a szabadidő stb.

A szakirodalomban egyértértés mutatkozik a tekintetben, hogy jóllétünk egyik legfontosabb befolyásoló tényezője a munka.[10] Egyértelmű korreláció mutatható ki a fizetett munkával és az élettel általában való elégedettség,[11] valamint a jóllét között,[12] és a vonatkozó kutatások szerint a nem fizetett munka is a jóllét egy fontos indikátora.[13]

A szubjektív jóllét tekintetében szintén nagyon fontos terület a családi viszonyokkal való elégedettség. A kétkeresős családmodellekben ez a jólléti indikátor erősen összefügg a munka területével, hiszen az egyik területen megélt élmények és tapasztalatok pozitívan vagy negatívan átszivároghatnak a másik életterületre *(spillover theory).*[14]

A fentiek alapján tehát a hedonisztikus szubjektív jóllét fogalmi keretét felhasználva célcsoportunk esetében az egyik kiemelt területspecifikus elégedettségi tényezőre fókuszálunk: a munkával való elégedettségre és tágabb értelemben a munka és a magánélet összeegyeztethetőségének kérdésére. Míg a korai kutatásokban a munka és a magánélet két külön szféraként jelent meg, a későbbi kutatások már arra mutatnak rá, hogy nem különülnek el, hanem kölcsönösen hatnak egymásra.[15] Ezt a két terület közti kölcsönhatást elemzésünkben a munka és a magánélet közti egyensúly jelenségének segítségével ragadjuk meg és vizsgáljuk.[16]

[9] Diener et al.: *Subjective wellbeing*, 276–302.

[10] Rath–Harter: *Wellbeing: The Five Essential Elements*; Diener et al.: *Subjective wellbeing,* 276–302; Frances McGinnity: *Worklife Conflict in Europe*, *ESRI Research Bulletin,* 2021/1, Dublin, ESRI, 2021. http://www.esri.ie/system/files/publications/RB202101_0.pdf (Letöltés: 2021. április 20.)

[11] Diener et al.: *Subjective wellbeing*, 276–302.

[12] Akiko Sato Oishi – Raymond K. H. Chan – Lillian LihRong Wang – JuHyun Kim: Do Part-Time Jobs Mitigate Workers' Work–Family Conflict and Enhance Wellbeing? New Evidence from Four East-Asian Societies, *Social Indicators Research*, vol. 121, 2015/1, 5–25; Frances Skurak Hamilton – Sari Malinen – Kerstin Näswall – John C. Kuntz: Employee well–being: the role of psychological detachment on the relationship between engagement and work-life conflict, *Economic and Industrial Democracy*, vol. 42, 2021/1, 116–141.

[13] OECD: *Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators,* Paris, OECD Publishing, 2011. https://doi.org/10.1787/soc_glance-2011-en (Letöltés: 2021. április 20.)

[14] Jeffrey H. Greenhaus – Gary N. Powell: When Work and Family Are Allies: A Theory of Work–Family Enrichment, *Academy of Management Review*, vol. 31, 2006/1, 72–92.

[15] Allard et al.: *Familysupportive organizational culture,* 141.

[16] Gillett-Swan–Sargeant: *Wellbeing as a Process of Accrual*, 135–148; Ruut Veenhoven: *Quality-of-life Research*, in Charles D. Bryant – Dennis L. Peck (eds.): *21st Century Sociology: A Reference Handbook,* Vol. 2, Thousand Oaks (CA), Sage, 2007, 54–62.

A munka-magánélet egyensúly és a jóllét összefüggései

A munka és a magánélet összeegyeztethetőségének jelensége az utóbbi időben szintén gyakran kutatott kérdés, és hol munka-magánélet egyensúlyként *(work-life-balance),*[17] hol munka-család egyensúlyként *(work-family-balance)*[18] azonosítják, vagy épp a munka-magánélet konfliktusaként *(work-life-conflict)*[19] hivatkoznak rá.

A fogalom „munka" része ezekben a definíciókban egyértelműen a fizetett munkára vonatkozik,[20] míg a „magánélet" vagy a „család" tartalmazza a szabadidőt, a családi életet és a nem fizetett házimunkákon túl a definíciókból sokszor hiányzó, szintén nem fizetett gondoskodó feladatokat is,[21] különösen a gyermekek körüli teendők ellátását.[22]

A munka és a magánélet vagy a család egyensúlyának fogalma ugyanarra az erőforrásigény *(resources-demands)* modellre utal, ami szerint az egyensúly egy „átfogó értékelés arról, hogy az erőforrások elegendőek a munkahelyi és a családi igények kielégítésére, így az egyén részvétele mindkét területen hatékony".[23] A továbbiakban mi is ebben az értelemben használjuk a kifejezést.

A munka és a magánélet kapcsolatának vizsgálata többszintű,[24] valamint interdiszciplináris (közgazdaságtani, szociológiai, szociálpszichológiai, pszichológiai) megközelítések lehetőségét kínálja. A jelenség makroszintű vizsgálata az

[17] Kimberly Fisher – Richard Layte: Measuring Work-Life Balance and Degrees of Sociability: A Focus on the Value of Time Use Data in the Assessment of Quality of Life, *EPAG Working Paper* 32, Colchester, University of Essex, 2002. https://www.esri.ie/system/files?file=media/file-uploads/2002-10/OPEA21.pdf (Letöltés: 2025. október 29.); Tanja van der Lippe – Annet Jager – Yvonne Kops: Combination pressure: The paid work–family balance of men and women in European countries, *Acta Sociologica,* vol. 49, 2006/3, 303–319; Franz Pichler: Determinants of WorkLife Balance: Shortcomings in the Contemporary Measurement of WLB in Largescale Surveys, *Social Indicators Research,* vol. 92, 2009/3, 449–469; Snitker: *Not Mr. Mom,* 203–221.

[18] Amanda S. Bell – Diana Rajendran – Stephen Theiler: Job stress, wellbeing, worklife balance and worklife conflict among Australian academics, *E-Journal of Applied Psychology*, vol. 8, 2012/1, 25–37; Patricia Voydanoff: Toward a conceptualization of perceived work–family fit and balance: A demands and resources approach, *Journal of Marriage and Family,* vol. 67, 2005/4, 822–836.

[19] Jeffrey H. Greenhaus – Nicholas J. Beutell: Sources of conflict between work and family roles, *Academy of Management Review,* vol. 10, 1985/1, 76–88.

[20] Ivett Szalma – Michael Ochsner – Judit Takács: Linking Labour Division within Families, Work-Life Conflict and Family Policy, *Social Inclusion*, vol. 8, 2020/4, 1–7. https://doi.org/10.17645/si.v8i4.3619 (Letöltés: 2025. november 1.)

[21] Uo.

[22] Sebők Csilla: A női munkavállalás hatása a napi időfelhasználásra, PhD-értekezés, Budapest, Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskola, 2014.

[23] Voydanoff: *Perceived work–family fit and balance*, 825. (Ford. a szerzők.)

[24] Michael Ochsner – Ivett Szalma – Judit Takács: Division of Labour, Work-Life Conflict and Family Policy: Conclusions and Reflections, *Social Inclusion*, vol. 8, 2020/4, 103–109.

adott ország vagy régió gazdasági és politikai berendezkedésére vonatkozik. A munka és a család viszonylatában – a közgazdasági kérdéseken túl – ez olyan kérdéseket vet fel, hogy az állam a különböző szakpolitikákon keresztül hogyan formálja a foglalkoztatást, a nemek közötti egyenlőséget és különösen a gondoskodási feladatok megvalósítását.[25]

A munka és a magánélet kapcsolatának közép- vagy szervezeti szinten történő elemzése alapján megállapítható, hogy a munkahely, a munkahelyi szervezeti kultúra közvetlen hatást gyakorol a munka-magánélet egyensúlyára.[26] A családbarát munkahely napjainkban egy fontos célkitűzés, azonban számos kutatás igazolja, hogy az ideális munkavállaló még mindig az, aki a munkát helyezi előtérbe, korlátlanul rendelkezésre áll, és nincs gondozási kötelezettsége, ami miatt a karrierjét megszakítaná.[27]

A makro-, mezo- és individuális szint egymással kölcsönhatásban áll, és együttesen alakítják a családon belüli munkamegosztást és azt, hogy ennek milyen következményei vannak a munka és a magánélet közötti konfliktusokra. Bármelyik szintet elemezzük, a nemi szerepekkel kapcsolatos értékeket, attitűdöket és elvárásokat mindhárom szinten figyelembe kell venni, hiszen mindegyiket formálja.[28] Így a munka és a magánélet konfliktusa az egyik lehetséges, és a szociálpszichológiai és szociológiai kutatásokban gyakran alkalmazott elméleti megközelítés szerint felfogható egyfajta szerepkonfliktusként.[29] A témával foglalkozó szerzők egy része[30] a Greenhaus és Beutell[31] által 1985-ben megfogalmazottakból indul ki, mely szerint a munkahelyi és a családi szerep ellátása bizonyos szempontból összeegyeztethetetlen egymással, az egyik megnehezíti a másikban való részvételt és fordítva. Ennek a konfliktusnak kétirányú a természete:[32] munkától a család irányába ható konfliktusról *(work-to-family conflict)* beszélünk, amikor a munka hat negatívan a családi életre, a családtól a munka

[25] Nagy–Géring–Király: *A munka-magánélet egyensúlya,* 15–31.

[26] Allard–Haas–Hwang: *Familysupportive organizational culture,* 141–157.

[27] Claudia L. Balan – Marieke C. L. van den Brink – Yvonne W. M. Benschop: New Fathers, Ideal Workers? New Players in the Field of FatherFriendly Work Organizations, *Gender, Work & Organization,* 2022, 1–26.

[28] Ochsner–Szalma–Takács: *Division of Labour,* 103–109.

[29] Biddle: *Recent Development in Role Theory,* 67–92; Nagy–Géring–Király: *A munka-magánélet egyensúlya,* 15–31; Geszler Nikolett: A munka és a család konfliktusának forrásai az európai férfiak életében, in Nagy Beáta – Géring Zsuzsanna – Király Gábor (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 80–105.

[30] Pl. Allard–Haas–Hwang: *Familysupportive organizational culture,* 141–157.

[31] Greenhaus–Beutell: *Sources of conflict,* 76–88.

[32] Hill: *Work–family facilitation and conflict,* 793–819; Barbara A. Gutek – Sabrina Searle – Lilian Klepa: Rational versus gender role explanations for work–family conflict, *Journal of Applied Psychology,* vol. 76, 1991/4, 560–568; Winslow: *Work-Family Conflict,* 727–755.

irányába irányuló konfliktus *(family-to-work conflict)* hatása pedig éppen fordított.[33]

A szerepek közötti konfliktus mellett a későbbiekben a szerepek összeegyeztethetősége és együttműködése is a kutatások fókuszába került.[34] A munka és a magánélet kölcsönhatását a *spillover-elmélet* is megfogalmazza. Az elmélet szerint a munka területén átélt tapasztalatok pozitív és negatív módon is átszivárognak a magánéletbe, illetve fordítva. Az elmélet szerint megkülönböztethetjük a hangulataink, attitűdjeink emocionális, mentális átszivárgását az instrumentális átszivárgástól, mikor az egyik területen elsajátított készségeinket visszük át a másik területre.[35]

Ahogy *Az apaszerep átalakulása* című fejezetben részletesen bemutattuk, nemcsak a családon belüli szerepek, hanem a munka és család közötti kapcsolat szerepelméleti megközelítését is több kritika érte az utóbbi évtizedekben.[36] A megfogalmazott kritikák figyelembe vétele mellett elemzésünk keretéül a normatív szerepelméleti megközelítést azért tartjuk alkalmasnak, mert az általunk vizsgált apák számára a társadalmunkban uralkodó nemi szerepek és szerepelvárások egyfajta normatív referenciaként jelennek meg és azokhoz képest pozicionálják saját magukat. Így a nemi szerepeknek megfelelő viselkedés vagy – célcsoportunk esetében – éppen azok újradefiniálása befolyásolja a munka és a magánélet közötti viszony alakulását. Tehát a szerepelméleti megközelítés jól alkalmazható az otthon maradó apák és családjaik munka-magánélet egyensúlya alakulásának megismerésére és megértésére.

Korábbi kutatások kimutatták, hogy a munka és a magánélet egyensúlya vagy konfliktusa összefüggésben van a jóllét számos összetevőjével.[37] Vizsgálatok igazolják, hogy amennyiben a munka és a család területén magas fokú az elégedettség, az pozitív hatással van a mentális egészségre, és az egész élettel való elégedettségre mind a nők, mind a férfiak esetében.[38]

[33] Allard–Haas–Hwang: *Familysupportive organizational culture,* 141–157.
[34] Greenhaus–Beutell: *Sources of conflict,* 76–88.
[35] Uo.
[36] Jean Jackson: *Contemporary Criticisms of Role Theory,* 49–55; Biddle: *Recent Development in Role Theory,* 67–92; Hadas: *A hegemón maszkulinitás szociológiai konstrukciói,* 27–41.
[37] Milkie et al.: *Time with children and work–family balance,* 1329–1343.
[38] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 9.

A munka és a magánélet összeegyeztethetősége az apák körében

Korábbi kutatások elsősorban az anyák munka-magánélet konfliktusára fókuszáltak,[39] tehát kevésbé feltárt terület, hogy egy gyermekes apa mennyire tudja összeegyeztetni a különböző szerepeit.[40] Az utóbbi időben már több szerző felhívja a figyelmet arra, hogy egyrészt a munka és a családi élet összeegyeztethetősége érintheti mind az apákat, mind az anyákat, másrészt pedig egy adott háztartás stratégiájában nem választható el egymástól az anya és az apa tevékenysége, hiszen kölcsönösen hatnak egymásra.

Arányaiban azonban mégis kevés kutatás koncentrál az apákra ebben a témában.[41] A kutatások többsége bár a nőket helyezi középpontba, születtek olyan kutatások is, melyek az anyák és apák közötti különbséget vizsgálják.[42] Az eredmények nem egyértelműek. Hill[43] korábbi kutatási eredményeket összefoglaló tanulmányában megállapítja, hogy született olyan kutatás, amely a férfiak esetében mutatta meghatározóbbnak a konfliktus jelenlétét, más szerint éppen az apáknak egyszerűbb az egyensúly megteremtése.[44] Schwartzberg és Dytell[45] kétkeresős családokat vizsgálva mintájukban egyenlő mértékű munka-magánélet egyensúlyi szintet állapítottak meg, Tang és Cousins[46] pedig nyugat- és kelet-európai országok (köztük Magyarország) közötti eltérést mutattak ki. Több későbbi kutatás is foglalkozott ennek változásaival[47] vagy éppen gyermektelenek

[39] Hobson–Fahlén: *Competing scenarios for European fathers,* 215.

[40] Geszler: *Viselkedésalapú munka-család konfliktus,* 258–276; Pári András: A 25–40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarország térbeli társadalmi folyamatainak alakulásában, *Polgári Szemle,* 10. évf., 2014/3–6, 349–368.

[41] Lillian T. Eby – Wendy J. Casper – Angie Lockwood – Chris Bordeaux – Andi Brinley: Work and family research in IO/OB, *Journal of Vocational Behavior,* vol. 66, 2005/1, 124–197; McLaughlin–Muldoon: *Father identity,* 440; McLaughlin–Muldoon: *Father identity,* 440.

[42] Gutek–Searle–Klepa: *Rational versus gender role explanations,* 560–568; Linda E. Duxbury – Christopher A. Higgins: Gender differences in work–family conflict, *Journal of Applied Psychology,* vol. 76, 1991/1, 60–74; Bruce W. Eagle – Marjorie L. Icenogle – Jeanne D. Maes – Edward W. Miles: The importance of employee demographic profiles for understanding experiences of work–family interrole conflicts, *Journal of Social Psychology,* vol. 138, 1998/6, 690–709; Hill et al.: *Studying "working fathers",* 239–261.

[43] Hill: *Work–family facilitation and conflict,* 793–819.

[44] Uo.

[45] Neala S. Schwartzberg – Rita Scher Dytell: Dual-earner families: The importance of work stress and family stress for psychological well-being, *Journal of Occupational Health Psychology,* vol. 1, 1996/2, 211–223.

[46] Ning Tang – Christine Cousins: Working time, gender and family, *Gender, Work & Organization,* vol. 12, 2005/6, 527–550.

[47] Winslow: *Work-Family Conflict,* 728.

és gyermekesek összehasonlításával. Az utóbbi csoportnál ítélték nehezebbnek az egyensúly megtartását, hiszen esetükben egyszerre kell betölteni a szülő és a dolgozó ember szerepét is.[48]

A férfiak munka-magánéleti konfliktusával foglalkozó szakirodalmak legtöbbje a konfliktus okát a megváltozott és kettős szülői, elsősorban az apai szerepelvárásokban azonosítják. A szerzők szerint a munkával és a családi élettel kapcsolatos, részben hagyományos, részben új szerepek és kulturális elvárások nehezen összeegyeztethetőek és nem kompatibilisek.[49] További konfliktust okozhat egyeseknél, ha a hagyományos nemi szerepeknek nem megfelelő tevékenységekkel töltenek több időt.[50]

Hobson és Fahlén,[51] valamint Hobson és munkatársai[52] kutatásaikban többek között kiemelten azzal foglalkoznak, hogyan tudják a gyermekükkel aktívan törődő apák a munka és magánélet közti egyensúlyt elérni, miközben egyre erősebbek a velük és saját magukkal szembeni elvárások. Felhívják továbbá a figyelmet, hogy ezen a területen milyen egyenlőtlenségek mutatkoznak meg Európa különböző országaiban:[53] a nyugat- és észak-európai országokhoz képest Közép-Kelet-Európában, így Magyarországon sokkal nehezebbnek bizonyul a fizetett munkavégzés és a családi feladatok összehangolása.

A munka és a magánélet összeegyeztethetősége a gyermekükkel otthon maradó apák körében

A tudományos érdeklődés az utóbbi évtizedekben fordult azon kisgyermekes szülők munka-magánélet egyensúlyának vizsgálata felé, akik azt a hagyományostól eltérő szerepmegosztást vállalják, amelyben az apa válik az elsődleges gondoskodóvá. A posztszocialista térségben, ahol a közbeszédben és a közpolitikák szintjén még kevesebb hangsúlyt fektetnek az apák gyermekgondozásba való bevonódására,[54] bár az utóbbi időben számos összehasonlító tanulmány jelent

[48] Winslow: *Work-Family Conflict,* 744.
[49] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24; Allard et al.: *Familysupportive organizational culture,* 141–157; McLaughlin–Muldoon: *Father identity*, 440.
[50] Sebők: *A női munkavállalás hatása a napi időfelhasználásra*; Gutek–Searle–Klepa: *Rational versus gender role explanations,* 560–568.
[51] Hobson–Fahlén: *Competing scenarios for European fathers,* 214–233.
[52] Hobson–Fahlén–Takács: *Agency and Capabilities,* 168–198.
[53] Hobson–Fahlén: *Competing scenarios for European fathers,* 214–233.
[54] Jolanta Aidukaite – Donata Telisauskaite-Cekanavice: The Father's Role in Child Care: Parental Leave Policies in Lithuania and Sweden, *Social Inclusion*, vol. 8, 2020/4, 81–91.

meg az apaságra, férfiasságra[55] vagy a munka-magánélet összehangolására vonatkozóan,[56] a térség otthon maradó apáira, illetve azok munka-magánélet konfliktusára vonatkozó kutatások száma még csekély. Pajumets és Hearn[57] a „régi Európában" munkát vállaló feleségeiket követő és otthon maradó észt apákat vizsgáló tanulmányukban a célcsoport identitásának alakulását és férfiassághoz viszonyát vizsgálják. Lutz[58] szintén a posztszocialista kontextusban végzett esettanulmányaiban arra jut, hogy bár az általa vizsgált kelet-európai otthon maradó apák különböznek, közös bennük, hogy az otthonlét alatt is fenntartottak valamilyen szintű keresőtevékenységet, amit az apaság hegemón ideáljának való megfelelés kísérleteként értelmez.

A posztszocialista térséghez képest Nyugat-Európában és Észak-Amerikában már régebb óta vizsgálják a munka és a magánélet összeegyeztethetőségét az otthon maradó apák és családjaik körében, így a továbbiakban ezeket a kutatási tapasztalatokat mutatjuk be részletesebben.

Azok a szülők, akik munkahelyi terhelésük miatt kevesebb időt tudnak gyermekükkel tölteni, a munka és a magánélet egyensúlya tekintetében kevésbé érzik magukat sikeresnek.[59] Különösen igaz ez az új típusú, gondoskodó apák esetében, akik részéről fokozott az igény, hogy gyermekük életében aktívan vegyenek részt. Azaz a munka és magánélet közötti egyensúlyozás nem csupán a nőknél, hanem a férfiaknál is nehézségként léphet fel, és a nőkhöz hasonlóan a férfiaknál is alternatívaként merülhet fel a munkaerőpiacról történő kilépés. Így a gyermekkel való otthonlét jó alternatíva lehet a férfiak számára is a már nem eléggé vonzó (pl. nem megfelelő karrierút, nem megfelelő piaci környezet, kiégés stb.) fizetett munkával szemben.

[55] Hobson–Fahlén–Takács: *Agency and Capabilities*, 168–198; Irina Novikova: Fatherhood and masculinity in post-socialist context – lost in translation?, in Margrit Oechsle – Ursula Müller – Sabine Hess (eds.): *Fatherhood in Late Modernity,* Opladen–Berlin–Toronto, Verlag Barbara Budrich, 2012, 95–112; Natasza Kosakowska-Berezecka – Saida Safdar – Piotr Jurek – Garima Bhardwaj: Evaluations of men in domestic roles in Canada, Norway, Poland, and India, *Journal of Men's Studies,* vol. 26, 2018/2, 143–156.

[56] Dorota Polkowska: Work at Home, Home at Work: Difficulties in Achieving Work-Life Balance in Selected European Countries, *Polish Sociological Review*, 2016/194, 191–208. http://www.jstor.org/stable/44113914 (Letöltés: 2025. október 29.)

[57] Mari Pajumets – Jeff Hearn: Post-socialist fathers 'at home' and 'away from home' in 'Old Europe': Facing the challenge through masculine identity talk, *Studies of Transition States and Societies*, vol. 4, 2012/1, 31–47. https://doi.org/10.58036/stss.v4i1.89 (Letöltés: 2025. október 29.)

[58] Helma Lutz: Masculinity, care and stay-behind fathers: A postsocialist perspective, *Critical Sociology,* vol. 44, 2018/7–8, 1061–1076.

[59] Milkie et al.: *Time with children and work–family balance,* 1329–1343.

Több kutatás azonban kifejezetten negatív munkahelyi attitűdről számol be a gondoskodó, gyermekükkel otthon lévő apákkal szemben.[60] A nemi szerepelvárások és értékek változása ellenére a munkahelyi szervezeti kultúrában még dominálnak a hagyományos értékek, így a munkahelyek kevésbé támogatóak a gondoskodó szerepet is betölteni kívánó férfiak irányában.[61] Ez azonban sok esetben nem rontotta az apáknak a helyzettel való elégedettségét.[62] Kutatások szerint az otthon maradó édesapák a munkahelyi kritikák ellenére azért elégedettek helyzetükkel, mert egyrészt az ő vágyuk volt az otthon maradás. Rushing és Powell[63] másrészt úgy gondolják, ezzel teszik a legjobbat a családnak: amellett, hogy ők gondoskodnak a gyermekről, támogatják az anyát is a munkájában.

Ez utóbbi szempont átvezet bennünket a gyermekükkel otthon maradó apák családjainak jóllétéről szóló kutatások eredményeihez. A szakirodalmak alapján ugyanis meggyőződésünk, hogy az apák otthon maradása egy sok szempontot mérlegelő családi döntés eredménye, így a kialakult helyzet értékelésére is családi kontextusban kerülhet csak sor, tehát az apa és az anya jólléte nem értelmezhető egymástól függetlenül.

A jóllét alakulása a gyermekükkel otthon maradó apák családjának körében

A témával foglalkozó szakirodalmak áttekintése alapján megállapítható, hogy a gyermekgondozásban való fokozott apai részvétel számos pozitív hatással bír a szülők és a gyermekek és így a család jóllétére.[64]

Az otthon maradó apák családjának jóllétére vonatkozó kutatások több szempontot is vizsgálnak. Kiemelt figyelmet kapnak az előző alfejezetben és a *Munkaerőpiaci megítélés* című fejezetben ismertetett munkaerőpiaci körülmények, a munkaszervezeti kultúra, valamint az apák munka-magánélet egyensúlyának alakulása.

[60] Shirani–Henwood–Coltart: *„Why aren't you at work?",* 274–290; Holter: *Men's work and family reconciliation,* 425–456; Haruka Nakazato: Fathers on leave alone in Japan: The lived experiences of the pioneers, in O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives,* 231–256.

[61] Ranson: *Men, Paid Employment,* 741–761.

[62] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.

[63] Uo.

[64] Heejung Chung: *Shared Care, Father's Involvement in Care and Family Well-Being Outcomes: A Literature Review,* Government Equalities Office, 2021. https://www.gov.uk/government/publications/childcare-shared-care-and-well-being-outcomes-for-families/shared-care-fathers-involvement-in-care-and-family-well-being-outcomes-a-literature-review (Letöltés: 2025. október 29.)

Ezen túl több kutatás foglalkozik azoknak az anyáknak az elégedettségével, akik visszatérnek a munkába, miközben gyermekük az apával maradt otthon.[65] Itt szintén vegyes képet kapunk. Meisenbach[66] rámutatott, hogy bár a munkába visszatérő anyák értékelik függetlenségüket és azt, hogy karrierjükben tovább tudnak lépni, azonban nehéznek ítélik a munka-magánélet egyensúlyának megtartását, fokozott stresszről és aggodalomról számolnak be, valamint jelentkezik a bűntudat érzése is. Rushing és Sparks[67] pedig éppen azt kapták eredményeikben az anyákat megkérdezve, hogy ez a fordított felállás eredményezte a többségük számára a munka-magánélet közti egyensúly elérését, mivel többségüknek a karrierje kiemelten fontos volt. A megkérdezett amerikai anyák 70%-a mondta, hogy kiegyenlítettebbnek érzik így – az egyaránt fontos – anyai és dolgozó nő szerepüket. A kialakított felállás segített nekik, hogy jobban elhatárolják a szerepeiket.[68] Ez összecseng Paré és Dillaway[69] eredményeivel, akik szintén arra jutottak, hogy a munkába visszatérő anyáknak az apa otthon maradása segített abban, hogy mindkét társadalmi szerepüket fenntartsák. Ezek az anyák a kihívások és nehézségek ellenére pozitívan értékelték helyzetüket, és hogy karrierjüket az apa támogatása mellett folytatni tudták.[70]

A munka és a magánélet egyensúlya szempontjából szintén fontos tényező az otthoni munkák megosztása, amit *Az otthoni, nem fizetett munka megosztása* című fejezetben részletesen tárgyalunk. Ezt vizsgálta Chesley[71] amerikai otthon lévő apák családjainak körében, és arra jutott, hogy az apák azzal támogatják az anyákat a munkavégzésükben, hogy leveszik a terhet róluk a gyermeknevelés és a házimunka terén, ezzel segítve számukra a munka-magánélet közti egyensúly elérését, ugyanis ebben a családi felállásban mindkét fél számára a fizetett munkavégzés és az otthoni teendők együttes intézése nehézséget jelenthet.[72] Ezekben a családokban az anyák jellemzően esténként és hétvégén tudnak minőségi időt eltölteni a családjukkal és gyermekeikkel, ami jelentősen képes csökkenteni

[65] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24; Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics*, 16–31; Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 3–22.
[66] Meisenbach: *The female breadwinner,* 2–19.
[67] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.
[68] Uo.
[69] Paré–Dillaway: *"Staying at Home" versus "Working",* 66–85.
[70] Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 3–22.
[71] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[72] Diane Perrons: The new economy and the work-life balance: Conceptual explorations and a case study of new media, *Gender, Work & Organization,* vol. 10, 2003/1, 65–93.

esetükben a munka és a magánélet konfliktusát,[73] így növeli az elégedettségüket és javítja jóllétüket.

Az otthon maradó apák jóllétére vonatkozó kutatások további szempontként vizsgálják, hogy a nem tradicionális szerepet vállaló férfiak a környezetüktől milyen visszajelzéseket kapnak, és ők maguk hogyan értelmezik/értékelik önmagukat és szerepüket, mivel mindkettő kimutatható hatással van a jóllétre. Ahogy a *Kapcsolatok a környezettel* című fejezetben részletesen bemutattuk, az empirikus kutatási eredmények nagyon változatos képet mutatnak. A legtöbb tanulmány arról számol be, hogy a nemtradicionális szülői szerepeket választó apák gyakran találkoznak rosszallással a környezet részéről.[74] Ugyanígy az otthon maradó apa mellett dolgozni visszatért anyák is úgy érzik, tisztázniuk kell döntésük okát és szerepüket maguknak és a környezetüknek, mivel döntésüket nem értik meg és gyakran bírálják.[75] A társadalmi támogatás hiánya, a környezetből érkező bírálatok gyakran okoznak feszültséget, ami hatással van a szereppel való elégedettségükre.[76]

Azok az apák pedig, akik pozitív visszajelzéseket és támogatást kaptak a közvetlen és a szélesebb környezetüktől, magasabb szintű jóllétről számoltak be.[77] Több kutatás is megállapította viszont, hogy bár a távolabbi környezet reakciója lehet vegyes, az apák döntését és szerepértékelését ez nem befolyásolja, általában csak a szorosabb környezet (család, barátok) véleménye, ami érdekli.[78]

Az eltérő tapasztalatokat a további kutatásokból kiolvasható lényeges szempontokkal magyarázhatjuk. Fontos, hogy egy férfi hogyan viszonyul a hagyományos családon belüli szülői szerepfelfogáshoz. Azok az apák, akik nem valamilyen külső kényszer folytán maradtak otthon gyermekükkel,[79] hanem kifejezetten az volt a szándékuk, hogy több időt tudjanak gyermekükkel eltölteni, és az így betöltött szerep nem tért el saját szerepmeggyőződésüktől, összhangban állt az értékrendjükkel, azok elégedettebbnek bizonyultak.[80] Családi szerepkonfliktus-

[73] Latshaw–Hale: *'The domestic handoff',* 97–120; Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.

[74] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 13; Rochlen et al.: *Predictors of satisfaction and wellbeing,* 17–28; Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 14.

[75] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

[76] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers,* 7.

[77] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268; Rochlen et al.: *Predictors of satisfaction and wellbeing,* 17–28.

[78] Rochlen et al.: *I'm just providing for my family,* 193–206; Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

[79] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

[80] Rochlen et al.: *Predictors of satisfaction and wellbeing,* 17–28; Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 212; Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268; Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 411.

hoz és az élettel való elégedettség csökkenéséhez vezethet viszont, ha a felek értékrendje és a felvállalt szerep nehezen egyeztethető össze.[81]

Továbbá hozzá kell tennünk, hogy az apák kettős szerepvállalásának a személyiségfejlődésre gyakorolt számos pozitív hatása is kimutatható a nemzetközi kutatások szerint, ugyanis a hosszabb apaszabadság ritka és értékes lehetőséget kínál az apák számára az önreflexióra, a személyes fejlődésre, a szülői képességek fejlesztésére, valamint családjuk jóllétének támogatására.[82]

Több tanulmány számol be a nem tradicionális szerepfelosztás párkapcsolati elégedettséget befolyásoló hatásáról, ami szintén egy fontos faktora a családi jóllétnek. Ahogy *Az apák otthon maradásának lehetséges hatásai* című fejezetben részletesen beszámolunk róla, a közös döntéshozó képesség, az intenzív kommunikáció, a munkamegosztás, az egyenlőség és kiegyenlítettség érzése, valamint egymás megbecsülése alapvető tényezők a házastársi megelégedettségben, amikor a szerepek megváltoznak.

Míg az előző fejezetben az otthon maradó apák és a munkába visszatérő anyák munkaerőpiaci státuszát, a munkahelyük viszonyulását vizsgáltuk, valamint részletesen kitértünk a vizsgált szülők munkával kapcsolatos attitűdjeire, ebben a fejezetben a továbbiakban arra a kérdésre keressük a választ, hogy mindezek hatásaképpen hogyan alakult a vizsgált magyar családokban a munka és a magánélet egyensúlya és a család jólléte.

A bemutatott szakirodalmak alapján kutatásunkban az anyák és az apák tapasztalatait egymás kölcsönhatásában vizsgáltuk, és ennek alapján kutatásunk eredményeképpen egy jellegzetes családi mintázatokat leíró tipológiát állítottunk fel mindkét fél munka-magánélet egyensúlya és a család jólléte szempontjából.

A munka-magánélet egyensúlyának és a jóllétnek alakulása a vizsgált otthon maradó apák családjaiban

A szülők otthoni teendőinek, a fizetett munka terheinek és a karriercéloknak az összeegyeztetése komplex családi döntés eredménye. Mindezek sikeressége a kisgyermekes szülők szubjektív jóllétének egyik fontos összetevője. A kisgyermekes szülőknek nemcsak a teendők és a kívülről és/vagy belülről falkadó elvárások közötti egyensúlyt kell megtalálniuk, hanem a két szülőnek egymás között is konszenzusra kell jutnia a szerepek megosztása területén. Különösen igaz ez

[81] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–411; Voydanoff: *Perceived work–family fit and balance,* 822–836; Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 15.

[82] Jessica Hobbs: A qualitative exploration of how extended paternity leave can promote fathers' psychological wellbeing, *International Journal of Wellbeing,* vol. 14, 2024/2, 1–16.

abban az esetben, ha az anya iskolai végzettsége, karrierlehetőségei megegyeznek, vagy akár jobbak, mint az apáé.[83] Korábbi tanulmányok kimutatták, hogy ha az apa egy bizonyos ideig otthon marad a gyerekével, az elősegítheti az anya számára a munka és a magánélet közötti egyensúly kialakulását.[84] Ugyanakkor az anya munkahelyre történő korai visszatérése esetén fokozódhat a szerepek összeegyeztetéséből adódó stressz, és akár bűntudat is felléphet.[85] Ugyanígy az apák is szerepkonfliktusba kerülhetnek a külső és belső kettős elvárások miatt,[86] ellenben, ha komfortosnak ítélik meg vállalt nemtradicionális szerepüket, akkor ez pozitív hatással lehet az élettel való elégedettségükre.[87]

Az interjúk és a kérdőívek elemzése alapján is megállapítható, hogy ez az élethelyzet a valóságban sokszínű képet mutathat mind az anya, mind az apa munka-magánélet egyensúlya szempontjából. Az otthon maradó apa – dolgozó anya családi modellben az anyák és az apák igen változatosan értékelik a kialakult helyzetet, azonban kirajzolódnak bizonyos jellegzetes mintázatok: nem feltétlen csak az anya helyzetére nyújthat megoldást a gyermekgondozási terhek és az otthon maradás idejének ilyen jellegű megoszlása, de lehet ez akár egy konfliktuskezelési alternatíva több szempontból az apa vagy esetleg mindkettőjük számára is.

Mivel meggyőződésünk, hogy a munkával és a családi élettel való elégedettség és így a család jóllétének értékelése csak családi kontextusban értelmezhető, ezért kidolgoztunk egy négy jellegzetes családi mintázatot leíró tipológiát a mindkét fél munkája és magánélete közti egyensúly, valamint a családi jóllét szempontjából.

Az első típus azokat a családokat foglalja magába, ahol az apa otthon maradása elsősorban az anya munka-magánélet konfliktusát enyhítette. A második típusba azok a családok tartoznak, ahol ez a döntés mindkét szülőt segítette a munka-magánélet egyensúly elérésben. A harmadik típusba került családok esetében az apa otthon maradása elsősorban az apa munka-magánélet konfliktusát oldotta fel. Míg a negyedik típusba azokat a családokat soroltuk, ahol az apa otthonléte indifferens vagy éppen negatív hatással volt a szülők munkájának és magánéletének összeegyeztethetőségére, de a helyzettel végül mindketten elégedettek voltak és jóllétről számoltak be.

[83] Ochsner–Szalma–Takács: *Division of Labour,* 103–109.

[84] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268; Paré–Dillaway: *"Staying at Home" versus "Working",* 66–85.

[85] Meisenbach: *The female breadwinner,* 2–19.

[86] Hobson–Fahlén–Takács: *Agency and Capabilities,* 168–198.

[87] Rochlen et al.: *Predictors of satisfaction and wellbeing,* 17–28; Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230; Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

Az *első típusba* tartozó családok esetében az anya számára különböző okoknál fogva fontos volt, hogy minél hamarabb visszamehessen dolgozni, és munka-magánéleti konfliktust okozott volna, ha tovább otthon kell maradnia kisgyermekével. Vagy azért, mert alkatánál fogva nehezen bírta ezt az életformát, *„tehát ő még szülés előtt úgy gondolta, hogy ő nem akar otthon maradni a gyerekkel, hanem ő szeretne majd dolgozni".* (30) Más esetekben pedig a munkahely, de főleg a betöltött pozíció vagy egy vissza nem térő lehetőség elvesztésével járt volna a hosszabb szülési szabadság: *„Mivel a feleségemnek hivatali munkája volt, …nem lehet a gyerekünkkel nagyon huzamosan itthon"* (2); *„és akkor így hirtelen kiderült, hogy lehet, hogy el tud helyezkedni, és ez úgy tűnt, hogy egy ilyen soha vissza nem térő alkalom, ezt most kell csinálni, mert ki tudja, lehet hogy utána fél évig nem lesz semmi, vagy egy évig, vagy kettőig…".* (30) Mindezek mellett jó kézben akarta tudni az anya a gyermekét, a bölcsőde lehetőségét pedig többen elutasították: *„Jobb érzés volt így, mint bölcsődébe adni egy egyéves gyereket. Valószínűleg nem is mentem volna dolgozni akkor, ha a férjem nem marad otthon a gyerekkel"* (3anya); *„Nagyon sokat segített, hogy a férjem otthon maradt a picivel, mert így nyugodtan tudok dolgozni, mert tudom, hogy jó kezekben van. Ha a férjem nem maradt volna otthon, akkor sem adtuk volna be a gyermekeket bölcsibe, viszont a »jó szülőségemnek« nem biztos, hogy jót tett volna, ha öt-hat évig folyamatosan otthon vagyok a gyermekekkel."* (22anya) A családok eleve nem bíztak meg a bölcsődei ellátásban: *„Úgy bölcsődét nem akartunk."* (6) *„Nem visz rá a lélek."* (22). Illetve – hasonlóan más korábbi kutatáshoz[88] – azt szerették volna, ha hároméves koráig otthon marad a gyermekük: *„Ha lehet, akkor maradjunk otthon három évig,* [...] *egyébként nyilván kétévesen be lehetett volna hajítani egy bölcsibe."* (27)

Az első típusba tartozó édesapák esetében viszont nem értünk tetten semmiféle munka-magánéleti konfliktust az otthon maradás előtt, és szívesen vállalták a helycserét, még ha tudták is, hogy mit kockáztatnak ezzel: *„világos volt, hogy nekem… kicsit halasztani kell a karrierindításomat, vagy karrierterveimet."* (3) Más esetekben az édesapa előtte is sokat volt otthon, rugalmas munkaidőben dolgozott (pl. vállalkozóként), kivette részét a gyermek körüli teendőkből, így számára igazából nem járt változással az édesanya visszatérése a munkába. Jellegzetes attitűdöt fogalmazott meg ezzel kapcsolatban egyik vállalkozó interjúalanyunk: *„és akkor megbeszéltük, hogy én nagyon lusta vagyok, és nem szeretnék dolgozni, ő meg nagyon szorgalmas lány és szeret dolgozni, a bölcsi az meg eleve rossz ötlet".* (22)

[88] Blaskó: *Három évig a gyermek mellett,* 23–44.

Az édesapák ebben az esetben tehát azért tudták párjuk visszatérési szándékát könnyedén támogatni, mert a munkájuk jellegéből adódóan ezt viszonylag könnyen meg tudták valósítani, hiszen többségük saját vállalkozóként dolgozott, vagy kisebb szervezetben, illetve kutatási vagy oktatási területen.

Az elemzés során az első típus két altípusát különböztettük meg. Az első esetben az apák mindvégig boldogan vállalták ezt a feladatot, a másodikba pedig azokat a családokat soroltuk, ahol eleinte mindkét fél számára jó megoldásnak tűnt az apa otthon maradása, azonban végül az apa nehezen élte meg ezt az időszakot, mivel az otthon maradás során erős munka-magánéleti konfliktussal szembesült: *„Igazából a legnagyobb probléma vagy konfliktus az volt, hogy én egy idő után elkezdtem nagyon depressziós lenni, mert nem tudtam csinálni a saját projektjeimet, vagy a saját dolgaimat, és akkor így egyre jobban frusztrált ahogy így telt az idő."* (3) Egy másik szülőpár pedig úgy osztotta meg az otthonlétet, hogy mindketten részmunkaidőben dolgoztak, és felváltva maradtak otthon a gyermekkel heti 2,5 napot. Ebben az esetben is arról számolt be az édesapa, hogy sem otthon, sem a munkában nem tudott a saját elvárásai szerint teljesíteni: *„A munka és a család összeegyeztetése kihívás ilyen apaként, ha az apa így be van vonódva."* (10) Így a következő gyermek esetében, ha otthon maradna, biztosan félbehagyná a munkáját.

A *második,* legnépesebb (!) típusba azokat a családokat soroltuk, ahol a férfi otthon maradása – hasonlóan az első típushoz – az anyának segített a munka és magánélet közti egyensúly elérésében és emellett az apa különböző okokból eredő munka-magánéleti konfliktusára is megoldásul szolgált. Az anya itt is jellemzően *„nehezen viseli a monotonitást. Tehát ő azt szereti, ha sok ember veszi körül, és akkor dinamikusan mennek a dolgok"* (24), míg az apa számára több esetben ez nem annyira fontos: *„akkor egyértelműen beszéltünk róla, hogy ő mindenképpen szeretne karriert építeni, én meg azt annyira… nem tudom, annyira nem vonzott a dolog, hogy reggeltől estig valahol benn legyek és… nem, tehát valahogy én nem ez a típus vagyok".* (24) Néhány esetben az aktuális gazdasági környezet okozta az apa munkahelyi krízisét: *„Tehát az én szakmámban úgymond akkoriban volt egy ilyen űr. Úgymond nem kellettek úgy a kereskedelmi végzettségű emberek,* […] *pangott minden."* (1) Több apa számolt be arról, hogy *„már régóta volt bennem egy feszültség, hogy váltanom kellene, csak még egyszerűen nem tudtam elmozdulni"* (24), egyszerűen *„jót tesz egy kis változás"* (15). A váltás igénye másokban egy rossznak ítélt főnök vagy rossz munkahelyi légkör, illetve kezdődő kiégés miatt fogalmazódott.[89] Voltak, akik arról számoltak be,

[89] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

hogy már nem találtak kihívást a munkájukban, vagy *„én nem annyira szeretem a munkámat, úgyhogy ez nem volt olyan nagy dolog, otthagyni, de… Én untam a munkát, amit csinálok, úgyhogy jó volt.”* (18)

Ebben a típusban szintén két jól elkülöníthető stratégiát tudtunk beazonosítani. Az egyik stratégiát követő apáknak az otthon töltött idő alatt sikerült végiggondolniuk a karrierterveiket, és munkahelyet vagy területet váltani, vagy beindítani egy vállalkozást, vagy úgy továbbképezniük magukat *(„Gondoltam, hogy ha otthon lennék egy-két évig, akkor közben járok tanfolyamra, tehát ez így jó.”*), hogy mikor letelt a szülési szabadság, kiegyensúlyozva tértek vissza a munkaerőpiacra. *„Egy ilyen lelki béke van bennem ezután.”* (7) Volt, aki a zökkenőmentes munkahelyi visszatérés érdekében – minimális óraszámban ugyan –, de tartotta a kapcsolatot a munkahelyével. A másik stratégiát követő apák azonban nem végeztek keresőtevékenységet, élvezték, hogy kiteljesedhetnek az apaszerepben. *„Hát én azt mondom, aki teheti, próbálja ki.”* (1)

Összességében tehát a második típusban mindkét fél számára a munka és a magánélet közti egyensúly elérése tekintetében egy fontos és meghatározó időszak volt az apa otthon maradása. Egyrészről *„nagyon fontos, hogy tudtam, otthon a férjem mindent megold a gyerek körül, és nekem nem kell aggódnom, tudok 100%-ig a munkámra koncentrálni, amíg bent vagyok a munkahelyemen”* (24anya), míg másrészről *„az a jó, hogy ha azért mindenki mondjuk úgy érzi, hogy az ő szerepe az egyrészről vihető, meg hogy a másikat is látja, hogy azért ő is… ez egy közös teherviselés, mondjuk úgy, hogy a gyerekvállalás az nem egy ilyen egyszereplős történet kell hogy legyen”.* (24)

A *harmadik típusba* az a két család került a mintánkból, ahol egyértelműen csak az apa konfliktusát enyhítette az otthonlét, az anya még szívesen maradt volna otthon a kisgyermekkel. Az egyik esetben elhúzódó karriervválságot azonosítottunk az apa esetében, amit az otthon töltött időszak oldott fel. *„Azt láttam, hogy ha számomra egy munkahely szar, az lassan már nem a kivétel, hanem a szabály* […] *Tehát hogy ki tudtam szakadni ebből az egészből, kaptam egy nagyon jó ürügyet arra, hogy le tudjak válni erről az egész mérgezésről* […] *a stabilitásra meg erre a kiszámíthatóságra találtam rá”* (8) – számolt be az egyik édesapa. A másik interjúalanyunk pedig részben váltani szeretett volna, újabb kihívást keresett az életében és mindenképpen ki akarta magát próbálni ebben a szerepben is, és tudta, *„ha el szeretnék menni, akkor most vagy soha alapon engem is elkezdett ebből a szempontból szorítani az idő”.* (27) Viszont mindkét esetben elmondható, hogy az édesanyák – bár elmondásuk szerint elégedettek voltak férjük helytállásával – nagyon nehezen, munka-magánélet konfliktusokkal telve élték meg ezt a legtöbbször (anyagi) kényszer teremtette helyzetet. *„Nagyon*

rosszul éltem meg, de akkor abban a helyzetben nem volt nagyon más lehetőség." (8anya) *„Azzal nem volt problémám, hogy a férjem van a gyerekkel, szerintem jó az neki, hogy nem három évig ugyanazzal tölti napjait, és más nevelési stílusokat lát. Az bosszantott, hogy az időbeosztásunk teljesen szétesett* [...], *nekem nagyon sok munka volt, munka után még mindazt a házimunkát elintézni, amit a férjem nem csinált meg."* (27anya)

Ebben az esetben tehát olyan apákról van szó, akik mindenképpen bizonyítani szerettek volna otthon is amellett, hogy az aktuális munkahelyen nem az elképzeléseik szerint alakult a karrierjük.

Bár a három fentebb ismertetett mintázat sem egyértelműen illeszthető mindegyik interjúalanyunkra, megalkottunk egy *negyedik típust,* ahova besoroltuk egyrészt azt a két családot, ahol külön-külön egyik fél sem találta meg kifejezetten a munka-magánélet egyensúlyát, de mindkettőjük véleménye szerint így tettek a legjobbat a családnak. Az anyának *„nagyon nehezére"* esik, hogy nem ő van a gyerekekkel, az apa szerint is *„a munka nagyon fontos az ember életében. De lehet, hogy vannak fontosabb dolgok is egy ember életében, mint hogy én most tudjak dolgozni* [...] *igen így most üzemel a rendszer, ne vessük szét."* (11) Interjúalanyunk felesége ezt megerősítette: *„Nekünk a gondviselés ezt a lehetőséget adta a családunk boldogulására.* [...] *Mindkettőnk számára a házasságunk és a családunk a fontosabb. Helyzetünk sokszor átbeszélt kompromisszum, és a nehézségeit tudatosan próbáljuk viselni."* (11anya) A másik család is úgy vélekedett, hogy átmenetileg így találták meg az egyensúlyt annak ellenére, hogy *„a feleségem kevesebb időt lehet velük, mint amennyit szeretne. Nekem több időt kell, mint amennyit szeretnék..."* (4), egyértelműen ez a megoldás szolgálja a család jóllétét. Másrészt ide soroltuk azokat a párokat is, ahol az apa otthon maradása előtt sem élt meg egyik fél sem munka-magánélet konfliktust, egyszerűen csak az apa is ki szerette volna venni aktívan a részét a kisgyermek gondozásából, továbbá *„anyagi megfontolásból is így jó döntés volt az, hogy én maradjak otthon, de nem ez volt a mozgatórugója, ez egy ilyen plusz hozadéka volt".* (6) Egy további családnál pedig elmondásuk szerint semmit nem változtatott az életükön ez a helyzet, *„hanem a közös projektnek a része az, hogy fél éves kortól én otthon vagyok".* (16)

Mindegyik típus esetében el kell mondanunk, hogy az apának kifejezett igénye volt arra, hogy több időt töltsön gyermekével, mintha főállásban dolgozna és emiatt igen pozitívan élték meg ezt az időszakot. Megállapítható továbbá, hogy azok az első és negyedik típusba tartozó apák, akik nem találták meg a munka-magánélet egyensúlyát ez idő alatt, mind egyfajta szerepkonfliktusról számoltak be: vagy mert egyik területen sem tudtak a saját elvárásaik szerint teljesíteni, vagy mert a vállalt szerep nem állt összhangban a szülői szerepekkel kapcsolatos

felfogásukkal.[90] A megkérdezett anyák közül többen számoltak be lelkiismeret-furdalásról, esetleg bűntudatról és kimaradás érzésről a gyermekével kapcsolatban, hiába tudták a legjobb kezekben. Ezek a gondolatok szinte mind a négy típusba sorolt család esetében megjelennek, de érthető módon a harmadik és a negyedik típusnál a legjellemzőbb, tehát ahol az anya kifejezetten nehezen élte meg a munkahelyre történő visszatérését a kisgyermeke mellől: *„Mivel a gyerekek kicsik voltak, sokszor volt lelkiismeret-furdalásom, hogy nem velük töltöm az időt. A munkámat igyekszem úgy beosztani, hogy lehetőségek szerint sokat legyek a gyerekekkel, ez nem mindig sikerül."* (4anya)

A fenti négy típusba sorolt családok változatos helyzetéből és különböző percepcióiból is látszik, hogy hasonló objektív körülményekre eltérő módon reagálnak az emberek,[91] és így ezek különbözőképpen hatnak a családi dinamikára. Összességében azonban elmondható, hogy az apa kisgyermekkel történő otthonléte, bár különbözőképpen alakítja a szülők munka-magánélet viszonyát, a professzionális és a privát élet közti egyensúly megteremtésének és a szubjektív jóllét kiteljesítésének egy működő alternatívája lehet.

Összegzés

A szubjektív jóllét egy több, egymással kölcsönhatásban lévő dimenzió szerint értelmezhető jelenség,[92] amely közül kutatásunkban egy kiemelt területspecifikus elégedettségi tényezőre fókuszáltunk: a munkával való elégedettségre és ezzel összefüggésben a munka-magánélet egyensúlyára.

A gyermekükkel otthon maradó apák családjainak szubjektív jóllétét abból a szempontból elemeztük, hogy ezt az élethelyzetet hogyan értékelik – különösen a munkahelyi és az otthoni feladatok és szerepek összehangolása szempontjából. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy az apa ilyen jellegű aktív szerepvállalása a gyereknevelésben és -gondozásban hogyan járulhat hozzá mindkét szülő számára a munka és a magánélet közti egyensúly kialakításához és a felmerülő munka-magánélet konfliktus enyhítéséhez.

Az elemzés központi eleme és fő tanulsága, hogy az apa otthon maradása, tehát a kisgyermekkel töltött idő arányos megosztása a szülők között nemcsak a kisgyermekes anyák munka-magánéleti konfliktusát képes enyhíteni, hanem számos esetben hozzájárulhat mindkét szülő esetében a munka és a magánélet

[90] Voydanoff: *Perceived work–family fit and balance,* 822–836; Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 15.
[91] Diener et al.: *Subjective wellbeing,* 276–302.
[92] Allard–Haas–Hwang: *Familysupportive organizational culture,* 141–157.

közti egyensúly eléréséhez. Tehát nem kezelhetjük az anyák és az apák munkával és karrierrel, valamint otthoni feladatokkal kapcsolatos attitűdjeit, tapasztalatait és gyakorlatait egymástól elszigetelten, hanem mivel sok szempontot mérlegelő családi döntés alapján oszlanak meg a kenyérkeresői és a gondoskodói feladatok az egyes családokban, ezeket csak egymás kölcsönhatásában vizsgálhatjuk.

A szülők munka-magánélet egyensúlyának vizsgálata alapján az otthon maradó apa – dolgozó anya típusú családok körében négy jellegzetes mintázatot azonosítottunk a családi jóllét szempontjából: az első típusba tartozó családok esetében a döntés elsősorban az anya munka-magánélet egyensúlyát segítette elő; a második típusban a döntés mindkét szülő munka-magánélet konfliktusát enyhítette (ez a legnagyobb csoport); a harmadik típusban a felállás megoldásként szolgált az apa munka-magánélet konfliktusára; és a negyedik típusba sorolt családok esetében a döntés indifferens volt a szülők munka-magánélet egyensúlyának alakulása szempontjából.

Kutatásunk alapján tehát meggyőződésünk, hogy a férfiak aktív és jelentős részvétele a gyermeknevelésben és -gondozásban a kisgyermekes családok jóllétéhez való hozzájárulásnak és a kisgyermekes szülők professzionális és privát élete közti egyensúly megteremtésének egyik működő alternatívája lehet.

AZ OTTHONI, NEM FIZETETT MUNKA MEGOSZTÁSA[1]

Drjenovszky Zsófia

A tradicionális családi szerepfelfogás szerint a családon belüli munkamegosztásban a férfiak a családtól távol végzett fizetett munkával a fő kenyérkereső szerepet töltik be, míg a háztartással és gyermekgondozással kapcsolatos nem fizetett munkák ellátása elsősorban a nők feladata.

Az utóbbi évtizedekben azonban általánosan megfigyelhető jelenség, hogy egyrészt növekszik az elvárás a férfiak felé, hogy egyre inkább bevonódjanak az otthoni feladatokba,[2] másrészt a férfiak részéről is megnőtt az igény, hogy nem csupán a munkában, hanem otthon is magas szinten tölthessék be szerepüket.[3] Ennek következtében az apák gyermekgondozással töltött ideje megnövekedett,[4] azonban a háztartási munkák területén továbbra is döntően a hagyományos szerepmintázatok érvényesülnek.[5] Tehát a férfiak számára a házimunka mind a mai napig inkább választás kérdése, és inkább az alkalmanként elvégzendő házkörüli, kerti, karbantartási munkákat jelenti, a mindennapi, rendszeres rutinmunkák, mint a főzés, mosás, takarítás elvégzése a nők számára továbbra is

[1] A fejezet a szerző egy korábban megjelent tanulmányának magyar nyelvű, átdolgozott változata: Zsófia Drjenovszky – Éva Sztáray Kézdy: The distribution of unpaid domestic work in Hungarian stay-at-home father—working-mother families, *Social Sciences*, vol. 12, 2003/3, 116.

[2] Barbara Hobson: *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, New York, Cambridge University Press, 2002.

[3] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24.

[4] Gayle Kaufman: *Superdads,* New York, New York University Press, 2013; Gretchen Livingston: *Growing Number of Dads Home with the Kids: Biggest Increase among Those Caring for Family,* Washington, Pew Research Center's Social and Demographic Trends Project, 2014. https://www.pewresearch.org/social-trends/2014/06/05/growing-number-of-dads-home-with-the-kids/ (Letöltés: 2021. április 20.); Gretchen Livingston – Kim Parker: *8 Facts about American Dads,* Washington, Pew Research Center, 2019. https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/06/12/fathers-day-facts/ (Letöltés: 2022. december 18.)

[5] Eva Jaspers – Tanja van der Lippe – Marie Evertsson: Gender inequality, households, and work, in Klarita Gërxhani – Nan de Graaf – Werner Raub (eds.): *Handbook of Sociological Science. Contributions to Rigorous Sociology,* Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2022, 176–195. https://doi.org/10.4337/9781789909432.00018 (Letöltés: 2022. szeptember 28.).

kötelezettség és elvárás,[6] a házimunka elvégzése továbbra is döntően a nők feladata.[7] Az olyan háztartások családon belüli munkamegosztási viszonyairól azonban keveset tudunk, ahol a nő a fő kenyérkereső,[8] különösképp az elsődleges gondozói feladatot betöltő apák időfelhasználásáról,[9] magyar viszonylatban pedig egyáltalán nem született még erre vonatkozó felmérés.

A fejezet fő célja, hogy választ adjon arra, milyen elvek, attitűdök és megvalósuló gyakorlatok mentén alakul a háztartási munkamegosztás a magyar otthon maradó apa – dolgozó anya típusú családokban.

A nem fizetett munka meghatározása

A nem fizetett munkát a fizetett munkától az elnevezésben explicit is megjelenve a munkáért járó direkt díjazás vagy egyéb fizetés hiánya különíti el.[10] Mindemellett a szakirodalomban nem egységes a nem fizetett munka definíciója. Lehet szélesebb értelemben használni, mely szerint „a nem fizetett munka a családtagok által a piacon nem értékesített áruk és szolgáltatások előállítása”.[11] Ebbe a széles definícióba beletartoznak azok a munkák is, melynek eredményét a háztartáson kívüliek fogyasztják, így pl. a háztartáson kívül végzett önkéntes tevékenységek vagy idős emberek gondozása, illetve segítése is. Más szerzők pedig szűken értelmezve a fogalmat csak a háztartási munkákat értik alatta, amely definícióból így kimaradnak a jelentőségükben nem kevésbé fontos gondoskodó feladatok.[12]

A nem fizetett munka háztartáson belüli megoszlására vonatkozó legtöbb empirikus kutatás alapvetően két csoportba osztja a vizsgált tevékenységeket: háztartási munkák vagy karbantartás, valamint gyermek vagy felnőtt gondozása.[13]

[6] Michael Bittman: *Division of Labour in the Household,* Melbourne, University of Melbourne, 1990.
[7] Siti Fauziah – Agus Gustomo Abdullah – Indriyani Widiaty: Paradigm shift: Analyzing work-family conflict trends with bibliometric analysis and literature review highlighting the future role's of father, *Journal of Vocational Education Studies,* vol. 7, 2024/2, 260–282.
[8] Lexter Natasha Woodley: *She brings home the bacon, but should he cook it? High-status female breadwinners and their partners doing gender at home,* doktori disszertáció, Birkbeck, University of London, 2024.
[9] O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives,* 2017; Latshaw–Hale: *'The domestic handoff',* 97–120.
[10] European Institute for Gender Equality (EIGE), *Glossary & Thesaurus.* https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1156 (Letöltés: 2025. július 30.)
[11] OECD: Long-term Care: Growing Sector, Multifaceted Systems.
[12] Ochsner–Szalma–Takács: *Division of Labour,* 103–109.
[13] Jaspers–van der Lippe–Evertsson: *Gender inequality,* 176–195

Az otthoni nem fizetett munkák megosztására irányuló empirikus kutatásunkban a háztartásban élők által a háztartáson belül végzett házimunkát, ház körüli munkákat, bevásárlást, valamint a gyermekekről történő gondoskodást értjük. Definíciónkba és vizsgálatunkba bevontuk a kutatások érdeklődési körébe csak az utóbbi időben bekerült, sokáig láthatatlan, ún. mentális munkát is,[14] amelynek mérése és konceptualizálása láthatatlansága és kognitív jellege miatt nem egyértelmű. Sokszor olyan implicit folyamatot jelent, amelyet még maguk a mentális munkát elvégzők sem tudatosítanak munkaként. Ide sorolhatóak mindazok a fizikai házimunkán és gondoskodási feladatokon túli, elsősorban kognitív és érzelmi tevékenységek, amelyek nélkülözhetetlenek egy család menedzseléséhez, és ugyanolyan megterhelőek lehetnek, mint akár a fizetett munka, akár a fizikai nem fizetett.[15] Egy másik megfogalmazás szerint „a mentális munka a mindennapi tevékenységek tervezése, szervezése és irányítása".[16] Robertson és munkatársai[17] továbbá a mentális munkát többek között a tervezéssel, ellenőrzéssel, nyomon követéssel, irányítással, azaz az inkább stratégiai, átfogóbb tevékenységekkel azonosították.

A fizetett és a nem fizetett munka megoszlása az adatok tükrében

A fizetett és a nem fizetett munka mennyisége és egymáshoz viszonyított aránya különbözőképpen alakul az egyes országokban,[18] régiókban, a különböző társadalmi rétegekben, differenciálódik iskolai végzettség, valamint a háztartás összetétele szerint, a legnyilvánvalóbb különbség azonban a férfiak és a nők között mutatkozik.

Az OECD országokban a 15–64 év közötti nők átlagosan naponta 263 percet töltenek nem fizetett munkával,[19] míg a férfiak 136-ot. Hasonló arányokat ta-

[14] Robertson et al.: *Mothers and mental labor,* 184–200.

[15] Uo.

[16] Shira Offer: The costs of thinking about work and family: Mental labor, work-family spillover, and gender inequality among parents in dual-earner families, *Sociological Forum*, vol. 29, 2014/4, 916–936.

[17] Robertson et al.: *Mothers and mental labor,* 184–200.

[18] Pl. amerikai anyák és apák munkával töltött összehasonlítását említi Petts–Shafer–Essig: *Does Adherence to Masculine Norms Shape Fathering Behavior?,* 705.

[19] A nem fizetett munkával töltött időbe beletartozik: rutin házimunka, bevásárlás, a háztartás tagjainak gondozása, gyermekgondozás, felnőtt gondozás, nem háztartáshoz tartozó tagok gondozása, önkéntesség, háztartási tevékenységekkel kapcsolatos utazások, egyéb nem fizetett tevékenységek. (OECD: *Parents' use of childbirth-related leave,* 2022.)

lálunk Magyarországra vonatkozóan is: az adatok alapján a magyar férfiak átlagban napi 162 percet töltenek nem fizetett munkával, míg a nők 294-t. Ez gyakorlatilag két óra különbség. És bár fizetett munkával a magyar férfiak átlagosan napi egy órával többet töltenek, összességében a magyar nők napi átlagban 1 órával többet dolgoznak.[20]

Annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedekben a kétkeresős családmodell elterjedésével a nők munkaerőpiaci részvétele jelentőssé vált, a fenti adatokból is egyértelműen látszik, hogy a nem fizetett munkák megosztásában továbbra is a nők viselik a nagyobb terhet. Különösen igaz ez a kisgyermeket nevelő családok esetében. Az Eurostat számításai szerint az Európai Unióban 2016-ban a 18 év alatti gyermekkel rendelkező nők 93%-a napi szinten gondoskodik gyermekeiről, szemben a férfiak 69%-ával. A nemi egyenlőtlenség a házimunka esetében még nagyobb: a nők 78%-a napi rendszerességgel főzött és/vagy házimunkát végzett, szemben a férfiak 32%-ával.[21] Magyarországi kutatások szerint is a háztartási munka megoszlását a családokban az első gyermek megszületése alakítja át leginkább, bár már a várandósság idején erősen a nők felé tolódnak el az olyan mindennapi, a családi működés fenntartásához szükséges feladatok, mint a főzés, mosogatás, bevásárlás vagy takarítás. A férfiak leginkább a lakásban, házban, ház körül adódó javításokból veszik ki a részüket. A gyermek megszületésével pedig a közös tevékenységek – mint pl. a bevásárlás – is csökkennek, bár a pénzügyek és a szabadidő-szervezés intézése megmarad közös tevékenységnek.[22] A gyermeket nevelő párok esetében még inkább egyenlőtlen otthoni munkamegosztás figyelhető meg azok körében is, ahol mindkét fél folytat keresőtevékenységet a gyermektelen párokhoz képest.[23] Ahol GYED-en van az édesapa, ott egy kicsit magasabb a „megosztott" munkavégzés.[24] A családon belüli munkamegosztásra vonatkozó családszociológiai kutatások szerint a mentális munka is jobban terheli a családanyákat, mint az apákat.[25]

[20] OECD 2024.

[21] *The Life of Women and Men in Europe – A Statistical Portrait – 2020 Edition,* European Commission, Eurostat, 2020. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/womenmen_2020/images/pdf/WomenMenEurope-DigitalPublication-2020_en.pdf?lang=en (Letöltés: 2022. december 14.)

[22] *Cohort'18: Division of Housework*, 2018. https://kohorsz18.hu/en/findings/initial-findings/57-who-does-the-housework.html (Letöltés: 2022. december 14.)

[23] Makay–Spéder: *Apaság,* 65–82.

[24] Makay–Kapitány–Ökrös: *Családtámogatás, női munkavállalás,* 77–96.

[25] Robertson et al.: *Mothers and mental labor,* 184–200; Heejung Chung – Ameeta Jaga – Susan Lambert: Possibilities for change and new frontiers: Introduction to the Work and Family Researchers Network special issue on advancing equality at work and home, *Community, Work and Family,* vol. 25, 2022/2, 1–12.

Elméleti keretek[26]

Az előző alfejezetben ismertetett, a háztartáson belüli munkamegosztásban tapasztalható egyenlőtlenségekre alapvetően három fő elméleti megközelítés adhat magyarázatot: a gazdasági racionalitáson alapuló *családi mikroökonómiai,* vagy *a rendelkezésre álló idő (time avaialability)* elmélet, valamint a háztartás tagjai közötti hatalmi viszonyokat figyelembe vevő *relatív erőforrások (relative resources),* vagy *alku (exchange-bargaining) modell,* amely a háztartás tagjainak szocioökonómiai státuszából indul ki; a harmadik csoportba pedig a *nemi szerepek*ből *(gender roles)* kiinduló elméleti modellek tartoznak.

A rendelkezésre álló idő elmélet

A rendelkezésre álló idő elmélete abból a klasszikus családi mikroökonómiai megközelítésből[27] indul ki, mely szerint a háztartások racionális megfontolások alapján, a bevétel maximalizálása és a legoptimálisabb működés érdekében osztják meg egymás között a háztartási feladatokat. A leghatékonyabb munkamegosztás az, ha a szerepeket specializálják, azaz az egyik fél a fizetett munkára specializálódik és energiáit oda összpontosítja, míg a másik fél a házimunkára. Tehát amelyik fél kevésbé aktív és hasznos a fizetett munkában, az fog több időt a házimunkával eltölteni, beleértve a gyermekgondozással járó feladatokat is. Más megközelítésben, aki kevesebb időt tölt fizetett munkával, annak több ideje van a nem fizetett munkára, azaz a racionális döntést a felek a rendelkezésükre álló idő alapján hozzák meg. Az elméletből az következik, hogy a kedvezőbb munkaerőpiaci státuszban lévő, azaz kedvezőbb jövedelmi és karrierlehetőségekkel bíró férfiak kevesebb házimunkát végeznek.[28] A család racionális viselkedése szerint a családi időkeretet úgy használják fel leghatékonyabban, ha a férfi a család anyagi stabilitását biztosítja, míg a nő az érzelmi biztonságát teremti meg. Ez a racionalitás megfelel a családon belüli tradicionális munkamegosztásnak.

[26] A fejezetben tárgyalt elméletekre a hazai kutatások túlnyomórészt angol nyelvű terminológiával hivatkoznak; az itt alkalmazott magyar megnevezések egy része Sztáray Kézdy Éva és Drjenovszky Zsófia terminológiai javaslatai: a rendelkezésre álló idő elmélet = time availability; hagyományos nemi szereptől való eltérés semlegesítése = gender deviance neutralization.

[27] Gary S. Becker: *A Treatise on the Family,* Cambridge, Harvard University Press, 1981.

[28] Jaspers–van der Lippe–Evertsson: *Gender inequality,* 176–195.

Relatív erőforrások elmélete

A relatív erőforrások perspektívája *(relative resources perspective)* szerint a háztartáson belüli munkamegosztást a felek erőforrásainak egymáshoz viszonyított mértéke határozza meg. A háztartás tagjai jövedelmük, iskolai végzettségük, foglakozási státuszuk szerint különböző erőforrásokkal rendelkeznek, és a relatíve magasabb erőforrással rendelkező fél így jobb alkupozícióba kerül. A megközelítés másik kiindulópontja szerint a nem fizetett munkák közül a háztartási munkákat egyik fél sem végzi el szívesen, így a kedvezőtlenebb alkupozícióban lévő félre hárulnak ezek a munkák.[29] Tehát a csere-alku *(exchange-bargaining)* elmélet alapján az a fél, amelyik több erőforrást hoz be a kapcsolatba, ezt arra fogja felhasználni, hogy lecsökkentse a napi közreműködését a háztartási munkákban. Mivel hagyományosan a férfiak erőforrásai erősebbek, a hatalmi viszonyokat figyelembe vevő perspektíva szerint a nőkre fog több háztartási munka hárulni.[30] A gyermekgondozással járó feladatok viszont az élvezetesebb nem fizetett munkák közé tartoznak, így abból a férfiak nagyobb részt vállalnak, bár elsősorban inkább a szórakoztatóbb tevékenységekből, mint a közös játék, olvasás, és kevésbé a rendszeres, rutin jellegű feladatokból.[31]

Az előző két elméletet tekinthetjük gendersemlegesnek abban a tekintetben, hogy a nem fizetett munkák megosztását nem a nemi szerepekkel kapcsolatos társadalmi normákkal és gyakorlatokkal magyarázzák, hanem a racionális megfontolások, illetve az erőforráson alapuló alkupozíció alapján. Ebből az következne logikusan, hogy ha egy háztartásban a nő végez több fizetett munkát, vagy többet keres, vagy magasabb az iskolai végzettsége, esetleg ügyetlenebb és kevésbé hatékony a rutin házimunkák elvégzésében, mint a férfi, akkor kevesebb házimunkát kellene végeznie. Makroszinten pedig a kétkeresős családmodell általánossá válásával, a nők tömeges foglalkoztatásával és a nők iskolai végzettségi szintjének (esetenként a férfiakét túlhaladó) emelkedésével párhuzamosan csökkennie kellene a háztartási és gyermeknevelési feladatok ellátásában a nemi egyenlőtlenségeknek. Azonban a gyakorlatban nem ezt látjuk. A férfiak részvétele a házimunkában és a gyermeknevelésben valóban nőtt, továbbá a kétkeresős családokban valóban több házimunkát végeznek, azonban a kenyérkereső nők még mindig több otthoni háztartási és gondoskodási munkát végeznek, mint

[29] Robert O. Blood Jr. – Donald M. Wolfe: *Husbands and Wives: The Dynamics of Family Living,* Glencoe, Free Press Glencoe, 1960.

[30] Jaspers–van der Lippe–Evertsson: *Gender inequality,* 176–195.

[31] Suzanne M. Bianchi – John P. Robinson – Melissa A. Milkie: *Changing Rhythms of American Family Life,* New York, Russel Sage, 2006.

férfi társuk.[32] A relatív erőforrások *(relative resources)* perspektíva egyik aspektusának pedig ellentmond az az empirikus megfigyelés is, mely szerint a magasabb iskolai végzettségű férfiak a munkaidőn kívül (esténként és hétvégén) igyekeznek a gyermekükkel több időt tölteni, mint az alacsonyabb végzettségűek.[33] Az apák magasabb iskolázottsága kiegyenlítettebb otthoni munkavégzést eredményezhet, hiszen számukra kiemelten fontos a gyermekük jólléte, melyre pozitív hatással van az együtt töltött idő.[34]

A munkamegosztásban megmutatkozó nemi egyenlőtlenségeket magyarázó elméletek bemutatása során tehát most áttérünk a jelenséget a nemi szerepekre alapozó magyarázatokra.

Nemi szerep elméletek

A nemi szerep elméletek *(gender roles perspectives)* abból indulnak ki, hogy egy társadalomban léteznek a nemi szerepekre vonatkozó társadalmi normák és az azokból fakadó elvárások, amelyek dinamikusan, társadalmi interakciókban keletkeznek és termelődnek újra.[35] Ezek a normák meghatározzák, hogy milyen viselkedés számít nőiesnek, illetve férfiasnak.

A férfiasság széles körben elterjedt normájának, a hegemón maszkulinitásnak lényegi összetevője a kenyérkereső munka,[36] amelynek értéke is magasabb, mint a nőiesnek tartott háztartási munkának. Ennek feladását jelenti, ha a férfi a kizárólagosan női feladatnak tekintett háztartási és gyermeknevelési teendőkből is kiveszi a részét.[37] A fizetett munka és a karrier szimbolikus értékén alapuló hegemón férfiidentitás mellett párhuzamosan – az anyaságot szabályozó normaként – az intenzív anyaság ideológiája azonosítható.[38] Eszerint jó anya az, aki sok és minőségi időt tölt a gyerekével, önzetlenül és feltétlenül rendelkezésre áll. Ez az anyai szerepfelfogás nagy felelősséget tesz az anyákra abban az ér-

[32] Jaspers–van der Lippe–Evertsson: *Gender inequality,* 176–195; Lyn Craig – Killian Mullan: How mothers and fathers share childcare: A cross-national time-use comparison, *American Sociological Review,* vol. 76, 2011/6, 834–861.

[33] W. Jean Yeung – John F. Sandberg – Pamela E. Davis-Kean – Sandra L. Hofferth: Children's time with fathers in intact families, *Journal of Marriage and Family,* vol. 63, 2001/1, 136–154.

[34] W. Benjamin Goodman – Ann C. Crouter – Stephanie T. Lanza – Martha J. Cox: Paternal work characteristics and father-infant interactions in low-income, rural families, *Journal of Marriage and Family,* vol. 70, 2008/3, 640–653.

[35] Candace West – Don Zimmerman: Doing gender, *Gender & Society,* vol. 1, 1987/2, 125–151; Candace West – Don Zimmerman: Accounting for doing gender, *Gender & Society,* vol. 23, 2009/1, 112–122.

[36] Connell: *Masculinities*.

[37] Uo.; Neményi: *Szülői feladatok és családfenntartás,* 245; Elliott: *Caring masculinities,* 240–259.

[38] Sharon Hays: *The Cultural Contradictions of Motherhood,* New Haven, Yale Press, 1996.

telemben, hogy a norma szerint elsősorban rajtuk múlik a gyermek későbbi boldogulása.

A nemekkel kapcsolatos normák egyik látványos leképeződése a háztartás, illetve a család, ahol ezek a normák az interakciók és gyakorlatok során újra is termelődnek. A „doing gender" elmélet szerint a háztartásban a felek a nemi szerepüknek megfelelően viselkednek, ezáltal is hangsúlyozva és erősítve nőiességüket, illetve férfiasságukat. Ez a háztartási munkamegosztásban azt eredményezi, hogy a nők olyan nőiesnek tartott munkákat végeznek, mint a főzés, mosás, takarítás, gyerekek körüli rutin munkák, míg a férfiak a ház körüli és kerti munkákat végzik el, a szemetet viszik ki, vagy játszanak, fociznak a gyermekkel.[39] Ebben az értelemben, ha a férfi részt vesz a gyermeknevelésben vagy a háztartásban, az értelmezhető férfiasságának részbeni vagy teljes feladásaként. Így „doing gender"-ként, azaz a férfiszerep erősítéseként értelmezhető, ha a férfiak nem hajlandóak elvégezni az egyébként nőktől elvárt házimunkákat.[40]

Továbbá a férfiak gyakran úgy értelmezik, ha házimunkát végeznek, mintha segítenének a párjuknak.[41] Ebben a percepcióban az az implicit tradicionális genderalapú szerepfelfogás jelenik meg, mely szerint a háztartási munkák ellátása amúgy a nő feladata lenne, és ha a férfi ebben részt vállal, azzal segítő gesztust gyakorol felé, és tehermentesíti a nőt. Tehát a férfi számára a házimunka továbbra is választásként értelemezett, míg a nőktől elvárt.[42]

Azokban a kétkeresős családokban, ahol a nő is kenyérkereső szerepet vállal, az elmélet szerint a munkából hazatérve mindketten a „doing gender" elvei szerint viselkednek, erősítve és újraépítve nemi szerepüket, ami magyarázza a háztartási munkában tapasztalt nemi egyenlőtlenségeket. Erre a jelenségre vezette be Hochschild[43] a második műszak fogalmát, ami arra utal, hogy a fizetett munkában eltöltött első műszak után a háztartási munkák ellátása továbbra is nagyrészben a nőkre hárul. Azokban a családokban pedig, ahol a nő válik a fő kenyérkeresővé, gyakran a háztartási munkák hagyományos, azaz egyenlőtlen megosztásával kompenzálják a hagyományos szerepnormáknak nem megfelelő felállást.[44]

[39] Latshaw–Hale: '*The domestic handoff',* 97–120.

[40] Mária Neményi – Judit Takács: Main breadwinner women in Hungary and their work-family balance related coping strategies, *Intersections. East European Journal of Society and Politics,* vol. 2, 2016/3, 97–117.

[41] Katarzyna Suwada: Domestic work and parenting, in *Parenting and Work in Poland,* Cham, Springer, 2021, 77–95.

[42] Nicholas Townsend: *The Package deal: Marriage, work and fatherhood in men´s lives,* Philadelphia, Temple University Press, 2010.1–263; Latshaw: *From mopping to mowing,* 252–270.

[43] Arlie Hochschild: *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home,* New York, Viking Penguin, 1989.

[44] Neményi–Takács: *Main breadwinner women,* 97–117.

Ahogy láttuk, a „doing gender" elmélet szerint a „gender" nem statikus, hanem adaptálódhat, változhat időben és interakciókban egyaránt. Azaz nemcsak „doing", hanem „undoing gender" is lehetséges,[45] ami alatt azokat a társadalmi interakciókat értjük, amelyek a genderkülönbségeket csökkentik.[46] Ez történik olyan családokban, ahol a felek jellemzően nem a hagyományos nemi szerepüknek megfelelően viselkednek, azaz „undoing gender" elvek szerint működnek.

A nem fizetett munka megosztásának egyenlőtlenségeit magyarázza a szintén nemi szerepeken alapuló *hagyományos nemi szereptől való eltérés semlegesítésének (gender deviance neutralization)* elmélete,[47] amely szerint a hagyományos nemi szerepelvárástól eltérő felek ezt az eltérést otthon kompenzálni igyekeznek. Például a feleségénél kevesebbet kereső férfi otthon kerüli a nőiesnek tartott házimunkákat, és több férfiasnak tartott munkát végez annak érdekében, hogy mégis megfeleljen az elvárt férfi normáknak.[48] Tehát ilyen esetekben nem feltétlenül érvényesül a magasabb keresetből fakadó kedvező alkupozíció, amelyből a többet kereső nő sikeresen át tudja hárítani a házimunkát a férfira, hanem éppen ellenkezőleg, a nem hagyományos nemi szerepek szerinti munkavállalást a nő is fokozott házimunka végzéssel kompenzálja.[49]

A férfiak házimunkában és gyereknevelésben való alacsonyabb szintű részvételét az ún. anyai kapuőr jelenség is magyarázhatja.[50] Kapuőr alatt azt a személyt vagy csoportot értjük, aki vagy akik szabályozzák és ellenőrzik, esetleg akadályozzák mások hozzáférését bizonyos javakhoz, szolgáltatásokhoz, szerepekhez. A kapuőr döntően az édesanyák részéről tapasztalható jelenség,[51] azonban – a „doing gender" elméletét alapul véve – az apák részéről is megfigyelhe-

[45] Natascha Nisic – Miriam Trübner: Doing housework in context: Dyadic analyses of the division of domestic labor in contemporary couples, *Journal of Family Issues*, vol. 45, 2024/6, 1378–1402; Yoonjeong Lee: 'Undoing gender' or selection effects?: Fathers' uptake of leave and involvement in housework and childcare in South Korea, *Journal of Family Studies,* vol. 29, 2023/5, 2430–2458.

[46] Francine M. Deutsch: Undoing gender, *Gender & Society,* vol. 21, 2007/1, 106–127.

[47] Theodore N. Greenstein: Economic dependence, gender, and the division of labor in the home, *Journal of Marriage and Family,* vol. 62, 2000/2, 322–335.

[48] Michael Bittman – Paula England – Liana Sayer – Nancy Folbre – George Matheson: When does gender trump money?, *American Journal of Sociology,* vol. 109, 2003/1, 186–214; Latshaw: *From mopping to mowing,* 252–270.

[49] Nieves Lazaro – Maria L. Moltó – Rosario Sanchez – Carles Simo-Noguera: Housework gender inequality in Spain: Is the sharing of housework within couples solely driven by economic rationality?, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas,* vol. 180, 2022, 85–104.

[50] Sarah M. Allen – Alan J. Hawkins: Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement, *Journal of Marriage and Family,* vol. 61, 1999/1, 199–212.

[51] Maya Autret – Brad van Eeden-Moorefield: An autoethnographic dialogue with motherhood literature, *The Qualitative Report,* vol. 29, 2024/1, 1–25.

tő.[52] Jelen kutatás kontextusában tehát anyai kapuőrségről akkor beszélünk, ha az anyák akadályozzák a gondoskodó szerephez való apai hozzáférést,[53] ami a háztartáson belüli munkamegosztás egyenlőtlenségéhez is hozzájárul. Az, hogy az anyák mennyire engedik át a házimunkát és a gondoskodási feladatokat az apáknak, szorosan összefügg az anyák nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdjével,[54] ugyanis a kapuőr anyák vagy nem tartják kompetensnek, képesnek az apát a gyermeknevelés körüli teendők megfelelő ellátására, vagy nem képesek a hagyományos női mintákat és abból fakadó szerepet és feladatokat – akár csak részben is – elengedni. Az édesanya szülőséggel összefüggő értékei tehát hatással vannak arra, milyen szülői szerepben engedi kibontakozni az apát.[55]

A genderérzékeny elméleti megközelítések tehát amellett érvelnek, hogy a háztartáson belüli munkamegosztást nem feltétlenül a gazdasági racionalitás vagy a háztartáson belüli hatalmi viszonyok határozzák meg, hanem a magyarázatot a nemi szerepekben kell keresni.

A nemi szerepekkel kapcsolatos normák és az azokból fakadó társadalmi és belső elvárások azonban nem statikusak, hanem változnak a mögöttük meghúzódó értékrenddel együtt. A tradicionális nemi szerepfelfogás a nők és a férfiak közötti különbségekre helyezik a hangsúlyt, és ebből következően eltérő szerepeket és viselkedési normákat társítanak a két nemhez. Ehhez képest az egyre inkább terjedő egalitárius nemi szerepfelfogás az egyenlőséget hangsúlyozza, amiből az következik, hogy nincsenek tipikus nőies, illetve férfias szerepek és feladatok, azaz mindkét szülő betölthet kenyérkereső vagy gyermekgondozó feladatot is.[56]

A nemi szerepek egalitárius felfogása, valamint az apaszerep újraértelmezése arra is lehetőséget nyújt, hogy a családban az apa lépjen elő elsődleges gondos-

[52] Elizabeth Christopher: 'It's a man's job': Doing gender and male gatekeeping in the division of household labor, *Journal of Family Issues,* vol. 45, 2024/11, 2851–2874.

[53] Kübra F. Aytac – Sarah J. Schoppe-Sullivan: Adult attachment as a predictor of maternal gatekeeping among new parents, *Personal Relationships,* vol. 30, 2023/3, 1096–1116; Ana F. Moura – Kevin Philipp: Where is the father? Challenges and solutions to the inclusion of fathers in child feeding and nutrition research, *BMC Public Health,* vol. 23, 2023/1, 1183; Pascale Voyer-Perron – Célia Matte-Gagné – Catherine Levesque: Factors associated with father involvement during infancy: A multifactorial and multidimensional approach, *Parenting,* vol. 24, 2024/2–3, 78–105.

[54] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

[55] Cindy Eira Nunes – ElliAnastasia Lamprianidou – Melanie J. ZimmerGembeck – Stijn Van Petegem: The relations between parents' gender equality values and (co)parenting: Examining actorpartner effects in an Australian community sample, *Journal of Family Issues,* vol. 46, 2024/1, 3–25; Bünyamin Kıraçcı – Hasan Bakkaloğlu: The relationship between maternal gatekeeping and fathers' involvement in caring for preschool children with special needs, *The American Journal of Family Therapy,* vol. 51, 2023/1, 94–112.

[56] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers.*

kodóvá úgy, hogy egy bizonyos időre ő marad otthon kisgyermekével, míg az anya otthonától távol fizetett munkát végez.[57]

A nem fizetett munka megosztása az otthon maradó apa – dolgozó anya típusú családokban, korábbi kutatások alapján

Az utóbbi időben egyre több kutatás foglalkozik az otthon maradó apa – dolgozó anya típusú családokkal, mégis viszonylag keveset tudunk ezen családokról, időfelhasználásukról, munkamegosztási gyakorlataikról és főleg elveikről.[58]

A korábbiakban láthattuk, hogy a „doing gender" elmélet szerint a „gender" nem statikus, hanem változhat is, azaz nemcsak „doing", hanem „undoing" is lehetséges, amikor a felek jellemzően nem a hagyományos nemi szerepüknek megfelelően viselkednek.

Az otthon maradó apa – dolgozó anya típusú családokat vizsgáló tanulmányok eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy ezt a családi felállást értelmezhetjük a hagyományos gender normáktól való eltávolodásként, azaz „undoing gender"-ként abban az értelemben, hogy a hagyományosan nőies munkának számító gondoskodást, azaz a gyermek körüli gondozási tevékenységek teljes körét ezekben a családokban, ha átmenetileg is, de az apák veszik át.[59] Ezekben a családokban csökkennek a nemek közötti különbségek azáltal, hogy nagyobb értéket tulajdonítanak az apa gyermekgondozásba való bevonódásának,[60] legalábbis hétköznap napközben „undoing gender" jellemző rájuk.[61] Azonban este és hétvégén ez visszafordulhat „doing gender"-be, mikor az anya – kompenzálva a napközbeni távollétét – visszaveszi a hagyományos nemi szerepeknek megfelelő viselkedést, és továbbra is igazodik a hagyományos gendernormákhoz kapcsolódó elvárásokhoz.[62] Rushing és Powell[63] is arra jutnak, hogy az anyák a reggeli és az esti órákban tudnak sokkal inkább részt venni az otthoni feladatokban,

[57] Snitker: *Not Mr. Mom,* 203–221; Takács: *How involved are involved fathers,* 500; Sztáray Kézdy – Drjenovszky: *Hungarian Stay-at-Home Fathers,* 197; Ranson: *Men, Paid Employment,* 741–761; Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

[58] Latshaw: *From mopping to mowing,* 252–270; O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives.*

[59] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664; Latshaw: *From mopping to mowing,* 252–270; O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives*.

[60] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

[61] Latshaw–Hale: '*The domestic handoff',* 97–120.

[62] Uo.

[63] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 417.

leginkább este és hétvégén tudnak minőségi időt tölteni a családdal. Chesley[64] ezt azzal magyarázza, hogy ilyenkor az apák az egész napi távollét után gyakorlatilag biztosítják az anyának a gyermekkel töltött együttlét lehetőségét. Latsaw és Hale[65] magyarázatában árnyaltabb képet ad, és háromféle magyarázatot különített el: vagy az apa „hátralép", hogy „ajándék" időt adjon az anyának csak a gyerekkel, vagy az apának van szüksége szabadidőre, illetve lehetőség, hogy az anya enyhítse bűntudatát amiatt, hogy nincs eleget gyermekével, és így nem felel meg a „jó anya" elvárásnak.

A házimunkák tekintetében nem ilyen egyértelmű a helyzet. Chesley[66] amerikai (USA) otthon maradó apákra vonatkozó kutatásában arra jutott, hogy az apák a gyermekgondozással kapcsolatos rutinfeladatok mellett a háztartási munkák jelentős részét is ellátják, azonban elsősorban napközben.[67] A finn otthon maradó apák számára is természetes, hogy aki szülői szabadságon van, az nemcsak a gyermeknevelésért, hanem a házimunkáért is felelős.[68] Hasonló tapasztalatokról számolt be Gislason[69] az általa vizsgált svéd apákat vizsgálva, valamint Valarino[70] is, a svájci, szülői szabadságon lévő apákról szóló kutatásában. Wall és Leitao[71] portugál apákat vizsgálva azonban arra az eredményre jutott, hogy a feladatok átvétele a házimunkák tekintetében nem valósul meg teljes mértékben.

Latshaw[72] az elvégzett otthoni feladatok összesítése alapján kétféle apatípust különböztet meg: az ún. vonakodó *(reluctant)* apákat, akik inkább a férfiasabb feladatokat vállalják, és kevesebb otthoni munkát végeznek, valamint az elszánt *(resolute)* apákat, akik több házimunkát végeznek, és így mind időben, mind a feladatok jellegében kiegyenlítettebb az otthoni nemi munkamegosztás. Latshaw[73] igen részletesen vizsgálta az időfelhasználást az otthon maradó apák körében, és eredményeiben azt kapta, hogy a legtöbb időt az ételkészítés és a felmosás tette ki. A nem fizetett munkák közül a háztartási rutinmunkák, mint a takarí-

[64] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[65] Latshaw–Hale: *'The domestic handoff',* 100.
[66] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[67] Uo.
[68] Johanna Lammi-Taskula: Fathers on leave alone in Finland: Negotiations and lived experiences, in O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives,* 89–106.
[69] Ingólfur V. Gíslason: Fathers on leave alone in Iceland: Normal paternal behaviour?, in O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives,* 158.
[70] Isabel Valarino: Fathers on leave alone in Switzerland: Agents of social change?, in O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives*, 205–230.
[71] Karin Wall – Mafalda Leitão: Fathers on leave alone in Portugal: Lived experiences and impact of forerunner fathers, in O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives,* 56.
[72] Latshaw: *From mopping to mowing,* 252–270.
[73] Uo., 259–266.

tás, szerelés, mosás, vasalás, a szemét kiürítése vagy a bevásárlás és főzés korábbi kutatások szerint egyébként a legkevésbé kívánatos tevékenységek közé tartoznak, és a háztartás tagjai szerint is alacsonyabb értékűek nemcsak a fizetett munkavégzésnél, hanem a nem fizetett gondoskodásnál is.[74] Továbbá ezek azok a feladatok, amelyeket a legkönnyebb kiszervezni fizetett munkavállalóknak, ahogy ezt sok középosztálybeli család meg is teszi.[75] Hagaman[76] szintén kétféle apatípust különböztet meg az otthoni teendők viszonylatában. Az egyik típus *(do-it-all dads),* akik minden körülmények között bármilyen feladatot elvégeznek mind a házimunkát, mind a gyermek körüli teendőket tekintve. A másik típusba *(daytime dads)* azok az édesapák kerültek, akik csak azokat a feladatokat végzi el, melyek szükségesek addig, amíg az édesanya dolgozik. A két kategóriától függetlenül az eredmények ugyanakkor azt mutatják, hogy a mentális munka mindkét esetben az édesanyákhoz köthető.

Brandth és Kvande[77] a norvég apákat vizsgálva azt tapasztalták, hogy korábban, a norvégiai apakvóta bevezetésének kezdetén gyakran előfordult, hogy az otthon lévő apa az otthoni feladatok közül csak a gyermeknevelést vállalta, a házimunkát nem tekintették az otthoni teendőik részének.[78] Az utóbbi években a házimunka alól pedig inkább a feladat kiszervezésével vagy a munka minőségével kapcsolatos elvárások csökkentésével igyekeznek szabadulni. Azonban azt is megállapítják, hogy napjainkra, az általuk második generációs otthon maradó apáknak nevezettek számára a házimunka átvétele is természetessé vált az otthonlét alatt, és jellemzően átveszik erre az időre az anyáktól.[79] A kapott eredményeket pontosítja Ellingsæter és Kitterød[80] azzal a kiegészítéssel, hogy a házimunkával, illetve gyermeknevelléssel töltött idő összefüggésbe hozható az apa iskolai végzettségével is.

Azonban inkább „doing gender"-ként értelmezhető az a tapasztalat, mely szerint az otthon lévő apák egy része valamilyen módon tartja a kapcsolatot a munkaerőpiaccal, fizetett részmunkaidős vagy távmunka formájában, esetleg

[74] Suwada: *Domestic work and parenting,* 77–95.

[75] Nancy Fraser: Contradictions of capital and care, *New Left Review,* 2016/100, 99–117; Ochsner–Szalma–Takács: *Division of Labour,* 103–109.

[76] Nicole Hagaman: Daytime dads and do-it-all dads: Understanding lead-dad families, *Sociology Compass,* vol. 17, 2023/11, e13164.

[77] Elin Kvande – Berit Brandth: Fathers on leave alone in Norway: Changes and continuities, in O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives*, 29–44.

[78] Uo., 33.

[79] Uo.

[80] Anne Lise Ellingsæter – Ragni Hege Kitterød: Enabling family policies, changing gender norms: Increasing childcare and housework among Norwegian fathers from 1980–2010, *Journal of Family Studies,* vol. 29, 2023/6, 2491–2508.

nem fizetett önmegvalósító, illetve közösségi munka vállalásával tartják fenn a hagyományos férfiidentitásnak megfelelő szerepüket.[81]

Ami a mentális munkát illeti, Doucet[82] amerikai és kanadai családokra vonatkozó kutatása során arra jutott, hogy még ezekben a családokban is elsősorban a nők vállalják magukra a család és a gyerekek életének és tevékenységeinek szervezését, irányítását. Azonban az egalitárius szemlélettel összefüggésben ezek a párok jellemzően a család életével kapcsolatos, különösen a gyermekeket érintő kérdésekben közösen hozzák meg a döntéseket.[83] Az otthoni fizetetlen munkával összefüggésben vizsgálja a mentális munka jelenségét Reich-Stiebert, Froehlich és Voltmer[84] is, akik korábbi vonatkozó szakirodalmak átfogó elemzése alapján szintén arra jutottak, hogy ezek a típusú feladatok jellemzően az édesanyákhoz köthetőek, mely különösen a gyermek születésével, a szülővé válással erősödik fel.

Fontos megjegyezni, hogy az apa otthonléte alatt megfigyelhető gyakorlat nem csupán az adott időszak feladatmegosztására jellemző: a párok egy részét már eleve egy kevéssé tradicionális „gender role" attitűd jellemezte, amely már a kezdetektől egy egalitárius típusú párkapcsolatot és kiegyenlített viszonyokat eredményezett.[85] Számos családban már az első gyermeknél is igyekeztek egyenlően megosztani a gyerekfelügyeletet (pl. miután az apa hazaért), és sok esetben az apa munkaerőpiacra történő visszatérése után is megmaradt a kiegyenlített munkamegosztás a nem fizetett munkák tekintetében.[86]

Összességében azt látjuk, hogy ennek ellenére még az otthon maradó apa – dolgozó anya típusú családokban sem valósul meg teljeskörűen az „undoing gender" gyakorlata, és az is elsősorban hétközben, napközben és a gyermek körüli feladatok tekintetében érvényesül. A továbbiakban ismertetjük, hogyan és milyen elvek, attitűdök mentén alakul az otthoni nem fizetett munka megosztása azokban a magyar családokban, ahol az apa marad otthon hosszabb-rövidebb időre a gyermekkel, míg az anya visszatér a kereső munkához.

[81] Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303; Doucet–Merla: *Stay-at-home fathering,* 455–473; Diane-Gabrielle Tremblay – Nathalie Dodeler Lazzari: Fathers on leave alone in Quebec (Canada): The case of innovative, subversive and activist fathers!, in O'Brien–Wall (eds.): *Comparative Perspectives*,69–88.

[82] Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303.

[83] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

[84] Natalia Reich-Stiebert – Laura Froehlich – Voltmer Jan-Bennet: Gendered Mental Labor: A Systematic Literature Review on the Cognitive Dimension of Unpaid Work Within the Household and Childcare, *Sex Roles,* vol. 88, 2023/11–12, 475–494.

[85] Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 25–26.

[86] Doucet: *Dad and baby in the first year,* 78–98.

Az otthoni munkamegosztás gyakorlata

Hogyan alakul tehát a házimunkák megoszlása a szülők között? Spéder és Makay[87] szerint Magyarországon a házimunkák megosztása a gyermekvállalás előtt kiegyenlítettebbnek bizonyul a két nem között, viszont a legtöbb esetben a gyermekvállalást követően hagyományossá alakul át (és marad fenn a későbbiekben a munkaerőpiacra való visszatérés mellett is). A szerzők ugyanakkor rámutatnak arra is, hogy ez az arány jellemző más országokban is, bár az északi országokban kiegyenlítettebben.[88]

Az országos átlaghoz képest interjúalanyaink beszámolója alapján az otthoni feladatok tekintetében (mely jelenti egyrészt a házimunkát, másrészt a gyermekek körüli teendőket) többnyire egy *kiegyenlített feladatvégzés* jellemző: *„Nehéz azt mondani, hogy valamit kizárólag egyikőnk, vagy kizárólag a másik csinál."* (12) Az apák természetesnek veszik, hogy mindezeket elvégezzék, ahogy egyikük megfogalmazta: *„Sokkal egyszerűbb igazából, hogy az asszonynak ez a dolga, és én meg csak felrakom a lábamat. Valószínűleg egyszerűbb volna nekem, de nem megy. Meg neki se megy. Ő kényelmetlenül érzi magát, ha én nem csinálok semmit, én kényelmetlenül érzem magam, ha ő."* (17) A vizsgált párok esetében *nem* határozható meg kifejezetten *női-* vagy *férfimunka*. Több apa is elmondta, hogy *„mindenki csinálta éppen, ami beleakadt a kezébe. Nem volt ilyen, hogy ha valami baja van a picinek, akkor szigorúan anyu veszi föl, vagy a pelenkáját most te cseréled, mert ennek így kell lenni. Semmi ilyen felosztósdi nem volt."* (5) *„Akinek a kezében volt a gyerek, az tette tisztába."* (27)

A feladatmegosztást – mind a házimunka, mind a gyermekek körüli teendők tekintetében – elsősorban az határozta meg, hogy éppen kinek volt több ideje az adott feladatot elvégezni, amit interjúalanyaink a következőképpen fogalmaztak meg: *„Kiegyenlítetten ment nálunk, hogy akinek éppen érkezése volt, az megcsinálta a feladatot."* (28) *„Szóval nálunk nem az van, hogy szerepleosztás van, és akkor ma te ezt csinálod, azt én csinálom, hanem ki mivel találkozik."* (17) *„Ha valahova én értem oda előbb, akkor én csináltam meg értelemszerűen."* (6) *„Változó, amelyikünk éppen ráér, most például én fogok elindítani egyet* [mosást]. *Van úgy, hogy reggel ő elindítja* [a mosást] *és akkor én kiteregetek, ezek teljesen hullámzóak most már."* (29) *„Tehát az tereget, akinek ideje van, az mosogat, aki éppen ott van, azt meg szoktuk beszélni, hogy ki főz éppen, mert azt úgy könnyebb szervezni, de az is rugalmas."* (14)

[87] Makay–Spéder: *Apaság*, 65–82.

[88] Takács Judit: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna…", *Esély*, 19. évf., 2008/6, 51–73.

Az egyedüli nagyon megosztó házimunka a főzés volt, ugyanis az apák egy része kényszerből csinálta otthonléte alatt, vagy ha nagyon nem ment, egyéb módon oldotta meg, más édesapák pedig már korábban is maguk vitték a főzést otthon, és élvezték, hogy a továbbiakban ebben kiteljesedhetnek. *„Én főzök.* [...] *Nem, ez mindig így volt. Hát előtte még néha ő főzött, de többnyire én, és most már szinte csak én."* (16)

A korábban kialakult rutin a gyermek születését követően sem változott a legtöbb helyen. A különbség valójában annyi volt, hogy mivel a nap nagy részét az apa töltötte otthon, *több ideje* volt a feladatok elvégzésére. *„Ha én maradtam otthon, akkor ugyanez volt a felállás nagyjából. Amit meg tudtam csinálni, azt megcsináltam. Amit a gyerek mellett nem lehetett, vagy már nem volt rá idő, akkor azt megcsinálta ő. Vagy hazaérve átvette a gyereket, és megcsináltam én."* (6)

Akiknél volt is valamiféle feladatmegosztás, az inkább azon alapult, hogy *ki mit szeret jobban,* vagy kevésbé jobban, vagy melyikben gyakorlottabb. Azaz sokszor a *praktikum* határozta meg a feladatmegosztást. *„Nem volt kifejezetten felosztva, hogy ez most a tied, vagy az enyém, egy-kettő ilyen kiemelt volt, tehát a mosogatás az enyém volt, fixen, egyszerűen csak azért, mert a párom nem igazán szeret mosogatni.* [...] *A másik ilyen kiemelt, az a fürdőszoba takarítása, amit én nem szeretek, bevallom őszintén. Úgyhogy azt viszont bevállalta."* (6) *„Kialakult egy ilyen munkamegosztás, hogy az ilyen fürdőszoba-takarítást azt inkább ő szerette csinálni, én jobban szerettem a nappali rendberakását. Aztán meg amikor ilyen nagytakarítás van, azt nyilván együtt csináltuk, mert én vagyok elég magas ahhoz, hogy a függönyt le tudjam szedni, vagy a felső polcokat el tudjam érni, vagy ilyenek."* (30)

Az édesapák beszámolóit a párjuktól visszakapott kérdőívek válaszai alapvetően megerősítették, az anyák is visszaigazolták a kiegyenlített feladatmegosztást. Csupán három esetben volt érzékelhető az, hogy az édesanya és az édesapa némileg másképp látta a vizsgált időszakot. Mindhárom esetben az apa úgy érezte, az otthoni teendők nagy része az ő vállát nyomja, miközben az édesanya is a túl sok otthoni feladatról számolt be, melyet még munkavégzése mellett el kell látnia.

Az általánosan látható, hogy a feladatok elvégzése (takarítás, főzés, pelenkázás, etetés, közös játék, séta, játszóterezés, kapcsolattartás pl. az orvossal, logisztika, pl. torna) az anya munkába való visszatérését követően az édesapa irányába mozdult el. Ez természetes következménye annak, hogy az apa több időt tölt otthon, mint az anya. Érdekes, hogy a házimunkák közül a mosás és a vasalás ebben az esetben is döntően az anyák feladata marad (mindkét fél szerint). Ugyanakkor úgy tűnik, a házimunka terén kisebb a változás, mint a gyermekek körüli teendők esetében. Ennek oka az, hogy míg sok esetben a házimunka jelen

volt a pár életében a gyermek születése előtt is, addig az újszülött körüli teendőket sok esetben inkább az anya végezte (mivel akkor még ő volt otthon), mielőtt átvette volna az édesapa.

Túlzás lenne apai, illetve anyai feladatokat beazonosítani, azonban mégis kirajzolódni látszik egy olyan jelenség, miszerint a bevásárlást és a ház körüli teendőket inkább az apák végzik, a családi ügyek és programok szervezése, illetve a nagyobb gyermekekkel való foglalkozás pedig ebben az esetben is inkább az anyáknál marad. Ehhez kapcsolódóan a *mentális munka* megosztását vizsgálva arra jutottunk, hogy a gyermekgondozáshoz köthető indirekt feladatokban, mint a tervezés, szervezés, kapcsolattartás (pl. orvos) is kiegyenlítetten vesznek részt a szülők. Az apa fizikai otthonlétéből adódik, hogy napközben minden felmerülő szükséges feladatot elvégezzen, miközben mindez többnyire az anyával tartott intenzív kommunikációval és ellenőrzéssel párosul. *„Listákat kapok, hogy miket kell még megcsinálnom, azt kapok, listákat, sokat."* (13) A legtöbb anya el is elengedte ezeket a feladatokat, azonban nem minden anya tudta a korábbi felelősséget átengedni: *„ezeknél a típusú dolgoknál, hogy ha meg tudta oldani, akkor belépett, ha nem tudta megoldani akkor meg folyamatos kapcsolatban voltunk, és érdemben jelentettem arról, hogy mi történik."* (25)

Kiemelendő még a fürdetés, mely bár inkább az apa feladata szokott lenni (vagy közös), a vizsgált időszakban – kis mértékben – az édesanya felé tolódott. Ezzel összefüggésben az altatás, mely többnyire anyai feladat, csupán kis mértékben tolódott el az édesapák felé. Ez – az interjúk alapján – azzal magyarázható, hogy a dolgozó anyák a munka után igyekeznek minél több minőségi időt tölteni családjukkal, „bepótolni" az időt gyermekükkel, ezért szívesen vállalták az esti feladatokat továbbra is (vagy még inkább) ők.

A kutatásunkba bevont családokra általában elmondható, hogy az anya munkába való visszatérését követően – mindkét fél elmondása szerint – az apák láttak el minden gyermek körüli feladatot napközben, míg az anya távol volt. A házimunkák ellátását is jelentős mértékben átvették az apák, az otthonlét időszaka alatt takarítanak, rendet raknak, bevásárolnak, mosogatnak stb. És ezt teljesen természetesnek is veszik: *„Nekem most itt takarítani kell, mert nem várhatom el tőle, és ez ilyen jó érzés volt, hogy én ezzel szolgálok magunknak. Nem neki, nem a gyerekeknek, hanem mindannyiunknak, ez az én dolgom, hogy én takarítok."* (31)

Az otthoni munkamegosztás gyakorlata mögött meghúzódó értékrend

Az előző alfejezetben láttuk, hogy a mintánkba került magyar otthon maradó apák családjaiban az otthoni munkák tekintetében egy kiegyenlített munkamegosztás figyelhető meg, a vizsgált apák az otthonlét időszakára a háztartási és gyermeknevelési munkák jelentős részét átvállalták. Azonban az interjúalanyok között megfigyeltünk olyan különbségeket, melyek mögött elemzésünk alapján a szülők nemi szerepekkel kapcsolatos eltérő értékrendje húzódhat meg. A vizsgált mintában mind a tradicionális, mind az egalitárius attitűd megjelenik, így a vizsgált párokat ezek szerint két, jól elkülöníthető csoportba sorolhatjuk. Ennek módszertani alapját az anyakérdőív attitűdkérdései alapján adott válaszok, valamint az apákkal lefolytatott interjúk elemzése során kapott vélemények együttesen adják.

A tradicionális szemléletű családok

A családok egy kisebb részét (harmincegyből nyolcat) tradicionális szemléletűként azonosítottunk, ugyanis az otthoni munkavégzéshez, gyermeknevelléshez történő hozzáállásuk hagyományosnak tekinthető. Saját elmondásuk szerint is *„a világképünk elég konzervatív abból a szempontból, hogy mi azért úgy képzeltük el, hogy én leszek az, aki mindig dolgozik és a feleségem lesz, amikor nem”.* (4) Ezek a családok a gyermek születését megelőzően egyfajta tradicionális szerepmegosztást követtek, ennek következtében az, hogy a gyermekkel az apa maradt otthon, új helyzetet teremtett számukra, amibe bele kellett tanulni. *„Ami a háztartási dolgokat illeti, vittem, amennyire tudtam.”* (3)

A tradicionális szemléletű családokra jellemző, hogy szerepfelfogásukban a nők és a férfiak közötti különbségekre helyezik a hangsúlyt, és ebből következően eltérő szerepeket és viselkedési normákat társítanak a két nemhez. Alapvetően úgy vélik, hogy létezik feladatmegosztás apa és anya között, létezik olyan, hogy női és féri munka. *„Szerintem van valami nemi szerephez köthető, hogy… vagy nem is tudom, ilyen alaptulajdonság, hogy egyszerűen én nem tudtam annyi mindent párhuzamosan menedzselni ott a lakásban, vagy a háztartásban.”* (3) Volt olyan édesapa, aki ezt elsősorban a gyermek körüli teendőkre, más inkább a háztartási munkára értette, megint mások mindkét tekintetben a tradicionális értékrendet követték. Ez a mindennapi gyakorlatban abban nyilvánult meg, hogy az otthon töltött idő alatt az apa, a rendelkezésére álló több időnek köszönhetően, minden feladatot elvégzett, attól függetlenül, hogy korábban is ő csinálta-e. *„Nagyjából az lett a következmény, hogy ezek a dolgok, amikhez idő kellett, azok*

nálam maradtak." (25) Mindez történt annak tudatában, hogy ez csupán az aktuális, speciális helyzet sajátja. *„Tulajdonképpen a feleségem kevesebb időt lehet velük, mint amennyit szeretne. Nekem több időt kell, mint amennyit szeretnék."* (4) Az édesapák tehát – helyzetükből adódóan – napközben mindenképpen több feladatott láttak el, mint korábban. Ezekben az esetekben jellemző, hogy a feladatok szétosztása tekintetében több helyen új elvek jelentek meg az otthon töltött időszak alatt. Emellett a napi rutinban is megtapasztalható, hogy vannak olyan feladatok, amelyek továbbra is az anyánál maradnak, aki ezt hétköznap este a munka után vagy hétvégén végzi el: *„Akkor más volt a dinamika mikor ketten voltunk, de amikor az anyja nyilván megjelent, akkor az már nála volt vagy rajta volt a hangsúly."* (21) Tehát több édesanyánál érzhető egyfajta erős kompenzációs szándék a tekintetben, hogy az anyai feladatait nem szeretné elengedni, hiszen számukra a gyermeknevelés vagy a házimunka elsősorban a nő feladata. Amit pedig nem tud elvégezni, azt igyekszik erős kontroll alatt tartani, azaz érezhető, hogy a mentális munka több esetben az anyánál marad. *„Átfordította a végrehajtást kontrollba. Leginkább. Tehát hogy azokról a dolgokról, amikről azt gondolta, hogy elsősorban neki kell végrehajtania, vagy ő tudná jobban végrehajtani, azokról többet akart megtudni, jobban bevonódott ezekbe. Egyes dolgokat elengedett, tehát hogy nyilván mondjuk egy fél év után már a főzést azt tényleg le tudtam bonyolítani egyedül, abban már nem kellett konzultálnunk."* (25) Több édesapa részéről is megfigyelhető egyfajta ragaszkodás a klasszikus családfenntartó szerepéhez, melyet az otthon töltött idő alatt sem szeretne feladni. Ők fontosnak tartották, hogy megmaradjon a tradicionális pénzkereső, illetve gondoskodó szerepük. *„Egy klasszikus férfiszereppel, nekem azzal működött, mert dolgoztam, pénzt kerestem.* [...] *a feleségem meg ugyanúgy megvolt a klasszikus női szerepben, mert ő főz, ő szervezi meg a nyaralást,* [...] *ő varrja fel a jelet a takaró szélére, amiben viszi az óvodába."* (8) Fontos számukra, hogy korábbi munkájukat továbbra is végezzék. *„A legtöbb publikációm így szám szerint pont arra az időszakra* [esett]." (21)

Volt, aki számára az otthon töltött időszak igazi kihívást jelentett, és be szerette volna *bizonyítani*, hogy a női, anyai szerepben férfiként is helyt tud állni. *„Arra külön ügyelni akartam, hogy amikor a feleségem hazaér, akkor rend legyen mindig. Egy kicsit ez nekem ilyen valami volt, hogy lássa, hogy működik a dolog."* (8)

Más édesapa számára ez a fordított felállás teljes szerepcseréhez vezetett, mely hamar természetessé vált, és büszkén vállalta. *„Teljes szerepcsere alakult ki, én lettem a háttér, tehát megfőztem, mert ő mondjuk tényleg nem ért rá, vagy éppen elbabázott, vagy elbóbiskolt, vagy fáradt volt, vagy mondjuk rászokott egy kicsit a lovaglásra."* (26)

A tradicionális szemléletű családokról tehát összességében elmondható, hogy az apa otthonlétének időszaka, amit legtöbben speciális, átmeneti helyzetként éltek meg, jelentős változást eredményezett a korábbi munkamegosztási gyakorlathoz képest. Viszont az apa újbóli munkába állásával legtöbb esetben vissza is állt a korábbi munkamegosztás, azonban azzal a tapasztalattal mindkét fél részéről, hogy a hagyományos szerepelvárások szerinti feladatok ellátása nem kizárólagos felelőssége egyik vagy másik nemnek, és a feladatok genderfüggetlen megosztása a család működése szempontjából hatékony lehet. *„Visszaállt az eredeti rend. Inkább ezekben a kompetenciával, irányítással kapcsolatos dolgok, bevonom-e a másikat a döntésbe, úgy érzi-e a nő, hogy az ő felelőssége végsősoron minden, és hogy ha valami elfelejtődik, akkor az az ő sara, és ebbe a másik nem vonható be* [...], *tehát igazából ezekben érzek némi változást.* [...] *hogy amikor olyan időszakai vannak, hogy ebben segítségre van szüksége, erősebb támogatásra van szüksége, vagy azt a döntést hozza, hogy lead kompetenciákat, akkor ez sokkal jobban működik."* (25)

Az egalitárius szemléletű családok

Az otthon lévő apák családjainak nagyobb részét egalitárius értékrendűként azonosítottuk. Az anyák által kitöltött kérdőívek egyik tanulsága, hogy interjúalanyaink párját egyértelműen egy egalitárius munka-magánélet felfogás jellemzi, és a legtöbb esetben az édesapák részéről is ez a szemlélet figyelhető meg. Az édesapák számára teljesen természetes volt az otthoni feladatok ellátása, és ez értendő mind a gyereknevelésre, mind pedig a házimunka elvégzésére. *„Teljesen, hát eleve ugye a gyereknevelésbe' is, a pelenkázásba' ma már szerintem azért a férfiak kiveszik a részüket."* (7) Ebben az édesanya is alapvetően egyetért, és büszke a náluk megvalósult életvitelre. *„Ő erre büszke, tehát büszke arra, hogy nálunk a dolgok másképp vannak, nálunk a dolgok úgy vannak, ahogy hozzánk illik."* (16) Alapvető értékeikben jelenik meg, hogy természetes, hogy közösen visznek minden családi feladatot, legyen az a házimunka vagy a gyermeknevelés. „[A feleségem] *öntudatosabb nő abból a szempontból, hogy a közös teherviselést az jobban* […] *tehát jól választott, vagy jól alakult az, hogy mi vagyunk egymás mellett, mert neki elvárása a közös teherviselés* [...], *ez egy közös projekt."* (16)

Hasonlóan az előző típushoz, az otthon töltött idő alatt az otthoni feladatok döntő részét az édesapa végzi, hiszen neki van több ideje minderre. *„Próbáltuk normálisan beosztani a dolgokat, hatékonnyá tenni az időbeosztást* […], *mégiscsak ketten vagyunk, osszuk szét a feladatokat, és akkor fele annyi ideig tart."* (15) A különbség abban található, hogy ezekben az esetekben már korábban is

hasonlóan működött a család, így a feladatok jellegében jelentős változás nem történt. *„Ezért nagyon sokat voltam itthon akkor is, amikor született. Tehát nem volt teljesen ismeretlen."* (14) *„Hát igazán nem, a gyerekek előtt és közben is otthon voltam, szívesen csináltam és minden ilyen gyerekkel meg háztartással kapcsolatos dolgot."* (28)

Hogyha megvizsgáljuk a feladatvégzés „undoig gender" jellegét az apa otthon töltött ideje előtti és utáni időszakhoz viszonyítva, egyik esetben sem tapasztalunk változást. *„Tehát ilyen szempontból végül is nem volt az a dilemma, hogy most »úristen én fél évet otthon leszek, és akkor teljesen másmilyen dolgokat kell csinálnom«, tehát ugyanazt csináltam, mint addig, csak többet tudtam csinálni már, mivel otthon voltam, de hogy végül is ilyen új feladat, az nem jött be a képbe."* (28) Az elveket tekintve ugyanazt követik, csupán az apa több idejének következtében van mennyiségi eltolódás az apa irányába. Amennyiben pusztán az otthon töltött időszakot vizsgáljuk, az tapasztható, hogy ezekben az esetekben is van változás azokban az időszakokban, amikor az anya is otthon van. Ennek jellege azonban eltér az előző csoportéhoz képest. A következő jellemző viselkedéstípus figyelhető meg: a hétköznap esti időszakokban és hétvégén vagy döntően mindent közösen végeznek a szülők (ez egyrészt azt jelenti, hogy fizikailag együtt csinálnak mindent, vagy praktikusan felosztják az időt, hogy hamarabb végezzenek), vagy a feladatok egy része (döntően a gyermek körüli teendők) ebben az esetben is az anya felé tolódik. Azonban itt az apa tudatos hátralépéséről van szó, annak érdekében, hogy az anyának teret engedjen, ne szoruljon ki – idő hiányában – az otthoni életből. Azaz ezzel is a kiegyenlített jelenlét erősítése a cél.

Az, hogy lenne tipikusan férfi vagy női munka, egyik családban sem jelent meg. Ahogy az egyik édesapa fogalmazott: *„Nincs különbség a fúró és a vasaló között: az elsőt tolni, a másodikat nyomni kell."* (28) Egy másik interjúalany szerint *„nem voltak ilyen leosztott szerepek köztünk, hogy ez a tiéd, ez az enyém. Ha már, akkor már inkább, vannak ilyen klasszikus női szerepek meg klasszikus férfi szerepek, akkor én több klasszikus női szerepet viszek. Most meg legutóbb a feleségem vitte el a kocsit kereket cserélni."* (17) Természetes, hogy közösen csinálnak mindent, a feladatok elosztása nem erre az átmeneti időszakra szól. *„Háztartást nem kellett elengedni, mert azt eleve ketten csináltuk."* (17) Látható, hogy ezekben az esetekben az egalitárius szemlélet igen mélyen gyökerezik, és nem csupán a feladatvégzést, hanem az egész gondolkodást meghatározza. *„Nem, ilyen nincs, ilyen nincs, hogy jaj ezt nem* [...], *szóval nem tudok elképzelni olyat. Én pelenkáztam a gyerekeket, fürdettem, én, ha kell, mosogatok, imádok főzni, tehát akkor most mondj olyat, ami tipikusan női."* (31)

Az anyák egy része könnyű szívvel bízta az apára az otthoni feladatokat. Ez egyrészt eredt abból, hogy eleve nem olyan nőkről van szó, akik mindenképp egy ideális anyaszerepet akarnának betölteni akár a házimunka (*„a feleségem azért nem annyira nagyon házias”* [7]), akár a gyermekgondozás terén: *„X úgy képzeli a gyerekeket, mint a kutyát, hogy rászólsz, hogy ott marad, és akkor lefekszik, aztán ott van.”* (19) Azonban mások is könnyen el tudták engedni az otthoni feladataikat, hiszen tudták, hogy az apa is el tudja végezni azokat. A legtöbb esetben a mentális munka is átkerült az apához, hiszen a mindennapi ügyeket ő követte (pl. mikor kell orvoshoz menni stb.), vagy továbbra is közösen végezték, például a hétvégi programok szervezését. Csupán egy-két esetben számoltak be arról az apák, hogy az anya távollétében is szerette volna kontrollálni a folyamatokat, azonban ez az apának inkább teher volt, hiszen tudta, hogy képes egyedül is követni a teendőket. *„Még hétköznap leellenőrzi, hogy ne hétvégén menjen ezzel* [...] *nem tudom* [...] *tehát hogy szülői értekezletre azért ő ment el még az elején, és én utána finoman pedzegettem, hogy figyi, tulajdonképpen én is el tudok menni szülői értekezletre, oké hogy neked ez volt a természetes, de hogy így* [...] *és szerintem ez még így benne volt, hogy neki ez dolga lenne, és egy picit van az így másokkal is, nem tudom* [...] *megyünk a gyógytornászhoz, és néha még most is rám ír, hogy akkor délelőtt mentek a gyógytornászhoz, és visszaírok neki, hogy igenis törzsőrmester, megyünk a gyógytornászhoz, hány órakor induljunk meg minden.”* (22) A programszervezés néhány esetben maradt csak az anyánál: *„Tehát ő az, aki programot szervez, családi rendezvényeket, ő nagyon nagy szervező”* (18), de a végső döntést erről is mindig közösen hozzák meg. Minthogy minden más döntést is jellemzően közösen hoznak meg. *„Engem zavar, hogyha valamiről egyedül kell döntenem. Nekem biztonságot ad, nekem jó, nekem kényelmes, hogy ezeket a dolgokat megbeszéltük, és engem zavar, hogyha nélkülem döntenek valamiről. Tehát én szeretem, hogyha bevonnak. Ez így viszonylag kölcsönös.”* (17)

Milyen okokra vezethető vissza ez a típusú attitűd? Az, hogy a gyermek születésével egy egészen kiegyenlített, egalitárius értékrend rajzolódik ki, nem véletlenszerűen alakult ki, hanem többféle okra vezethető vissza.

A legtöbb esetben a párok már a gyermek *születését megelőzően kiegyenlítetten* vettek részt az otthoni feladatok ellátásban, sőt, többen arról számoltak be, hogy ezt egymás közt a kapcsolatuk elején meg is beszélték. Így természetes volt, hogy ezeket az *elveket* követik a gyermek születését követően mind a házimunkát, mind a gyermekkel kapcsolatos teendőket illetően. *„A feleségem is meg én is egész felnőtt életünkben gyakorlatilag olyan értékek szerint éltünk, hogy ez természetesnek tűnt, hogy egyenlőség van, amennyire csak lehetséges. Elfogadjuk, hogy vannak olyan nemi szerepek, amiket nem lehet helyettesíteni, például a szopta-*

tás, de amit lehet, azt viszont kell is, amennyire csak tudunk, az adott helyzet megköveteli, akkor mindenképpen." (14) *„Nálunk nem voltak ilyenek, hogy ezt mindig te csinálod, azt mindig én csinálom, hanem aki éppen ott volt akkor. Vásároljunk be, neked van időd?, van, akkor vigyél magaddal zacskót!* [...] *Nem voltak ilyen leosztott szerepek köztünk, hogy ez a tiéd, ez az enyém."* (17) Találkoztunk olyan édesapákkal is, akik már nagyon várták, hogy ők legyenek otthon a gyermekkel, a kapcsolódó feladatokra tudatosan készültek: *„Hát igazából* […] *mi abban egyeztünk meg az elejétől kezdve, hogy mindent közösen csinálunk, aminek részben az az oka, hogy hát én most már idén vagyok negyven éves, viszonylag későn jött a gyerek nekem, én ezt így nagyon vártam, hogy majd egyszer lesz, és akkor ez érdekes. És akkor egy csomó mindent direkt úgy alakítottunk, hogy ne okozzon problémát.* [...] *szerintem nagyon könnyű ezt belátni, hogy a pelenkacserélésben nincsen semmi, ami genetikailag meghatározott lenne, hogy ki tudja csak elvégezni."* (30)

Több édesapa beszámolt arról, hogy fiatalabb korában (többféle okból adódóan) huzamosabban élt egyedül, amikor minden házimunka amúgy is rá hárult. *„Pár évet laktam egyedül, meg így kvázi egyedül, nekem az a benyomásom alakult ki, hogy az a munka van, amit megcsinálok, meg az a munka, amit hogyha nem csinálok, akkor nincs."* (30) Az otthoni feladatok elvégzése tehát már az házasság előtt természetes volt számukra: *„Nagyon hamar rákényszerültem arra, hogy önálló legyek. Tehát magamra főztem, mostam, vasaltam, nekem ezek a dolgok mai napig természetesek* [...] *Ha én egyedül élnék, ugyanúgy nem állna meg a világ. Tehát ugyanúgy lenne vasalt ingem, vasalt nadrágom, kaja a hűtőben, nem vagyok egy elveszett ember.* (1)

Másrészt ezek az édesapák már korábbi hozzáállásuk alapján is beleilleszkednek a gyermekükkel törődni akaró, gondoskodó apaképbe. Azaz már a korábbi gyerek születésénél is másnál intenzívebben vettek részt a feladatokban, illetve az előtt is aktívak voltak, mielőtt gyermekükkel otthon maradtak. Ahogy többen is megfogalmazták: *„Első gyereknél* […] *Elég sokat voltam akkor is otthon."* (17) *„Ezért nagyon sokat voltam itthon akkor is, amikor született. Tehát nem volt teljesen ismeretlen."* (14) *„Hát amennyire én látom a kisgyermekes szülőket, az átlaghoz képest már eleve az volt nálunk a set-up, hogy egy picit több* […], *tehát hogy amiatt, hogy én vagyok az éjszakai ügyeletes, ezzel eleve egy kicsit több részt vállaltam ebből a fajta feladatból."* (16) Ahol már a második vagy harmadik gyermekkel maradt otthon az édesapa, jellemzően már volt egy „betanulási fázis" a korábbi gyereknél ezen a téren is (pl. az apa kelt fel éjszaka a kicsihez). Első gyerek esetében a születést követően pedig sokszor az apa is intenzívebben otthon volt az édesanyával. *„De azért nincsen ilyen elvi kifogásom, ma már szinte a legtöbb férfinak, hogy pelenkázzon, meg gyereket vigyen, meg etessen, meg sé-*

táltassa. Ez már az első gyereknél is megvolt, amikor még nem jött szóba, hogy otthon maradjak, megvolt ez a munkamenet." (7)

Érdekes, hogy mindez történt annak ellenére, hogy a *családból hozott minták* jellemzően a tradicionális szerepfelosztásnak feleltek meg, azaz a legtöbb interjúalany édesapja (és apósa is) mint fő kenyérkereső nem, vagy alig vette ki a részét a házimunkából vagy a gyerekek körüli tevékenységekből. Mindez az édesanyák feladata volt, akik ezt a legtöbbször teljes munka mellett látták el. *„Nem, apám nem igazán volt az a típus, aki nagyon részt vett volna."* (18) *„És én megfogadtam, nem szeretnék ugyanúgy lenni, mint apukám, aki állandóan az volt, hogy a munka, akkor így késő este hazaért, akkor nem volt időnk együtt tölteni időt."* (12) Tehát a háztartási munka tekintetében apai minta nem rajzolódik ki (csak kisebb mértékben segítettek be néhány család esetében), a gyerekekkel már inkább töltöttek időt, azonban inkább a kedveltebb, szabadidős tevékenységeket tekintve. GYED-en lévő nagypapával is csupán egyetlen esetben találkoztuk, és ennek ténye is már csak akkor derült ki az adott édesapa számára, amikor már eldöntötték, hogy ő marad otthon a gyerekkel. Az azonban megfigyelhető, hogy sok esetben volt válás, és ott a gyerekek sok mindenben besegítettek, vagy annyira kevéssé volt jelen az apa, hogy az anya szintén bevonta a gyerekeket a feladatokba. Így tehát nem voltak teljesen ismeretlenek és idegenek a női/anyai feladatok a mintánkban szereplő legtöbb édesapa számára.

Összességében tehát az látható, hogy ezek a párok már a gyermekvállalás előtt mélyen gyökerező egalitárius szemlélettel rendelkeztek, így hozzáállásukat mind a házimunka, mind a gyermeknevelés terén a kiegyenlített feladatvégzés jellemzi, melyet inkább a praktikum, mintsem a női vagy férfi szerepek határoznak meg.

Az eredményeket magyarázó elméleti keretek

A következőkben bemutatjuk, hogy az otthoni munkavégzés alakulását magyarázó elméletek közül melyik és hogyan jelenik meg a dolgozó anya – otthon maradó apa típusú családokban.

A háztartáson belüli munkamegosztást magyarázó, gazdasági racionalitáson alapuló mikroökonómiai megközelítés, a *rendelkezésre álló idő (time availability)* elmélet[89] szerint, aki kevesebb időt tölt fizetett munkával, annak több ideje van a nem fizetett munkára, azaz az otthoni munkamegosztási gyakorlatot a felek rendelkezésére álló idő határozza meg elsősorban. Ez a modell, ez a fajta racionalitás az általunk vizsgált családok esetében egyértelműen érvényesül, sőt, az

[89] Becker: *A Treatise on the Family.*

egyik fő magyarázó tényezőként jelenik meg. Azaz mindkét azonosított családtípus esetében látható, hogy mind a háztartási munka, mind pedig a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatok döntően az apa felé tolódnak el, és ezt az édesapák egyértelműen a rendelkezésükre álló többletidővel magyarázzák, mint ami teljesen racionális, hiszen hétköznap ők vannak otthon. Az interjúk tehát alátámasztják azt a racionális döntést, hogy a család optimális működése érdekében, aki kevesebb időt tölt otthon, az kevesebb feladatot is vállaljon. Esetünkben ez azt jelenti, hogy a munkába visszatérő anyákra kevesebb teher hárul az otthoni feladatok tekintetében. Kapcsolódva a modellhez, vizsgáltuk azt is, hogy ez a hatás mennyiben módosul a napszakok, illetve a heti időbeosztás tekintetében. Azt tapasztaltuk, hogy este és hétvégén a fenti hatás enyhül, az anya be szeretne lépni a családi teendők elvégzésébe, melynek az apa tudatosan teret is enged, hasonlóan Chesley[90] eredményeihez. Így a legtöbb feladatot ezekben az időszakokban közösen vagy többé-kevésbé egyenlően felosztva látják el. A tradicionális attitűddel rendelkező csoportnál figyelhető meg inkább, hogy az anyák bizonyos tevékenységeket visszavesznek és ragaszkodnak hozzájuk.

Szintén a háztartás tagjainak szocioökonómiai státuszából kiinduló *relatív erőforrások (relative resources)* elmélete[91] szerint a jövedelme, iskolai végzettsége vagy foglakozási státusza alapján több erőforrással rendelkező fél ezt a jobb alkupozícióját arra használja fel, hogy kevesebb otthoni munkát végezzen. Esetünkben az anyák jövedelmüket és foglalkozási státuszukat tekintve mindenképpen jobb alkupozícióban vannak, mint párjuk, azonban elemzésünk során sehol nem tapasztaltuk, hogy az erőforrások egyenlőtlen elosztását az anyák arra használnák, hogy lealkudják az otthoni feladatokban való részvételüket. Bár korábbi kutatások[92] arra az eredményre jutottak, hogy azok az otthon lévő apák, akik valamilyen keresőtevékenységet végeznek az otthonlét alatt, meglévő keresetüket arra használják, hogy a nagyobb mértékben rájuk háruló otthoni munkavégzésüket „lejjebb tárgyalják", jelen kutatásban ezzel az attitűddel nem találkoztunk.

Ez magyarázható egyrészt azzal, hogy a mintába jellemzően azonosan magas iskolai végzettségű párok kerültek, így esetükben a magasabb iskolai végzettségből eredő jobb alkupozíció sem merülhet fel, de abban a néhány családban, ahol az anya iskolai végzettsége volt magasabb, a munkamegosztás alakulását ott sem ez magyarázta. A jellemzően magasabb iskolázottságnak további magyarázó hatása is van, mely inadekváttá teszi az alkuhelyzet megjelenését: ahogy Yeung és munkatársainak[93] kutatásában a magasabb végzettségű apák esetében meg-

[90] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[91] Blood–Wolfe: *Husbands and Wives.*
[92] Latshaw–Hale: *'The domestic handoff',* 97–120.
[93] Yeung et al.: *Children's time with fathers,* 136–154.

határozó volt a munkán kívüli időben az otthoni aktív jelenlét, jelen esetben ez a törekvés az édesanyáknál ugyanígy megfigyelhető.

Eredményeink tehát azt mutatják, hogy a racionalitást tekintve alapvetően csak a *rendelkezésre álló idő* játszik szerepet a vizsgált családok munkamegosztásában.

Az otthoni munkák megosztása azonban nem csupán racionális döntés eredménye, hanem a *nemi szerepek* szimbolikus kinyilatkoztatására is visszavezethető. Egy korábbi kutatás[94] szerint is a háztartási munka kiegyenlítettebb felosztása figyelhető meg azon párok esetében, amelyeket eleve egalitárius nemi szerepfelfogás jellemez, ezek az apák a gyermekek körüli teendőből is jobban kiveszik a részüket. Ez magyarázhatja azt a tényt, hogy mintánkba is döntően olyan édesapák kerültek, akik már korábban is egalitárius értékekkel rendelkeztek.

A *nemi szerepek*ből kiinduló elméleti modellek közül a „doing gender" elmélet szerint az otthoni munkamegosztásban is leképeződnek a nemi szerepekkel kapcsolatos társadalmi normák. A felek a családon belül is a nemi szerepüknek megfelelően viselkednek, azzal is hangsúlyozva és erősítve nőiességüket, illetve férfiasságukat. Eredményeink – hasonlóan a Chesley[95] vizsgálatában megfogalmazottakhoz – azonban azt mutatják, hogy az otthon maradó apa – dolgozó anya típusú családok esetében a gender különbségek csökkennek, vagy éppen fel is cserélődhetnek, azaz ezekben a családokban jellemzően az „undoing gender" érvényesül. A vizsgált családok egyértelműen az „undoing gender" jellemzőinek megfelelően működnek abban az időszakban, amikor az apa vállalja az otthonlétet, ugyanis erre az időszakra az anya lesz a fő kenyérkereső, míg az apa a fő gondoskodó, azaz nem a hagyományos nemi szerepüknek megfelelően viselkednek. Ez az általunk egalitárius és tradicionális szemléletűként azonosított családokra egyaránt igaz. Ahogy az elméleti felvezetőben is megfogalmaztuk, a gender nem statikus, hanem az idő függvényében változhat.[96] Ez a dinamika az interjúkból is kirajzolódik. Az otthon maradó apák esetében tehát hétközben mindenhol az „undoing gender" érvényesül, amely esténként és hétvégenként át tud váltani (és át is vált a legtöbb esetben) „doing gender"-be, azaz az anyák ilyenkor átveszik a hagyományos női szerepeknek megfelelő feladatokat. Az egalitárius pároknál ennek a motivációja az, hogy az apa teret engedjen az anyának, hogy neki is jó érzés legyen, hogy ő is kiegyenlítetten vegyen részt az otthoni teendőkben, míg a tradicionális pároknál a nőies feladatok átvétele, azaz a hagyományos gender felelősségek követése az anyát a nőiességében erősíti meg.

[94] Bianchi–Milkie–Sayer: *Is anyone doing the housework?,* 191–228.
[95] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[96] Latshaw–Hale: '*The domestic handoff',* 97–120.

A „doing", illetve „undoing gender" megjelenésének időbeli változását azonban nem csupán az apa otthonlétének időszaka alatt vizsgáltuk, hanem megnéztük azt is, van-e változás az otthonlét előtti, illetve az azt követő időszakok között. Az egalitárius párok sem előtte, sem utána nem számoltak be lényegi változásról a munkamegosztás tekintetében. Ahogy az elemzésben bemutattuk, ennek több oka is lehetséges: az édesapa hosszan élt korábban egyedül; a házasságuk kezdete óta közösen végezték a házimunkát; a gyermekgondozásból is aktívan kivette a részét az édesapa a gyermek születésétől kezdve. Nekik legfeljebb a helyzetből adódó nagyobb mennyiségű otthoni tevékenységbe való beleszokáshoz kellett idő. A tradicionális értékrendű pároknál azonban éles váltás volt az új élethelyzet, sok tanulnivalóval, mely változások az apa ismételt munkába állásával vissza is rendeződtek.

Több szerző[97] otthon maradó apákra vonatkozó kutatásaiban azt a gyakorlatot, hogy az édesapák az otthonlét alatt fizetett munkát is végeznek, „doing gender"-ként értelmezte. A mintánkba került édesapáknak is egy része valamilyen formában dolgozott az otthonlét alatt. Elemzésünk szerint azonban ennek elsősorban praktikus okai voltak (pl. kapcsolat a munkaerőpiaccal; az otthoni szabad időszak kitöltése), és semmiképpen nem a *relatív erőforrások* elmélete szerinti alkupozíció erősítése, és az egalitárius párok esetében ez nem is értelmezhető „doing gender"-ként. A tradicionális családokban viszont a keresőtevékenységet végző apák valóban a férfiasságot, és az apa kenyérkereső pozícióját igyekeztek erősíteni, tehát „doing gender"-ként azonosítható. Ezekben az esetekben tehát mégiscsak megjelenik a Connell[98] által megfogalmazott hegemón maszkulinitás, hiszen ennek egyik fő összetevője a kenyérkereső munka, amit ezek az apák a fokozott házimunka és gyereknevelés mellett sem adnak fel.

A genderelméletek tekintetében tehát összességében megállapítható, hogy az otthon maradó apákat a hétköznapokon napközben az „undoing gender" magatartás jellemzi. Míg az egalitárius párok számára nem létezik női- és férfimunka, addig a tradicionálisnak tekintett férfiakra sem jellemző, hogy bármilyen nőiesnek vett munkát elutasítanának csak azért, mert nőies. Inkább azért, mert kevesebb gyakorlatuk van benne, és úgy érzik, nem tudnak beletanulni. Nem jelentkezik tehát az, amit Gough és Killewald[99] megfogalmaz, azaz, hogy amellett, hogy ezek az apák több házimunkát végeznek, lehetőségeik szerint elutasítják a nőies munkákat annak

[97] Doucet: *"It's almost like I have a job",* 277–303; Doucet–Merla: *Stay-at-home fathering,* 455–473; Latshaw–Hale: *'The domestic handoff',* 97–120; Tremblay–Dodeler: *Fathers on leave alone in Quebec,* 69–88.

[98] Connell: *Masculinities.*

[99] Margaret Gough – Alexandra Killewald: Unemployment in families: The case of housework, *Journal of Marriage and Family,* 2011/73, 1085–1100.

érdekében, hogy a férfimunkák hangsúlyosabb vállalásával a hagyományos szerepüket tudják erősíteni. Ennek megfelelően nem lehetett beazonosítani a Lathsaw[100] tanulmányában bemutatott ún. *vonakodó (reluctant)* apákat sem, akik kevesebb és inkább férfias feladatokat vállaltak, a nőieseket nemigen. Jelen kutatás esetében egyértelműen ún. *elszánt (resolute)* apaként jelentek meg az édesapák, akik több házimunkát is végeznek, így a munkamegosztás a felek között kiegyenlítettebb mind időben, mind a feladatok tekintetében, tehát az „undoing gender" érvényesül (kiegészítve a korábban említett időbeli dinamikával).

Ennek megfelelően kevéssé jelentkezik a *hagyományos nemi szerepektől való eltérés semlegesítése,*[101] amely elmélet szerint az apa otthonléte értelmezhető egyfajta nemi szerep devianciaként, tehát ezek az apák kevéssé tudnak megfelelni a környezet által elvárt férfinormáknak. Ezt az eltérést pedig kompenzálni szükséges, mégpedig úgy, hogy egyrészt több férfimunkát végeznek, másrészt jellemzően elutasítják a hagyományosan női házimunkát. Latshaw[102] is arra jutott, hogy az anyától történő anyagi függőség is kompezálandó devianciaként értelmezhető, melyet úgy tesznek meg, hogy – bár szívesen vannak otthon, és több otthoni feladatot is végeznek – mégiscsak a férfias feladatokat részesítik előnyben. Elemzésünk alapján azonban megállapítható, hogy az általunk vizsgált egalitárius értékrendű családok, mivel ők a nemi szerepek egyenlőségét vallják, nem is értelmezik a dolgozó anya – gondoskodó apa felállást a hagyományos nemi szerepektől való eltérésként *(gender deviance),* ezért esetükben nem is tudtuk ennek semlegesítését *(gender deviance neutralization)* azonosítani. A tradicionális értékrendű családoknál viszont értelmezhetjük az apa fizetett munkavégzését, valamint az anya részéről némelyik otthoni feladathoz történő ragaszkodást a nemi szerepektől eltérő viselkedés kompenzációjaként.

Összegzés

Feltártuk tehát, hogyan alakul a nem fizetett otthoni munka megosztása a dolgozó anya – otthon maradó apa típusú családokban, milyen nemi szerepekkel kapcsolatos értékrend húzódik meg a munkamegosztási gyakorlatok mögött, és az eredmények milyen elméleti keretben értelmezhetőek.

Megállapítható, hogy a vizsgált családokban az apa otthonléte alatt a gyermeknevelléssel járó és a háztartási munkák jelentős részét az apák vállalták, függetlenül

[100] Latshaw–Hale: '*The domestic handoff',* 97–120.
[101] Greenstein: *Economic dependence, gender,* 322–335.
[102] Latshaw: *From mopping to mowing,* 252–270.

a korábbi gyakorlatuktól. Az apa otthon töltött ideje alatt megjelenő munkamegosztás mögött húzódó mélyebb vizsgálat azt mutatta, hogy a szakirodalom által is bemutatott hagyományos és egalitárius értékrend ezeknél a pároknál is megjelenik, és így a vizsgált családok két jól elkülöníthető csoportját alkotják. A párok többsége már a gyermek születése előtt is egalitárius értékeket vallott, az otthoni munkamegosztás terén nem jelentett újdonságot az általunk vizsgált időszak, egyáltalán nem azonosíthatóak be női és férfi feladatok, mindannyian beleillenek a gondoskodó apaképbe, azaz a gyermek körüli teendőknek is a kezdetektől aktív részesei. A mindennapi feladatokon túlmenően többségük a – jellemzően anyákhoz köthető – mentális munkát is átveszik, szemben a tradicionális beállítottságú szülőkkel, ahol gyakran nehéz az anyának átadni a feladatokat. Köszönhető ez egyrészt annak, hogy „kapuőrként" továbbra is ellenőrizni szeretnék a folyamatokat. Másrészt a tradicionális szemléletű apáknak az új élethelyzet egyben kihívás is, számos nehézséggel, mely alapvetően átmeneti jellegű, a vizsgált időszak után a feladatmegosztás visszarendeződik a korábban is jellemző hagyományos működéshez.

Összességében tehát a gazdasági racionalitáson alapuló családi mikroökonómiai vagy a rendelkezésre álló idő elmélete, illetve a háztartás tagjai közötti hatalmi viszonyokat figyelembe vevő relatív erőforrások, illetve alku modell alapján egy otthon maradó apa – a munkába visszatérő anyához képest – több otthoni tevékenységet kell, hogy ellásson.[103] Több is az ideje, és kevesebb erőforrást is hoz a háztartásba. A nagyobb arányú otthoni munkavégzést vizsgálatunk is igazolja, azonban esetünkben csupán a többletidő hatása érvényesül, az erőforrás különbségből (kereset és végzettség) adódó lehetséges alkupozíció nem. A nemi szerep elméleteket alapul véve ugyanakkor az első két elmélettel ellentétes hatás kellene, hogy érvényesüljön: egy otthon maradó apának csorbulna a férfiassága azáltal, hogy nem tud megfelelni a hegemón maszkulinitás elvárásainak. Ennek a várt hatásnak azonban ellentmondanak eredményeink: az általunk vizsgált apák esetében nagyon kis arányban jelentkezik a kompenzáció kényszere, jellemzően azonban az „undoing gender" érvényesül, mely a családok népesebb csoportjában időbeli változást sem jelent a korábbi és későbbi életszakaszokhoz képest. Esetükben inkább az apaság újraértelmezése történik, és a gondoskodás nem kizárólag női feladatként jelenik meg. Kutatásunkkal megerősíthetjük azokat a korábban megfogalmazott állításokat, mely szerint az „undoing gender" elősegítheti a nemi egyenlőség folyamatát,[104] és elmozdulást jelenthet a hagyományosan férfias vagy nőies viselkedésformáktól.[105]

[103] Uo.
[104] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[105] Latshaw–Hale: '*The domestic handoff*', 100.

AZ APÁK OTTHON MARADÁSÁNAK LEHETSÉGES HATÁSAI[1]

Drjenovszky Zsófia

Az apák aktív részvétele a gyermekek gondozásában számos makro- és mikroszintű pozitív hatással bír egy társadalomban,[2] kezdve a nemek közötti egyenlőtlenségek csökkenésével, a nők magasabb munkaerőpiaci részvételén keresztül a családi kapcsolatok és dinamika kedvező alakulásáig. A következőkben bemutatjuk, hogy az otthon maradó apákra vonatkozó nemzetközi kutatások milyen hatásokról számolnak be a szülő-gyermek, valamint a szülők közötti kapcsolat és a családi dinamika alakulása tekintetében. Ismertetjük azt is, milyen nehézségekkel kellett megküzdeniük a családoknak, illetve milyen hozadékai vannak az intenzíven együtt töltött időszaknak.

Az együtt töltött időszak hozadékai

A többes szerepvállalásnak *(multiple roles)* számos pozitív hatása van mind a férfira, mind a nőre, hiszen lehetőségük nyílik arra, hogy a másik nem szerepében is sikereket érjenek el. Mindez növeli személyiségük összetettségét *(self-complexity).* A nő jobban megbecsüli a férj munkához kötődő tevékenységeit, a férfi pedig a gondoskodó szerepben tud jobban kiteljesedni. Így mind a két fél el tud mozdulni a hagyományos szerepmegosztástól egy sokkal kiegyenlítettebb szerepfelfogás felé.

[1] A fejezet a szerző korábban megjelent tanulmányainak átdolgozott és továbbfejlesztett változata: Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia: Gondoskodásviszonyok a gyermekükkel otthon lévő apák családjaiban Magyarországon, *Socio.hu,* XI. évf., 2021/4, 138–161; Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Gyermekükkel otthon maradó apák: a családi dinamika és a szülő-gyermek kapcsolat alakulása, *Educatio,* 33. évf., 2025/4, 451–463.

[2] Norman–Elliot: *Measuring Paternal Involvement,* 7; Helen Norman – Mark Elliot – Darya Vanchugova: How important is early paternal engagement? Deriving longitudinal measures of fathers' childcare engagement and exploring structural relationships with prior engagement and employment hours, *Journal of Family Issues,* vol. 45, 2023/11; Sibel Yoleri: Children's temperament as predictor of father involvement, *Current Psychology,* vol. 43, 2024/11, 10173–10184.

Akinek a maga által is képviselt értékei és meggyőződései eleve összhangban vannak ezzel a szerepvállalással, sokkal elégedettebb. Amennyiben ezek a férfiak vállalják a gyermekkel való otthon maradást, kevésbé érzik magukon az anyagi nyomást, emellett nagyobb szabadságot kapnak a családi szerepeik terén.[3] Ezek az édesapák elégedettek, és élvezik ezt a helyzetet,[4] a családi kohézió érdekében a legmegfelelőbb döntést hozták függetlenül attól, hogy a társadalom mit várna el tőlük. Értékrendjük összhangban áll döntésükkel,[5] mely erősíti, mind a partnerével,[6] mind a pedig a gyermekkel való kapcsolatot, mely lehetőséget teremt egy szoros kötődés kialakítására, a közös idő minőségi eltöltésére.[7]

A családon belüli kapcsolatok mellett Rochlen és McKelley[8] eredményei szerint az otthon maradó apák új kapcsolatokat is könnyebben tudtak kiépíteni, jobban részt vettek a közösségi életben (pl. iskola, szomszédok), amit munka mellett vélhetően nem tettek volna.

Az apák otthon maradásának hatása a szülő-gyerek kapcsolatra

A korábban uralkodó apaszerep helyébe egy olyan kép lépett, mely szerint a jó apa időt tölt gyermekével, és élvezi, ha minél inkább bevonódhat az életébe, mely szoros,[9] intenzívebb kapcsolat[10] kialakulását eredményezi apa és gyermeke között.

Az otthon maradó apák kiemelten fontosnak tartják, hogy lássák a gyermeküket felnőni, és hogy gazdag és intim kapcsolat alakuljon ki közöttük. Ők ettől olyan apák, mint amilyenek akarnak lenni, amitől korábban éppen a pénzkereső szerep tartotta vissza őket. A gyerekkel való kapcsolat minősége központi tényező volt abban, hogy az otthon maradó apa és a kereső anya felállást válasszák.[11]

[3] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664; Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.

[4] Rochlen et al.: *Predictors of relationship satisfaction,* 17–28.

[5] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

[6] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Rochlen et al.: *I'm just providing for my family,* 193–206; Brent A. McBride – Thomas R. Rane: *Parenting alliance as a predictor of father involvement: An exploratory study, Family Relations,* vol. 47, 1998/3, 229–236; Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24, in Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.

[7] Merla: *Determinants, costs, and meanings*, 113–132; Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

[8] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230.

[9] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers.*

[10] Hasonló eredményekre jutott Murinkó Lívia: Gyermekgondozási munkamegosztás és a nemi szerepek megítélése, in Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2014, 177–216.

[11] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

Amennyiben az anya a kenyérkereső, mind az anyának, mind az apának erősödött a kapcsolata a gyermekkel Rushing és Powell[12] eredményei szerint. Míg az apáknak napközben van lehetőségük minőségi időt tölteni a gyermekükkel, addig az anyák a reggeli és az esti órákban, illetve hétvégén tudnak inkább bevonódni a gondozói feladatokba. Ilyenkor az apák biztosítják az anyának, hogy a gyerekkel lehessen.[13] Az otthon lévő apákkal készített legtöbb kutatás kiemeli a szülő-gyermek kapcsolat pozitív alakulását.[14]

Az apa otthon maradásának hatása a szülők közötti kapcsolatra

Az otthon maradó apák tehát szorosabb érzelmi kapcsolatot szeretnének a gyermekükkel, ezért megosztják a gondoskodást az anyával.[15] Ezekben a családokban egalitáriusabb szemlélet érvényesül a szülői gyakorlatok terén,[16] az otthoni hagyományos munkamegosztás egy kiegyensúlyozottabb munkavégzés felé mozdulhat el, mely a szülői felelősség sokkal kiegyenlítettebb megosztását is eredményezi.[17]

Egy dolgozó anya magas fokú támogatást kap otthon maradó férjétől: az apa támogatja az anyát a munkájában, ami csökkenti a gyermekneveléssel és a házimunkával kapcsolatos stresszt. Mindez nagyobb egyetértést eredményez a családi döntések terén, és sokszor intenzív kommunikációval is jár. Napközben sok esetben az anyák kapcsolatot tartanak a férjükkel, így továbbra is részesei a napi döntéseknek,[18] támogatják az apát az otthoni feladatokban.[19] A kiegyenlített döntéshozás, a munkamegosztás és egymás megbecsülése alapvető tényezők a házastársi megelégedettségben. Az egymás iránti pozitív érzések tehát tovább erősítik a szülők közötti kohéziót.[20] A szerepvállalás megfordítása továbbá lehetőséget biztosít arra is, hogy kölcsönösen megértsék egymás korábbi felada-

[12] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.
[13] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[14] Rochlen–McKelley: *Working therapeutically,* 207–230; Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers;* Snitker: *Not Mr. Mom,* 203–221.
[15] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Doucet: *Dad and baby in the first year,* 78–98.
[16] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132.
[17] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.
[18] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.
[19] Scheifele: *Pathways to Fatherhood,* 2023.
[20] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

tait (pl. hogy az apa lássa az otthoni teendők, az anya pedig a gyerek melletti napközbeni munkavégzés nehézségeit).

Az apák támogató hozzáállása az anyák munkavégzését illetően pozitív hatással lehet a nő karrierjére is,[21] ahogy azzal korábban a munkaerőpiaci fejezetben részletesen foglalkoztunk. Azzal, hogy tudják, a gyereket jó kezekben hagyták,[22] sokkal komfortosabban tudják végezni a munkájukat, jobban tudnak koncentrálni munkahelyi kötelezettségeikre, mely abban is segít, hogy az otthoni idejükben minőségi időt tudjanak tölteni a gyerekkel is.[23]

Összességében mindezek alapján elmondható, hogy az apák a szerepüket nem csupán abban látják, hogy a gyermekükről gondoskodjanak, hanem abban is, hogy minél inkább távol tartsák a stresszt az anyától, minél harmonikusabban tudják megosztani feladataikat, így törekszenek a munka és a család egyensúlyának elérésére.

A vizsgált időszak során felmerült negatív következmények

A megváltozott szerepfelosztásnak ugyanakkor lehetnek negatív következményei is. A szerepekből eredő konfliktus *(gender role conflict)* abban az esetben jelentkezik, ha a betöltött szerep nem egyezik meg a szülő saját szerepmeggyőződésével. Ez többek között magasabb fokú frusztrációval és stresszel jár, negatív hatással van a személyes jólétre.[24] Ez a szerepkonfliktus jelentkezhet az apáknál, de párjuk megelégedettségére is hatással lehet.[25]

A munkába visszatérő anyák fokozott stressznek és nyomásnak vannak kitéve, mely nagy mértékű aggodalommal párosul. Nyomás egyrészről, hogy az uralkodó elvárás szerint neki kellene otthon maradnia a gyerekkel, illetve nyomást jelent a pénzkereső és otthoni tevékenységek összehangolása. Negatív hatásként jelentkezik, hogy bűnösnek érzik magukat azért, hogy otthon hagyták gyermeküket azért, hogy a karrierjüket helyezzék előtérbe.[26] A szülői kapcsolatokra gyakorolt – az előzőekben bemutatott – számos előny mellett Chesley[27] eredményei is inkább vegyesebb képet mutatnak. A vizsgált szerepfelosztás, bár növel-

[21] Dunn–Rochlen–O'Brien: *Employee, mother, and partner,* 3–22.
[22] Uo.
[23] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.
[24] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.
[25] Aaron B. Rochlen – James R. Mahalik: Women's perceptions of male partners' gender role conflict as predictors of psychological well-being and relationship satisfaction, *Psychology of Men & Masculinity,* vol. 5, 2004/2, 147–157.
[26] Meisenbach: *The female breadwinner,* 2–19.
[27] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

heti a párkapcsolati elégedettséget azzal, hogy ezek az apák a háztartási terhek átvállalásával támogatják az anyákat a munkavégzésükben, az interjúalanyok beszámoltak például az apa és a gyermek között kialakult szoros kapcsolatra való féltékenységről, mely a házasságukra negatív hatással volt. Emiatt sokkal kritikusabban is ítéli meg a férfi saját szülői képességeit, mely szintén konfliktust eredményezhet a párkapcsolatban.

Az édesapák részéről továbbá problémát jelenthet az a nyomás, hogy az új szerepelvárások a hagyományosan maszkulin szerepekkel összefüggő elvárásokkal ütköznek *(gender role strain paradigm).*[28] Az otthon maradó apák többsége büszke rá, hogy új típusú maszkulin szerepet tölt be. Véleményük szerint ily módon támogatni a családot még férfiasabb is, mint csupán anyagilag hozzájárulni a családi működéshez. Nem tartanak attól, hogy így kevésbé felelnének meg egy jó apának, mintha csupán a hagyományos elvárásokat követnék. Sokkal jobban értékelik és megbecsülik emocionális feladataikat.[29] Emellett azonban többeknél mégis jelentkezett némi kudarcérzés amiatt, hogy nem töltik be az elvárt kenyérkereső szerepet,[30] ezért fontosnak tartották, hogy ha kis mértékben is, de valamiféle keresőtevékenységet végezzenek.[31] Ennek megvalósítása azonban nehézséget jelenthet, mely frusztrációhoz vezethet.

A továbbiakban bemutatjuk, mit tapasztaltak az általunk vizsgált édesapák, véleményük szerint milyen előnyökkel, illetve hátrányokkal járt az, hogy úgy döntöttek, valamennyi ideig ők maradnak otthon a gyermekükkel.

Az otthon töltött időszak előnyei

Interjúalanyaink egyértelműen pozitívan értékelték az otthon töltött időszakot. *„Ez így elég erős pozitív összesítéssel zárult ez a félév* […] *Nagyon jól elvoltam így a gyerekekkel."* (28) Válaszaik során kirajzolódott, milyen erős érzelmek kötik őket ehhez az időszakhoz: *„Már szinte nehéz is visszagondolni arra a csodás évre, amikor ketten voltunk itthon."* (8) *„Ez egy ilyen áldott időszak volt, amikor én is vele tudtam lenni."* (18) *„Nagyon nagyon-nagyon jó volt vele lenni."* (27) *„Nagyon megbecsülöm azt a fél évet."* (6) *„Óriási szerencsének érzem, hogy ez megtörtént velünk."* (14) *„Har-*

[28] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.

[29] Rochlen et al.: *Predictors of relationship satisfaction,* 17–28; Doucet: *Dad and baby in the first year,* 78–98.

[30] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers;* Tonya A. Dodson – Lennis A. Di Borders: *Men in Traditional and Nontraditional Careers: Gender Role Attitudes, Gender Role Conflict, and Job Satisfaction,* in Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers.*

[31] Doucet: *Dad and baby in the first year,* 78–98.

monikus időszak volt." (12) *„Mennyire irtózatosan szerencsés ember vagyok."* (5) *„Ez egy ilyen nagy kaland, meg nagy felfedezés, meg egy teljesen ismeretlen terület."* (22)

Szoros kapcsolat az apa és gyermeke között

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy mit profitáltak saját bevallásuk szerint az otthonlétből az édesapák, milyen pozitív hozadékai voltak ennek az önként választott családi felállásnak. Mind a szakirodalom alapján, mind pedig az általunk vizsgált apák véleménye alapján a *gyerekkel való* kapcsolat fontossága[32] és minősége központi tényező abban, hogy a család az otthon maradó apa – kereső anya felállást válassza.[33] Ebben a tekintetben igen egységes visszajelzést kaptunk, szinte minden esetben a gyermekkel kialakult *szoros kapcsolatot* emelték ki interjúalanyaink. *„A legnagyobb, hogy egy olyan kapcsolatom van a fiammal, ami szenzációs."* (13) Egy olyan erős kapcsolat tudott kialakulni, melyet máskülönben nem tapasztalhattak volna meg. *„Mi azért így nagyon egymásba nőttünk mind a két lánnyal."* (5)

Többek véleménye szerint ez az erős kötelék azonban nem csupán az együtt töltött időszakra szól, hanem reményeik szerint megalapozza a gyermekükkel való *későbbi viszonyukat* is. Az, hogy a napi rutin (pl. pelenkázás, etetés stb.) mellett bármiben számíthatott rájuk gyermekük, hozzájuk fordultak, ha szükségük volt valamire, egy olyan mély összetartozást hozott magával, mely észrevétlenül épült be, és határozta meg a gyermek apához történő ragaszkodását. *„Ezt érdemes megpróbálni, ezt a napi huszonnégy órás együttlétet, és abban reménykedem, hogy húsz, harminc meg negyven év múlva ez nekünk nagyon jó lesz majd így.* [...] *Ezt az elején kell megalapozni, s ez nyilván nemcsak a pelenkázással zajlik, hanem mondjuk egy ilyennel is, hogy mi együtt lehetünk 8 hónapot* [...] *nekem csak ennyi a hozadék, hogy én biztos vagyok benne, hogy nagyon fogunk egymáshoz ragaszkodni, ami néha tényleg így majdnem könnyekig meghatja az embert."* (27) *„Úgy akarom felnevelni* [a gyerekeket], *hogy élmények legyenek, hogy tudjon mit mesélni, hogy ezt csináltuk, meg azt csináltuk, és akkor nyilván így erős lesz a kötelék* [...], *amikor szükségem van rá, nyilván ott lesz benne, hogy igenis apa is ott volt, számíthatott rám, ha beteg voltam, vagy ha játszani kellett, és szerintem ez így fejben elraktározódik."* (1)

[32] Aaron B. Rochlen – Ryan A. McKelley – Tiffany A. Whittaker: *Stayathome fathers' reasons for entering the role and stigma experiences: A preliminary report,* in Fischer–Anderson: *Gender role attitudes and characteristics,* 16–31.

[33] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664; Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers.*

Azoknál a családoknál, ahol már idősebb volt a gyermek az interjú időpontjában, mindez – több helyen – tényként is megfogalmazásra került. Ezekben az esetekben már meg is tapasztalja az apa, hogy a várt szoros és jó kapcsolat valóban megmaradt-e. *„Azóta is azért lehet, hogy kicsit apásabb lett az a gyerek, a második."* (7) *„Mert egyébként azt azért hozzáteszem, hogy ugyan most már tizenhárom éves az első fiam, akiről beszélünk, tehát hogy ugyan alig látom* [...], *megmaradt egy ilyen nagyon szoros közelség kettőnk közt* [...], *tehát hogy van egy olyan intimitás, ami például egy ilyen kamaszfiúnál nem evidens, tudod, hogy* [...] *ez egy ilyen jó érzés, hogy* [...] *nyilván ez egy ilyen ösztönös dolog, ami ugye bent marad a gyerekben, hogy tudja, hogy ott voltam vele* [...], *tehát hogy így szerintem ez tök jó."* (3) Hiszen azzal, hogy a korai időszakban közelebb kerültek egymáshoz, jobban ki tudott alakulni az egymás iránti bizalom, jobban tudtak egymásra figyelni, megismerni a gyerek személyiségét, reakcióit, mely a későbbiekben is jól működő alapot biztosít az egymásra történő odafigyelés tekintetében. *„Valószínű, hogy amiatt, mert vele többet voltam otthon, de az már régen volt. De valószínűleg én is máshogy nyúlok hozzá, jobban értem, hogy vele mikor mi van. Emiatt ő is jobban érti, hogy velem mikor mi van."* (17)

Mások – ahol szintén jó az apa kapcsolata a nagyobb gyermekekkel – nem feltétlenül kötik ezt a közösen töltött időszakhoz. Ők ettől függetlenül a gyerekek mindegyik korszakában törekedtek a gyerekekkel való jó kapcsolatra. Azaz, ők inkább az erőteljes „aktív apaságnak"[34] tulajdonítják a szoros kapcsolatot. *„Apásak is lettek a gyerekek.* [...] *Előtte is, aha. Igyekszem elég jó kapcsolatot ápolni."* (9)

A hosszú távú hatások mellett azonban többen egyszerűen csak élvezték a közös időszakot, elsősorban annak megélésére törekedtek, hogy ott és akkor milyen intenzív és közeli a kapcsolat, jól érezték magukat az adott helyzetben. *„Nekem ez szerintem testhezálló, meg kedvem van hozzá* [...]. *De ettől persze lehet, hogy nem így lesz. Tehát aztán lehet, hogy pont nem, de én, én úgy érzem, hogy a saját lelkiismeretemnek, meg én így érzem jól magam!"* (27)

A szoros kapcsolat kialakulásában a gyermekkel való mindennapos törődés és odafigyelés mellett többen a testi kontaktus meglétét tartották különösen meghatározónak. Különösen kisgyermek korban említették a délutáni együttalvások fontosságát: *„Olyankor szövődnek a kapcsolatok"* (5)**,** vagy amikor az apa magára köti gyermekét, ami egyre inkább megfigyelhető jelenség édesapák esetében is, nem csupán az édesanyáknál: *„Három órákat volt rajtam egész kiskorától, úgyhogy nagyon erős a szimbiózis."* (27)

[34] Robert Williams – Alistair Hewison – Stuart Wildman – Carolyn Roskell: Changing Fatherhood: An Exploratory Qualitative Study with African and African Caribbean Men in England, *Children & Society,* vol. 27, 2013/2, 92–103.

Minőségi időtöltés a gyermekkel

A szoros kapcsolat mellett az intenzív, minőségi időtöltés[35] lehetőségét emelték ki a válaszadók, melyet pótolhatatlannak, bármilyen anyagi haszon felett állónak értékeltek. *„Nem a pénz számít, hanem tényleg ezt nem lehet utólag bepótolni szerintem."* (12) A jó szülő-gyerek kapcsolat kialakulásának egyik központi eleme az együtt töltött idő, amely kizárólag arról szól, hogy egymásra figyeljenek. *„Szóval vannak ezek a dolgok, amik szerintem csak akkor alakulnak ki, hogy ha idő, minőségi idő is van benne, és én azt gondolom, hogy azért ezt nem lehet máshogy, mint hogy az ember így komolyan időt szán rá."* (22) Ez a minőségi idő az egybehangzó vélemények szerint nem helyettesíthető mással. Az apák ezt különleges ajándékként élték meg. *„Hát nekem a legjobban az tetszett, hogy együtt tudtunk lenni. Ezek a csendesen működő hétköznapok.* (8) *„Ez zseniális, ezt nagyon imádtam, hogy a kisfiammal annyi időt tölthettem, mint szerintem nagyon kevesen, és ez hatalmas ajándék."* (14) Az intenzív, együtt töltött idő közösen megélt aktív élményekkel (pl. kirándulás, beszélgetések) párosul. *„A legjobbak, amikor együtt kirándulunk.* [...] *mert akkor elmegyünk, és arról szól, hogy valahova elmegyünk, 3–3,5 órát sétálunk, és folyamatosan beszélgetünk mindenféléről."* (12)

Egyéni fejlődési lehetőség

Az apák részéről meg kell említeni továbbá azt is, milyen egyéni fejlődésként élték meg az otthoni tapasztalásokat. *„A gyerekekkel együtt járó feladatok, azok szerintem egy pótolhatatlan tudásanyagot adtak nekem a világ rendjét illetően."* (26) Amellett, hogy a mintánkba bekerült interjúalanyaink közül jópáran formális képzésben is részt vettek, már maga az otthoni tevékenységek során szerzett új készségek és képességek (rugalmasság, türelem) olyan pluszt adtak számukra, mely személyiségük fejlődésére is hatással volt, és néhol komoly önismereti munkával párosult, megerősítve Hobbs, illetve Pári 2024-es eredményeit.[36] *„Mennyire tűröm azt, hogy félbeszakítanak, hogy zsibonganak, hogy mit tudom én, hogy nem én találom ki, hogy mivel foglalkozom. Ezeket, és ez jó, hogy kinevelődött belőlem, tehát sokkal rugalmasabb vagyok most, mint három évvel ezelőtt voltam, igen."* (4) *„Lett egy akvárium. Persze ki gondozza az akváriumot,*

[35] Merla: *Determinants, costs, and meanings,* 113–132; Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

[36] Hobbs: *Extended paternity leave*, 1–16; András Pári: *Role of the family in the socialisation of children: Relevant sociological research in Hungary*, *European Integration Studies,* vol. 20, 2024/1, 139–167.

természetesen én. [...] *Húsz évvel ezelőtt megfogtam volna azt, így kidobom az egészet ahogy van, vizestől, halastól, mindenestül, hogy ha így van. A gyerekekkel ez fel se merül. Megyek, csinálom, béke van. Legalább annyit formálnak rajtam és még azt is gondolom, hogy jó irányba.*" (5) Tanulás volt számukra nem csupán a gyermekkel, de bármely más (családi, baráti) kapcsolat alakítása tekintetében is. *„Saját magamnak is egy fejlődés volt, én nagyon sok mindent tanultam magamról, meg persze a kislányról* [...] *mind lelki, mind kapcsolati szempontból, akár a lányommal való kapcsolatomat nézem, akár a párommal való kapcsolatomat nézem, és abszolút pozitívan jöttünk ki végül mindannyian."* (6)

Kiegyenlített szülői szerepek

Mindazok a feladatok, melyekről elsők között számoltak be az interjúalanyok, többnyire az édesanyákhoz köthető tevékenységek: a pelenkázás, a napközbeni rutinfeladatok, a hosszas kettesben töltött idő, a gondoskodás stb. Maguk az édesapák is megfogalmazták azt, hogy fontos volt számukra, hogy a gyerek lássa, mennyire nem a hagyományos szerepek érvényesülnek otthon (pl. nem csak az anya mosogat). Az otthon töltött időszakra vonatkozóan tehát egalitárius családi értékek rajzolódnak ki a vizsgált családokat tekintve, akik mind a családon belüli, mind az azon kívüli tevékenységekben kiegyenlítetten vesznek részt. *„Tök jó, hogy látja azt a mintát, hogy a férfi sem, az apa sem valami távoli és elérhetetlen dolog, a figura* [...], *hanem két teljes értékű embert lát, akiknek a gyereknevelésen és a házasságon kívül van más elfoglaltsága is, van más szférája az életben."* (18) Mindez erősíti a szülői kohéziót, mely majdnem minden párnál észlelhető volt. Több támogatást kaptak a férjüktől, és sokkal egalitáriusabb szemlélet érvényesült a szülőség terén is.[37]

Az, hogy mindkét szülő kiveszi részét bármelyik típusú szülői tevékenységből, lehetővé teszi a terhek egyenlőbb eloszlását, továbbá azt, hogy – a lehetőségekhez mérten – mindkét szülő elegendő időt tölthessen a gyerekkel. Ennek következtében – vélekedésük szerint – egy igen erős családi egység alakul ki. Tehát számukra ez a minta az, ami jól működővé teszi a családot.

Mindez segít számukra abban, hogy a család kerek egységként működjön. *„Mindkét szülő jelen legyen a gyerek életében. Csak akkor lesz erős kötelék a családokban."* (1) Tehát fontos, hogy ne csupán az apával erősödjön a gyermek

[37] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664; Rochlen et al.: *Predictors of relationship satisfaction,* 17–28; Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

kapcsolata, hanem mindkét szülőhöz kapcsolódjon, lássa a gyermek, hogy mindkét szülő jelen van az életükben (pl. esti teendők, a fürdetés vagy a meseolvasás tudatos felosztása).

Szinte minden interjúalanyunk arról számolt be, hogy hosszú folyamat volt, míg mindketten beletanultak az új szerepbe. A felmerülő nehézségek és konfliktusok ellenére azonban a legtöbb esetben pozitív hozadéka volt a szülők kapcsolatára nézve. *„Mondhatjuk, hogy ez egy borzasztóan nagy küzdelem ez a gyerekvállalás abból szempontból, hogy az embernek egy új pozíciója lesz az életben, amire úgy nem lehet felkészülni."* (24) Az apák otthon maradása általánosan is empatikussá tette ezeket a férfiakat az otthon maradó anyák irányába, megtanulták megbecsülni a nem fizetett munka jelentőségét, és mindez növelte a kölcsönös megértést és elfogadást egymás irányába. A másik munkájának megbecsülése és elismerése, valamint a kölcsönös bizalom mutatkozik meg abban is, hogy néhányan tudatosan átvették a feleségtől a háztartási mintákat, gyakorlatokat, részben azért, hogy a dolgozó anya komfortosan érezze magát otthon, részben mert azokat egyszerűen jónak, követendőnek tartották. Ugyanígy az édesanyák számára kifejezetten megnyugtató volt, hogy az édesapa maradt otthon a gyerekkel, nem bízta volna másra, vagy adta volna bölcsődébe. Egy erős és mélyülő szülői szövetség és bizalom kiépülését érhetjük tetten. *„Nekünk a feleségemmel a házasságunk az jó, tehát hogy összeillünk, erre így rá lehetett terhelni ezt a helyzetet."* (5)

A szülők kapcsolata a gyermekkel

Elsősorban tehát azt látjuk, hogyan formálódik az apa és a gyermek közötti kapcsolat. Ez azonban nem elválasztható a gyermek anyához fűződő viszonyától, az egész családi dinamikától.[38]

Az interjúkat elemezve háromféle gyakorlat rajzolódott ki a tekintetben, ahogy a gyerek viszonyul a szülőkhöz. (Feltételezhetően ez kevéssé a családi mintától függ, inkább kapcsolódik a gyerek személyiségéhez, vagy függ attól, hogy hányadik gyermekről van szó. Továbbá attól, hogy hány éves a gyermek, így míg az első két típus inkább kisebb korban, a harmadik később volt jellemző.)

A – fent ismertetett – családi kohézióval összhangban nagy arányban alakult ki olyan szituáció, amikor mindkét szülő irányában egyformán erős a kötődés. *„Mikor hazajött este* [az anya], *akkor a kicsi nagyon csimpaszkodott bele, meg vele akart lenni sokat akkor még. Azért érezhető volt, hogy hiányzott neki, de ugyanakkor meg napközben meg velem teljesen jól elvolt."* (7) Sok esetben az apa

[38] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.

és az anya gyakorlatilag helyettesíthetővé válik. Több apa is beszámolt arról, hogy összekeverik őket a gyerekek, anyaként szólítják meg őket és fordítva. *„Nekik ez nagyon gyakran van, hogy anya anya, amikor velem sétálnak. Vagy fordítva is. És akkor föl kell néznie, hogy most kivel van, mert annyira gyakran van velem is* [...], *szerintem ez jó, alapvetően."* (11)

Összesen egy apa számolt be arról, hogy annak ellenére, hogy nagyon harmonikus volt az együttlétük, amint megjött az édesanya, a gyerek szemében ő már nem is létezett. *„Velem elfogadta, hogy velem van, és abban a pillanatban, hogy anya hazajött, mintha engem letöröltek volna a tábláról. Mintha én nem lennék és akkor anyu."* (5)

A legtöbb esetben azonban az vált jellemzővé, hogy az egész napos apai gondoskodás után akkor is az apa maradt a gyerek számára a legfontosabb, amikor az anya már hazaért. Előfordul, hogy már nem feltétlenül anya az első: *„Meg kellett szoknia, hogy akkor ő most elmegy és ott kell hagynia a kisfiát és amikor visszajön, akkor nem feltétlenül a kisfiú első reakciója az, hogy úristen de jó, hogy visszajött az anyukám, hanem még befejezi, amit éppen csinált."* (14) A gyerek nem hajlandó anyával játszani, nem fürdetheti anya, vagy egyszerűen csak nem érdekli, ha anya hazaérkezik. Ezek az esetek rossz érzéseket szülnek mindkét szülőben, az anya részéről féltékenység is megjelenhet. Ilyenkor az apa törekszik arra, hogy az anyát is visszavonja az érzelmi kötelékbe. Például, habár szívesen olvasna az apa is este mesét, ezt a feladatot tudatosan átadja az anyának. *„Csak velem volt hajlandó mesézni. Akkor megpróbálkoztunk azzal, hogy* [a feleség] *olvassa a mesét. De nem azért, mert én ezt nem csinálom jól, vagy ne én csináljam, hanem sokkal inkább azért, hogy neki a lányokkal legyen egyfajta ilyen kötődése." (5) „A nagyobbik gyerek, utána volt, hogy nem volt hajlandó este megfürödni, el kellett mennem üzleti útra, fölhívtak telefonon, hogy szóljak a gyereknek, hogy el kell menned nagyival meg anyával fürdeni, merthogy nem hajlandó."* (12)

Az anya részéről megjelenő igény a gyermekkel való minőségi időtöltésre a reggeli és az esti órákban, valamint hétvégén teljesedhet ki, ezekben az időszakokban tudnak sokkal inkább bevonódni a feladatokba. Mindez csökkenti az anyákban esetlegesen megjelenő belső feszültséget a napközbeni távollét miatt,[39] sokkal elégedettebbek tudnak lenni megváltozott szülői szerepükkel.[40] Ebben az apák sok családban tudatosan támogatják az anyákat, és biztosítják a lehetőséget, hogy a gyermekkel lehessenek, miután egész nap távol voltak.[41]

[39] Uo.
[40] Perrone et al.: *Traditional and nontraditional gender roles,* 8–24.
[41] Chesley: *Stay-at-home fathers and breadwinning mothers,* 642–664.

A beszámolókból látszik az is, hogy azok az apák, akik ezt a családi felállást választják több-kevesebb időre, már eleve egy aktív, gondoskodó, törődő attitűddel rendelkeztek, és rendelkeznek a későbbiekben is. *„Én úgy szeretem a gyerekeket, előtte is, meg most is nagyon szeretek velük együtt lenni."* (7) *„Próbálkoztunk, hogy én is benne legyek mindenben, a szoptatást kivéve eléggé ott lenni az elejétől."* (23) *„Én igyekeztem nem az a fajta apuka lenni, aki így a háttérben áll, mondván, hogy ez a női szerepkör* [...], *én azért igyekeztem a részemet minél jobban kivenni, sőt, hogy mondjam, akaratlagosan odafigyeltem arra, hogy ne legyen kivonódás. Én szerettem volna a részese lenni mindennek, ami lehetséges, és hát azzal, hogy otthon maradtam, ez nyilván megsokszorozódott."* (6)

Számukra elsődleges érték az, hogy az egyik szülő otthon tud maradni a gyermekkel,[42] melynek haszna messze felülmúlta az esetleges költségeket.

Az otthon maradás nehézségei

Az anya kapcsolata a gyermekkel

Az tehát egyértelműen kirajzolódik, hogy az intenzív együttlét alatt az apa gyermekéhez fűződő viszonya erősebbé válik, igen szoros lesz, mely sok esetben a családi szerepviszonyokat is kiegyenlítettebbé teszi és a családi kohéziót erősíti. Máshol azonban az anya részéről az elvárthoz képest gyengülhet a kapcsolat, mely negatív érzésekhez vezethet. Volt, ahol ez a probléma egészen a kezdeti időszakban jelentkezett, azt követően, amikor visszatért az anya a munkahelyére, vagy erősödött fel a későbbiekben, ahogy egyre több időt töltött az apával. *„Hazajött, emlékszem rá, hogy akkor várta, hogy* [a gyerek] *odarohan hozzá, köszönt, hogy »Szia!«, kinézett, intett egyet, és játszott tovább, mondta is, hogy nem erre számított egy nap után."* (12) Volt olyan eset is, ahol már idősebb lett a gyerek, intézménybe került, ugyanakkor továbbra is édesapját részesítette előnyben. *„A feleségemmel mentünk együtt például* [a gyerekért] *az óvodába, akkor hozzám jött először. Tehát nem az anyjához futott, hanem hozzám. Ez tudom, hogy nagyon mély nyomot hagyott a feleségemben, ami jogos is egyébként."* (24)

A munkába való visszatérés – annak ellenére, hogy számos pozitív hozadékkal járt az édesanya számára – sokszor lelkiismeretfurdalást,[43] frusztrációt[44] és bizonytalanságot okozott az édesanyában. *„Hogy így a gyerekekkel meg a család*

[42] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.
[43] Meisenbach: *The female breadwinner,* 2–19.
[44] Rochlen–Mahalik: *Women's perceptions of male partners' gender role conflict,* 147–157.

szempontjából tényleg ez a legjobb-e." (5) A munkában töltött idő nyilvánvalóan a gyermekkel közös tevékenységek körét szűkítette. *„Azt mondta, hogy ugye ez így borzasztó dolog, hogy ő reggel elmegy dolgozni. Nincs a gyerekekkel, este hazajön, ugye akkor már pici, szűk az idő. Akkor ugye a meséről is lemarad. Tehát itt nagyságrendileg az volt, hogy egyedül a fürdés marad neki."* (5) A családi egység azonban akkor működik jól, ha a „szerepcsere" ellenére a felmerülő hátrányok enyhítésre kerülnek, amire az otthon maradó apák törekedtek is. *„Nekem az nehéz, ha* [a feleségnek] *rossz valami."* (5)

A válaszokból kiolvasható fenti jelenségek mellett, a hátrányokra vonatkozó direkt kérdésünkre azonban nemigen tudtak megfogalmazni elsőre semmit a megkérdezett édesapák. Ennek legfőbb oka, hogy számukra ez egy választott élethelyzet volt, ezért többségük a feladatokat nem tehernek, inkább kihívásnak élte meg. *„Én simán elvagyok, mint a sziámi harcos egyedül az akváriumban.* [...] *Máshogy nézi az ember a világot. Sokkal jobban tudok örülni apróságoknak, mint régebben.* [...] *azért más házimunkát végezni úgy, hogy az ember csinálja mert kell, meg más úgy csinálni, hogy én ezt igazából nem magamért csinálom."* (5) Amennyiben azonban a hétköznapok szintjére tekintettünk, megfogalmazódtak nehézségek.

Frusztráció

Néhány esetben valamilyen szintű depresszióról[45] számoltak be a megkérdezett apák. Már önmagában az, hogy a korábbi intenzív, aktív élet helyett otthon, a „négy fal között" kellett maradni, rossz hatással volt a lelkiállapotukra. *„Volt kifejezetten mély depressziós korszakom is. Amikor elkezdtem számolgatni az első gyereknél, mint a katonaságnál elkezdtem ilyen naptárba, de elkezdtem írni, hogy mikor telik le a három év."* (24) Ez elsősorban olyan családban jelentkezett, ahol hosszabb időszakot töltöttek otthon az édesapák. A tartós otthonlét *bezártságérzést* eredményezett. *„Elfáradtam a végén, nem most, hanem hogy a GYES végén azért már voltak mentális gondjaim."* (27) Egyértelműen kirajzolódott a beszélgetésekből az a tendencia, miszerint minél hosszabban volt otthon az apa, annál hangsúlyosabbá váltak az újonnan tanult, nehezen kezelhető feladatok. Amennyiben egy apa csak néhány hónapot tölt otthon, az még egy olyan átmeneti időszaknak tekinthető, amikor nem nehezedik feltétlenül rá minden. Az még egy jól belátható időtartam. *„Úgy éreztem egyébként a végén, hogy tök jól csináltam, meg jól is éreztem magam, de igazából ez nem az én elsődleges*

[45] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420.

profilom. [...] *Tehát itt inkább a hosszú távon van a hangsúly, mert egy-két hónap az nem gond, de itt egy év vagy két év az sok."* (3l)

A bezártság érzése sokszor a kapcsolatok beszűkülésével párosult. Annak ellenére, hogy voltak olyanok, akik előre felkészültek erre az időszakra, előzetesen tájékozódtak feleségüktől, beszéltek más kismamákkal, kollégákkal, mégis meglepetésként érte őket az, hogy a napi kommunikáció nagy része vagy a gyerekről szól, vagy a gyerekkel történik. *„Ez a csak, vagy maximum játszótéri kommunikáció* [...], *ez azért kemény."* (23) *„Kicsit szociálisan olyan vákuumos, tehát kevesebb az érintkezés, kevesebb a szellemi kihívást igénylő, felnőttekkel való érintkezés, az tud hiányozni* [...] *szellemileg meg egy picit olyan unalmas, mondjuk használjuk ezt a szót, unalmas néha, és olyan emberi interakciók felértékelődnek, amiket azelőtt kevésbé vett észre az ember."* (16) Korábbi kutatásban is megjelenik,[46] hogy az apák erősebb magányról és izolációról számolnak be, kevesebb a szociális interakciójuk.

Egy esetben okozott komoly problémát, hogy az apa a projektjeit nem tudta megvalósítani, és így karrierjében hátrányt érzékelt. *„Én egy idő után elkezdtem nagyon depressziós lenni, mert nem tudtam csinálni a saját projektjeimet* [...], *végül ő* [a feleség] *mondta egy év után, hogy most már keressek valamit, mert ezt ő sem bírja nézni."* (3) Frusztrációt okozott számára, hogy ha sikerül is egy-egy fizetős projektet vállalnia, gyerekfelügyeletet kell találni gyermeke számára. *„Nem tudok elvállalni projekteket, tehát hogy meg van kötve az időm."* (3) Annak ellenére, hogy – bevallása szerint – ő is élvezte a gyermekével közös időtöltést, az önmegvalósítás hiánya mégis beárnyékolta azt, hasonlóan Johnson[47] valamint Dodson és Borders[48] eredményeihez.

Időmenedzselés

Az interjúk során olyan szempontokat említettek az édesapák – ha egyáltalán említtetek – amiket inkább megoldandó helyzeteknek tekintettek. Ezek döntő többsége az időmenedzseléssel függött össze.

A napi rutin kialakítása és betartása, a váratlan helyzetek kezelése igazi kihívást jelentett. *„Tehát, hogy mennyire hasznosam osztom be az időmet, tehát ha van egy órám, az mennyire hasznos* [...] *szerintem ebben nem vagyok hatékony."* (11) Ezt nem élték meg kifejezetten negatívumként, azonban a legtöbb történet

[46] Johnson: *Role satisfaction in stay-at-home fathers.*
[47] Uo.
[48] Dodson – Di Borders: *Men in Traditional and Nontraditional Careers.*

mégiscsak a hétköznapi gyakorlat működtetésével összefüggésben hangzott el. (Nem akar felöltözni a gyerek induláskor, és amikor végre sikerül, újra kell pelenkázni, stb.) Többen meg is fogalmazták, hogy tudatosan törekedtek egy fix napirend felállítására, másképp nem tudták volna összehangolni a teendőket. Volt, aki úgy fogalmazott, hogy egy „órarend" összeállítása tűnt a maga számára a leghasznosabbnak. *„Ha nincs egy konkrét terved, akkor kicsúszik a kezed közül az egész, akkor azt veszed észre, hogy bakker, már megint nincsen vacsora és még ki sem teregettem, pedig egész nap dolgoztam.* [...] *muszáj, hogy pontosan megszervezd, sokkal jobban be kell osztani, mint egy másik munkahelyen, ahol az egyik munkafolyamat hozza magával a másikat* [...]. *De mikor otthon vagy, akkor olyan, mintha rengeteg időd lenne, pedig marhára nincs. És ez egy nagyon nagy csapda benne szerintem, hogy ha nem osztod be napra pontosan, hogy mit kell tenned, akkor világvége."* (29) Ugyanakkor, ha van is napi időbeosztás, egy reggeli csúszással felborul az egész napi menetrend. *„Tiszta káosz volt, az volt egyébként a baj, hogy meg akartam csinálni mindent egy nap alatt."* (8) *„Arra emlékszem, hogy egy rohanás volt az egész. Semmire se volt idő."* (10)

Nehéznek bizonyult, hogy a nap huszonnégy órájában maximálisan lehessen a gyerekre figyelni és a háztartást is ellátni. *„Tehát, hogy megetettem, de hogy arra már nem volt időm meg energiám, hogy elmosogassak, vagy elpakoljak rendesen, vagy mittomén."* (3) A házimunka elvégzése az apák többségének nem okozott problémát. Egyrészt többen is éltek hosszabb ideig egyedül korábban, és vezettek önálló háztartást, másrészt az otthon maradást választó apák korábban nem csupán a gyermek születésekor törekedtek az otthoni feladatokból kivenni a részüket, hanem már a párkapcsolatuk kezdete óta közösen végezték a háztartással összefüggő teendőket. Azon esetben azonban, ahol az apának mégiscsak újdonságot jelentett ez a terület, rendkívül sok energiabefektetést is igényelt. *„Nyilván nekem föl kell írni, hogy a mosógép hogy indul el, mert mindig megjegyzem, de hát aztán mit tudom én, egy hónap alatt elfelejtem, hogy melyik a színes, melyik a fehér* [...], *tehát, hogy így ezek nehezek."* (27) *„Napról napra kihívással kellett küzdeni, vagy ha másfajta idő volt, mint az előző nap, akkor tehát ezek azért úgy nem egyszerűek, hogy nincs kikészítve."* (27) *„Viszonylag kevés ruhát veszünk, hanem kölcsönbe kapjuk* [...], *ennek van egy rendszere, és fájlszervízre föl kell tölteni, és akkor az rám volt hagyva, hogy lefényképezzem otthon ezeket, és akkor ki kell válogatni, meg még be kéne rakni a fájlszervízbe is amíg a gyerek alszik. Na, hát ez, ez nekem, ez, ezt nem tudtam ezt a részt megugrani."* (27)

Amellett, hogy a vizsgált édesapák vállalták az elsődleges gondozó szerepét, míg az édesanya visszatért a munkahelyére, és az otthonuktól fizikailag is távol töltötte a nap nagy részét, az apák között is volt, aki végzett valamiféle kereső

tevékenységet.[49] A munka beépítése a kötelező teendők közé azonban nem bizonyult egyszerű feladatnak. *„Az első hónap az kiégette az agyunkat, az sokat segített abban, hogy utána tudjam, hogy ne vállaljam túl magam."* (8) *„Volt olyan példa, hogy ha aludt, akkor bekapcsoltam a telefonomat és amit nem tudtam abban a két napban elintézni, akkor elintéztem* [...]. *Volt x ügyfelem, nem lett kevesebb, csak az idő lett kevesebb."* (10) Ugyanakkor törekedtek rá, hogy lehetőség szerint a fizetett munkavégzés ne menjen a gyermekkel való törődés rovására, hiszen számukra mégiscsak a gyermek gondozása a legfőbb. *„Ha játszani akar velem, akkor ne küldjem el, mert nekem most az a dolgom, hogy vele legyek."* (8)

Nehezen viselték továbbá, hogy beszűkül az „énidő" lehetősége. *„A munkán kívül van más, személyes életem, amit a munkámon kívül csinálok; a harmadik élettér nyilván visszaszorult. Az, hogy szabadon oszthatod be az idődet, foglalkozz olyannal, amivel szeretnél."* (15) A zsúfolt napi teendők közé már nehezen férnek bele olyan szabadidős tevékenységek (pl. mozi, színház, hírek követése), melyek a gyermek előtti élet természetes részei voltak. *„Megnézném, hogy mik a focieredmények a* Népsport *online-on* [...], *s akkor ez például ez, ez egy baromi nehéz."* (27) *„Az, hogy nem tudok olvasni, az fizikai fájdalmat okoz konkrétan."* (23) *„Arról nem beszélek, hogy mikor néztünk utoljára együtt filmet, vagy a színház is, azért eléggé hiányzik, mondtam, hogy az ilyen luxusdolgok, hogy kritikusok beszélgetnek egymással és én azt nézem, azt nagyon szeretem, az nagyon régen volt."* (23) Ezek azok a tevékenységek, ami fölött a szülő teljesen maga rendelkezhet. *„Azért fontos lenne, hogy picit az ember maga legyen."* (13) Ehelyett azonban az időbeosztást napközben a gyermek, azaz a gyermek napirendje határozza meg, mely egyértelmű kötöttséget jelent. *„Hát igen, ez volt nehéz, hogy megszokni, hogy hozzá vagyok kötve."* (18) *„És nem tudsz mondjuk egyedül elmenni wc-re se, mert jön utánad."* (13)

Volt, akinél a folyamatos időhiány állandó fáradtsághoz vezetett, mely türelmetlenséggel párosult. *„Iszonyatosan kifáradtam én is abban, hogy folyamatosan vele voltam, és akkor én is pihentem amikor ő pihent. Az az igazság, hogy nagyon leszívta az energiáimat, úgy éreztem.* (3) *„Reggeltől estig csinálsz valamit, azért van, hogy belefáradsz már egy kicsit a nap végére."* (12)

[49] Doucet: *Dad and baby in the first year,* 78–98.

Büszkeség

A megkérdezett édesapák önképének és önértékelésének nagyon fontos eleme az interjúkban markánsan megjelenő büszkeség, melyre Rushing és Sparks[50] is felhívta a figyelmet eredményeiben. Azért voltak büszkék magukra, mert minden nehézség ellenére „végig tudták csinálni". Büszkék arra, hogy ezt a feladatot is el tudták látni – mind a társadalmi elvárásoknak, mind az édesanya számára is – kielégítő módon, és maguknak is bizonyították alkalmasságukat. *„Úgy éreztem, hogy ez milyen menő, hogy meg tudom csinálni* [nevet], *tehát mint ahogy az ember a tamagochit is életben tudja tartani."* (30) Helytálltak egy olyan szerepben, amire – általános vélekedés szerint – az apák nem képesek. *„Ezt is kipipáltam, ezt is meg tudom ugrani."* (27) Az egyik apa kifejezetten ki is emelte, hogy élvezte, hogy egy női világ részesévé válhat. *„Büszke voltam, amikor ott volt a sok anyuka a játszón és én egyetlen férfiként ott voltam."* (23) Másrészt büszkeséget éreztek férfitársaikkal szemben is. *„Egyrészt egy büszkeséggel töltött el, hogy én ezt meg tudom csinálni, többet tudok mutatni több férfinak."* (10)

Mindezek mellett az az egalitárius szemléletet tükröző vélemény is megjelent, hogy az apa otthon maradása teljesen természetes, és ami természetes, arra nem indokolt büszkének lenni. Tehát az apák másik csoportja az otthon töltött időszakot nem értékelte különleges teljesítménynek. *„Nem, tehát emiatt nem volt ilyen vállveregetés, hogy »jól van, ügyes vagy«, nem, (…) tehát nem esett nehezemre."* (20) Az ő hozzáállásuk alapján büszke akkor lesz valaki, ha valami különlegesebb eset merül fel, pl. ha a feleség sikeres a munkájában, vagy – gyerekkel összefüggésben – egy hisztit megfelelően kezel. De önmagában az otthonlét nem egy ilyen helyzet. *„Erre nem kell büszkének lennie. Arra se vagyok büszke a feleségemre vagy magamra, hogy tudok levegőt venni."* (17) Vagyis a gyermekek körüli teendők sem minősülnek extra teljesítménynek.

Összegzés

Összességében az látható, hogy az otthon töltött időszakot döntően pozitívan ítélték meg a vizsgált édesapák. Az apa otthonléte alatt a gyermek-apa kapcsolat egyértelműen erősödött, a fizikai együttlét szorosabb kapcsolatot és több minőségi együtt töltött időt eredményezett. A korábbi kutatásokkal[51] összhangban az

[50] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

[51] Rushing–Powell: *Family dynamics of the stay-at-home father,* 410–420; Rochlen et al.: *Predictors of relationship satisfaction,* 17–28.

olyan apáknál, akik számára már eleve fontosak voltak a gondoskodó, törődő feladatok, akik már korábban is a hagyományos szerepfelfogástól eltérően aktívabban vették ki a részüket az otthoni teendőkben, elégedettséget eredményezett az, hogy kiteljesedhettek az otthoni szerepben. Az általunk vizsgált édesapák alapvetően jól érezték magukat ebben a szerepükben. Mindez pozitív hatással volt magukra az édesapákra is, több szempontból hozzájárult egyéni fejlődésükhöz.

Az apák tehát szorosabb érzelmi kapcsolatra vágynak gyermekükkel, ezért megosztják a gondoskodást az anyával, ami sokkal kiegyenlítettebb szülői felelősséget is eredményez. Ez a családi szerepfelfogás erősíti a szülői kohéziót, és egy sokkal egalitáriusabb szemlélet érvénysülését a szülőség terén. A fordított szerepvállalás lehetőséget biztosít arra, hogy kölcsönösen megértsék egymás korábbi feladatvállalását (azaz pl. az apa lássa el az otthoni teendőket, az anya pedig a gyerek melletti napközbeni munkavégzést). Így mindkét szülőnek lehetősége nyílik rá, hogy sokkal komfortosabban és rugalmasabban töltse be a szülői szerepét. Több kutatás is rámutat a feleséggel való szoros kapcsolatra.[52] Ez a szerepfelosztás segít elérni céljaikat, támogatják egymást, melynek középpontjában nem az anyagiak állnak, hanem a minőségi élet és a jó kapcsolat a párjukkal és a gyerekkel. Az egymás irányában érzett ilyen pozitív érzések tovább erősítik a párkapcsolatot. A gyermek(ek) születése, majd az apa otthon maradása olyan új helyzetet eredményez, ahol hosszú és nehézségekkel terhelt folyamatos tanulási folyamat során kell megtalálni a szülőknek új szerepüket.

Az interjúk során igen elenyésző esetben jelentek meg kifejezetten negatív élmények az otthon töltött időszak értékelésére vonatkozóan. Igaz, a nem szokványos helyzet több esetben eredményezett frusztrációt, bezártságérzést. A legtöbb nehéz vagy sokszor inkább vicces történet a hétköznapok menedzseléséhez, a napi rutin kialakításához és a tervezett időbeosztás meg nem valósulásához kapcsolódott. Mindezek azonban leginkább nehézségként merültek fel, melyeket valahogy meg kellett oldani. Mindennapi feladatok, melyek összességében nem árnyékolják be ennek a különleges időszaknak a fent említett hozadékait.

[52] Rushing–Sparks: *The mother's perspective,* 1260–1268.

Zárszó

Drjenovszky Zsófia

Monográfiánkban célul tűztük ki, hogy bemutassuk a családi élet különböző aspektusait olyan családok körében, ahol az apa marad otthon egy bizonyos ideig a gyermekével, míg az anya az otthonon kívül végez keresőtevékenységet. Ezek az apák az új típusú apaságnak azt a – napjainkban még – ritka változatát testesítik meg, ahol az apa nem csupán részt vesz a szülői gondoskodói feladatokban, hanem elsődlegesen vállalja is azok ellátását.

Végigvezettük, hogy az apaszerep hogyan változott az idők során, és hogy a megjelenő új apaszerepet a különböző szakirodalmak hogyan definiálták. Míg Magyarországon mind a mai napig a tradicionális szülőszerepeknek megfelelő gyakorlat az általános, addig a vizsgált mintában szereplő családokat a nemi szerepek és a családi munkamegosztás tekintetében sok szempontból egalitárius szemlélet és gyakorlat jellemzi.

A családtámogatási rendszerek különböző típusainak bemutatásával – azon túl, hogy kiindulópontot kívántunk nyújtani kutatásunkhoz – célunk volt rávilágítani arra, hogy az a tény, hogy a hazai törvényi szabályozás lehetőséget ad a férfiaknak arra, hogy otthon maradjanak a gyermekükkel, nem jelenti azt, hogy a családtámogatást igénybe vevő férfiak csoportja egybeesik azokkal, akik ténylegesen be is töltik a családban az elsődlegesen gondoskodó szerepet.

Fontosnak tartottuk továbbá körbejárni, hogy a nemzetközi és a hazai szakirodalomban hogyan definiálják az általunk választott speciális csoportot, és ennek fényében találjunk egy jól illeszkedő magyar kifejezést. Így került bevezetésre az „otthon maradó apa" megfogalmazás.

Kutatási módszertanunk választása során kirajzolódott, hogy nem kezelhetjük az anyák és az apák szülőséggel, gondoskodással kapcsolatos percepcióit és tapasztalatait egymástól elszigetelten, hanem – mivel sok szempontot mérlegelő családi döntés alapján oszlanak meg a kenyérkeresői és a gondoskodói feladatok az egyes családokban – ezeket csak együttesen, egymás kölcsönhatásában vizsgálhatjuk. Ezért az apákkal készült interjúk mellett az édesanyák véleményét is megismertük a velük kitöltetett kérdőívek segítségével.

A döntésről szóló motivációk feltárásánál egyértelművé vált, hogy ezek az édesapák tudatosan választják az otthon maradást. Eleve gondoskodóak, törődőek, fontos a gyerek számukra, és ez az attitűd nem csak egy átmeneti intenzív időszakra vonatkozik. Önként vállalják, örömmel teszik, büszkék rá, a nehézségeket is inkább kihívásként élik meg, szerencsésnek gondolják magukat, hogy részesei lehettek ennek az élménynek. Tehát – sok egyéb szempontot is mérlegelve – meghatározó, hogy ők otthon akarnak maradni a gyermekükkel.

A hagyományos férfikép tükrében eredményeink alapján leszögezhetjük, hogy az otthon lévő apák újradefiniálták az apaság és az azzal szorosan összefüggő férfiasság fogalmát. A hegemón maszkulin identitás tekintetében három jellegzetes attitűdmintázatot lehetett azonosítani: a hegemón férfiképet és a hagyományos apaszerepet elutasítók, a hagyományos férfiasságkép egyes elemeihez (pl. családfenntartó szerep) ragaszkodók, valamint a hegemón férfiasságot elismerő, de azt – aktuálisan betöltött szerepükben – elengedő apák.

A társas környezettel való kapcsolat vizsgálata során tapasztalt pozitív magatartás mögött olyan tényezőket találtunk, melyek további vizsgálódást igényelnek. Hisz mind a családdal, barátokkal, illetve tágabb környezettel (pl. orvos, védőnő) való interakciókat az apák szempontjából ismerhettük csak meg.

Az apák otthon maradásával összefüggésben az egyik kiemelt színtér kutatásunk szempontjából a munkahelyi környezet, ahol szintén pozitív, illetve leginkább semleges reakciók voltak tapasztalhatóak. Ez azonban elsősorban a hazai törvényi szabályozások betartásának köszönhető, nem pedig egy aktívan támogató hozzáállásnak.

Az ezt követő fejezet legfontosabb tanulsága az, hogy az apa otthon maradása, vagyis amikor a szülők arányosan osztják meg a gyermekkel töltött időt, sok esetben hozzájárulhat a munka-magánélet egyensúly eléréséhez mindkét szülő számára, és ezáltal a családi jóléthez is. Ezért nem kezelhetjük elszigetelten az anyák és az apák munkával és karrierrel kapcsolatos attitűdjeit, tapasztalatait és gyakorlatát. A szülők munka-magánélet egyensúlyát vizsgálva a családokat négy típusba lehetett sorolni: amikor a döntés elsősorban az anyát segítette; amikor mindkét szülő esetében pozitív hatást gyakorolt (legnagyobb csoport); amikor az apa munka-magánélet egyensúlyának megteremtésére hatott elsősorban; illetve néhány esetben a döntés indifferens volt ebből a szempontból.

A háztartási munkamegosztás tekintetében a vizsgált családoknál jellemzően kiegyensúlyozott feladatmegosztás volt megfigyelhető, amely nagyon gyakran ugyanazokon az elveken alapult, mint a gyermekvállalást megelőző időszakban. A párok többsége már a gyermek születése előtt is egalitárius értékeket vallott, az otthoni munkamegosztás terén nem jelentett újdonságot az általunk vizsgált időszak. Az alapvetően tradicionális szemléletű apáknak azonban ez az élethelyzet számos

kihívást tartogatott, és a vizsgált időszak után a feladatmegosztás visszarendeződött a gyermek születése előtt is jellemző hagyományos működéshez.

Végezetül rámutattunk arra, hogy az apa otthonléte a gyermek-apa kapcsolatra egyértelműen pozitív hatással van. A fizikai együttlét szorosabb kapcsolatot és több együtt töltött minőségi időt eredményez. A párkapcsolat tekintetében összességében ez a helyzet szintén pozitív hozadékkal jár: növeli a szülők egymás iránti megbecsülését, elfogadását, megértését és bizalmát, valamint erősíti a szülői szövetséget.

Kutatásunkat hiánypótlónak tekinthetjük, mivel korábban nem született kifejezetten otthon maradó apákat vizsgáló kutatás Magyarországon, és a nemzetközi szakirodalomban is aránylag szűkkörű azon kutatások száma, ahol az otthon lévő apákat és párjukat is vizsgálták. Kutatásunk zárásaként azonban szükséges megjegyezni, hogy eredményeink értelmezésénél több módszertani, valamint definícióból eredő korlátot is figyelembe kell venni.

Bár igyekeztünk a szakértői mintavétel során mintánkba minél változatosabb szociodemográfiai hátterű családokat beválogatni az otthon lévő apákra vonatkozó korábbi kutatásokhoz hasonlóan, végül többségében városi és felsőfokú végzettségű apák kerültek a mintánkba. (A megkérdezett harmincegy apa közül huszonhatan felsőfokú végzettséggel rendelkeztek és csak öten gimnáziumi érettségivel vagy érettségit követő, felsőfokra nem akkreditált szakképesítéssel.) Mivel a magyar otthon lévő apákról nem rendelkezünk statisztikai adatokkal, így nem tudjuk, hogy ez a mintavételből eredő torzítás (mely nagyrészt internetes csatornákon zajló toborzás volt, illetve hólabda módszeren alapult, így kis arányban sikerült elérni a vidéki és alacsonyabb végzettségű családokat), vagy valóban a magasabb iskolai végzettségű férfiak maradnak elsősorban otthon gyermekükkel.

A minta jellegéből következik, hogy a vizsgált apák családi, baráti és munkahelyi környezete valószínűleg szintén hasonló iskolai végzettséggel rendelkezik, magyarországi kutatásokból pedig tudjuk, hogy az új típusú, gondoskodó apaság inkább a fiatalabbak, a diplomások és a magasabb státuszúak körében nyer teret.[53] Tehát a környezet felől tapasztalt elfogadóbb attitűd feltehetően ennek is köszönhető. Emellett mintánkba jelenleg külföldön élő magyar családok is bekerültek, akik olyan közegben élnek, ahol gyakoribb ez a típusú családi életforma. Azaz esetükben ez is befolyásolhatta az elfogadóbb hozzáállást.

Tisztában vagyunk azzal is, hogy eredményeink általánosíthatósága korlátozott a nem valószínűségi, célzott mintavételi módszer és a vidéki, alacsonyabb iskolai végzettségű interjúalanyok szűkös elérhetősége miatt. Továbbá a kvalitatív módszerből fakadóan eredményeink kevésbé megbízhatóak, amit két elem-

[53] Gregor: *A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök,* 89–111.

ző kutató bevonásával, pontosan dokumentált és ellenőrzött kódolással és értelmezéssel növeltünk.

Fontos továbbá az általunk meghatározott célcsoport definíciójára is kitérni, melynek értelmében olyan apa nem került be a mintába, aki munkanélküliség vagy betegség miatt maradt otthon, így kényszerként élte volna meg ezt a helyzetet. Tehát minden esetben átgondolt családi döntésről volt szó, ezek az apák komfortosnak ítélték és élték meg vállalt nem tradicionális szerepüket, tehát biztosak voltak magukban.

Ez az eleve pozitív hozzáállás tükröződik a környezeti megítélés vizsgálatánál, amit az otthon maradó apák saját percepciója alapján, azaz az apa szemszögéből vizsgáltunk. Ebben a szemléletben azt láthattuk, ahogy az apák a környezet cselekvéseit értékelik, nem azt, ahogyan a környezet gondolkodik, vélekedik róluk. Emellett a tágabb környezet (szemben a családdal és a barátokkal) nem ismeri legtöbbször a konkrét szituációt, csupán egy, a gyermekével aktívan törődő apát lát. A szakirodalomból pedig láttuk, hogy a törődő apák megítélése általánosságban pozitívabb, mint az otthon maradó apáké.

Végezetül általánosságban is fontos megjegyezni, hogy maga a célcsoport megnevezése is problematikus. Míg az angol szakirodalomban bevett szóhasználattal találkozunk (lásd a célcsoportról szóló fejezetben, habár a tartalma ebben az esetben igen változatos lehet), addig hazánkban ezidáig nem született egységes megnevezés, és egészen más képzetek társulhatnak egy „főállású" vagy „háztartásbeli" apához, mint egy „otthon maradó" apához. Fontos tehát, hogy ki mit érthet az általunk vizsgálni kívánt célcsoport alatt. Amíg nem tudjuk, kikről kell véleményt alkotni, nehéz vizsgálni vagy összevetni a véleményeket.

Az ismertetett korlátokból adódóan számos további kérdés még megválaszolásra vár.

Kutatásunk során a gyermekükkel otthon maradó apák környezeti megítélését tehát az apák szemszögéből, szubjektív percepcióik alapján vizsgáltuk, azonban a jelenség átfogó megértése érdekében szükségesnek érezzük a továbbiakban a másik oldal vizsgálatát is, azaz, hogy a magyar társadalom miképpen vélekedik az apaszerepről és konkrétan az otthon maradó apákról. Ebből a vizsgálatból kiderülne, hogy más-e az általános hozzáállás ahhoz képest, mint amit az apák tapasztalnak.

Ugyanakkor más továbblépési lehetőség is kínálkozik. Érdemes lenne az anyák egyéni szempontjait és tapasztalatait is jobban megismerni, velük felvett mélyinterjúk keretében.

Végezetül vizsgálni szeretnénk, hogy a családpolitikai célkitűzések és intézkedések kontextusában hogyan alakul az apák részvétele a gyermeknevelésben, valamint hogy milyen normatív és informatív hatása van a szülői gyakorlatokra

és percepciókra a különböző médiafelületeknek, különös tekintettel a közösségi médiára. Mindezeket fontosnak tartjuk, hiszen egy társadalomban a szülőséggel, különösen a jó szülőséggel kapcsolatos normák és elvárások alakulása bonyolult történelmi, gazdasági, kulturális, értékrendbeli meghatározottságú, továbbá erősen függ a szociálpolitikai intézkedésektől, így az adott ország családtámogatási rendszerétől is, valamint napjainkban a média és különösen a közösségi média is jelentős hatást gyakorol minderre.

Mindezek feltérképezése hozzájárulna annak a megértéséhez is, hogy miként viszonyulnak a szülői szerepekkel kapcsolatos társadalmi normák és az egyéni döntések egymáshoz, és hogy miért van Magyarországon – a törvényi lehetőségek ellenére – ilyen kevés, a munkaerőpiacról egy bizonyos ideig kilépő, elsődlegesen gondoskodó apa. Ennek megválaszolása érdekében a továbbiakban kutatni szeretnénk az apai szerepek társadalmi percepcióit mind össztársadalmi szinten, mind a leendő szülők generációjában.

Összességében tehát úgy látjuk, hogy még számos olyan kérdéskör van, mely hozzájárulhat az otthon maradó édesapák helyzetével kapcsolatos ismeretek mélyítéséhez.

Zárásként elmondhatjuk, hogy kutatásunkban a magyar családok egy olyan csoportjára fókuszáltunk, amelyek a tipikus családmodelltől eltérő viselkedéssel jellemezhetők, és ezért új típusú modellt nyújthatnak a szülés utáni időszakra. Habár az apák gyermekükkel való otthon maradása hazánkban jelenleg kevéssé elterjedt gyakorlat, arányuk növekvő tendenciát mutat, ami fontossá teszi, hogy megértsük ezt a jelenséget, és körbejárjuk minél több aspektusát.

Kötetünkkel tehát egy eddig kevéssé kutatott családtípus mindennapi működésének megértéséhez járultunk hozzá. Eredményeink alapján meggyőződésünk, hogy az apa otthonléte és aktív részvétele (és nem segítése!) a kisgyermekek gondozásában hozzájárulhat a nemi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, és egy jól működő alternatívája lehet a kisgyermekes szülők professzionális és privát élete közti egyensúly megteremtésének. Bemutattuk, hogy a felmerülő nehézségek ellenére számos pozitív hozadéka van az apák kisgyermekkel való otthon maradásának mind makrotársadalmi, mind családi szinten. Az apák aktív gondoskodói szerepvállalása – megerősítve a nemzetközi kutatási tapasztalatokat – jelentősen hozzá tud járulni a munka-magánélet kiegyensúlyozottságához, növelheti az egyéni és családi jólétet, erősíti az apa-gyermek közötti, valamint a szülők közötti kapcsolatot, valamint jelentősen segíti a nők újbóli munkába állását, ami hozzájárul a nők munkaerőpiaci részvételének növekedéséhez. Emellett, úgy véljük, eredményeink segíthetik mindazon családokat döntésükben, akik hasonló felállást szeretnének választani.

Végezetül úgy véljük, könyvünk gazdagítja azokat a kutatásokat, melyek az átalakuló apaszerepekre koncentrálnak, kiegészítik az apák otthoni részvételének családi kontextusban történő megértését az otthon maradó apák motivációira és percepcióira fókuszálva. Mindez a tudás segítheti a törvényhozókat is abban, hogy a szabályozásokat a jövőben kifejezetten a magyar szülői igényekhez igazítva bővíthessék.

Bár jelen eredményeinket nem tekinthetjük reprezentatívnak az otthon lévő apákra, kvalitatív kutatásunk során sikerült érvényesen feltárni az otthon maradó apa – dolgozó anya típusú családmodell számos jellemző mintázatát, és a gyakorlatok mögött meghúzódó értékrendeket, s így eredményeink hozzájárulnak az egyre inkább teret nyerő gondoskodó apaság megismeréséhez.

Irodalomjegyzék

Acsády Judit: A gondoskodás társadalmi konstrukciója, *Replika,* 2014/1–2, 147–163. https://www.replika.hu/system/files/archivum/85-86_09_acsady.pdf

Adamou, Marios et al.: The Wellbeing Thermometer: A Novel Framework for Measuring Wellbeing, *Psychology,* vol. 11, 2020, 1471–1480. https://doi.org/10.4236/psych.2020.1110093

Agócs Gergely – Fűrész Tünde – Kállay-Kisbán Kriszta – Pári András (szerk.): *Európai Uniós családpolitikai kitekintő,* Budapest, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, 2024.

Aidukaite, Jolanta – Telisauskaite-Cekanavice, Donata: The Father's Role in Child Care: Parental Leave Policies in Lithuania and Sweden, *Social Inclusion*, vol. 8, 2020/4, 81–91. https://doi.org/10.17645/si.v8i4.2962

Allard, Karin – Haas, Linda – Hwang, C. Philip: Familysupportive organizational culture and fathers' experiences of work–family conflict in Sweden, *Gender, Work & Organization,* vol. 18, 2011/2, 141–157. https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2010.00540.x

Allen, Sarah M. – Hawkins, Alan J.: Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement, *Journal of Marriage and Family,* vol. 61, 1999/1, 199–212.

Autret, Maya – van Eeden-Moorefield, Brad: An autoethnographic dialogue with motherhood literature, *The Qualitative Report,* vol. 29, 2024/1, 1–25. https://doi.org/10.46743/2160-3715/2024.6290

Aytac, Kübra F. – Schoppe-Sullivan, Sarah J.: Adult attachment as a predictor of maternal gatekeeping among new parents, *Personal Relationships,* vol. 30, 2023/3, 1096–1116. https://doi.org/10.1111/pere.12481

Babbie, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata,* Budapest, Balassi, 2020.

Balan, Claudia L. – van den Brink, Marieke C. L. – Benschop, Yvonne W. M.: New Fathers, Ideal Workers? New Players in the Field of FatherFriendly Work Organizations, *Gender, Work & Organization,* 2022, 1–26. https://doi.org/10.1111/gwao.12930

Bales, Robert F. – Parsons, Talcott: *Family: Socialization and Interaction Process,* London, Routledge, 1956. https://doi.org/10.4324/9781315824307

Bartha, Anna – Zentai, Violetta: Long-Term Care and Gender Equality: Fuzzy-Set Ideal Types of Care Regimes in Europe, *Social Inclusion,* vol. 8, 2020/4, 92–102.

Bataille, Christine D. – Hyland, Emma: Involved Fathering: how new dads are redefining fatherhood, *Personnel Review,* 52/4, 2023, 1010–1032. https://doi.org/10.1108/PR-06-2019-0295

Becker, Gary S.: *A Treatise on the Family,* Cambridge, Harvard University Press, 1981.

Bell, Amanda S. – Rajendran, Diana – Theiler, Stephen: Job stress, wellbeing, worklife balance and worklife conflict among Australian academics, *E-Journal of Applied Psychology,* vol. 8, 2012/1, 25–37.

Bencsik Andrea – Juhász Tímea: Férfiak gyesen, gyeden?, *A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei,* 4. évf., 2012/5, 133–143.

Bianchi, Suzanne – Milkie, Melissa – Sayer, L. – Robinson, John: Is anyone doing the housework?, *Social Forces,* vol. 79, 2000/1, 191–228.

Bianchi, Suzanne – Milkie, Melissa – Sayer, L. – Robinson, John: *Changing Rhythms of American Family Life,* New York, Russel Sage, 2006.

Biddle, Bruce J.: Recent Development in Role Theory, *Annual Review of Sociology,* vol. 12, 1986/1, 67–92.

Bittman, Michael – England, Paula – Sayer, Liana – Folbre, Nancy – Matheson, George: When does gender trump money?, *American Journal of Sociology,* vol. 109, 2003/1, 186–214.

Bittman, Michael: *Division of Labour in the Household,* Melbourne, University of Melbourne, 1990.

Blaskó Zsuzsa: Három évig a gyermek mellett – de nem mindenáron, *Demográfia,* 54. évf., 2011/1, 23–44.

Blaskó Zsuzsa: *Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. A „család" tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétel elemzése.* https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/kutatasi-jelentesek/article/view/386/142

Blaskó Zsuzsa: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter – S. Molnár Edit – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2009,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2009, 41–51.

Blaskó Zsuzsa: Dolgozzanak-e a nők? A magyar lakosság nemi szerepekkel kapcsolatos véleményének változásai, 1988, 1994, 2002, *Demográfia,* XLVIII. évf., 2005/2–3, 59–186.

Blaskó Zsuzsa: *Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka,* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal Népességtudományi Kutatóintézet, 2006, 1–96.

Blood, Robert O. Jr. – Wolfe, Donald M.: *Husbands and Wives: The Dynamics of Family Living,* Glencoe, Free Press Glencoe, 1960.

Blum, Sonja – Dobrotić, Ivana: The Inclusiveness of Social Rights: The Case of Leave Policies, *Social Inclusion,* vol. 9, 2021/2, 222–226.

Brandth, Berit – Kvande, Elin: Masculinity and Child Care: The Reconstruction of Fathering, *The Sociological Review*, vol. 46, 1998/2, 293–313.

Brandth, Berit – Kvande, Elin: Workplace support of fathers' parental leave use in Norway, *Community, Work & Family,* 2019/22, 43–57.

Brandth, Berit: Emotional Dimensions of Fathering and Work-Life Boundaries, in Paul McDonald – Emma Jeanes (eds.): *Men, Wage Work and Family,* Routledge Editors, 2012, 114–128.

Braun, Virginia – Clarke, Victoria: *Successful qualitative research: A practical guide for beginners,* London, Sage, 2013.

Braun, Virginia – Clarke, Victoria: Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology,* vol. 3, 2006/2, 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Brescoll, Victoria – Uhlmann, Eric: Attitudes toward traditional and nontraditional parents, *Psychology of Women Quarterly,* vol. 29, 2005/4, 436–445. https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2005.00244.x

Bridges, Tristan – Pascoe, Cheri Jo: Hybrid Masculinities: New Directions in the Sociology of Men and Masculinities, *Sociology Compass,* vol. 8, 2014/3, 246–258.

Bridges, Tristan – Pascoe, Cheri Jo: On the Elasticity of Gender Hegemony: Why Hybrid Masculinities Fail to Undermine Gender and Sexual Inequality, in James W. Messerschmidt – Patricia Yancey Martin – Michael A. Messner – Raewyn Connell (eds.): *Gender Reckonings: New Social Theory and Research,* New York, NYU Press, 2018.

Brighouse, Harry – Wright, Erik Olin: Strong Gender Egalitarianism, *Politics & Society,* vol. 36, 2008/3, 360–372. https://doi.org/10.1177/0032329208320566.

Brooks, Clem – Bolzendahl, Catherine: The transformation of US gender role attitudes: Cohort replacement, social-structural change, and ideological learning, *Social Science Research,* vol. 33, 2004/1, 106–133. https://doi.org/10.1016/S0049-089X(03)00041-3

Byrne, David: A worked example of Braun and Clarke's approach to reflexive thematic analysis, *Quality & Quantity*, vol. 56, 2022/2, 1391–1412. https://doi.org/10.1007/s11135-021-01182-y

Chesley, Noelle: Stay-at-home fathers and breadwinning mothers: Gender, couple dynamics, and social change, *Gender & Society,* vol. 25, 2011/5, 642–664.

Christopher, Elizabeth: 'It's a man's job': Doing gender and male gatekeeping in the division of household labor, *Journal of Family Issues,* vol. 45, 2024/11, 2851–2874. https://doi.org/10.1177/0192513X231224109

Chung, Heejung – Jaga, Ameeta – Lambert, Susan: Possibilities for change and new frontiers: Introduction to the Work and Family Researchers Network special issue on advancing equality at work and home, *Community, Work and Family*, vol. 25, 2022/2, 1–12.

Chung, Heejung: *Shared Care, Father's Involvement in Care and Family Well-Being Outcomes: A Literature Review*, Government Equalities Office, 2021. https://www.gov.uk/government/publications/childcare-shared-care-and-well-being-outcomes-for-families/shared-care-fathers-involvement-in-care-and-family-well-being-outcomes-a-literature-review

Ciccia, Rosella – Bleijenbergh, Inge: After the Male Breadwinner Model? Childcare Services and the Division of Labor in European Countries, *Social Politics,* vol. 21, 2014/1, 50–79. https://doi.org/10.1093/sp/jxu002

Cohort'18: Division of Housework, 2018. https://kohorsz18.hu/en/findings/initial-findings/57-who-does-the-housework.html

Connell, Raewyn W. – Messerschmidt, James W.: Hegemón maszkulinitás. A fogalom újragondolása, *Replika,* 2009/69, 135–163.

Connell, Raewyn W.: *Masculinities,* Cambridge, Polity Press, 1995.

Connell, Raewyn W.: *The Men and the Boys,* Cambridge, Polity Press, 2000.

Coron, Clotilde – Garbe, Emmanuelle: Deviation from the ideal worker norm and lower career success expectations: A "men's issue" too?, *Journal of Vocational Behavior*, vol. 144, 2023/4. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2023.103892

Cotter, David – Hermsen, Joan M. – Vanneman, Reeve: The End of the Gender Revolution? Gender Role Attitudes from 1977 to 2008, *American Journal of Sociology,* vol. 117, 2011/1, 259–289.

Craig, Lyn – Mullan, Killian: How mothers and fathers share childcare: A cross-national time-use comparison, *American Sociological Review,* vol. 76, 2011/6, 834–861. https://doi.org/10.1177/0003122411427673

Daly, Kerry – Palkovitz, Rob: Guest editorial: Reworking work and family issues for fathers, *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, vol. 2, 2004/3, 211–213.

Daly, Mary: Conceptualizing and Analyzing Family Policy and How It Is Changing, in Rense Nieuwenhuis – Wim Van Lancker (eds.): *The Palgrave Handbook of Family Policy,* Cham, Palgrave Macmillan, 2020, 25–41.

Da Silva, Jorge Moreira: Why you should care about unpaid care work, *OECD Development Matters,* 2019. https://oecd-development-matters.org/2019/03/18/why-you-should-care-about-unpaid-care-work/

Dermott, Esther: 'The intimate father': Defining paternal involvement, *Sociological Research Online,* vol. 8, 2003/4, 28–38.

Deutsch, Francine M.: Undoing gender, *Gender & Society,* vol. 21, 2007/1, 106–127.

Diener, Edward Francis – Suh, Eunkook Mark – Lucas, Richard E. – Smith, Heidi L.: Subjective wellbeing: Three decades of progress, *Psychological Bulletin,* vol. 125, 1999/2, 276–302. https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276

Dillaway, Heather – Paré, Elizabeth: Locating mothers: How cultural debates about stay-at-home versus working mothers define women and home, *Journal of Family Issues,* vol. 29, 2008/4, 437–464. https://doi.org/10.1177/0192513X07310309

Dobrotić, Ivan – Blum, Sonja: Inclusiveness of parental-leave benefits in twenty-one European countries: Measuring social and gender inequalities in leave eligibility, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society,* vol. 27, 2020/3, 588–614.

Dodson, Tonya A. – Di Borders, Lennis A.: Men in Traditional and Nontraditional Careers: Gender Role Attitudes, Gender Role Conflict, and Job Satisfaction, *The Career Development Quarterly,* vol. 54, 2006/4, 283–296.

Doucet, Andrea – Merla, Laura: Stay-at-home fathering, *Community, Work and Family,* vol. 10, 2007/4, 455–473. https://doi.org/10.1080/13668800701575101

Doucet, Andrea: "It's almost like I have a job, but I don't get paid": Fathers at home reconfiguring work, care, and masculinity, *Fathering,* vol. 2, 2004/3, 277–303.

Doucet, Andrea: Dad and baby in the first year: Gendered responsibilities and embodiment, *Annals of the American Academy of Political and Social Science,* vol. 624, 2009/1, 78–98. https://doi.org/10.1177/0002716209334069

Doucet, Andrea: *Do Men Mother? Fathering, Care, and Domestic Responsibility,* Toronto, University of Toronto Press, 2006, 1–350.

Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: A munka és a magánélet közti egyensúly alakulása a kisgyermekkel otthon lévő apák családjában, *Szociológiai Szemle,* 33. évf., 2023/2, 29–55.

Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Gyermekükkel otthon maradó apák: a családi dinamika és a szülő-gyermek kapcsolat alakulása, *Educatio,* vol. 33, 2025/4, 451–463.

Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Kisgyermekes szülők a munkaerőpiacon: otthon lévő apák – dolgozó anyák (1. rész). Otthon lévő apák tapasztalatai, *Új Munkaügyi Szemle,* II. évf., 2021/4, 31–42.

Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Kisgyermekes szülők a munkaerőpiacon: otthon lévő apák – dolgozó anyák (2. rész). Kisgyermekük mellől visszatérő anyák tapasztalatai, *Új Munkaügyi Szemle,* III. évf., 2022/1, 57–66.

Drjenovszky, Zsófia – Sztáray Kézdy, Éva: The Distribution of Unpaid Domestic Work in Hungarian Stay-at-Home Father – Working-Mother Families, *Social Sciences,* vol. 12, 2023/3, 116. https://doi.org/10.3390/socsci12030116

Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva: Vélemények az otthon lévő apaságról, in Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva – Török Emőke (szerk.): *Kutatás, képzés, közösség,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2024, 47–66.

Drobnič, Sonja – Huinink, Johannes – Kusnierz, Mandy: Family image, cultural values, and family policy from a global perspective, *International Journal of Population Studies,* vol. 11, 2024/3. https://doi.org/10.36922/ijps.1993

Duckworth, John D. – Buzzanell, Patrice M.: Constructing WorkLife Balance and Fatherhood: Men's Framing of the Meanings of Both Work and Family, *Communication Studies,* vol. 60, 2009/5, 558–573. https://doi.org/10.1080/10510970903260392

Dunn, Mariann G. – Rochlen, Aaron B. – O'brien, Karen M.: Employee, mother, and partner: An exploratory investigation of working women with stay-at-home fathers, *Journal of Career Development,* vol. 40, 2013/1, 3–22. https://doi.org/10.1177/0894845311401744

Dupcsik Csaba: A családdal és a nemi szerepekkel kapcsolatos ideológiák, különös tekintettel a familizmusra, *Demográfia*, 55. évf., 2012/2–3, 123–135.

Dupcsik Csaba: Gleccserre építve: A család intézményének esszencializálása, *Magyar Tudomány,* 177. évf., 2016/2, 133–141.

Duxbury, Linda E. – Higgins, Christopher A.: Gender differences in work–family conflict, *Journal of Applied Psychology,* vol. 76, 1991, 60–74. https://doi.org/10.1037/0021-9010.76.1.60

Eagle, Bruce W. – Icenogle, Marjorie L. – Maes, Jeanne D. – Miles, Edward W.: The importance of employee demographic profiles for understanding experiences of work–family interrole conflicts, *Journal of Social Psychology,* vol. 138, 1998/6, 690–709. https://doi.org/10.1080/00224549809600420

Eby, Lillian T. – Casper, Wendy J. – Lockwood, Angie – Bordeaux, Chris – Brinley, Andi: Work and family research in IO/OB, *Journal of Vocational Behavior*, vol. 66, 2005/1, 124–197. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2003.11.003

Eira Nunes, Cindy – Lamprianidou, ElliAnastasia – ZimmerGembeck, Melanie J. – Van Petegem, Stijn: The relations between parents' gender equality values and (co)parenting: Examining actorpartner effects in an Australian community sample, *Journal of Family Issues,* vol. 46, 2024/1, 3–25. https://doi.org/10.1177/0192513X241236552

Ellingsæter, Anne Lise – Kitterød, Ragni Hege: Enabling family policies, changing gender norms: Increasing childcare and housework among Norwegian fathers from 1980–2010, *Journal of Family Studies*, vol. 29, 2023/6, 2491–2508. https://doi.org/10.1080/13229400.2023.2179524

Elliott, Karla: Caring masculinities: Theorizing an emerging concept, *Men and Masculinities*, vol. 19, 2015/3, 240–259. https://doi.org/10.1177/1097184X155762

Engler Ágnes – Pári András: A család jövője – az elsődleges szocializációs közeg társadalmi szerepváltozása, *Századvég,* 2. évf., 2022/3, 11–34.

Esping-Andersen, Gosta: *The Incomplete Revolution. Adapting to Women's New Roles,* Cambridge, Polity, 2009.

Esping-Andersen, Gosta: *The Three Worlds of Welfare Capitalism,* Princeton, NJ, Princeton University Press, 1990.

European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, *Paternity and parental leave policies across the European Union – Assessment of current provision,* Publications Office, 2018. https://data.europa.eu/doi/10.2767/51284

European Institute for Gender Equality (EIGE), *Glossary & Thesaurus*. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1156

Eurostat: *The Life of Women and Men in Europe – A Statistical Portrait – 2020 Edition*, European Commission, Eurostat, 2020. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/womenmen_2020/images/pdf/WomenMenEurope-DigitalPublication-2020_en.pdf?lang=en

Ewald, Ashleigh – Gilbert, Emily – Huppatz, Kate – Kurt, Patrick: Fathering identities and men's engagement with flexible working arrangements, *The Journal of Men's Studies,* 2024, 1–17. https://doi.org/10.1177/10608265241245902

Fauziah, Silmi Farhah – Abdullah, Ade Gafar – Widiaty, Isma: Paradigm Shift: Analyzing WorkFamily Conflict Trends with Bibliometric Analysis and Literature Review Highlighting the Future Role's of Father, *Journal of Vocational Education Studies*, vol. 7, 2024/2, 260–282. https://doi.org/10.12928/joves.v7i2.10672

Fazekas Károly – Kónya István – Krekó Judit: *Munkaerőpiaci tükör 2020,* Budapest, Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont, ELKH, 2021, 311.

Fényes Hajnalka – Pusztai Gabriella: Nemi szerepattitűdök és vallásosság a felsőoktatási hallgatók körében, *Szociológiai Szemle,* 30. évf., 2020/3, 49–69.

Finley, Gordon E. – Schwartz, Seth J.: The father involvement and nurturant fathering scales: Retrospective measures for adolescent and adult children, *Educational and Psychological Measurement*, vol. 64, 2004/1, 143–164.

Fischer, Jessica – Anderson, Veanna N.: Gender role attitudes and characteristics of stay-at-home and employed fathers, *Psychology of Men & Masculinity,* vol. 13, 2012/1, 16–31.

Fisher, Kimberly – Layte, Richard: Measuring Work-Life Balance and Degrees of Sociability: A Focus on the Value of Time Use Data in the Assessment of Quality of Life, *EPAG Working Paper,* 2002/32, Colchester, University of Essex, 2002. https://www.esri.ie/system/files?file=media/file-uploads/2002-10/OPEA21.pdf

Fraser, Nancy: Contradictions of capital and care, *New Left Review,* 2016/100, 99–117.

Gábos András: Egy egységes családpolitika kialakulásának esélye az Európai Unióban, *Esély,* 2004/5, 4.

Galántai, Júlia: *The Dynamics of Relationship Factors by Examining the Transition to Parenthood,* Budapest, Eötvös Loránd University, Faculty of Social Sciences, Doctoral School of Sociology, 2024, 1–108.

Géring Zsuzsanna – Király Gábor – Nagy Beáta (szerk.): Work-life Balance/Imbalance: Individual, Organizational and Social Experiences. Intersections, *Special Issue of East European Journal of Society and Politics,* vol. 2, 2016/3.

Geszler Nikolett: Menedzser férfiak munka és magánélet közötti egyensúlya, in Nagy Beáta – Géring Zsuzsanna – Király Gábor (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 106–118.

Geszler Nikolett: Menedzser férfiak munka és magánélet közötti egyensúlya, *Kultúra és Közösség*, 2014/4, 115–122.

Geszler Nikolett: A munka és a család konfliktusának forrásai az európai férfiak életében, in Nagy Beáta – Géring Zsuzsanna – Király Gábor (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 80–105.

Geszler Nikolett: *Munka és család közötti konfliktus a magyar menedzser férfiak életében,* kézirat, PhD-értekezés, Budapest, Corvinus Egyetem, 2016.

Geszler Nikolett: Viselkedésalapú munka-család konfliktus a magyar menedzser apák életében, in Nagy Beáta – Géring Zsuzsa – Király Gábor (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 258–276.

Gill, Peter et al.: Getting into the "Dad Zone": How Do Primary Caregiving Fathers of Young Children Experience Social Support?, *Journal of Child and Family Studies,* vol. 30, 2021/11, 1028–1042. https://doi.org/10.1007/s10826-021-01919-1

Gillett-Swan, Jenna K. – Sargeant, Jonathon: Wellbeing as a Process of Accrual: Beyond Subjectivity and Beyond the Moment, *Social Indicators Research,* vol. 121, 2015/1, 135–148. https://doi.org/10.1007/s11205-014-0634-6

Gíslason, Ingólfur V.: Fathers on leave alone in Iceland: Normal paternal behaviour?, in Margaret O'Brien – Karin Wall (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone,* Cham, Springer Open, 2017, 147–162.

Glatzer, Wolfgang: Happiness: Classic Theory in the Light of Current Research, *Journal of Happiness Studies,* vol. 1, 2000/4, 501–511.

Goffman, Erving: *The Presentation of Self in Everyday Life,* Edinburgh, University of Edinburgh, 1959.

Goldin, Claudia: The Quiet Revolution That Transformed Women's Employment, Education, and Family, *American Economic Review,* vol. 96, 2006/2, 1–21.

Goldscheider, Frances K.: Men, children and the future of the family in the third millennium, *Futures*, vol. 32, 2000/6, 527–538.

González Viveros, María Constanza – Jaramillo-Sierra, Ana Lucía – Vargas Trujillo, Elvia: Identity reconfigurations in breadwinner mothers when fathers are the main caregivers of their children, *Investigación & Desarrollo,* vol. 32, 2024/1, 221–250. https://doi.org/10.14482/INDES.32.01.407.735

Goodman, W. Benjamin – Crouter, Ann C. – Lanza, Stephanie T. – Cox, Martha J.: Paternal work characteristics and father-infant interactions in low-income, rural families, *Journal of Marriage and Family,* vol. 70, 2008/3, 640–653.

Gornick, Janet C. – Meyers, Marcia K.: *Families that Work: Policies for Reconciling Parenthood and Employment,* New York, Russell Sage Foundation, 2003.

Gough, Margaret – Killewald, Alexandra: Unemployment in families: The case of housework, *Journal of Marriage and Family,* vol. 73, 2011/5, 1085–1100.

Göndör Éva: A gyermekgondozási támogatások az államszocializmus időszakában, különös tekintettel a gyermekgondozási segélyre, *Jog, Állam, Politika,* 4. évf., 2012/4, 78.

Greenhaus, Jeffrey H. – Beutell, Nicholas J.: Sources of conflict between work and family roles, *Academy of Management Review,* vol. 10, 1985/1, 76–88. https://doi.org/10.2307/258214

Greenhaus, Jeffrey H. – Powell, Gary N.: When Work and Family Are Allies: A Theory of Work–Family Enrichment, *Academy of Management Review*, vol. 31, 2006/1, 72–92. https://doi.org/10.5465/amr.2006.19379625

Greenstein, Theodore N.: Economic dependence, gender, and the division of labor in the home, *Journal of Marriage and Family,* vol. 62, 2000/2, 322–335.

Gregor Anikó: *A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök a 2000-es években Magyarországon,* doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szociológia Doktori Iskola, 2014.

Gregor Anikó: A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök a 2000-es években Magyarországon, *Socio.hu,* VI. évf., 2016/1, 89–111.

Gutek, Barbara A. – Searle, Sabrina – Klepa, Lilian: Rational versus gender role explanations for work–family conflict, *Journal of Applied Psychology,* vol. 76, 1991/4, 560–568. https://doi.org/10.1037/0021-9010.76.4.560

Gyarmati Andrea: Családpolitika-tipológiák és közpolitikai hozadékaik, in Földvári Mónika – Tomposné Hakkel Tünde (szerk.): *Riport a családokról,* Budapest, Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet – L'Harmattan, 2016.

Haas, Linda: Parental Leave and Gender Equality: Lessons from the European Union, *Review of Policy Research,* vol. 20, 2003/1, 89–114. https://doi.org/10.1111/1541-1338.d01-6

Hadas Miklós: A hegemón maszkulinitás szociológiai konstrukciói. Férfikutatások a tudományos normalizálódás útján, *Replika,* 2009/69, 27–41.

Hadas Miklós: *A maszkulinitás társadalmi konstrukciói és reprezentációi,* akadémiai doktori értekezés, 2019. http://real-d.mtak.hu/342/1/Hadas.pdf

Hagaman, Nicole: Daytime dads and do-it-all dads: Understanding lead-dad families, *Sociology Compass,* vol. 17, 2023/11, e13164. https://doi.org/10.1111/soc4.13164

Halrynjo, Sigtona – Lyng, Selma Therese: Preferences, Constraints or Schemas of Devotion? Exploring Norwegian Mothers' Withdrawals from High-Commitment Careers, *British Journal of Sociology,* vol. 60, 2009/2, 321–343. https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01233.x

Hamilton, Frances Skurak – Malinen, Sari – Näswall, Kerstin – Kuntz, John C.: Employee well-being: the role of psychological detachment on the relationship between engagement and work-life conflict, *Economic and Industrial Democracy,* vol. 42, 2021/1, 116–141.

Hanlon, Niall: *Masculinities, Care and Equality: Identity and Nurture in Men's Lives,* London, Palgrave Macmillan, 2012.

Harrington, Brad – Van Deusen, Fred – Ladge, Jamie: *The new dad: Exploring fatherhood within a career context,* Boston, Boston, College Center for Work & Family, 2010, 1–40.

Hays, Sharon: *The Cultural Contradictions of Motherhood,* New Haven, Yale Press, 1996.

Hennekam, Sophie – Kelland, Jasmine – Dumazert, Jean-Pierre: Paternal supervisor gatekeeping: How supervising fathers hinder other fathers at work in their uptake of flexible work arrangements, *Gender, Work & Organization,* vol. 30, 2023/1, 94–111. https://doi.org/10.1111/gwao.12904

Hill, E. Jeffrey – Hawkins, Alan J. – Martinson, Vjollca – Ferris, Maria: Studying "working fathers": Comparing fathers' and mothers' work–family conflict, fit, and adaptive strategies in a global high-tech company, *Fathering,* vol. 1, 2003/3, 239–261. https://doi.org/10.3149/fth.0103.239

Hill, E. Jeffrey: Work–family facilitation and conflict, working fathers and mothers, work–family stressors and support, *Journal of Family Issues,* vol. 26, 2005/6, 793–819. https://doi.org/10.1177/0192513X05277542

Hobbs, Jessica: A qualitative exploration of how extended paternity leave can promote fathers' psychological wellbeing, *International Journal of Wellbeing,* vol. 14, 2024/2, 1–16. https://doi.org/10.5502/ijw.v14i2.3239

Hobson, Barbara: *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood,* New York, Cambridge University Press, 2002.

Hobson, Barbara – Fahlén, Susanne: Competing scenarios for European fathers: Applying Sen's capabilities and agency framework to work-family balance, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 624, 2009/1, 214–233. https://doi.org/10.1177/0002716209334435

Hobson, Barbara – Fahlén, Susanne – Takács, Judit: Agency and Capabilities to Achieve a Work-Life Balance: A Comparison of Sweden and Hungary, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society,* vol. 18, 2011/2, 168–198. https://doi.org/10.1093/sp/jxr007

Hochschild, Arlie Russell – Machung, Anne: *The Second Shift. Working Parents and the Revolution at Home,* New York, Avon Books, 1989.

Hochschild, Arlie: *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home,* New York, Viking Penguin, 1989.

Hodgson, Suzanne – Painter, Jessica – Kilby, Lucy – Hirst, Jane: "Crying on the Bus": FirstTime Fathers' Experiences of Distress on Their Return to Work, *Healthcare,* vol. 11, 2023/9, 1352. https://doi.org/10.3390/healthcare11091352

Hofferth, Suzanne L. –Goldscheider, Frances: Does change in young men's employment influence fathering?, *Family Relations,* vol. 59, 2010/4, 479–493.

Hogan, M. et al.: Consulting with Citizens in the Design of Wellbeing Measures and Policies: Lessons from a Systems Science Application, *Social Indicators Research,* vol. 123, 2015/3, 857–877.

Holter, Øystein Gullvåg: Men's work and family reconciliation in Europe, *Men and Masculinities,* vol. 9, 2007/4, 425–456. https://doi.org/10.1177/1097184X06287794

Hungler Sára – Kende Ágnes: Nők a család- és foglalkoztatáspolitika keresztútján, *Pro Futuro,* 9. évf., 2019/2, 100–117.

Hunter, Sarah C. – Riggs, Damien W. – Augoustinos, Martha: Hegemonic masculinity versus a caring masculinity: Implications for understanding primary caregiving fathers, *Social and Personality Psychology Compass,* vol. 11, 2017/3, e12307.

Ignits Györgyi – Kapitány Balázs: A családtámogatások alakulása: Célok és eszközök, *Demográfia,* 49. évf., 2006/4, 383–401.

International Social Survey Programme (ISSP): ISSP 2022 – Family and Changing Gender Roles V: Final Source Questionnaire, 2023. https://issp.org/wp-content/uploads/2023/12/ISSP2022_final-source-questionnaire.pdf

Jackson, Jean: Contemporary Criticisms of Role Theory, *Journal of Occupational Science*, vol. 5, 1998/2, 49–55. https://doi.org/10.1080/14427591.1998.9686433

Jaspers, Eva – van der Lippe, Tanja – Evertsson, Marie: Gender inequality, households, and work, in Klarita Gërxhani – Nan de Graaf – Werner Raub (eds.): *Handbook of Sociological Science. Contributions to Rigorous Sociology,* Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2022, 176–195. https://doi.org/10.4337/9781789909432.00018

Javornik, Jana: Measuring state de-familialism: Contesting post-socialist exceptionalism, *Journal of European Social Policy*, vol. 24, 2014/3, 240–257. https://doi.org/10.1177/0958928714525815

Jentsch, Birgit – Schier, Michaela: Doing family in the age of involved fatherhood: Fathers' accounts of everyday life in a German context, *Families, Relationships and Societies,* vol. 8, 2019/1, 73–88.

Johnson, Sarah: *Role satisfaction in stay-at-home fathers: impact of social support, gender role attitudes, and parental self-efficacy,* doktori disszertáció, Texas Woman's University, 2016. https://twu-ir.tdl.org/bitstream/handle/11274/8757/2016JohnsonSarah.pdf

Kapitány Balázs: A „GYED-hatás". Az 1985 és 1996 közötti családtámogatási rendszer termékenységre gyakorolt hatása, *Demográfia,* 51. évf., 2008/1, 51–78.

Kaufman, Gayle: *Superdads,* New York, New York University Press, 2013.

Kiraçci, Bünyamin – Bakkaloğlu, Hasan: The relationship between maternal gatekeeping and fathers' involvement in caring for preschool children with special needs, *The American Journal of Family Therapy,* vol. 51, 2023/1, 94–112. https://doi.org/10.1080/01926187.2022.2163938

Knudsen, Knut: Striking a different balance: Work-family conflict for female and male managers in a Scandinavian context, *Gender in Management,* vol. 24, 2009/4, 252–269. https://doi.org/10.1108/17542410910961541

Koltai Luca: Babázó apák, in Simonyi Ágnes (szerk.): *Családpolitikák változóban,* Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2010, 86–90.

Korpi, Walter: Faces of inequality: Gender, class, and patterns of inequalities in different types of welfare states, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society,* vol. 7, 2000/2, 127–191. https://doi.org/10.1093/sp/7.2.127

Kosakowska-Berezecka, Natasza – Safdar, Saida – Jurek, Piotr – Bhardwaj, Garima: Evaluations of men in domestic roles in Canada, Norway, Poland, and India, *Journal of Men's Studies,* vol. 26, 2018/2, 143–156. https://doi.org/10.1177/1060826517734379

Koslowski, Alison Smith: Working Fathers in Europe: Earning and Caring, *European Sociological Review,* vol. 27, 2011/2, 230–245.

Központi Statisztikai Hivatal: *Magyarország népessége és gazdasága. Múlt és jelen,* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1996.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): 25.1.1.6. *Családtámogatásban részesülők*, Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2025. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0006.html

Kramer, Karen – Kelly, Erin L. – McCulloch, Jan B.: Stay-at-home fathers: Definitions and characteristics based on 34 years of CPS data, *Journal of Family Issues,* vol. 36, 2013/12, 1–23.

Kroska, Alexandra: Gender Ideology and Gender Role Ideology, in George Ritzer (ed.): *The Blackwell Encyclopedia of Sociology,* Oxford, Blackwell, 2007, 1867–1869. https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeosg019

Kulcsár László: Quality of Life and WellBeing: Toward a New Paradigm. Theoretical and methodological considerations, in Garaczi Imre (szerk.): *Az életminőségfejlesztés új paradigmái a 21. században,* Veszprém, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, 2020, 52–75.

Kvale, Steinar: *Az interjú,* Budapest, Jószöveg Műhely, 2005.

Kvande, Elin – Brandth, Berit: Fathers on leave alone in Norway: Changes and continuities, in Margaret O'Brien – Karin Wall (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone,* Cham, Springer Open, 2017, 29–44.

Lamb, Michael E. – Pleck, Joseph H. – Charnov, Eric L. – Levine, James A.: Paternal behavior in humans, *American Zoologist,* vol. 25, 1985/3, 883–894.

Lammi-Taskula, Johanna: Fathers on leave alone in Finland: Negotiations and lived experiences, in Margaret O'Brien – Karin Wall (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone,* Cham, Springer Open, 2017, 89–106.

Latshaw, Beth A. – Hale, Stephanie I.: 'The domestic handoff': Stay-at-home fathers' time-use in female breadwinner families, *Journal of Family Studies,* vol. 22, 2016/2, 97–120.

Latshaw, Beth: From mopping to mowing: Masculinity and housework in stay-at-home father households, *The Journal of Men's Studies,* vol. 23, 2015/3, 252–270.

Latshaw, Beth: Is fatherhood a full-time job? Mixed methods insight into measuring stay-at-home fatherhood, *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers,* vol. 9, 2011/2, 125–149. https://doi.org/10.3149/fth.0902.125

Lazaro, Nieves – Moltó, Maria L. – Sanchez, Rosario – Simo-Noguera, Carles: Housework gender inequality in Spain: Is the sharing of housework within couples solely driven by economic rationality?, *Revista Española de Investigaciones Sociológicas,* 2022/180, 85–104.

Lee, J. Y. – Lee, S. J.: Caring is masculine: Stay-at-home fathers and masculine identity, *Psychology of Men & Masculinity*, vol. 19, 2018/1, 47–58. https://doi.org/10.1037/men0000079

Lee, Yoonjeong: 'Undoing gender' or selection effects?: Fathers' uptake of leave and involvement in housework and childcare in South Korea, *Journal of Family Studies*, vol. 29, 2023/5, 2430–2458. https://doi.org/10.1080/13229400.2023.2200747

Leitheiser Fruzsina: Várandóskori munkavállalási tervek megvalósulása és a korai munkavállalás jellemzői, *Acta Sociologica. Pécsi Szociológiai Szemle,* 7. évf., 2021/1, 87–102.

Leitner, Sigrid: Varieties of Familialism. The caring function of the family in comparative perspective, *European Societies,* vol. 5, 2003/4, 353–375. https://doi.org/10.1080/1461669032000127642

Lewis, Jane: The Decline of the Male Breadwinner Model: Implications for Work and Care, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society,* vol. 8, 2001/2, 152–169.

Livingston, Gretchen: *Growing Number of Dads Home with the Kids: Biggest Increase among Those Caring for Family*, Washington, Pew Research Center's Social and Demographic Trends Project, 2014. https://www.pewresearch.org/social-trends/2014/06/05/growing-number-of-dads-home-with-the-kids/

Livingston, Gretchen – Parker, Kim: *8 Facts about American Dads*, Washington, Pew Research Center, 2019. https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/06/12/fathers-day-facts/

Lorentzen, Jørgen: *Az apaszerep története Norvégiában 1850–2012,* ford. Kunszenti Ágnes, Kovács Katáng Ferenc, Budapest, Pont, 2014.

Lorentzen, Jørgen: On Fathers in Norwegian History 1850–1920, *Men and Masculinities,* vol. 14, 2011/3, 268–287.

Lutz, Helma: Masculinity, care and stay-behind fathers: A postsocialist perspective, *Critical Sociology,* vol. 44, 2018/7–8, 1061–1076. https://doi.org/10.1177/0896920517749707

Lütolf, Monika: Analysis Grid to Measure Egalitarianism of Parental Leave Policies, in Monika Lütolf (ed.): *The Balancing Act of Working Mothers and Caring Fathers,* Wiesbaden, Springer VS, 2025. https://doi.org/10.1007/978-3-658-47716-5_7

Magyar Államkincstár (MÁK): *Csecsemőgondozási díj – CSED,* Magyar Államkincstár 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/gyermekvallalas-tamogatasa/csecsemogondozasi-dij-csed-

Magyar Államkincstár (MÁK): *A gyermek születése esetén az apát megillető pótszabadság,* Magyar Államkincstár, 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/gyermekvallalas-tamogatasa/a-gyermek-szuletese-eseten-az-apat-megilleto-potszabadsag

Magyar Államkincstár (MÁK): *A gyermekgondozási díj – GYED,* Magyar Államkincstár, 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/Csalad_gyermek/gyermek-gondozasi-dij-gyed

Magyar Államkincstár (MÁK): *Gyermekápolási táppénz – GYÁP,* Magyar Államkincstár, 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/egeszsegbiztositas/Betegseg/gyermekapolasi-tappenz-gyap-

Magyar Államkincstár (MÁK): *Gyermeknevelési támogatás – GYET,* Magyar Államkincstár, 2025. https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/Csalad_gyermek/gyermeknevelesi-tamogatas

Makay Zsuzsanna – Blaskó Zsuzsa: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2012, 47.

Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2015,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2015, 57–74.

Makay Zsuzsanna: 50 éve vezették be a gyermekgondozási segélyt (GYES), *KorFa,* XVII. évf., 2017/3, 1–4.

Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, női munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2018, 83–102.

Makay Zsuzsanna – Spéder Zsolt: Apaság. A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei, in Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2018, 65–82.

Makay Zsuzsanna: Családtámogatás, női munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): *Demográfiai Portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2021, 12, 1–138.

Makay Zsuzsanna – Kapitány Balázs – Ökrös Fruzsina: Családtámogatás, női munkavállalás, in Monostori Judit – Őri Péter (szerk.): *Demográfiai Portré 2024. Jelentés a magyar népesség helyzetéről,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2024, 77–95.

Mauerer, Gerlinde: Fatherhood Practices and Shared Parental Leave: Advancing Gender Equity in Parenting, *Social Sciences*, vol. 14, 2025/5, 269. https://doi.org/10.3390/socsci14050269

McBride, Brent A. – Rane, Thomas R.: Parenting alliance as a predictor of father involvement: An exploratory study, *Family Relations,* vol. 47, 1998/3, 229–236.

McDonald, Peter: Gender equity in theories of fertility transition, *Population and Development Review,* vol. 26, 2000/3, 427–439.

McGinnity, Frances: Worklife Conflict in Europe, *ESRI Research Bulletin,* 2021/1, Dublin, ESRI, 2021. http://www.esri.ie/system/files/publications/RB202101_0.pdf

McLaughlin, Katrina – Muldoon, Orla: Father identity, involvement and work–family balance: An in-depth interview study, *Journal of Community & Applied Social Psychology,* vol. 24, 2014/5, 439–452.

Meah, Angela – Jackson, Peter: The complex landscape of contemporary fathering in the UK, *Social & Cultural Geography,* 2015. https://doi.org/10.1080/14649365.2015.1089586

Meisenbach, Rebecca: The female breadwinner: Phenomenological experience and gendered identity in work/family spaces, *Sex Roles,* vol. 62, 2010, 2–19. https://doi.org/10.1007/s11199-009-9714-5

Merla, Laura: Determinants, costs, and meanings of Belgian stay-at-home fathers: An international comparison, *Fathering,* vol. 6, 2008/2, 113–132. https://doi.org/10.3149/fth.0602.113

Milkie, Melissa A. – Kendig, Sarah M. – Nomaguchi, Kei M. – Denny, Kathleen E.: Time with children, children's well-being, and work–family balance among employed parents, *Journal of Marriage and Family,* vol. 72, 2010/5, 1329–1343. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00768.x

Mischke, Monika: Types of public family support: a cluster analysis of 15 European countries, *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice,* vol. 13, 2011/4, 443–456. https://doi.org/10.1080/13876988.2011.583111

Mitchell, Gemma: Shared Parental Leave: Can Transferable Maternity Leave Ever Encourage Fathers to Care?, *Industrial Law Journal,* vol. 52, 2022/1, 149–178. https://doi.org/10.1093/indlaw/dwac015

Moura, Ana F. – Philipp, Kevin: Where is the father? Challenges and solutions to the inclusion of fathers in child feeding and nutrition research, *BMC Public Health,* vol. 23, 2023, 1183. https://doi.org/10.1186/s12889-023-15804-7

Murinkó Lívia: A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök európai kitekintésben: értékek és gyermekgondozás, *Szociológiai Szemle,* 24. évf., 2014/1, 67–101.

Murinkó Lívia: Gyermekgondozási munkamegosztás és a nemi szerepek megítélése, in Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2014, 177–216.

Nagy Beáta: Nemek forradalma? Közeledés a nemek helyzetében, *Replika,* 85–86. évf., 2014/1–2, 177–191. https://doi.org/10.1093/sp/8.2.152

Nagy Beáta – Géring Zsuzsanna – Király Gábor: A munka-magánélet egyensúlya és a genderrezsim viszonya a gazdasági átalakulást követően, in Nagy Beáta – Géring Zsuzsanna – Király Gábor (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 15–31.

Nagy Beáta: Ki áll a sikeres nő mögött?, *Socio.hu,* VI. évf., 2016/2, 117–141. https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.117

Nagy Beáta: Létezhet-e munka-magánélet egyensúly vezető állásban?, *Szociológiai Szemle,* 27. évf., 2017/3, 75–103.

Nakazato, Haruka: Fathers on leave alone in Japan: The lived experiences of the pioneers, in Margaret O'Brien – Karin Wall (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone*, Cham, Springer Open, 2017, 231–256.

Neményi Mária – Takács Judit: Családfenntartó anyák munka-magánélet harmonizációs kísérletei Magyarországon, in Nagy Beáta – Géring Zsuzsanna – Király Gábor (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában,* Budapest, L'Harmattan, 2018, 355–380.

Neményi Mária – Takács Judit: Main breadwinner women in Hungary and their work-family balance related coping strategies, *Intersections. East European Journal of Society and Politics,* vol. 2, 2016/3, 97–117. https://doi.org/10.17356/ieejsp.v2i3.170

Neményi Mária: Szülői feladatok és családfenntartás – amikor az anya a fő kenyérkereső, *Socio.hu,* VI. évf., 2016/2, 243–263. https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.224

Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő: *Statisztikai évkönyv 2020. Egészség, biztonság*, Budapest, NEAK, 2021. http://site.oep.hu/statisztika/2020/index.html

Neuenswander, Kelsey L. – Haines, Elizabeth L. – stroessner, Steven J.: Caring or Competent? Apparent Prioritization of Childcare Over Work Affects Evaluations and Stereotyping of Fathers, *Sex Roles,* vol. 89, 2023/5–6, 1–19. https://doi.org/10.1007/s11199-023-01401-w

Neyer, Gerda – Andersson, Gunnar: Consequences of Family Policies on Childbearing Behavior: Effects or Artifacts?, *Population and Development Review,* vol. 34, 2008/4, 699–724. https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2008.00246.x

Nisic, Natascha – Trübner, Miriam: Doing housework in context: Dyadic analyses of the division of domestic labor in contemporary couples, *Journal of Family Issues,* vol. 45, 2024/6, 1378–1402. https://doi.org/10.1177/0192513X231172285

Norman, Helen – Elliot, Mark – Vanchugova, Darya: How important is early paternal engagement? Deriving longitudinal measures of fathers' childcare engagement and exploring structural relationships with prior engagement and employment hours, *Journal of Family Issues,* vol. 45, 2023/11. https://doi.org/10.1177/0192513X231214642

Norman, Helen – Elliot, Mark: Measuring Paternal Involvement in Childcare and Housework, *Sociological Research Online,* vol. 20, 2014/2, 40–57.

Novikova, Irina: Fatherhood and masculinity in post-socialist context – lost in translation?, in Margrit Oechsle – Ursula Müller – Sabine Hess (eds.): *Fatherhood in Late Modernity,* Opladen–Berlin–Toronto, Verlag Barbara Budrich, 2012, 95–112.

O'Brien, Margaret – Wall, Karin (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone,* Cham, Springer Open, 2017.

Ochsner, Michael – Szalma, Ivett – Takács, Judit: Division of Labour, Work-Life Conflict and Family Policy: Conclusions and Reflections, *Social Inclusion*, vol. 8, 2020/4, 103–109. https://doi.org/10.17645/si.v8i4.3620

OECD Social Policy Division: PF2.2: Parents' use of childbirth-related leave, in *OECD Family Database,* 2022. https://www.oecd.org/els/soc/PF2_2_Use_childbirth_leave.pdf

OECD: *How's Life? 2020: Measuring Well-being,* Paris, OECD Publishing, 2020. https://doi.org/10.1787/9870c393-en

OECD: Long-term Care: Growing Sector, Multifaceted Systems, in Francesca Colombo et al. (eds.): *Help Wanted? Providing and Paying for Long-Term Care,* Paris, OECD Publishing, 2011. https://doi.org/10.1787/9789264097759-en

OECD: PF2.1. Parental leave systems, in *OECD Family Database,* 2022. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/data/datasets/family-database/pf2_1_parental_leave_systems.pdf

OECD: *Society at a Glance 2011: OECD Social Indicators,* Paris, OECD Publishing, 2011. https://doi.org/10.1787/soc_glance-2011-en

OECD: *Time use database, 2024.* https://www.oecd.org/en/data/datasets/time-use-database.html

Offer, Shira – Kaplan, Danny: The "New Father" Between Ideals and Practices: New Masculinity Ideology, Gender Role Attitudes, and Fathers' Involvement in Childcare, *Social Problems*, vol. 68, 2021/4, 986–1009. https://doi.org/10.1093/socpro/spab015

Offer, Shira: The costs of thinking about work and family: Mental labor, work-family spillover, and gender inequality among parents in dual-earner families, *Sociological Forum,* vol. 29, 2014/4, 916–936.

Oishi, Akiko Sato – Chan, Raymond K. H. – Wang, Lillian Lih-Rong – Kim, Ju-Hyun: Do Part-Time Jobs Mitigate Workers' Work–Family Conflict and Enhance Wellbeing? New Evidence from Four East-Asian Societies, *Social Indicators Research,* vol. 121, 2015/1, 5–25. http://www.jstor.org/stable/24721384

Orosz Adrienn: Az apák családon belüli szerepei, *Kapocs,* 7. évf., 2024/3–4, 41–55.

Ökrös Fruzsina et al.: Kora gyermekkor Magyarországon. Jelentés a Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat 3. hullámáról, *Kutatási Jelentések 110*, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2024. https://doi.org/10.21543/Kut.2024.110

Pajumets, Mari – Hearn, Jeff: Post-socialist fathers 'at home' and 'away from home' in 'Old Europe': Facing the challenge through masculine identity talk, *Studies of Transition States and Societies,* vol. 4, 2012/1, 31–47. https://doi.org/10.58036/stss.v4i1.89

Paré, Elisabeth R. – Dillaway, Heather E.: "Staying at Home" versus "Working": A Call for Broader Conceptualizations of Parenthood and Paid Work, *Michigan Family Review,* vol. 10, 2005/1, 66–85.

Pári András: A 25–40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarország térbeli társadalmi folyamatainak alakulásában, *Polgári Szemle,* 10. évf., 2014/3–6, 349–368.

Pári, András: Role of the family in the socialisation of children: Relevant sociological research in Hungary, *European Integration Studies,* vol. 20, 2024/1, 139–167.

Parsons, Talcott: *The Social System,* Glencoe, Free Press, 1951.

Parsons, Talcott – Bales, Robert F.: *Family, Socialization and Interaction Process*, New York, Free Press, 1955.

Pátkainé Bende Andrea: Értékek, attitűdök és vélemények a családról a European Values Study 2017-es eredményeinek tükrében, *Kapocs,* 5. évf., 2022/3–4, 13–22.

Perrone, Kristin M. – Wright, Stephen L. – Jackson, Z. Vance: Traditional and nontraditional gender roles and work-family interface for men and women, *Journal of Career Development,* vol. 36, 2009/1, 8–24.

Perrons, Diane: The new economy and the work-life balance: Conceptual explorations and a case study of new media, *Gender, Work & Organization,* vol. 10, 2003/1, 65–93. https://doi.org/10.1111/1468-0432.00004

PeténYi Sára: Apák GYES-en – racionális döntés?, in Bezsenyi Tamás et al. (szerk.): *Kötetlen. Az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium tanulmánykötete,* Budapest, ARTSZ, 2013, 99–112.

Petts, Richard J. – Shafer, Kevin M. – Essig, Lee: Does Adherence to Masculine Norms Shape Fathering Behavior?, *Journal of Marriage and Family,* vol. 80, 2018/3, 704–720. https://doi.org/10.1111/jomf.12476

Pfau-Effinger, Birgit: Socio-Historical Paths of the Male Breadwinner Model – an Explanation of Cross-National Differences, *The British Journal of Sociology*, vol. 55, 2004/3, 377–399. https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2004.00025.x

Pichler, Franz: Determinants of WorkLife Balance: Shortcomings in the Contemporary Measurement of WLB in Largescale Surveys, *Social Indicators Research,* vol. 92, 2009, 449–469. https://doi.org/10.1007/s11205-008-9297-5

Pinho, Mariana – Gaunt, Ruth – Gross, Harriet: Caregiving dads, breadwinning mums: Pathways to the division of family roles among role-reversed and traditional parents, *Marriage & Family Review*, vol. 57, 2021/4, 346–374.

Pinho, Mariana – Gaunt, Ruth: Parental and work-related identities among primary caregiving and primary breadwinning mothers and fathers, *Families, Relationships and Societies,* vol. 12, 2023/4, 464–484. https://doi.org/10.1332/204674322X16597663169119

Pleck, Joseph H.: Integrating Father Involvement in Parenting Research, *Parenting,* vol. 12, 2012/2–3, 243–253.

Pleck, Joseph H.: Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes, in Michael E. Lamb (ed.): *The Role of the Father in Child Development*, 2. ed., Hoboken, John Wiley & Sons, 2010, 58–93.

Polkowska, Dorota: Work at Home, Home at Work: Difficulties in Achieving Work-Life Balance in Selected European Countries, *Polish Sociological Review,* vol. 2, 2016/194, 191–208. http://www.jstor.org/stable/44113914

Pollard, Elizabeth L. – Lee, Patrice D.: Child WellBeing: A Systematic Review of the Literature, *Social Indicators Research,* vol. 61, 2003/1, 59–78.

Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit: Nemi szerepek és a közvélemény változásának kölcsönhatása, in Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.): *Szerepváltozások,* Budapest, TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium, 2011, 192–206.

Pongrácz Tiborné: A Ratkó-korszak, *KorFa,* XIII. évf., 2013/1, 1–4.

Ranson, Gillian: Men, Paid Employment and Family Responsibilities: Conceptualizing the 'Working Father', *Gender, Work & Organization,* vol. 19, 2012/6, 741–761. https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2011.00549.x

Rath, Tom – Harter, Jim: *Wellbeing: The Five Essential Elements,* Washington, Gallup Press, 2010.

Ray, Rebecca – Gornick, Janet C. – Schmitt, John: Who cares? Assessing generosity and gender equality in parental leave policy designs in 21 countries, *Journal of European Social Policy,* vol. 20, 2010/3, 199. https://doi.org/10.1177/0958928710374374

Reich-Stiebert, Natalia – Froehlich, Laura – Voltmer, Jan-Bennet: Gendered Mental Labor: A Systematic Literature Review on the Cognitive Dimension of Unpaid Work Within the Household and Childcare, *Sex Roles,* vol. 88, 2023/11–12, 475–494.

Robertson, Lindsey G. – Anderson, Tamara L. – Hall, M. Elisabeth Lewis – Kim, Christina L.: Mothers and mental labor: A phenomenological focus group study of family-related thinking work, *Psychology of Women Quarterly,* vol. 43, 2019/2, 184–200.

Rochlen, Aaron – McKelley, Ryan – Suizzo, Marie-Anne – Scaringi, Vanessa: Predictors of relationship satisfaction, psychological wellbeing, and life satisfaction among stay-at-home fathers, *Psychology of Men & Masculinity*, vol. 9, 2008/1, 17–28. https://doi.org/10.1037/1524-9220.9.1.17

Rochlen, Aaron – McKelley, Ryan A.: Working therapeutically with stay-at-home fathers, in Oren, C. Z. – Oren, D. C. (eds.): *Counseling Fathers,* New York, Routledge –Taylor & Francis Group, 2009, 207–230.

Rochlen, Aaron – Suizzo, Marie-Anne – McKelley, Ryan – Scaringi, Vanessa: I'm just providing for my family: A qualitative study of stay-at-home fathers, *Psychology of Men & Masculinity,* vol. 9, 2008/4, 193–206. https://doi.org/10.1037/a0012510

Rochlen, Aaron B. – Mckelley, Ryan A. – Whittaker, Tiffany A.: Stay-at-home fathers' reasons for entering the role and stigma experiences: A preliminary report, *Psychology of Men & Masculinity,* vol. 11, 2010/4, 279–285.

Rochlen, Aaron B. – Mahalik, James R.: Women's perceptions of male partners' gender role conflict as predictors of psychological well-being and relationship satisfaction, *Psychology of Men & Masculinity,* vol. 5, 2004/2, 147–157. https://doi.org/10.1037/1524-9220.5.2.147

Rushing, Cassie – Powell, Lisa: Family dynamics of the stay-at-home father and working mother relationship, *American Journal of Men's Health,* vol. 9, 2015/5, 410–420. https://doi.org/10.1177/1557988314549414

Rushing, Cassie – Sparks, Misti: The mother's perspective: Factors considered when choosing to enter a stay-at-home father and working mother relationship, *American Journal of Men's Health,* vol. 11, 2017/4, 1260–1268.

Ryff, Carol Diane – Keyes, Corey Lee M.: The structure of psychological wellbeing revisited, *Journal of Personality and Social Psychology,* vol. 69, 1999/4, 719–727. https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.4.719

Saxonberg, Steven: From defamilialization to degenderization: Toward a new welfare typology, *Social Policy & Administration,* vol. 47, 2013/1, 26–49. https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2012.00836.x

Scheifele, Carolin.: *Pathways to Fatherhood: Exploring Men's Communal Intentions and Engagement through the Lens of Parental Leave,* doktori disszertáció, Rheinland-Pfälzische Technische Universität Kaiserslautern-Landau, 2023. https://kluedo.ub.rptu.de/frontdoor/deliver/index/docId/7471/file/_Scheifele_Dissertation_KLUEDO.pdf

Schmidt, Eva-Maria – Décieux, Fabienne – Zartler, Ulrike – Schnor, Christine: What Makes a Good Mother? Two Decades of Research Reflecting Social Norms of Motherhood, *Journal of Family Theory & Review,* vol. 15, 2023/1, 57–77. https://doi.org/10.1111/jftr.12488

Schwartzberg, Neala S. – Dytell, Rita Scher: Dual-earner families: The importance of work stress and family stress for psychological well-being, *Journal of Occupational Health Psychology*, vol. 1, 1996/2, 211–223. https://doi.org/10.1037/1076-8998.1.2.211

Sebők Csilla: *A női munkavállalás hatása a napi időfelhasználásra,* PhD-értekezés, Budapest, Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskola, 2014.

Shirani, Fiona J. – Henwood, Karen L. – Coltart, Carrie: "Why aren't you at work?" Negotiating economic models of fathering identity, *Fathering,* vol. 2012/3, 274–290.

Smaling, Adri: Inductive, Analogical, and Communicative Generalization, *International Journal of Qualitative Methods,* vol. 2, 2003/1, 52–67. https://doi.org/10.1177/160940690300200105

Smith, Jeremy A.: *The Daddy Shift: How Stay-at-Home Dads, Breadwinning Moms, and Shared Parenting Are Transforming the American Family,* Boston, MA, Beacon Press, 2019.

Snitker, Aundrea: Not Mr. Mom: Navigating discourses for stay-at-home fathers, *The Journal of Men's Studies,* vol. 26, 2018/2, 203–221. https://doi.org/10.1177/1060826518758628

Solomon, Catherine: "I feel like a rock star": Fatherhood for stay-at-home fathers, *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers,* vol. 12, 2014/1, 52–70. http://dx.doi.org/10.3998/mfr.4919087.0018.103

Somlai Péter: *Család 2.0. Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig,* Budapest, Napvilág, 2013.

Spéder Zsolt (szerk.): *A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2014, 177–216.

Spéder, Zsolt: A Quarter Century of Change in Family and Gender-Role Attitudes in Hungary, *Comparative Population Studies*, vol. 48, 2023, 741–770. https://doi.org/10.12765/CPoS-2023-29

Spéder Zsolt: Ellentmondó elvárások között… Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon, in Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.): *Szerepváltozások,* Budapest, TÁRKI, 2011, 207–228.

Suwada, Katarzyna: Domestic work and parenting, in *Parenting and Work in Poland,* Cham, Springer, 2021, 77–95.

Szabó Laura (szerk.): Várandós kutatási szakasz. Technikai riport, Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, *Kutatási Jelentések 102,* Budapest, KSH Népességtudományi Kutatóintézet, 2020. https://doi.org/10.21543/Kut.2020.102

Szabó-Morvai Ágnes – Pető Rita: *Munkaerőpiaci tükör 2022,* Budapest, Közgazdasági és Regionális Tudományi Kutatóközpont – HUN-REN, 2023.

Szalma, Ivett – Takács, Judit: How to measure fathering practices in a European comparison?, in Michael J. Breen (ed.): *Values and Identities in Europe: Evidence from the European Social Survey,* Abingdon, Routledge, 2017, 228–249.

Szalma, Ivett – Ochsner, Michael – Takács, Judit: Linking Labour Division within Families, Work-Life Conflict and Family Policy, *Social Inclusion,* vol. 8, 2020/4, 1–7. https://doi.org/10.17645/si.v8i4.3619

Szczuka Borbála – Nagy Beáta – Tóbiás Ilona – Gulya Fruzsina: A szülők munkavállalásának hatása gyermekeik jóllétére, *Socio.hu,* VIII. évf., 2018/4, 70–96. https://doi.org/10.18030/socio.hu.2018.4.70

Szikra Dorottya: Franciaország, Lengyelország, az Egyesült Királyság, a Német Szövetségi Köztársaság, Norvégia és Spanyolország családtámogatási rendszere, in Simonyi András (szerk.): *Családpolitikák változóban,* Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, 2010, 20–42.

Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia: Gondoskodásviszonyok a gyermekükkel otthon lévő apák családjaiban Magyarországon, *Socio.hu,* XI. évf., 2021/4, 138–161. https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.4.138

Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia: Hungarian Stay-at-Home Fathers: A New Alternative for Family Wellbeing, *Social Sciences,* vol. 10, 2021/6, 197. https://doi.org/10.3390/socsci10060197

Sztáray Kézdy Éva: A magyar családtámogatási rendszer az apák szemszögéből, in Drjenovszky Zsófia – Sztáray Kézdy Éva – Török Emőke (szerk.): *Kutatás, képzés, közösség. A Károli Gáspár Református Egyetem Szociológia Tanszékének jubileumi tanulmánykötete,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2024, 27–46.

Sztáray Kézdy Éva – Drjenovszky Zsófia – Dupcsik Csaba: Miért megy az apa GYES-re?, in Furkó Péter – Szathmári Éva (szerk.): *Népszerű tudomány – tudománynépszerűsítés. Studia Caroliensia. A Károli Gáspár Református Egyetem 2019-es évkönyve,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2019, 220–232.

Takács Judit: „Ha a mosogatógép nem lenne, már elváltunk volna…", *Esély*, 19. évf., 2008/6, 51–73.

Takács Judit: Aktívan törődő apák Magyarországon, *Szociológiai Szemle,* 27. évf., 2017/3, 104–126.

Takács, Judit: How involved are involved fathers in Hungary? Exploring caring masculinities in a post-socialist context, *Families, Relationships and Societies,* vol. 9, 2020/3, 500.

Tang, Ning – Cousins, Christine: Working time, gender and family, *Gender, Work & Organization,* vol. 12, 2005/6, 527–550. https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2005.00287.x

Thévenon, Olivier – Adema, Willem – Ali, Nabil: Family Policy in France and Europe: Recent Changes and Effects of the Crisis, *Population & Societies*, vol. 6, 2014/6, 1–4.

Thévenon, Olivier: Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis, *Population and Development Review*, vol. 37, 2011/1, 57–87. https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x

Townsend, Nicholas: *The Package deal: Marriage, work and fatherhood in men's lives,* Philadelphia, Temple University Press, 2010.

Török Emőke: „Nem érzi olyan teljes egésznek" Női munkaértelmezések és a női munkavállalás motivációi, *Közelítések,* I. évf., 2011/2, 41–68. https://uni-milton.hu/wp-content/uploads/2021/01/kozelitesek_2011_02.pdf

Török Emőke: *Munka és társadalom,* Budapest, KRE–L'Harmattan, 2014.

Török Emőke – Biró Emese: Gendered Division of Work within Clergy Couples in Hungary, *Religions,* vol. 14, 2023/1, 105–123.

Török Emőke – Biró Emese: Azonos elhívás, eltérő esélyek. A lelkésznők helyzetének szakirodalmi áttekintése, *Szociológiai Szemle,* 31. évf., 2021/4, 63–88.

Tracy, Sarah J. – Rivera, Katherine D.: Endorsing equity and applauding stay-at-home moms: How male voices on work-life reveal aversive sexism and flickers of transformation, *Management Communication Quarterly,* vol. 24, 2010/1, 3–43.

Tremblay, Diane-Gabrielle – Lazzari, Nathalie Dodeler: Fathers on leave alone in Quebec (Canada): The case of innovative, subversive and activist fathers!, in Margaret O'Brien – Karin Wall (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone,* Cham, Springer Open, 2017, 69–88.

Valarino, Isabel: Fathers on leave alone in Switzerland: Agents of social change?, in Margaret O'Brien – Karin Wall (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone,* Cham, Springer Open, 2017, 205–230.

Van der Lippe, Tanja – Jager, Annet – Kops, Yvonne: Combination pressure: The paid work–family balance of men and women in European countries, *Acta Sociologica*, vol. 49, 2006/3, 303–319. https://doi.org/10.1177/0001699306067711

Veenhoven, Ruut: *Quality-of-life Research*, in Charles D. Bryant – Dennis L. Peck (eds.): *21st Century Sociology: A Reference Handbook,* vol. 2, Thousand Oaks, CA, Sage, 2007, 54–62.

Voltz, Rainer: Väter zwischen Wunsch und Wirklichkeit, in Tanja Mühling – Harald Rost (Hrsg.): *Väter im Blickpunkt,* Opladen, Verlag Barbara Budrich, 2007, 205–224.

Voydanoff, Patricia: Toward a conceptualization of perceived work–family fit and balance: A demands and resources approach, *Journal of Marriage and Family,* vol. 67, 2005/4, 822–836. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00178.x

Voyer-Perron, Pascale – Matte-Gagné, Célia – Levesque, Catherine: Factors associated with father involvement during infancy: A multifactorial and multidimensional approach, *Parenting,* vol. 24, 20242–3, 78–105. https://doi.org/10.1080/15295192.2024.2326441

Wall, Karin – Leitão, Mafalda: Fathers on leave alone in Portugal: Lived experiences and impact of forerunner fathers, in Margaret O'Brien – Karin Wall (eds.): *Comparative Perspectives on Work-Life Balance and Gender Equality. Fathers on Leave Alone,* Cham, Springer Open, 2017, 45–68.

West, Candace – Zimmerman, Don: Doing gender, *Gender & Society,* vol. 1, 1987/2, 125–151.

West, Candace – Zimmerman, Don: Accounting for doing gender, *Gender & Society,* vol. 23, 2009, 112–122.

Williams, Robert – Hewison, Alistair – Wildman, Stuart – Roskell, Carolyn: Changing Fatherhood: An Exploratory Qualitative Study with African and African Caribbean Men in England, *Children & Society,* vol. 27, 2013/2, 92–103. https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2011.00392.x

Winslow, Sarah: Work-Family Conflict, Gender, and Parenthood, 1977–1997, *Journal of Family Issues,* vol. 26, 2005/6, 727–755. https://doi.org/10.1177/0192513X05277522

Woodley, Lexter Natasha: *She brings home the bacon, but should he cook it? High-status female breadwinners and their partners doing gender at home,* doktori disszertáció, Birkbeck, University of London, 2024.

Yeung, W. Jean – Sandberg, John F. – Davis-Kean, Pamela E. – Hofferth, Sandra L.: Children's time with fathers in intact families, *Journal of Marriage and Family,* vol. 63, 2001/1, 136–154. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00136.x

Ying, Chen Zi – Mohamad, Azmawaty: Workplace support and wellbeing among working parents, *Journal of Nusantara Studies (JONUS),* vol. 8, 2023/1, 46–67. https://doi.org/10.24200/jonus.vol8iss1pp46-67

Yoleri, Sibel: Children's temperament as predictor of father involvement, *Current Psychology,* vol. 43, 2024/11, 10173–10184. https://doi.org/10.1007/s12144-023-05173-0

Zimmerman, Toni S.: Marital Equality and Satisfaction in Stay-At-Home Mother and Stay-At-Home Father Families, *Contemporary Family Therapy,* vol. 22, 2000/3, 337–354. https://doi.org/10.1023/A:1007816725358

Zuo, Jiping – Tang, Shengming: Breadwinner Status and Gender Ideologies of Men and Women Regarding Family Roles, *Sociological Perspectives,* vol. 43, 2000/1, 29–43. https://doi.org/10.2307/1389781

HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK IDŐRENDI SORRENDBEN

3/1967. (I. 29.) Korm. rendelet a gyermekgondozási segélyről. https://jogkodex.hu/jsz/1967_3_korm_rendelet_1597239

1975. évi II. törvény a társadalombiztosításról. https://jogkodex.hu/jsz/tb_tv_1975_2_torveny_8001217

10/1982. (IV. 16.) MT rendelet a gyermekgondozási segélyről. https://jogkodex.hu/jsz/1982_10_mt_rendelet_4228240

1985. évi 1. törvényerejű rendelet a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény módosításáról. https://jogkodex.hu/jsz/1985_1_tvr_4155116

88/1989. (VII. 31.) MT rendelet a gyermekgondozási segélyről szóló 10/1982. (IV. 16.) MT rendelet módosításáról. https://jogkodex.hu/jsz/1989_88_mt_rendelet_8909827

1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól. https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700083.TV

1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról. https://net.jogtar.hu/jogszabaly? docid=99800084.tv

2009. évi LXXIX. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, valamint egyes szociális tárgyú törvények módosításáról. https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900079.TV

2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről. https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200001.tv

2014. évi CXI. törvény egyes egészségügyi és egészségbiztosítási tárgyú törvények módosításáról. https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400111.TV

2015. évi CCXXIII. törvény egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási tárgyú és egyéb kapcsolódó törvények módosításáról. https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500223.tv

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/1158 irányelve (2019. június 20.) a szülők és a gondozók vonatkozásában a munka és a magánélet közötti egyensúlyról és a 2010/18/EU tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/ALL/?uri=CELEX%3A32019L1158

2022. évi LXXIV. törvény Az egyes foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról. https://jogkodex.hu/jsz/1982_10_mt_rendelet_4228240

A KÖTET SZERZŐI

Drjenovszky Zsófia, PhD
egyetemi docens
ORCID: 0009-0006-8010-6631
Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Társadalom- és Kommunikációtudományi Intézet, Szociológia Tanszék
drjenovszky.zsofia@kre.hu

Sztáray Kézdy Éva, PhD
intézetvezető, egyetemi docens
ORCID: 0000-0002-3445-2748
Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Társadalom- és Kommunikációtudományi Intézet, Szociológia Tanszék
kezdy.eva.rita@kre.hu

ABSTRACT

Fathers in charge

Hungarian Stay-at-home Fathers in Light of a Sociological Research

What does it mean to be a father in Hungary today? How is the role of fatherhood changing in a society where caregiving is traditionally associated with mothers, while more and more fathers are now playing an active, even primary role in raising their children?

Focusing on Hungarian fathers who stay at home with their children, the monograph offers a comprehensive account of their families' life situations, grounded in extensive theoretical and empirical research and embedded in the context of family policy and the broader social environment. Through interviews with fathers and data collection involving mothers, it provides a nuanced picture of the transformation of the fathers' role, new forms of division of labour within the family, and the challenges of balancing work and private life.

The volume thus fills a gap not only for sociologists and social researchers, but also for anyone interested in changing parental roles. A wider readership, including current and future parents, can gain a nuanced, multi-faceted understanding of a situation that is still relatively rare in contemporary Hungarian society presenting both challenges and opportunities.

A SOROZATBAN EDDIG MEGJELENT

Monográfia

Lovász Irén: *Szakrális kommunikáció*

Galsi Árpád: *Jakab, az Úr testvére*

Pap Ferenc: *Templom mint teológia. Kulcsok az Ezékiel 40-48. értelmezéséhez*

Tóth Sára: *A képzelet másik oldala.*
Irodalom és vallás Northrop Frye munkásságában

Tari János: *A néprajzi és az antropológiai filmkészítés.*
Történeti, elméleti és gyakorlati példák

Buda Béla: *Empátia. A beleélés lélektana*

Németh Dávid: *Pasztorálantropológia*

Szenczi Árpád: *Az ember természete – természetes(en) nevelés.*
A reformpedagógia egy lehetséges reformja

Váradi Ferenc: *Vázlatok az óvodai anyanyelvi-irodalmi nevelésről*

Semsey Viktória (szerk.): *Latin-Amerika 1750–1840.*
A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig

Bagdy Emőke: *Pszichofitness. Kacagás – kocogás – lazítás*

Balázs Siba: *Life Story and Christian Metanarration. The importance of the research results of narrative identity to practical theology*

Kocziszky Éva: *Antifilozófusok huszonöt időszerű kérdése a kereszténységhez*

Honti László: *Magyar nyelvtörténeti tanulmányok*

Szummer Csaba: *Freud, avagy a modernitás mítosza*

Kun Attila: *A munkajogi megfelelés ösztönzésének újszerű jogi eszközei*

Dr. Lenkeyné dr. Semsey Klára: *Életútinterjú*

Görözdi Zsolt: *Protestáns egyházértelmezés a reformáció századában a jelentősebb egyházi rendtartásokban*

Békési Sándor: *Sisi személyének teológiai portréja*

Török Emőke: *Munka és társadalom.*
A munka jelentésváltozásai a bérmunkán innen és túl

Sepsi Enikő: *Pilinszky János mozdulatlan színháza*
Mallarmé, Simone Weil és Robert Wilson műveinek tükrében

Erdélyi Ildikó: *A lélek színháza. A pszichodráma és az önismeret útjai*

Szummer Csaba: *Pszichedelikumok és spiritualitás*

Papp Sándor: *Török szövetség – Habsburg kiegyezés.*
A Bocskai-felkelés történetéhez

Bolyki János: *Teológia a szószéken és a katedrán*

Balogh Eszter: *Túlélési stratégiák a magyar gazdaságban.*
Esettanulmányok a 2000-es évek elejéről

Falussy Lilla: *Trendek a kortárs olasz drámában*

Bekő István Márton: *Jézus csodáiról szóló elbeszélések Márk evangéliumában*

Kovai Melinda: *Lélektan és politika. Pszichotudományok a magyarországi*
államszocializmusban 1945–1970

Spannraft Marcellina: *Költészet és szakralitás*

Németh István: *Műtárgyak a boncteremben. Tanulmányok az orvoslás és*
a képzőművészet tárgyköréből

Homicskó Árpád Olivér: *A magyar társadalombiztosítási*
és szociális ellátások rendszere

Fabiny Tibor: *Az eljövendő árnyékai. A figurális tipológiai olvasás*

Szetey Szabolcs: *Adatok a magyar református prédikációs gyakorlat újraértékeléséhez*
1784–1878 között

Balogh Tamás: *Huizinga Noster.*
Filológiai tanulmányok J. Huizinga magyar recepciójáról

Dávid Gyula: *Angol fogalmi idióma szótár.*
Angol idiómák és magyar megfelelőik

Beke Albert: *Gyulai Pál személyisége és esztétikája*

Németh Dávid: *Vallásdidaktika. A hit- és erkölcstan tanítása az 5–12. osztályban*

Sepsi Enikő: *Kép, jelenlét, kenózis a kortárs francia költészetben és Valère Novarina*
színházában

Papp Ágnes Klára: *A tér poétikája – a poétika tere. A századfordulós kisvárostól az*
ezredfordulós terekig a magyar irodalomban

Lányi Gábor János: *A kálvinizmus nyitánya. Berni zwingliánusok és francia-svájci*
kálvinisták vitája az egyházfegyelem gyakorlásáról

Kovács Dávid: *Nemzetfelfogás és történelemszemlélet a 20. századi Magyarországon*

Pap Ferenc: *Az egyházi év*

Farkas Ildikó: *A japán modernizáció ideológiája*

Horváth Csaba: *Megtalált szavak*

Csízy Katalin: *Az ideális vezető politikus alakja a görög-római hagyományban*

Siba Balázs: *Pasztorálteológia*

Indries Krisztián, Szummer Csaba: *Freud és a felkelő nap országa*

Bognárné Kocsis Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában*

Vető Miklós: *Jonathan Edwards gondolatvilága*

Kodácsy Tamás: *A homiletikai aptum. Hogyan lesz a szószéki beszédből igehirdetés?*

Brandt Györgyi: *A hungarológia intézményrendszerének létrehozása. Gragger Róbert a berlini egyetemen*

Simon Gabriella: *A mentorálás elmélete és gyakorlata. A mentori kompetenciák attitűdelemei és a kezdő pedagógusok mentormodellek szerinti támogatása*

Legéndy Kristóf: *A természettudományos és a teológiai megismerés modelljei*

Siba Balázs: *Pasztorálteológia* (Második, javított kiadás)

Szabados Ádám: *Az apostolok hagyománya*

Lukács Olga: *Az erdélyi egyházak ezeréves együttélésének szinopszisa*

Literáty Zoltán: *Homiletika és retorika*

Toókos Péter János: *A III. szibillakönyv. Irodalmi és teológiai bevezetés*

Borsi Attila János: *Elhívástól kihívásig. Vázlatok az egyház és a keresztyén gondolkodás megértéséhez*

Szalma József: *A biztosítási szerződés. A biztosítói kárfelelősség az európai és a magyar magánjogban*

Kövi Zsuzsanna: *Az alternatív ötfaktoros személyiségmodell és a személyiségklaszterek*

Nemeshegyi Péter SJ: *A kelet-ázsiai vallások története*

Bethlenfalvy Ádám: *Dráma a tanteremben. Történetek cselekvő feldolgozása*

Sólyom Réka: *Szaknyelvi szemantika. Funkcionális kognitív elemzések*

Dér Csilla Ilona: *Diskurzusjelölők és társulásaik a magyar nyelvben*

Csontos Nóra: *Szakszöveg-tipológia. Szakszövegtípusok vizsgálata társas-kognitív keretben*

Visky András: *Mire való a színház? Útban a* theatrum theologicum *felé*

Kovács Dóra: *Az empátia tudománya és művészete*

Korpics Márta: *A késő modern vallásosság közösségi mintázatai*

Fóris Ágota: *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat*

Gálffy László: *Anjou és grófjai. A politikai területformálódás útjai és sajátosságai Franciaországban (9–13. század)*

Szabados Ádám: *Az apostolok hagyománya* (Második, javított kiadás)

Csűrös András: *Református egyházi élet a Tanácsköztársaság idején. A magyar reformátusság egy válságos korszakban*

Nagy József: *Élet és halál, örök élet és örök halál a Jelenések könyvében*

Boros Gábor: *Georg Misch és az önéletírás*

Karasszon István: *Az ószövetségi teológia üzenete*

Birher Nándor: *Értékalapú (köz)igazgatás*

Jakab Éva: *Állam és demokrácia: törvényhozás és törvénykezés az ókori Athénban*

Nagy József: *Élet és halál, örök élet és örök halál a Jelenések könyvében*

Bölcskei Andrea: *Az egyház mint egykori birtokos a magyar helynevekben*

Szontagh Pál: *Miért (nem) leszek pedagógus? Hivatás- és pályamotiváció a Kárpát-medencei pedagógusjelöltek körében*

Mészáros László: *Az ókori Európa nevelésügye*

László Emőke: *Kiválasztás Krisztusban*

Szűcs Ferenc: *Az imago Dei értelmezése a barthi és a Barth utáni teológiában*

Németh László: *Vidéki ellenségképek a* Szabad Nép*ben*

Frazer-Imregh Monika: *Életmód, asztrológia és mágia a reneszánszban*

Schmidt Ildikó: *A sikeres iskolai inklúzió tényezői*

G. Komoróczy Emőke: *Földbolygó szívmagasságban*

Váradi Ferenc: *Krúdy keresése*

Szalma József: *A kárfelelősség alapelvei*

Prontvai Vera: *Költészet és szakralitás a kortárs magyar színházban*

Nádor Orsolya: *A kelet-közép-európai nyelvi térség*

Kustár György: *Követhető-e Jézus?*

Beretzky Ágnes: *A nemzeteszme brit szemmel*

Szummer Csaba: *Spontán értelemképződés módosult tudatállapotban*

Csontos Nóra: *Az idézés működése a magyar nyelvben*

Rácz Edit: *Nyelvkönyvek nevelési potenciálja*

Bene Sándor: *Egy reneszánsz magyar író: Andreas Pannonius*

Heltai Pál: *Bevezetés a fordítástudományba – Posztgraduális szakfordítói képzések számára*

Sitku Tibor: *A fowleri hitfejlődés-elmélet értékelése és alkalmazási területei*

Kovács Enikő Hajnalka: *Egyéni panaszénekek a Zsoltárok könyvében*

Péntek Dániel Gábor: *Kiáltás a mélységből*

P. Márkus Katalin: *Kéziszótárak az ezredfordulón*

Váradi Ferenc: *Gyermekközpontú médiaismeret*

Balogh Dávid: *A lekció a magyar református istentiszteleti gyakorlatban*

Kövesdi Andrea, Soltész-Várhelyi Klára: *A fa mint szimbólum – Kódkönyv a „Négy fa"- teszt leíró jegyeinek méréséhez*

Földi Rita: *Az ADHD és a család – Protektív faktorok és jelentőségük*

Laczkó Tibor: *Lexikalista magyar mondattan*

Kiss Gabriella: *A tettre kész néző*

Sarnyai Csaba Máté: *Kereszttűzben – Az erdélyi római katolikus autonómia felszámolása (1918–1932)*

Bölcskei Andrea: *Korai keletkezésű helynevek a Brit-szigeteken*

Smohay Máté: *Paradigmaváltás a hatásvizsgálatokban – Bevezetés az egyénfókuszú kísérleti módszercsaládba*

Csoma Mózes: *A phenjani legenda*

Borsi Attila: *Keresztyén lét ma*

Bárdos Dóra: *Petelei István, a megismerhető író*

Boros Gábor: *Descartes és a korai felvilágosodás (2. bővített kiadás)*

démonológia és ördögűzés

Csanádi Viktor Holló: *Protestáns démonológia és ördögűzés*

L'Harmattan France
5-7 Rue de l'École Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20
Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SRL
Via Degli Artisti 15
10124 Torino
Tél: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
Email: harmattan.italia@agora.it

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-70-554-3177
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Nyomdai előkészítés: Károli Könyvműhely
Szakmai koordinátor: Gáspár Katalin
Olvasószerkesztő: Csőke Zoltán
Műszaki szerkesztő: Kardos Gábor
Borító: Kára László

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter